

Památky

hradu, města a panství

NÁCHODA,

i vlastníkův jeho.

Sepsal

Josef Myslimír Ludvík,

někdy farář na Bohušíně, posléz na odpočínutí co oltářník ve Skalici nad Úpou.

DÍL 1.

(s vyobrazením Náchoda)

V Hradci Králové, 1857.

Tiskem Lad. Pospíšila.

Obsah

Předmluva.

Pravěk země České.

Domysly o zdejších okolí v dávnověku.

Prvotní zřízení země České

až do 14. století.

Přehled stručný

Hron z Náchoda.

Ješek z Náchoda,

Páni z Dubé.

Hajman (Hejman) či Hynek z Dubé.

Hynek a Ješek (Jan) bratři z Dubé a z Náchoda.

Dětřich či Jindřich z Janovic.

1390 — 1412.

rytíř Jindřich, řečený Lefl z Lažan

na Krakovci. 1412 — 1414.,

Páni Kunstatští z Poděbrad.

1414. — 1498.

Boček st. z Kunstatu.

Viktorin z Kunstatu a z Poděbrad,

1425.

Jiří z Poděbrad,

(1427 — 1456.)

Jan Holec (Holý, z Nemošic) a Mikuláš Trčka z Lípy.

1427-143?

Jan Baštín z Porostlé.

1432.

Jan Kolda ze Žampachu,

starší a mladší.

1437 - 1456.

Jiří Poděbradský,

správce království Českého.

1456—1458.

Boček a Viktorin, bratři z Kunstatu.

Jindřich starší, vévoda Minsterberský.

1470—1497.

Jan mladší Špetle z Prudic a Žlebův, později z Janovic

1497—1532.

Hynek Špetle z Janovic.

1532-1533.

Vojtěch z Pernsteina

a na Helfensteině.

1533-1534.

Jan z Pernsteina

a na Helfensteině.

1534—1544.

Páni Smiřičtí.

Sigmund Smiřický ze Smiřic.

1544-1548.

Albrecht Smiřický ze Smiřic.

1548—1566.
Hedvika Smiřická z Hasenburku,
poručnice 1566—1586.
Václav ze Smiřic.
1586-1598.
Albrecht Václav ze Smiřic.
1593-1614.
Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic.
1614—1618.
Saloména Marketa ze Smiřic,
provdaná Slavatová ze Chlumu a Košmberka.
1618—1620.
Fiskus královský.
1621- 1623.
Maria Magdalena Trčková z Lobkovic.
1623-1629.
Adam Erdmann, hrabě Trčka z Lípy.
1629-1634.
Oktavian (Octavio), kníže Piccolomini z Aragona, vévoda z Amalfi.
1634-1656.
Aeneas Sylvius, kníže Piccolomini.
1656—1673.
Vavřinec, kníže Piccolomini,
1673—1712.
Jan Václav, kníže Piccolomini.
1712-1742.
Octavian II., kníže Piccolomini.
1742-1757.
Jan Pompejus, kníže Piccolomini.
1757-1765.
Josef Parille kníže Piccolomini.
1765-1783.
Pozdvižení selské r. 1775.
Přehánka Pruská r. 1778.
Josef Vojtěch, hrabě Desfours,
1786-1791.
František Antonín, hrabě Desfours.
1791—1792.
Petr, vévoda Kuronský a Zahaňský.
1792-1800.
Kateřina, vévodkyně Zahaňská.
1800 —1839.
Maria Paulina, kněžna z Hohenzollern-Hechingen.
1839 — 1840.
Karel Octavius, hrabě z Lippe-Bisterfeld.
1840 — 1842.
Jiří Vilém, kníže samovladný z Lippe-Schaumburg.
1842 —
Dodatky
ku str. 37. výpis z desk kněžských konsistoře Pražské.

Listy svobodnické

1.) *Svobodníka dolejšího ve Rtyni.*

2.) *Rychetského ve Rtyni.*

3.) *Svobodníka v Libnětově.*

4.) *Svobodníka ze Srbské vysoké.*

5.) *Svobodníka na Skočkově.*

List propuštění z človecenství.

Opravy a dodatky.

Rejstřík.

Jména tit. pp. odběratelů těchto památek.

Předmluva.

Kněz **Josef Myslimír Ludvík**, narozený v Dolanech u Jaroměře dne 22. dubna 1796, studovali na gymnasium Brúmovském filosofii slyšel v Litomyšli a bohosloví v Králové Hradci, kdež také na kněžství posvěcen byl dne 24. srpna 1819. Kaplanil v Náchodě 1820—1831., kdež příteli svému a soukaplanu J. Regnerovi pomáhal vysazovati keřinami pustý vrch zámecký; načež na zámku zastával službu kaplana hradního; v lednu 1833. přesazen do Studnice za správce duchovního, kdež r. 1846. na játra nebezpečně onemocněv, po čtvrt letě pouzdravěl; r. 1847. povýšen na Bohušín za faráře. —

Ač se jemu zde i samota i poloha romantická dosti líbila, předce churavost tělesná přiměla jej po radě lékařské, by žádal na odpočinek; a jelikož toho času fundace Pfeiferovská ve Skalici upráznila se úmrtím ctihodn. kněze Frant. Hurdálka — proslulého pěstitele květin, zvláště jirínek (Dahlí) - tuto na přilepšenou přijal, a dne 7. prosince 1848 do Skalice se odstěhoval. — Ač churavost jeho nepominula, nenadálá byla předc smrt jeho. Poslední den roku 1855. s bratry a sestrou vesele se bavil v Náchodě, a o novém roce 1856., zdrav jsa, ještě odpolední služby Boží odbýval, vyžádav si to výslovně. V dobrém rozmaru s domácími se rozešel na odpočínutí odebral; však zachvácen mrtvicí před půlnocí usnul v Pánu. — Dne 5. ledna pochován na hřbitově Skalickém proti hlavnímu vchodu kostelnímu; 18 kněží sprovodilo jej.—

Záhy přijatým jménem **Myslimír** vyslovil povahu svou tak, že netřeba čeho dokládati. — Již na školách latinských v Brúmově německém, vědom a pamětliv jsa rodu českého, tím více později horlivým stal se ctitelem probuzené literatury české i pěstitelem, jak to idyllická doba tehdejší s sebou přinášela. Mezi spoluzakladateli Matice České byl 21tý. Co spisovatel objevil se od r. 1824., i vydal tyto spisy:

Chimanyho utěšenky pro dívky k ušlechtění srdce a t.d. V Hradci Kr. 1824.

Věrná ryzka aneb stálost lásky. V Hradci Kr. 1825.

Romulus, první král Římský od Lafontaine. 2 svazky. V Hradci Kr. 1827.

Mimo to rozličné časopisy větší menší články od něho přinášely, totiž: Čechoslav, Poutník, Krok, Rozličnosti Pražských novin, Přítel mládeže, Věnc z zpěvů, Květy, Časopis musejní, a posledně i Školník.

S oblibou zvláštní jal se prohlížeti městský archiv Náchodský, jehož první kniha gruntovní počíná roku 1442., klada váhu hlavní na řeč přesnou v listinách starých dochovanou, v druhé řadě všímáje sobě i památek dějinných a místních. — Vůbec známo, že teprv p. Palackým dějepis kritický a diplomatický ve vlasti naší v platnost uveden byl vydáváním Dějů země České — s počátku v řeči německé —, Archivu, pohříchu záhy zaniklého, pojednání dějepisných v Musejníku a j. Až do té doby Hájek a stoupenkové jeho požívali vážnosti neomylné; co kde psáno neb tištěno, bezohledně za pravdu bráno, a kde nestávalo ani takových pramenů, povídkám víra dávána celá, ostatní domyšleno aneb z

rozličných i titěrných výkladů jmen osob, míst a poloh dle chuti sestavováno.¹ Za takových časů Ludvík náš, určitého nemaje směru, pro pouhou toliko zábavu počal zaznamenávat sobě rozličných pamětí z archivu městského, později i ze zámeckého s pilností stále rostoucí, přisedávaje napotom celé dni a večery u spisů a knih zatuchlých — nejvíce za pobytu svého ve Studnici. Nepomýšleje nikdy na vydání sbírek svých, neohlížel se tudíž po památkách mimo domova roztroušených; nestopoval jiných prací historických, by podal živý obraz osob znamenitějších a v dějinách proslulých, na př. Jiřího Poděbradského, knížete Octavia Piccolomini a j. co však jemu do ruky se dostalo, pilně použil, nepřestávaje při tom přátel svých se doprošovati o příspěvky k děje- a místopisu Náchodskému. — Teprv r. 1847. na Bohušíně počal sestavovati sbírky své, a v práci té pokračoval ve Skalici. V posledním roce života svého zatoužil jako mimovolným pudem, by spatřil sbírku třicetileté píle své vytištěno; veškerá mysl a snaha jeho k tomu jen se nesla. V prosinci 1854 vážil cestu do Králové Hradce, kdež požádal kněze Josefa Ant. Šrůtka, Náchodského, registratora při v. d. b. konsistoři, by proklestil cestu k vydání toho díla, a napotom i převzal jeho korekturu; spolu pak s dávným přítelem svým p. J. H. Pospíšilem smluvil se konečně o tisk rukopisu, a ihned tištěn a rozeslán list vyzývací ku předplacení; avšak smrt náhlá do toho vkročila. — Zpraven byv o smutném tomto případě, ihned do Skalice vydal jsem se, bych opatřil rukopisy před ztrátou; o pohřbu pak, když přátelé nebožtíkovi ochotně vyjádřili se, že na tisk nakládati budou, slíbil jsem převzítí redakci. V unoru dodány mi rukopisy. Prohlížeje nejprve dobu XIII. a XIV. století shledal jsem, že nejedna listina byla pomínuta, ano i listy nadací města Náchoda scházely. Slibu svému chtěje dostáti, netoliko sbírky své skrovné jsem prohledal jakož i spisů tiskem vydaných, ale i také výpisy z Prahy jsem pohledával, v čem mi laskavě propůjčil se p. V. V. Tomek, professor universitní, — takto mysle příteli počest záhrobní vzdáti, a nejmenován, čtenářům doručiti dílo, pokud možná, úplné. — V dubnu měsíci vkročila do toho velmi prosaická případnost; — písemně i ústně na mne doleháno, bych rukopis do tisku zasílal, anť prý mnozí odběratelé se horší, že „Památky“ nevydávají se a snad i peníz, předplatní ztracen bude. — O týden později překvapila mne v listech veřejných opakovaná zpráva, že já převzal pořádání rukopisu, i vybízeno, by mně dána byla důvěra i poshovění. — Odpovědnosti této veřejně na mne vložené podrobil jsem se konečně, nezapíraje si, žeť na roli národu povinen jsem konati, seč síla stačí. Jelikož ale dle usilování mnohých tiskem rychle mělo býti pokračováno, nemohl jsem jinak, než že veškeré dílo na základě jistých a bezpečných zpráv sestavoval jsem, a ihned bez prodlení arch po archu k tisku posílal. V kvapu tom dusivém běželo mi ovšem pouze o podání udalostí pravdivých; na řeč, sloh, uhlazenost a j. nepřebývalo, nepostačovalo chvíle. Nejednalo se tu o sepsání povídky smyšlené, ale o pravdu přesnou historickou; a poněvadž mi i ta, týkajíc se podrobnějších pamětí Náchodských až po tu dobu nepřístupná zůstala, snadno uvěří čtenář soudný, že jsem několik těch měsíců úplně práci té věnoval, v obět dávaje jaro i léto. —

Tím-li snad nějaké zásluhy sobě přidávaje, Ludvíkovi ujímám? — Dějezpytu českému na venkovu dařiti se nemůže, proto že pramenové jeho v Praze nalezájí se, totiž: dsky zemské, dvorské, kněžské, listiny roztroušené po úřadech a knihovnách a t. d. Velmi na skrovnou toho, co tiskem vydáno, — daleko zůstáváme za Moravou sesterskou; těžko ba nemožno jednotlivci trávití čas v Praze a vyhledávati i vypisovati z ohromných těch skladů; ba kdyby jen všude ještě bylo přístupu volného! — Překážky to nepřemožitelné i vůli horoucnější. — Protož s vděčností oceníme, co Ludvík náš 30-letou pilností snášel, nežádajíce od něho, k čemuž

¹ Leží přede mnou kmen rodu od pilného jinak a šlechtného spisovatele českého sestavený dle Paprockeho, LL. Erect. atd. a našemu Ludvíkovi obětovaný, kdež od Hrona z Náchoda v posloupnosti mužské; pocházejí: Heiman z Dubé s bratry, Ješek z Náchoda na Kostelci Černém, Dětrich z Náchoda jinak z Janovic, Koldové z Náchoda (z Žampachu) a od těchto na Moravě vymřelí hrabata Březnicští z Náchoda — ! — Výkladů jmen místních dle Hájkova: Lító-mi-měfice, a to tvrdě držných, i my tu posud máme, ku př. Proruby, že tam při zakládání vsi pili „na vruby“. —

neměl přístupu. Nad to churavostí tělesnou sklíčen, nemohl ani rukopis svůj soudně dodělati. — Necht' sám o sobě svědčí. — Když jsem jemu poukazoval na některé omyly v okázce podané, k tomu ho maje, by dočerpal dsky s Regesty a tisku svého poodložil do té doby, až život Jiříku Poděbradského v Dějích země České od Palackého bude uveřejněn, takto mi odepsal: „Arcit' dsky — Regesta — Palacký — ; čekal jsem dlouho co na Mesiáše; — a stáří a pamět má — ; a tak co již pohromadě, at' se ukáže.“ — „A opět: „Ovšem psal jsem více kroniku dle starého způsobu, a na; **přísně** kriticky diplomatický spis nemohu nárok činiti; to musím zanechatí budoucímu; ač kde jsem jen trochu mohl, nezanedbal jsem toho.“ — „Nechat' časem opraví dobrá vůle, co sebrala dobrá vůle.“ — To zajisté ospravedlní Myslimíra u přísného dějezpytce, a práce jeho, co obět lásky synovské, s vděkem bude přijata, jménu jeho, pak počestnou památku dochová ve vlasti, již vřele miloval; — já toliko přispěl „dobrou vůlí“, na kterou se důvěrně odvolával, a která předkem a nejprve starému příteli náleží. —

Díl druhý obsahovati má místopis dějepisný. Jelikož pak rukopis toliko z polovice spracován jest a nejeden výpis z desk zemských a dvorských posud schází, nemohu vydání jeho tiskem ujistiti; a však se ho neodříkám. —

Ostatně radím milému čtenáři, by oprav a dodatků — až do chvíle poslední sbíraných — na konci vytištěných, předkem povšíml sobě a je na místě patřičném vyznamenal. —

V Městě Novém Hradišti nad Metují

na den Nanebevzetí Bohorodičky léta Páně 1856.

Kněz *Jan Karel Rojek*, děkan.

Pečet měšťanův Náchodských.

NÁCHOD _ vyznačuje cestu vzhůru, _
ACHOD neb pouť jest život tento. _
CHOD náš jdiž cestou věčné pravdy
OD Vesny až po Moranu vzhůru; _
Do nebeské vlasti budeť _ **NÁCHOD.**

Náchodským

J. K. R.

Pravěk země České.

Uprostřed Evropy, co diamant drahý jí na prsou se stkvící, umístil Stvořitel vesmíra naši milou zemi **Českou**, obsahující 500 □ čtverhranných mil, a přes půlpáta milionu lidí. V okrese svém čtverhranná, rohy svými do čtyř končin světa obrácená, a se všech stran vysokými horami přírodou ohrazená, podobá se široké kotlině, která za pravěku se utvořila, an nynější hory kolem ní puknutím se povynesly, aneb vnitřek její řeřavostí vydoutnal, a povrchek do něho sesul se, a takto vykotlil. Kotlina tato za věky věkův porůstala travami, stromy, zvířaty všeohromnými, až při všeobecné potopě světa vodou se naplnila, a stala rozlehlým jezerem, chovajícím pak v sobě potvory mořské; a tou povodní netoliko stromy, ale i mnohá ohromná zvířata prvověká se zatopily, a kalem za mnoho věkův zaplavily. — Po čase drahném promlela si voda z tohoto jezera odtok na severní straně, a vyprúdila jej čím dále tím hloub, a tudíž ubývalo vody z jezera: skály a vrchy pomalu vyhlédaly z vody, zem osíchala, zřídla a studánky stahovaly se v potůčky, říčky a řeky, a tyto všecky v jediný proud, mohutné Labe. Jezero vyschlo, a kotlina splachem zúrodněná zarůstala opět bylinami, křovím a stromy: jemnými lípami, statnými duby, švihlými jedlemi. Křoví obživlo ptactvem, řeky rybami, lesy všelikou zvěří.

A nyní král všech tvorův, člověk, přirozenou túhou po lepším puzený, vkročil na kraj té kotliny, a vida před sebou krajinu rozkošnou, zaplesal velmi. I stúpil dolů, ohlédal ji, a naleznuv půdu žirnou, řeky rybné, a lesy na zvěř hojné, vrátiv se oznámil radostně svým, co šťastně nalezl. A pojav bohy své strážné a rodinu svou i čeled' odstěhoval se do krajiny této požehnané, naší milé vlasti, aby v ní přebýval, a ji vzdělával, i potomci jeho po věkův věky věčné v pokoji

2

svatém, vzdavše pod lipou vonnou žertvu věkožizným bohóm svým za zdar hojný, vzývajíce jich za ochranu mocnou.

Který to první člověk první sem učinil krok, první podťal strom, první vybudoval byt: to nám žádný jazyk nezjeví více! —

Domysly o zdejším okolí v dávnověku.

Dle nejsúdnějších zpytatelův starých světa dějin jestiť pravdě nejpodobněji, že v době předhistorické, totiž 450 let a více před narozením Pána Krista, mohutný od **Charvat** či Karpat po Visle a Odeře řekách až k moři baltickému rozšířený národ **Slovanský** pod cizonárodním jménem **Vendův** i do naší vlasti zasahal, až okolo léta 388. před Kristem od Celtických, **Bojův** z Gallie pod jich vůdcem Sigovesem příšlých, na východ vytlačeni byli. Bojové tito podleli opět okolo narození Páně bojovným **Markomanóm**, kmene Svevského, za jich krále Marobuda. Surových **Hunův** hrozný král Atilla, jenž se sám bičem božím nazýval hubiv mečem i ohněm národy od východu k západu napořád, zahrnul i zdejší Markomany na větším díle s sebou na západ, z nichž se po jeho kruté porážce u Chalonu ve Francúzích r. 451. sotva který sem více navrátil.

Právě té doby začali opět **Slované** sídla svá a panování od Východu na západ a jih valně šířiti, a větším dílem do ztracených druhdy vlastí se poznovu vraceti: naši pak vlast milou osadili jmenovitě ti jich zástupové, kteří se svým vůdcem **Čechem**², přemohše slabé

² V Srbském jazyku jest země, jížto Charvaty jest ímě; v té zemi bieše lech, (šlechtic), jemuž ímě bieše Čech, Dalimil cap. 2.

ostatky pozůstalých zde Markomanův, pevná sídla svá v ní zarazili, a od času toho v nich svého osednutí — r. 451. — až po dnes slovou **Čechové**, a od nich i sama země své domácí jméno **Čechy**, země **Česká**,

3

dostala. Částka těchto Slovanův pod jmenem **Charvatův** (horanův) osadila později hornaté končiny **Krkonošské**, a tudíž nejspíše i nynější kraj Kralohradecký a Bydžovský.

Za těchto dávných, ještě pohanských časův nalezáme zmínku o zdejšího okolí v „Súdu Libušině“ takovúto: Lútý Chrudoš na Otavě křivé (ve Prachensku) a Stahlav udatný na Radbuze chladné (u Plzně), oba bratři, vlastní, ze starého rodu Popelova, jenž přišel s pluky Čechovými do žírné či úrodné vlasti naší, rozvadili se krutě o dědiny otcovské, až na sněmu veřejném po zákonu súzeni byli od kněžny Libuše, která k tomu súdu obeslala Svatoslava od Libice bílé, **Lutobora** od Dúbravského Chlumu (nyní Králové Hradce), kdež Orlici pije Labe, **Ratibora** od hor **Krkonošských**, kde **Trut** pohubil saň lutou, Radovana od Kameného Mostu, a jiné. Kněžna rozhodla, aby, oba bratři v jedno vládli (nedílně) otcovskými dědinami; a že tím Chrudoš spokojen nebyl, vyzvala Libuše přítomné kmety, lechy a vládyky, aby si **muže** vyvolili za pána svého a súde. Načež **Ratibor** od hor krkonošských jal se hovořiti: „Nechvalno nám v Němcích hledati práva, u nás právo po zákonu svatém, kteréž přinesli otcové naši v tyto krajiny.“

Že Slované, přišedše do Čech, dosti brzo okolí zdejší obydlili, neníť pochybnosti, an krajina dosti pěkná, řekami Labem, Úpou a Metují protýkaná, lúky pažitné, lesy bujné, role (od Jaroměře ke Skalici) úrodná jsou, a hlavní silnice (náchod) tudy vede do Sléz a Polsky.

Když pak světlo učení Kristova naše milé předky osvěcovati počalo, tu se nám již také první pán okolí zdejšího dle jména v historii udává, totiž vládyka **Slavník**, otec sv. Vojtěcha. Byltě to pán tváří, veselý, k lidem velmi přívětivý, v súdu spravedlivý, ochrance vdov a sirotkův. Žeby **Slavník**, nad jiné pány České vznešenější a mocnější, také pánem zdejšího okolí býti mohl, dá se súde z popsání hranic

4

té krajiny, kterou vládli. Na východu patřil mu hrad Litomyšlský, a na půlnoc hrad **Kladský**; sídlo pak jeho byla Libice na stoku řeky Cidliny s Labem. On umřel dne 18. května 981, a jeho manželka Střezislava, paní dobrotivá, dcera vévody Českého, Boleslava I., rozžehnala se s tímto světem r. 987, pochování oba v Libici. Zanechali po sobě tito nábožní manželé sedm dobře zvedených synův: Soběbora, Spytimíra, Pobraslava, Pořeje, Čáslava, Radima a Vojtěcha. Vojtěch, posvěcen dne 10. června 983 na kněžství, stal se druhým biskupem Pražským.

Šlechtné té rodiny křesťanské úhlavní nepřátelé stali se **Vršovci** za příčinou, že na ně sv. Vojtěch pro jich pohanské skutky žehral, a se ujal cizoložné sice, avšak kající paní jednoho Vršovce, která za ten hřích, dle tehdejšího práva s'ata býti měla, a — také byla. V půtkách mezi nimi podporoval stranu Vršovcův zpupných sám mladý vévoda, Boleslav III. Soběbor, syn Slavníkův, opustiv své dědictví i vlast (995), ušel ku králi Polskému, Boleslavovi Chrabrému, kdež brzo velikých důstojností i bohatství dosáhl. Tím ale uvalil konečnou záhubu na své ostatní bratry, an tehdejší vévodové Český a Polský nic méně, nežli přátelé byli. Pod záminkou, že tito bratři, Slavníkovci, s nepřátelskými Poláky, kteří již za Mečislava (990) mnohé činili škody okolo Kladska i dále do Čech, ve srozumění jsou, povstali proti nim Vršovci polem, a všecky jich hrady vybojovavše, na Libici dne 25. září l. 996. je oblehli, a po několika dnech i toho hradu dobyli. Všickni Slavníkovci, muži, ženy i děti utekli se do chrámu k oltáři, odkudž slibem, že se jim nic zlého nestane, ven vyvábění, ukrutně všickni zavražděni byli. —

Když sv. Vojtěch na své cestě z Říma dověděl se v Mohuči o takovémto zavraždění svých milých bratrův, více se do Čech nenavrátil, nóbrž se svým věrným bratrem Radimem, obrátil se do Polsky, a odtud do Pruska, tamních pohanův získati Kristu; kdež také od těch samých blíže města Královce

5

dne 23. dubna 997 sedmi šípy prostřeleny, mučednickou smrtí život svůj oslavil.

Po tomto ukrutném vyhlazení rodiny Slavníkovy osvojili sobě Vršovci mnohá zboží její, jako Libici. Avšak brzo se opět spikli proti samému vévodovi svému, Boleslavovi III., a zapudivše jej, za vévodu Českého zvolili Vladivoje, bratra krále Polského, který také s branným vojskem do Čech přišel, na trůn dosedl, ale po málu měsících zemřel r. 1003. — Když na to Boleslav Chrabrý, král Polský, bratr Vladivoje předešlého, opět s velkým vojskem do Čech přišel, Prahy dobyl, a vládu na se potáhl, ale za léno od císaře přijmouti nechtěl; přihnul se císař ze dvou stran do Čech a s ním knížata Česká Jaromír a Oldřich. Oldřich se sedmi vládky od Žatecka, a mezi nimi Vyhoň Dub, přiblížil se ku Praze, a na dané znamení, an totiž ráno slúha, stádo vyháněcí, na roh zatrúbil, přepadl Prahu. Na mostu přišlo k tuhé seči dne 4. září 1004, ve které hned zprvu padl smrtečně raněný **Soběbor**, bratr sv. Vojtěcha, poslední Slavníkovec, s Poláky příšlý. Poražení Poláci na kvap utekli z Prahy i z Čech.

V následných letech bojoval císař s Čechy spojený proti Polákům za Krkonoši zprvu dosti vítězně, pak ale nešťastně; a tudíž ještě r. 1017. krajina zdejší nejvíce utrpěla vpádem Polákův sem do Čech přes Kladsko.

Později opět Břetislav Český učinil vpád do Polsky, dobyl Krakova a ve Hnězdně 1039. nesmírné množství věcí zlatých a stříbrných pobrav ze chrámů i s tělem sv. Vojtěcha do Čech odvézti kázal. — V poslední své vůli (1055) ustanovil, aby z pěti jeho synův nejmladší Jaromír byl knězem, a po čase biskupem Pražským: jinak aby vládl jistou krajinou; a že mu ji potom bratr, král Vratislav, postúpiti nechtěl, utekl se k Polákům. — Když pak umřel Šebíř, biskup, hlásil se Jaromír, podporovaný bratry svými, knížaty na Moravě, o biskupství Pražské, Obávaje se ale Vratislav král, žeby Jaromír v důstojenství biskupské povýšený, s těmi bratry

6

svými, Konradem a Otou, proti němu pikle strojil, umínil si cizince Lance, svého kaplana dvorského, probošta Litoměřického, na biskupství Pražské dosaditi, odloživ volení na sněm veřejný. Sněm ten za příčinou válečného do Polsky tažení držán byl pod širým nebem v červnu r. 1068. v táboru **na Dobeníně** (nad Bránkou u Náchoda), kudyž se do Polsky jezdí³,

³ Kosmas, nejstarší kronikář súvěký I. 141 (viz Časopis musejní 1845. I. 55.) praví: Venum erat ad custodiæ portam, qua itur in Poloniam, t. „přišlo vojsko k bráně strážné, kterouž se jde do Polska (Slezska).“ Země česká až do století XII. a XIII. kolkolem ohrazena byla rozlehlými lesy pomezními, skrze kteréž vedly cesty do krajin sousedních; i slúžily tyto lesy předkům naším za mocnou obranu proti vpádům nepřátelským na ten způsob, že zásekami lesními cesta lehce zatarasiti a zavřítí se mohla, tudíž i průchod nepříteli snadno zabránil. — Vchod do těchto lesů pomezních nazýván: brána zemská aneb brána strážná, i býval stále hlídán strážemi a snad i opatřen hradbami ze zásek lesních. Ku stráží a obraně těchto bran zemských povinni bývali předkem obyvatelé bližších osad, začez od jiných povinností zemských bývali osvobozeni. Významný jest název obce, tehdaž poslední vsi trhové pod branou zemskou, Provodova, poukazující na povinnost obyvatelův, **provod** dávatí, či doprovázeti širými lesy neb hvozdem posly neb úředníky knížecí a vojsko zemské do Kladska. Nad Provodovem pak, na horách, nedaleko brány zemské, stál o samotě kostel sv. Václava na Dobeníně (v století XIV. farní, nyní filiální k Novému Městu) jakoby mezník hraničný z dalekého kraje českého viditedlný, za kterým sstupovato se již do širých lesů, pokrývajících nynější krajinu Náchodskou, Levínskou a Dušnickou. Jak pozdě tyto rozsáhlé lesy zalidněny byly, vysvítá z toho, že ještě r. 1213. dosti blízká krajina Policka nazývá se širou a liduprázdnou pouští, ve které teprv tehdaž řeholní synové sv. Beneše lesy mýtiti začínali — Hledíce pak k údolí Náchodskému, prostírajícímu se až k Levínu, poloha jeho podobá se úplně bráně čili průchodu úzkému, ohraženému z obé strany vrchy dosti vysokými; avšak i to velmi znamenito, že po více než 800 letech zachoval se nám starodávný název brány zemské v ustech lidu, když po dnes cesta od kostela sv.

na němž se z nadepsaných dvou příčin páni i vládykové a přední z duchovenstva sešli. Zdeť ohražený vojskem svým domníval se býti král bezpečen, aby směl obejítí vůli otcovu i bratrův svých. —

7

Knížata bratří a nejvyšší úředníci zemští stáli vedle Vratislava krále, sedícího u prostřed, a otočení byli dlouhým kruhem kněží, pánův a županův sedících, za nimiž pak vládykové všickni řadem se postavili. Vratislav povolav k sobě Lance, ukazoval a chválil jej pánóm i lidu, i odevzdal mu prsten a hůl na znamení, že k biskupství ho volí. Ale na místě obyčejného v takové chvíli plesání, slyšeti bylo ve dlouhých sněmovnícův řadách jen hlasy reptajících. Nadvorní župan Kojata Všeborovic, přední tehďáz mezi pány českými, nemoha se déle zdržeti, jakož byl muž obyčejův nelícených, drbnul knížete Otu, jemůž po boku stál, řka: „Co tu stojíš, jako sloup? proč nezastáváš bratra? nevidíš-li, kterak syn knížecí se zamítá, a cizinec, jenž otrhaný do této země přišel, na stolicí biskupskou se sází? Však ruší-li kníže náš přísahu otce svého, chraniž Bůh aspoň nás, abychom my z otcův svých neudělali křivopřísežníkův před tváří jeho. A nehodí-li se bratr tvůj Jaromír dosti k důstojenství takovému, proč nelíbí se zástup našich kněží, rovně tak učených, jako cizozemec tento? Ó kéžbychom jen tolikero biskupství měli, kolik našincův k nim způsobilých počítáme! Bude-li pak cizozemec nad krajana upřímněji přátí vlasti této? Ba podstoupíme raději cokoli, nežlibychom k zvolení Lancovu svolili!“ V týž smysl mluvil také Smil Božejův, župan Žatecký; oba pak chopivše za ruce Kunráta, Otu i Jaromíra, vystoupili z tábora s pohrůzkami. Voláno všude do zbraně, sněm rozešel se u velikém rozjítření, a většina následovala knížat nespokojených, jenž u Opočna rozbili stany své.

Tím poděšen Vratislav tím více, an již částka vojska jeho překročila byla hranice, (ke Kladsku), tak že téměř opuštěna se viděl. I pospíšiv hned nazpět k ochránění Prahy poslal již z cesty poselství ke bratřím, že k žádostem jejich svoliti chce, — ne pro hrdého prý Kojatu, ani pro Smila: že ochoten jest vyplniti vůli někdy otcovu, a dále důkaz bratrské své lásky; pročež aby jen do Prahy za ním přišli.

8

I učinil tak, a potvrdil volení Jaromírovo na biskupství Pražské; ač mu i napotom dosti nátiskův nadělal.

V těchto Polskoslezských válkách, vedených dílem z nadepsaných příčin, dílem že Vladislav, král Polský, zadržený plat roční králi Českému odváděti nechtěl, tak velice popleněny krajiny mnohé, že od Kladska až po Hlohov nad Oderou kromě městečka Němčí lidé ani bydletí nemohli r. 1093.

Břetislav II. ve válce s Poláky, tvrz jejich Brdo (Vartu) na řece Nise ztroskotav zpozoroval, že hlavníci Vršovcův, Mulina, župan Litoměřický, a Božej, pán na Libici, župan Žatecký, s nepřátely drží: proto je i s dětmi jejich vyhnal, a zboží sobě podržel, 1096. Po jeho smrti navrátili se sice obadva na svá zboží i úřady, ale pletich nenechali; nebo když Svatopluk, kníže České, r. 1108. v Uhrách bojoval a hraběti Vackovi s Vršovcem Mutinou plnou moc k ochraně zemské nechal, Vacek i Mutina proti Boleslavu polskému, který s vojskem znamenitým proti Čechům vytáhl, postavili se, bráníce vchodu do země. Avšak, zradou prý Mutiny, vojsko české u prostřed lesův pomeznicův poražené daleko do Čech muselo coufnouti; Boleslav pak tři dni a noci mečem a ohněm pleniv, tři celé župy v Hradecku — (krajinu zdejší) — pohubil. Za tuto a jiné zrady kázal Svatopluk všecky

Václava k Starému Městu s vrchu dosti příkrého k údolí hlubokému vedoucí, i s lesem tamním, nazývá se: **Bránka** (t. úzký vchod do brány zemské). [Dodatek: U samé Branky jest les, k Šonovu patřící, zván od starodávna: Stražiště, místo tedy, kdež stráž stávala a clo zemské vybíralo se. —]

Vršovce, děti i starce, tak ukrutně povraždit, jakož předkové jejich učinili rodině Slavníkové před 112. lety.

Po smrti Svatoplukově nastúpil Český trůn Vladislav kúpenou pomocí císaře Jindřicha V. proti Bořivoji, podporovanému králem Polským. Smutný to byl následek těchto zmatků vévod Českých, že každý, který se o stolec snažil, do země povolávali cizince, Vladislav Němce: tudíž cizí zástupové zemi ještě více zpustošili, a svú pomoc draze si zaplatiti dávali. Při tom přišly Čechy o lid a peníze, a obyvatelé o nábytek. Takto přitáhl opět Boleslav polský r. 1110. dne 1. října do Čech neobyčejnými v Krkonoších prosmyky a průseky, přes hory a doly strmé a neschodné, aby Českého stolce

9

zajatému Bořivoji dobyl na Vladislavovi. I dostal se bez odporu přímo až ke Chlumci nad Cidlinou; musil však odsud před vojskem Českým na kvap sebraným až za **Trutnov** ustúpiti, kdežto dne 8. října k bitvě přišlo, ve které Čechové ač se udatný Čech Dětřišek se stem súbojovníkům obětoval přemoženi byli. [Dodatek: — Bitva ta svedena za potokem Trotinou nedaleko stráže u vchodu do lesa pomezního, totiž cesty úzké vedoucí lesem k Labi u vsi Brodu, a odtud přes Dvůr Králové (tehďáz Chvojno) k Hostin Hradci u Trutnova, a neboli od Brodu přes Kladruby a Brusnici na Trutnov. Bojiště hledati musíme pod kostelem sv. Václava na Chloumku, osady Holohlavské. —]

V pěti letech na to postúpil Vladislav kraj Hradecký se čtyřmi župami bratru svému Soběslavovi; však krátce na to odevzdal jemu krajinu Brněnskou a Znojenskou. — Když později Poláci bojovali v Uhrách proti králi Bélovi, tu Soběslav Český, maje sestru Bélovu za manželku, s Hradeckými, Chrudimskými, Časlavskými a s Kladskými na jaře 1134 učinil nájezd do Sléзка, a popleniv ho až po Oderu s přemnouhou kořistí navrátil se domů. Umřelť Soběslav na Hostinném čili Hostínhradu, kterýž tehďáz stavěti dal na lepší ochranu Čech proti Polsku, dne 14. února 1140, vyžádav si na páních Českých, aby jeho syna za vévodu uznali. Svolili sice, ale po smrti jeho k návrhu mocného Načerata zvolen Vladislav II., syn Vladislava I. Soběslavův syn Oldřich obdržel teprv r. 1152. od Vladislava kraj Hradecký, však o rok později opustil Čechy a odebral se k císaři Německému, jehož přízeň raději horlivými službami hledal, nežby byl panoval v Hradečtě.

Roku 1189. odbýván sněm zemský v Sadské, mezi sněmovníky pak jmenují se ze šlechty: „**Bohuše**, župan (kastellan) Kladský, a jeho bratři: **Ratibor**, **Heřman** a **Lutobor**.“ Dostí divno tato jména pohromadě spatřiti; nepatřilo-li jim okolí zdejší? — Nejsú-li oni zakladatelé **Bohušina**, **Litoboře**, **Ratibořic** a **Heřmanic**, vsí to čtyř zdejších po sobě ležících? Ano, týž snad samý **Bohuše** byl obdarovatelem Johanitův dle listu od r. 1186., ve kterém vévoda Bedřich potvrdil jim všecka zboží v Žatecku, na Ohři a jinde, a ve kterém praví: „A dvě vesnice Kvastíkovy **nad Metují** — a **Plesov**, které (vsi) bratr můj Přemysl, postúpil

10

jim za díl Bydžovský, jež jim byla dala **Bohuška** za duši syna svého Bohuše.“ —

Tuto ještě nemohu opomenouti, co se až po dnes vůbec povídá o vpádu Tatarův, či Mongolův do městečka Úpice: neboť žádná pověst není docela bez základu, poněvadž bez původu nic povstati nemůže, abřž všecko, co se povídá neb stalo, nějakou příčinu míti musí, byťby nám také povědoma nebyla, a pověst sama délkou času se poněkud jinak a jinak měnila.

Ve 13. století hrozil veškeré Evropě nepřítel, nad nějž strašnějšího, ba ani jemu rovného neměla. — Až z prostřed Asie, prvního dílu světa, co hrozná povodeň, valilo se půldruhého milionu vojska surového, jehožto vůdce Petachan, vnuk pověstného Čingis-chana, pevně si umyslil, popleniti krajiny západné, a tím pomstiti krásnou Kublajevnu, dceru

Tatarského chána, kterou zabili Němci pro drahé kameny a perly, an byla se dvěma pannama a s několika jonáky vyjela na západ, poznati mravů cizích. Děsná hrůza přepadla všecky, co o něm slyšeli, a nikoli bez příčiny! Neboť se tu nejednalo o podmanění aneb v otroctví uvedení, nóbrž o úplnou zkázu a záhubu všech. Nikdy ještě tak veliké stádo tak divokých, surových ukrutníkův, ani Atilových, nepřekročilo hranice našeho dílu světa. Paličství, vražda, hovadská chlípnost byly společníci jejich. Oni posekali, zbořili, zkazili vše, co se jim zprotivilo, i co se jim dobrovolně poddalo. Oni rozpůlili hlavy mužům, nabodali nemluvnátka na kopí, poskvrnili ženy, porušili panny, a pak je předce — pobili. Každou přepadenou ves, každé dobyté město opustili — v plamenu: všecky krajiny podobaly se po nich spáleništi. Smilování v boji neznali, nedali. Ohyzní dle těla, byli mnohem ohyznější na duši. Že i lidi jedli, dosvědčovali ti, kterým se poštěstilo vyváznouti z jich zajetí. Lebkami pobitých ověsili své koně, jichžto bystrost převeliká byla. Půtky začínali jako povzteklí, a samo štěstí zdálo se jíti před jejich hrůzu nesící korúhví.

11

Rusové byli již v několika krvavých bitvách přemoženi, a jich celá země mečem a ohněm popleněna. Polané byli ve hlavní bitvě poraženi: Lublaň, Sendomíř i Krakov ve hromadu popele obráceny v únoru 1241. Tu se tato krvechtivá, vítězná sběh, své převahy sobě povědomá, rozdělila na tři prúdy. První část poslal hlavní vůdce po Odeře dolů na sever, třetí pod Batou přes Tatry do Uher na jih, a s prostřední Peta sám namířil přímo na západ ke hranicím Českým. Václav, král náš, ulekl se arcit', jako všickni i vzdálení mocnářové, uslyševše o tak kvapném přibližování-se tak zuřivého nepřítele; avšak se také uchopil všech prostředků, jenž o jeho múdrém rozumu a srdnatém duchu svědčili,⁴ Na spěch sebrané vojsko České, hluboké zákopy, husté záseky v lesích po severovýchodních hranicích země České, hlavně totiž v okolí zdejších, zabraňovati měly vpádu Tatarského jezdeckta, — a jezdeckto bylo hlavní silou tohoto nepřítele. Praha i jiná města, hrady a tvrze co nejpevněji se ohražovaly. Všickni obyvatelé bez ohledu na stav, stáří a pohlaví, musili pracovati hned z jara na hradbách, naspách a zásekách.⁵ Do Kladska především poslán Vilém ze Skály se skrovným lidem k obsazení hradu.

Při těchto přípravách domácích ucházel se král Václav písemně u západních mocností Evropejských o pomoc, představuje jim důrazně nebezpečí všem společně hrozící; ale nadarmo. I táhl tedy sám začátkem dubna 1241. s vojskem svým přes hranice ku posilnění knížat Polsko-Slezských, kteří s německými rytíři spolčení opřeli se prvnímu návalu divokých Tatarův. Přišed přes Žitavu do Lužice, obdržel smutnou

12

zprávu o hrozném porážce těchto knížat od Tatar, ve které dne 9. dubna svedené i králův svat, Jindřich Nábožný, vévoda Vratislavský s jádrem pánův Slezských i rytířův německých zahynul, an 10.000 udatných bojovníkův ostalo na bojišti. Král tedy s vojskem svým hleděl chrániti hranice království Českého, an Tataři po draze dobytém vítězství obrátili se od Lehnice k Svidnici a Otmuchovu, kdežto se s prostřední tlupou spojili a po dvě neděle o to usilovali, proraziti úžiny horské u Kladska do Čech. Nemohše ale tudy skrze záseky a vojsko České proraziti, obrátili se a vyřítili do Moravy, každý krok krví a ohněm znamenavše; dvě třetiny Moravy zatopili, všech měst až na Brno a Holomúc dobyli, ve kterémžto posledním Jaroslav z Divišova (pak z Sternberku) od krále poslaný s 12000 srdnatých, jako on sám,

⁴ Císař Bedřich II. psal dne 3. července 1241. králi Anglickému: Nesmírný zástup Tatarův na tři tlupy rozdělený postúpil blíže. Jedna zašla do Polsky, třetí zaběhla do Uher, a druhá pokročila ku hranicím země České, a přikročivši ostála státi, an se jim té zemi král se svými pány a vládky zmužile opřel.

⁵ Cont. Cosmasae p. 332 dí: Compellens religiosos et seculares clericos ad civitatum munitiones et fossata constituenda.

mužův Českých a Moravských se uzavřel. Netrúfal sobě, a nemínil také potkati se polem s tak přemocným a divokým nepřítelem, ač rozličně lákán i posmíván byl. Ba že se ze svých městských zdí ani nehnu, pohrdal jimi nepřítel co bázlivci, a plnil kolkolem krajinu celou, všickni se odevzdavše prostopášnému požívání své kořisti. To zpozorovav Jaroslav, kterýž až potud s velikou těžkostí utlačoval msty žádostivou bojovnost svého vojska, odhodlal se na nepřítele vypadnutí. Vykonav vrúcí modlitbu ve chrámu Páně, prose P. Boha o pomoc i Marii Pannu o přímluvu⁶ a roznítiv ještě horlivou

13

řečí vojsko své, vypadl na úsvitě na nepřítele, sebe i je na pozoru nemajícího. Poděšení, křik a strach rozlíl se mžitkou po celém táboru Tatar. Peta, jich vůdce, vyděšený ze spaní, vyšvihnul se sice rychle na kůň, a spěchal tam, kde dav a tíseň největší viděl, napomínaje svých k udatnému potýkání. Tutě Jaroslav jako orel přikvapiv, mečem jej zachvátil, a Peta klesl mrtev na zem. Jeho pád způsobil nevyslovné uleknutí mezi Tatary, a rozhodnul bitvu ku prospěchu Čechův, an se Tataři na útěk dali. Jaroslav opatrně zdržoval svých od kvapného nepřátel pronásledování. Jemuť bylo dosti na tom, že tak přemocného nepřítele k ustoupení přinutil, a svou vlast, ba celou Evropu osvobodil. A v skutku neosmělili se Tataři hranice České přestúpiti; ač jsou si v Uhrách ještě vítězně počínali, ač pak ještě i do Rakús vpadli, kdež na ně opět České vojsko udatně doráželo — předce ztrátu svou velikou u Holomúce utrpenu Čechům neoplatili.

Tak nám o Tatařích vypravuje dějepis; pověst pak domácí dokládá: Zástup Tatarův, Slézko poplenivších, přihrnul se přes hranice do Čech, a když jsou **Sedloňov** drancovali, dověděli se o nich Úpičtí. Tu hned starosta městečka obeslati dal

14

súsedu, a přikázal jim, aby most od Sedloňova ze Skalky přes Úpu vedúcí pozpodu nařezali, sami pak všickni s ženami a dětmi i s dobytkem do lesa proti Skalce za městem na jih ležícího se odebrali. Stalo se: za tmavého večera přihrnuli se Tataři od Sedloňova na Skalku, a znamenavše městečko před sebou v dolině, hrnuli se násilně přes most, až i mnozí přílišným chvatem se skály příkré do Úpy spadali; posléz pak i most pod nimi se prolomil. Mezi tím Úpičtí u lesa rozžaté doutnáky a rozsvícené lucerny zavěsili dobytku na rohy i na stromy

⁶ Kralodvorský Rukopis prosí: Ustaň, ó Hospodine, ve svém hněvu! i povyš nás v krajinách nad vrahy — vyslyš hlasy k Tobě volající! Obklíčení jsme lítými vrahy — vyproš' nás z osidel krutých Tatar. A Máti Boží vyprosila jim chrabrost. —

Tyto české pranárodní písně opěvají netoliko hrdinské činy starých Čechův, abřž zjevuje se v nich také spolu spanilá mysl, něžnost citů, vděčnost a vrúcí úcta k bytosti nebeské; jsútě ony nevyvratnými důkazy, že **předkové naši, staří pohanští Čechové, vzdělaností mravů a ušlechtilostí smýšlení svého daleka předčili národy německé.**— Jaký to rozdíl: **Nibelungenlied!** zpěv či báseň německá, stará, níž se Němci honosí, a jejížto hlavním předmětem jest ohavná msta královny Primhildy, která ku konci stálých rekův hlavy, ani bratra svého nelitujíc — za krvavé vlasy vleče, a posléz pomstu svou ukrotiti dá — zlatem.

Jaká to milá protiva ve kralodvorské básni: Záboj — z pohanských časův pocházející. Po „úplné porážce Němcův, přímlúvá se milostivý Slavoj: „Aj Záboji bratře, již jen hlúček vrahův, a ti žalostivo prosí:“ I spěchali pohrobit mrtvol, a tam dát oběti (krmě) bohům spasám, a jim hlásat milých slov či modliteb.

Jak krásné dává napomenutí král Český nevěstě, dceři své, za krále Danského asi 1190. provdané:

Na cest svú pamatuj tam ve vlasti vzdálené;

Buď bohabojná, ctnostná: toť snaha žití tvého,

Bys štědrou byla k lidu, útěchou poddaného.

A její první prosba na krále, svého manžela, byla:

„Od daně osvobod'te pluh, a propus'te strýce svého z okovů.“

Král Valdemar a Dagmara se vrúcne milovali;

Rozblažen byl všecek lid : bohatí i nuzáci, .

Zaplesali srdečně jak měšťané tak sedláci.

okleštěné, sem tam dobytek honíce s velikým hlukem a povykem, jakoby tam množství vojska ze zálohy se řítilo. Tím Tataři poděšení kvapem z městečka utíkali, z nichž opět mnozí, nemajíce mostu, v Úpě se potopili, mnozí zase se skály se srazili, tak že jich tu několik set zahynulo. Utíkající Tataři ves Sedloňov, dříve vybranou, nyní zapálili a zkazili.

Nechť již příchod Tatarův do Úpice tak neb jinak se stal, o něm tu žádný nepochybuje, a také možnosti neodpírá. Nebo když jsou u Lehnice zvítězili, a několik dní prodleli, nemohli na jednom místě shrnutí zůstat, a to tím méně, an obyčejně vše poplenili, sami potravu a pro koně píci předce potřebovali; takové ale množství, 500.000, na jednom místě ji nenalezlo: protož musili se rozjížděti po tlupách i do vzdálenějších míst. Že pak se Tataři po bitvě Lehnické ku hranicím českým přiblížili, napovídá Dalemil slovy: „Tateři Polsko zhubichu, až se před Kladsko stavichu.“ —

Tu tedy možno, a snadno, že některý zástup přes hranice do Čech, a do Úpice na svých rychlých koních přiharcoval, kdež od Úpických a okolních obyvatelův, nad Úpicí v lese „Svobodném“ se shromážděných, ku kterým snad i něco vojska přirazilo, zpátky zaplašen byl. — I to všimnutí hodno, že **Úpičtí** vůbec přezdívkou, „rytíři“ nazýváni bývají; an se tu rytířsky zachovali, a že ve znaku svém „strom okleštěný“ až po dnes mají, les pak onen „Svobodný“ se jmenuje.

15

Tento vpád Tatar až ku hranicím Českým zavalil příčinu že pro obranu zemskou, více pak pro bezpečnost osobní pánové Čeští počali zakládati hrady nové a pevné na vysokých a strmých skalách, obehnané tlustými zděmi a hlubokými příkopy, jak dosvědčuje uvedený již Dalemil: „Tehdy Čechové Tatar se bojíce, neprázdní byli, hrady činíce.“ — A do těchto a blíže následujících dob smíme položit čas založení hradu Náchodského na vrchu ze tří stran dosti příkrém, k severu pak odděleném příkopem hlubokým, jemuž dáno jméno od blízké obce, jejížto původ do doby starší padá, a kteráž jméno své od polohy své vzala; neboť slovo: „Náchod“ znamená místo kudy se nachází, kudy se chodí a vzhůru chodí; — což zde docela připadá, neboť tudy vzhůru se chodilo a chodí dosti příkře do Bránky v starodávné bráně zemské. —

Prvotní zřízení země České až do 14. století.

Po osazení se v milé vlasti naší **Slovanův**, pokoje milovných, protože rolnictví a obchod, umění a řemesla provozujících, z jichžto krve i my pocházíme **Čechové**, každá rodina buď sama, buď se svou čeledí, a některé z podrobených Markomanův ve své služebnosti mající, přijímala pro sebe dědičně menší neb větší kus půdy či země, na které sídlo si vyráběla, a své hospodářství začala; tudíž se půda ta nazývala **dědina** a oni **dědiníci**, všickni sobě rovni; ostatní země, které větší díl byl, ostala obecní či národní, zprvu pod dozorstvím, později, zvláště za Boleslava I. († 967.) úplným jméním (regale) panovníkovým: takto již dělila se všecka půda v **občiny** a **dědiny**. Ony sloužily prvotně pastevcům a lovcům, tyto rolníkům; k oněm počítány lesy, řeky, vody, dráhy, pastviště a palúky, i co ve a na nich žilo: těmto role, domy, zahrady, lúky, a vše, kam pluh a kosa se zabírá.

16

Po čase rozmnožená rodina stavěla si obydlí či dvory od sídla prvotního dále nebo blíže na místě pohodlném na mnoze u prostřed své půdy blíže potůčka nebo studánky; avšak po mnohá pokolení obyčejně hospodařili **nedílně** majíce zboží všecko společně, ustanovivše sobě jednoho múdrého a statečného, byť ne vždy nejstaršího z rodu svého za ředitele, kterého

vládkou neb starostou nazývali⁷. Tu již menší svobodní dědiníci či zemané sluli **Vládyky** větší ale jmenovali se **Lechové**. Více vládek a lechův, či menších a větších dědiníkův, jakýž nepochybně i Přemysl byl měli nad sebou **vévodu**. Takových bylo v Čechách mimo Pražského více, k. p. Lucký, Kúřimský, Pšovský či Mělnický a jiní. Každý ve svém vévodství vládl samostatně, a toliko v čas nepřátelských vpádů jednoho společného vůdce vojanského, vlastně **vojvodu** zvolili sobě, jako byl Sámou udatný, Krok múdry. Ale tyto okolní vévody všecky poznenáhla podrobil sobě vévoda Pražský, stav se pánem či vladařem celých Čech, které, mimo **vládky** a **lechův** hlavně poradou dvanácti mužův, druhdy velmi mocných **Kmetův** (comites, consiliarii, primates) řídil a spravoval⁸.

Celá země Česká dělila se na okresy, něco menší bývalých krajů, které se v politickém ohledu **župy**, v ohledu pak

17

soudním **popravy** (okresní sudy) nazývaly. V každé **župě** byl **hrad** (castellum), vlastně **město** hrazené, o jakých se již v devátém století mluví. Hrad takový vystavěn nikoli na skalách, nýbrž za potřebou vody více na rovinách, na blízku řek; ohrada jeho záležela obyčejně z dřevěných srubův s náspy a ze příkopův okolo nich. Při vpádu nepřátelském sběhl se do něho lid okolní i oděnci z župy k hájení ho a sebe. Vzdálenější obyvatelé udělali si v lesích záseky a na vrších zákopy. Byltě hrad ten netoliko úřadištěm, ale i zbrojištěm a všech lidí ochraništěm. U prostřed hradu stál **chrám pohanský**, ostíněný stromy (lípami) svatými, spolu co útočiště všech trestu propadlých. Z pěkného dříví vyrúbený měl stěny z venku bůžkami ověšené, vnitřně pak svatyně zastřena plátnem po slúpích.

Časem prošlým, an jiné a jiné zbraně nastaly, a tudíž i způsob válečný se proměnil, nechránil dosti hrad staroslovanský; a protož skoro v každé župě ještě jeden hrad pevnější na vysokých skalách hlubokým a širokým příkopem a tlustou zdí ohražený vystavěn byl, a pouze za vojenské stanoviště, či nynější pevnost slúžil; a tak v každé župě hrad nový či **tvrz**, a hrad starý, či **město** hrazené (civitas munita) se nacházel. Obojí, hrad i město — bylo jměním z prvu národním, později pak docela v moci panovníka, majícího v něm své sídlo i úředníky: protož také obyvatelé celé župy povinni byli, nejen hrad ten a město stavěti a opravovati, čistiti, hlásky noční v něm konati, stráže na zdích držeti; ale i k opravě cest a mostů, k sekání lesů (přeseky), k orání polí, k osení a sklizení obilí pro komoru vévodskou vysílali k němu lidi na práci. Mimo to musili po tak zvaných kobylich⁹ polích koně či kobyly vévodské vedle svých obecních pro zemskou potřebu chovati, na lovu naháněti, vévodu

18

a úředníky i lovčí jeho s holotami (psáři, caniductores) a se psy u sebe přijímati, jim nocleh a nářež dávati (hospitatio, priselica), provodem a povozem je zaopatřovati, a daň či bernu

⁷ **Zboží** k. p. Náchodské, znamená za starých časů tolik, co nyní **panství**. Dělení zboží či statku stávalo se později toliko svolením všech podílníkův (či společníkův, hromadníkův), a to před právem. Nejstarší z nich učinil rozdíl písemně na „dílčí listy“, ze kterých nejmladší nejdříve sobě vybral, tak že nejstaršímu poslední ostal.

Vládyka byl jednotným domům a rodinám to, co celé krajině, a později celé zemi a národu panující vévoda. — Viz dále znamení⁸).

⁸ Zlomek „sněmu nejstaršího“ končí se takto:

Každý otec své čeledi vévodí — muži orají, ženy šaty strojí; i umře-li hlava čeledinná — děti všecky tu zbožím v **jedno** vládnú, **vládky** si zrodu vyberúce — který dle užitku v sněmy slavné chodí: chodí s **kmetry**, **lechy** a **vládky**... Vstali kmeti, leši i vládkové, pochválili pravdu po zákonu.

Mocnost ale **Čechův** nápfředně seslabil Boleslav I., jakož i roboty zemské rozmnožil, a **občiny** za zboží **státní** prohlásil.

⁹ K této potřebě za tehdejších časů nepochybně slúžila, a odtud své jméno obdržela **Kobylice** u Kramolny, nyní les k městu Náchodu slúžící. Nad Havlovicemi k Úpici jest údolí „Kobylinec.“

skládati, když vévoda na sněm aneb do boje jel: a to sluly **roboty zemské** (munera publica), ze kterých kdo se vyplatit chtěl a mohl, to učiniti na vůli měl. Kromě těchto měli ještě roboty **panské**, jako úroky a desátky, vše určité, lidé poddaní; avšak stav jejich nebyl nikdy otrocký, jak by se někdo domýšlel, an jim volno bylo vždy i s pány svými se sùditi. Arci že někdy trpěli nátisků dosti, ale vždy jen bezprávně a protizákonně; nebo zákonové hájili jich, a předpisovali jim práva i povinnosti jejich, ustanovujíce: „Cokoli vydělá sedlák, to vše ať stěží, a jiného mimo zákon nic ať se od něho nebere.“ Tělesná poddanost a vázanost, jako v Němcích, ještě nebyla zde, an každý svobodně stěhovati se mohl: „Jestli' páně dědina, člověk jest Boží,“ dí Štítový r. 1375.

Světské řízení celé župy obstarávali čtyři vévodští úředníci: Župan, komorník, cůdař a písař. **Župan** (comes, castellanus, jakoby podkrajský) vládnul na hradě župním, ač ne dědičně, a měl na sobě vládu politickou a vojanskou v celé župě; jemu svěřena byla všechna moc vykonávací, a tudíž i ochrana soudu župného či poprav. **Komorník** měl na péči důchody vévodské, a jemu podřízeni byli správcové hospodářští (villici, dvořáci) na statcích vévodských. **Cůdař** neb sudí (cudarius, judex provincialis) měl sobě svěřenou péči o spravedlnost, předsedal soudu, a řídil všechno v něm jednání z ohledu na potazy a nálezy. **Písař** (notarius) byl tajemníkem či sekretářem úřadu, a v ochraně své choval desky či registra soudní.

Soudové od starodávna v každé župě na sněmích (vících) veřejně pod širým nebem držáni sluli **Cůdy** (sudy, soudy), později **poprav**; tudíž cůdař později popravec tolik co justiciarius, a byli menší a větší. Na větším předsedal sám cůdař se dvanácti kmeti; někdy při důležité věci i ze sousedstva

19

či z okolí požádány byly některé osoby k osazení takového soudu, a ty se **osady** jmenovaly. Při menších musili soudcové někdy slavně při oltáři přísahati, a sluli **porotci** či přísahníci; někdy pak jen rukou dáním na svou čest slíbili, a tudíž soud slubný či **očistníci**.

Každá **okolina** (vicinia), totiž jedna neb více vsí, musila státi společnou rukou za všeliký zločin (jako krádež, vraždu), který se stal v jejím okrese či **újezdu** (**Bezirk**), a jestli zlosyna nestihla neb nevypátrala, musila společně škodu hraditi, i pokutu dáti. Tak k. p. za vraždu, nebyl-li vrah vypátrán, musil každý usedlý té okoliny, ve které, mrtvola (hlava) nalezena, 200 penízků, později (od r. 1222.) jen celá ves neb okolina tolik dáti. U koho věc ukradená či **líce** (corpus delicti, odtud: při líčiti) nalezena, musil na **svod jíti**, to jest dokázati, od koho jí má, až to na posledního došlo neb svedeno¹⁰.

Osobám, úřady státní konajícím, vykazoval panovník s radou kmetův a vládyk na sněmích k jich výživě pozemnosti větší neb menší, jenž se nazývaly: „dědiny kladské“; anebo zvláštní prokázanou službu kusem **obecní** půdy odplácel, a ta se jmenovala **výsluha**. Dědičné půdy, jak již řečeno, nazývaly se **dědiny** (alodium), a byly zvláště zprvu

20

jednotlivé kusy gruntu, jako asi nynější panské dvory, aneb celé okresy, **újezdy** zvané, s jednou i s několika vesnicemi. **Dědinici**, zprvu sobě rovni, jmenovali se později možnější

¹⁰ R. 1242. městu Brnu dána práva: Vražedník musil se očistiti žhavým železem či radlicí aneb vodou; kdo komu ruku, nohu uťal, musil dáti cůdaři pět hřiven (100 zl. stf.), a zmrzačenému 10 hřiven, neměl-li ale peněz, tedy oko za oko, ruka za ruku; za uťatý prst dáno polovici; kdo ku pranicí s lukem napnutým šel, dal 8 hř. pokuty, kdo s vytašeným mečem, dal 5 hř., a neměl-li peněz, ruka jeho probodnuta nožkem. Kdo počestnou ženu nebo pannu zprzil, musil žhavým železem se očistiti, jinak odpraven byl. Kdo sedmi hodnými muži přesvědčen, že křivě přísahal, tomu jazyk vytržen. — Kdo dlouhý nůž visutý nosil veřejně, dal hřivnu, kdo jej nosil tajně v nohavicích, přísel o ruku, nebo pěti hřivnami zpokutován. Kdo přes kopy = 60 grošův (20 zl. stf.) ukradl, byl oběšen, a kdo méně ukradl, byl železem znamenán ve tváři. Za lichou neb malou míru a váhu byla pokuta pět hřiven, a za políček dostal Brňák dvě hřivně. —

Lechové, kteří sami na sněmy chodíce, sebe a své zastávali; ostatní pak menší slúli **zemané**. Opět po některém věku lechové přezvali se **šlechtici**, kteří tlupu lidu svého do války sami pod svú korúhví vedli ve vojště; vládykové pak či menší zemané, nemajíce komonstva, sami buď pěšky buď jízdecky do války se vypravovali, jiní u mocných pánův v úřady vstupovali anebo ve službu **se přikázali**, a od nich kus půdy neb dvůr pro svúj život aneb po synech dědičně dostávali, i slúli **panoši**, a bývali povinni, zvláště k obhajování hradu králova, biskupova nebo pánova, se zbraní se dostaviti¹¹. **Kmeti** čili sedláci vzdělávali a užívali gruntů zemanských za jisté poplatky, úroky a služby; nepodléhali však zemanům, ale toliko úřadům obecným krajským.

Přehled stručný

všech známých držitelův někdejšího panství Náchodského.

Panství Náchodské, obsahovavší 6½ □ míle, vzrostlo během pěti století z kolikerých větších menších panství a statků, jejichžto objem, zvláště za příčinou konfiskace dvojí v XV. a XVII. století a opětovaného dělení v rodinách panských a rytířských, se měnil. Klademe zde jména statků někdy do desk zemských vložených: hrad Náchod, hrad Červenáhora, hrad Risenburk, hrad Visenburk, město Náchod,

21, 22, 23, 24

Čermná Tamchynova, Heřmaničky - Vesce, Chvalkovice, Kostelec, Lhota Řešetova, Litoboř, Machov, Mískolezy, Ratibořice, Skalice, Studnice, Šonov.

Jádrem pak či hradem a zbožím Náchodským vládli:

¹¹ Takovíto panoši k Náchodu patřící byli na Slaném, Něm. Čermně, ve Hronově, Studnici, kteří tu své sídlo či tvrzku měli, a i některé podsedky. Zemané pak či zem - ané (jako hora - horané, důl - dolané), jsou nynější svobodníci. Rtýnský dolejší musil na Náchod v čas potřeby dostaviti sebe neb muže s kuší, Litoborský muže pod lebkou či helmou.

- Roku
1253. **Hron** z **Náchoda**, zakladatel města.
1316. (?) **Ješek** (Jan) z **Náchoda** a syn jeho **Ješek** postoupili Náchod za Kostelec nad černými lesy králi Janu. (Potomci na Moravě.)
1327. (?) **Hajman** (**Hejman**, **Heinman Hynek**) z **Dubé** na **Náchodě**, **Hynek Hlaváč** na **Skalici**, a **Hynek Crha** na **Visenburku**, bratři.
1359. **Hynek** a **Ješek** bratři z **Dubé** a z **Náchoda**.
1390. **Póta** z **Častolovic**.
1392. **Dětrich** (Jetřich) z **Janovic** na Náchodě.
1412. **Jindřich** řečený **Lefl** z **Lažan**.
1414. **Boček** z **Kunstatu** a z **Poděbrad**.
První zachovalý zápis zboží Náchodského od r. 1415. uvádí:
Náchod, hrad a město, Hronov městečko, Babí, Brašec, Brné, Dobrošov, Jistbice, Kramolná, Lipí, Pastorkov, Pavlišov, Peklo, Radochová, (Rudné - Rabien?), Sedmakovice, Slavikov, Slopce, Srbská vysoká, Trubíjov, Ždár. (Před rokem 1341. k Polici odprodané vsi: Dřevíč, Petrovice a Petrovičky.)
1425. **Viktorin** z **Kunstatu** a z **Poděbrad**, otec krále Jiří.
1427. **Jan Holý**, jinak **Holec** (z Nemošic?) a **Mikuláš Trčka** (z Lípy).
1432. **Jan Baštín** z **Porostlé**.
1437. **Jan Kolda** z **Žampachu** a na **Černikovicích**, zmocnil se Náchoda.
1447. **Jan Kolda** mladší z **Žampachu**.
1456. **Jiří** z **Kunstatu** a z **Poděbrad**, dobyl Náchoda dědictvím svého; od r. 1458. král Český.
1458. **Boček** a **Viktorin**, bratři, z **Kunstatu**, páni Poděbradští a Náchodští.
1470. **Jindřich** starší, kníže **Minsterberské** a **Kozelské**, hrabě **Kladský**, pán z **Kunstatu** a z **Poděbrad**.
K Náchodu přivtěleno zboží Skalické.
1497. **Jan** mladší, **Špetle** z **Prudic** a ze **Žlebův** (později od r. 1504. z **Janovic**).
Objem panství Náchodského:
a.) Zboží **Náchodské**: Náchod, Hronov, Babí, Brašec, Dobrošov, Dřevíč dolejší, Jistbice, (Kramolná), Lipí, Pavlišov, Poříčí veliké, Radochová dolní a horní, Sedmakovice, Slavikov, Srbská vysoká, (Trubějov), Zlicko, Žabokrky, Žďáry, —, Skalice městečko, (následující obce nejsnáze ku zboží Skalickému patřivší:) Dubno, Kleny, Lhotky, Starkoč, Vysokov a Zliče; — zboží někdy Machovské: Machov městečko, Lhota Machovská, Rokytník, Zbečnick; zboží někdy Čermenské: Čermná Tamchynova, Borové,
b.) Zboží **Visenburské**: Visenburk hrad pustý, Úpice městečko, Batňovice, Bohdašín, Bohuslavice, Bohušín kostel, Brusnice německá, Havlovice, Kyje, Libnětov, Maršov, Petrovice, Radčív, Rтынě, Rubinovice, Sedloňovice, Slatina, Studenec, Suchovršice, Svatoňovice, Zálezly kostel; — zboží někdy Kostelecké: Kostelec městečko, Lhota zákostlelská, Přibyslav.
1532. **Hynek Špetle** z **Janovic**, syn předešlého.
1533. **Vojtěch** z **Pernsteina** a na **Helfensteině**.
1534. **Jan** z **Pernsteina**, bratr.
1544. **Sigmund Simřický** ze **Smiřic**.
1548. **Albrecht** ze **Smiřic**.
1566. **Hedvika** z **Hasenburka**, vdova předešlého.
Přikoupila:
a.) 1575. **Skalici** malou.
b.) 1582. zboží **Ratibořické**: Ratibořice, Chlistov, Křižanov, Lhotu pod Hoříčkami

- a Zábrodí.
1586. **Václav ze Smiřic**, syn.
1593. **Albrecht Václav ze Smiřic**, syn tříletý pod poručenstvím.
Přikoupeno:
a.) 1600. zboží **Risenburské**: Risenburk hrad, dvůr, Žernov městečko, Skalka;
spojené zboží někdy Červenohorské: Červenáhora městečko, Mstětín, Olešnice,
Stolín, Víška, Všeliby.
b.) 1613. zboží **Třebešovské**: Třebešov, Třebešov malý, půl Litoboře.
1614. **Albrecht Jan ze Smiřic**.
1618. **Salomena Smiřická**, provdaná **Slavatová z Chlumu a Košmberka**, sestra
předešlého.
1621. **Fiscus královský**.
1623. **Magdalena z Lobkovic**, manželka **Jana Rudolfa Trčky z Lípy na Opočně**.
1629. **Adam Erdman**, hrabě **Trčka z Lípy**, syn.
1634. **Fiscus královský**.
1634. **Oktavian (Octavio) kníže Piccolomini de Arragona**, vévoda v Amalfi, obdarován
Náchodem od císaře Ferdinanda II.
Přikoupil:
a.) 1636. statek **Mískolezský**: Mískolezy a Újezdec.
b.) 1637. zboží **Heřmanické**: Heřmaničky, Hoříčky, Hostyně, půl Litoboře,
Mečov, Světlá, Vesce.
c.) 1641. statek **Šonovský**: Šonov, Třtice a Zblové.
1656. **Maria Benigna Piccolomini**, rozená vévodkyně ze Saso-Engern, vdova.
1671. **Aeneas Sylvius**, kníže **Piccolomini de Stizziano**.
1673. **Vavřinec**, kníže **Piccolomini**, bratr.
1712. **Jan Václav**, kníže **Piccolomini**, syn.
Přikoupeno:
a.) 1716. Lhota Řešetova s Bakovem.
b.) 1729. Studnice s Rybníkem horním.
1742. **Octavian II.**, kníže **Piccolomini**, bratr.
1757. **Jan Pompejus**, kníže **Piccolomini de Villa nuova**.
1765. **Josef Parille**, kníže **Piccolomini de Villa nuova**, bezdětek.
1783. Rozepře o dědictví mezi hrabětem **Desfours** a vévodou z **Monteleone**.
1787. **Josef Vojtěch**, hrabě **Desfours**, syn **Ludmily**, dcery knížete **Vavřince Piccolomini**.
1791. **František Antonín**, hrabě **Desfours**, syn.
1792. **Petr**, vévoda **Kuronský a Zahaňský** z rodu **Biron**.
Přikoupil 1798. zboží **Chvalkovické**: Chvalkovice, Bukovinku, Komárov, Říkov,
Sebuč, Svinišťany a Výchled.
1800. **Kateřina Viléma**, vévodkyně **Zahaňská**, dcera.
1839. **Maria Paulina**, kněžna **Hohenzollern-Hechingen**, sestra.
1840. **Karel Octavius**, hrabě z **Lippe-Bisterfeld**.
1842. **Jiří Vilém**, kníže sámovládny ze **Schaumburg-Lippe**.

Hron z Náchoda.

Za mocného panování bojovného i nádherného Přemysla Otakara II., krále Českého, který od moře adriatského na jihu až po baltické na severu vládl, bylťe na Náchodě věhlasný **Hron** pánem hradu i okolí jeho. S bratrem svým

Načeratem, pánem na Bradě u Jitčína, jsouce synové Pakoslavovi, častěji v listinách co svědkové se připomínají již od roku 1241.¹²

Ku konci století XI. (1068) krajina zdejší byla lesem, ač nelze pochybovati, že již v století XII. i tu v bráně zemské lesy mýtiti se počaly a ves Náchod, nynější Staré město, povstala, opatřena kostelem sv. Jana křtitele, jehož způsob poukazuje na století XIII. Volná jest domněnka a tehdejší poměrům přiměřena, že Hron bud za služby své obdržel aneb od krále zakoupil Újezd Náchodský, a krajinu tu dále mýtiti a osazovati počal, jakož i městys Hronov z těchto dob jméno zakladatele svého Hrona nese. Tentýž Hron nepochybně založil i hrad na vysokém skalnatém vrchu, přístupný toliko od severu po úzkém hřebenu, na nějž přenesl staré jméno újezdní neboli blízké vsi Náchoda; nicméně připomenuto budiž, že král Otakar II., aby zkrotil moc zpupného panstva, jemuž i nejedni hradové župní buď zástavou bud dědičně v moc se dostaly, množství hradů a tvrzí po Čechách, zvláště na gruntech královských, stavěti a opevňovati kázal, podřídív jim větší menší okresy aneb panství (v letech 1253 a násl.); — tudíž i možno, že hrad Náchod vystaven z rozkazu královského a postoupen Hronovi. Témuž Hronu připisuje se i založení **města** Náchoda pod hradem, kteréž v nížině Metujské k samému vrchu hradnímu přiléhajíc zděmi a baštami od hradu přes stráně dolu se spouštějícími obeháno, a jakoby mocnými pažemi hradními objato a přichráněno bylo. Počátek

města klade se na rok 1270. Že Hron zakladatelem města jest, přisvědčuje i znak městský, totiž lev, jehož Hron i potomkové jeho užívali.

Již sice král Václav I. (1230 — 1253) ale nad něj mnohem více syn jeho Otakar II. (1253 — 1278) na množení a zvelebování měst záležitosti sobě dal zakládáním nových, ohrazováním starých, a udělováním oběma mnohých výsad a svobod. Ano týž král povýšil města královská a svobodná na stav třetí, dovoliv jim na sněmy posílati, jako pánové a vládkové chodili. Takto mimo jiná kázal, aby vedle staré Chrudimi město nové založeno bylo. K tomu cíli přijímá všechny obyvatel, kteří se tam osadí, pod svou zvláštní ochranu, činí je prosty všech obecních daní a poplatkův na dvě leta, po kterých však jako jiná města jmenem **úroku** z každého lánu (více méně 70 korcův dle úrodnosti) rolí svých po jedné hřivně ročně platiti povinni byli.

Takto nepochybně i náš Hron s lidmi svými do **nového** města Náchoda povolányi a v něm osedlými byl učinil. Obživa měšťanů za těch i pozdějších časů byla pouze z řemesel, obchodu a vaření piva, tak že dle starého rejstříku ještě r. 1513. v náměstí toliko deset a na předměstích devět bylo sousedův, kteří desátek odváděli či sypali a tudíž pole měli a dva na Rúdném; a těch všech jeden a dvacet městských rolníkův sypali 8 ½ korce žita i tolikéž ovsa, právě jako posledně roku 1851. — Každé takové město počalo míti svou raddu, totiž sudího či rychtáře a 12 konšelův či kmetův s písařem, z nichžto vždy jeden byl na měsíc purkmistrem. Tak to trvalo až do císaře Josefa II., kde „magistraty“ počaly se **stálým** měšťanostou a zkoušeným radním. Nejnovější změna v úřadech stala se r. 1850.

V listinách o hrazení měst za vzor se kladou vůbec hradby Kolínské. Týž král Otakar II. nařizuje, aby měšťané Kolínští sami opevnili město své a to ve čtyrech letech pořád zběhlých tak, aby příkop hluboký 20 loktů z šíři s obou

¹² Král Václav I. listem dne 19. října 1241. daným v Hradci nad Labem potvrzuje nadání řádu rytířův německých od paní Domaslavy na Miletíně, kdež jim darovala: Miletín, Újezd, zvaný Olešnice, a vsi: Maslojedy, Sadová a Vykleky. Mezi svědky nalézají se: **Hron** a Načerát bratří, synové Pakoslava velkého. — V listině Břevnovské od r. 1253., posud netištěné, jmenuje se soused zboží Polického: **Gron** z **Náchoda**. — První to zmínka listinná o Náchodu. —

stran dokonale obezděn byl, zeď pak městská byla s výši 20 loktů s věžemi naokrouhlými, též aby tři věže byly nad branou městskou, a k řece aby jedinká branka otevřena byla. Za to povoluje týmž měšťanům na ty čtyry léta úplnou svobodu ode všech obecných berní a břemen, mýt a cel.

Podobně nové město Náchod — založené ve čtverhran s dvěma branami a v nich zdvihacím mostem — ohrazeno bylo ze tří stran hlubokým příkopem či parkanem vodou naplněným, a zdí vysokou, která od věže (hladomoře) ke druhé 430 sáhů na dél měla 24 bašt či okrouhlých věžek ve průměru tři sáhy volných a nestejně od sebe vzdálených. Čtvrtou severní stranu města zavírá hrad na vysoké skále se dvěma okřídli či zděmi. Že takto na tehdejší časy dosti opevněno bylo, dá se souditi i z toho, že ještě ve válce 30leté, ač několikrát od nepřitele obleženo, nikdy dobyto nebylo¹³.

Kronika Dalemilova (psána v století XIV.) zmiňuje se o našem Hronu, že roku 1247. poslán byl k volbě císaře říšského s pány Havlem Jablonským z Lemberka a Smilem Světlickým z Lichtenburka, a dokládá doslovně: „Hron (z Náchoda) by(l) naimudřejším nazván, proto iemu černý lev na zlatém štítie říšským králem dán.“ A skutečně potomci jeho neužívali více rodného znaku „ostrve“, ale stojatého černého lva ve zlatém poli. Též se připomíná, že Hron z Náchoda byl při vyslanství českém na sněmu církevním v Lyonu ve Francii r. 1274., kdež se hlavně jednalo o vysvobození hrobu Božího v Jerusalemě z rukou nevěřících.

Prvnímu tomuto, nám diplomaticky známému pánu na Náchodě souzeno bylo netoliko těšiti se z nevídané slávy země České za kralování Otakara II., ale také truchliti nad její záhubou po smrti jeho. Po zrádné bitvě blíž břehu řeky Moravy

u Dürrenkrutu v Rakousích dne 26. srpna 1278 svedené, ve které Otakar, pohrdnuv dříve nabídnutým sobě císařstvím, hrdinsky padl a se 14.000 oděncův zahynul zpronevěřením se Miloty z Dědic, zatměla se na několik let sláva Čechův, a veliké zádravy doléhaly na ně, an závistivým a mstivým sousedům za lup vydány byly. Němci, Uhři, Rakušané zuřili po celé zemi, nemohouce dosti poskvřniti, co nedávno u veliké slávě obdivovali. Kláštery mnichův, statky pánův, domy sousedův, příbytky rolníkův zloupili, zplenili zpálili. Ota dlouhý, markrabí Braniborským ustanoven pěstounem a plnomocníkem strýci svému, osmiletému Václavovi budoucímu králi Českému; však pětileté poručenství jeho uvrhlo Čechy do prohlubně nejkratší psoty a bídy. Zlý pěstoun ukládal těžké daně celé zemi, vymáhal je násilně, cenil kupce Pražské, pokradl z chrámů poklady i náčení ke službám Božím posvěcená tak, že množství vozův, naplněných zlatem a stříbrem, a pobranými, koňmi tažených, zavéztí kázal do chudého Braniborska. Za ním přihrnulo se hejno podružníkův z Německa, a spojivše se s Němci, v některých městech po Čechách obývajícími, hubili lid venkovský po vsích a městečkách, nábytek a svršky brali, oděv s těla trhali, poslední halíř násilně vynutili, ano neslýchané trýznili, aby pověděli, kde peníze a poklady zakopané mají, dobytek odehnali a vesnice poplenivše ohněm, lid s sebou do otroctví odváděli: tudíž lidé příbytky i obce opouštěli, do lesů a slují skalních zabíhali, kde na mnoze hynuli hladem a zimou. Takovým ukrutnictvím donuceni jsou mnozí pánové čeští spolčiti a brániti se proti násilníku tomuto a holotě jeho loupeživé, ohrazující se pevně na svých tvrzích a hradech. Remesla přestaly a dělníci proměnili se v žebráky, žebráci stali se zloději, zloději počínali si co loupežníci, loupežníci shlukše se v roty, potýkali se zoufanlivou odvahou proti nepřátelům i pánům svým;

¹³ Těchto městských zdí, příkopů a parkanů zbytky až podnes spatřujeme, ač se jako o závod zdě rozbírají a boří, a příkop či parkan, ve kterém se ještě roku 1800. ryby lovily, za domy židovskými — již docela zasypan až na kousek nejzápadnější.

však přemožení byvše, odpraveni jsou šibenicí, kolem, čtvrtěním, upálením a jinak. Tak ubývalo rukou

29

ku vzdělání půdy, nevzdělané a neoseté zůstávaly role; vlkův celá stáda rejčila tenkrát po Čechách, a divoká zvěř hubila osení, jehož hrubě málo bylo. Z toho povstala již r. 1280. veliká dražota, r. 1281. úplná nouzová, z čehož až do r. 1282; takový hlad a mření, že o něm až úzko čísti: kterak zmořený, vyzáblý lid hladem z lesův a jeskyň vyhnán, stádně přicházel ke příbytkům několika dobrodincův zásobených, kterak jinde do dvorů a sídel zoufanlivě vráželi, hrnce z ohnišť pobírali, ba co divochové mrchy i těla lidská za pokrm obírali. Konec toho byl přímorek tak hrozný, že lidé na sta po náměstích pomírali, a jámy pro mrtvolky nestačily; neboť mrtvých po Čechách počítalo se přes 600.000; — až pak Bůh sám smiloval se ourodou přehojně požehnanou r. 1282.

Do Otakarovy doby klásti musíme též založení tří hradů po levém břehu Úpy nad příkrými stráněmi, z nichž jen skrovné, lesem porostlé zříceniny se dochovaly. Jsouť to: Risenburk, Červená hora (také Rothenburk a Rothenberk, mons ruber) a Visenburk (původně Weisenberg čili Bílá hora), někdy sídla zvláštních panství, posléz s Náchodem spojených. — Že hradové v Čechách dle způsobu německých hradů a od německých mistrů stavitelských se zbudovaly, dávány jim i jména německá, a jelikož šlechta jména svá rodná v tu dobu od hradů dědičných obírala, stalo se, že přemnohé rodiny staroslovanské dle hradů jména německá přijala, ku př. pánové z Waldsteina, z Wartenberka, z Kunstatu, z Pernsteina, z Risenburka a j.

Kdy pan Hron z Náchoda s tohoto světa sšel, a kdo následoval jej, z nedůstatku písemných památek udati nelze, tolik jisto, že po r. 1316.

Ješek z Náchoda,

nejméně Hronův syn, a syn jeho Ješek hrad, město a zboží své Náchodské směnili s Janem, králem Českým, za Kostelec

30

nad černými lesy, ovšem ne dobrovolně, ale z poručení králova následkem zbouření se celého rodu Hronovcův proti králi, z nichž byli i oba Ješkové z Náchoda. Ješka mladšího synové: Hron, Ješek, Mikuláš, Mareš a Oldřich, bratři z Kostelce a z Náchoda přijali r. 1359. panství Kostelecké v manství od císaře Karla; posléz pak r. 1415. Jan z Náchoda a z Kostelce dědictví své Kostelec prodal do ruky cizé. Potomci Hronovi vyprodavše se z Čech, usadili se na Moravě, a sice na Březníku ve Znojemsku, odkudž vzali jméno „Březnický z Náchoda.“ Poslední potomek téhož rodu hrabě Ferdinand Leopold Březnický z Náchoda (živ ještě r. 1660.) pozůstavil toliko dceru Marii Renatu, provdanou za hraběte Ferdinanda Viléma Slavatu na Telči.

Pro paměť rodiny té stůj zde nápis latinský v překladu českém nad branou zámku Novo-Studeneckého v Čáslavsku:

„Já Bohuchval Jaroslav Pán z Náchoda, pán na Boskovsteině, Předboři a Novém Studenci, Nejjasnějšího a nejmocnějšího Uherského a Českého krále mistr komory, když z markhrabství Moravského do království českého, předkův mých pánův z Náchoda rodu starého vlasti, přesídlil jsem, tento příbytek sobě a potomkům ria trvajícím památky pomník z gruntu vystavěti jsem dal, kámen první do základu sám položiv léta Páně 1612. Jehova opatruj vchod i východ odsud nyní až na věky.“

Páni z Dubé.

Z nejpřednějších rodův panských v Čechách byly četné větve tak zvaných **Hronovcův**. Nejstarší oudové rodu toho dle listin byli r. 1188. bratři Načerát a Smil (snad Hronovi synové). Načerátův vnuk ze syna Pakoslava byl Hron z Náchoda, jehožto potomkové, jak již povědíno, na Moravě co hrabata vymřeli v století XVII. Smilovi potomci rozdělili se na hojně větve panské: pánův z Lichtenburka,

31

pánův z Ronova, pánův z Lipé, z Dubé, z Pirksteina a j.; všickni pak užívali ve znaku **ostrev**, t. křížmo kladené dvě sněte. Páni z Dubé, o nichž nám řeč bude, jméno své vzali od hradu a města řečeného: Dubá v Boleslavsku.

Proslulý silou a udatenstvím byl pán Hynek z Dubé, kterýž od r. 1280. statně hájil vlast proti loupeživým Braniborům; jméno jeho při všech dějích znamenitějších se připomíná, ano i co muž věhlasný jmenován od krále Václava II. místodržícím v Polsku. Jemu již nepochybně náležel Fridland, panství české (nyní ve Slezsku za Brúmovem). Ze synů jeho připomínáme Hynka z Dubé, hejtmana Kladského a Potu z Fridlandu (r. 1312.).

Pota z Fridlandu pozůstavil čtyry syny. Hynka neb Hajmana z Dubé na Náchodě, Hynka, řečeného Hlaváč na Skalici, Hynka, řečeného Crha na Visenburce, a Václava.

Hajman (Hejman) či Hynek z Dubé.

V listině Dobrušské od r. 1320. co svědek jmenován pan Hynek z Fridlandu, odkudž lze souditi, že teprv později panství Náchodské na Hynka, či Hajmana z Dubé od krále Jana přešlo, snad směnou za Fridland. Asi roku 1330. bratři Hajman z Náchoda a Crha z Dubé směnili zboží své: hrad Pardubice i s příslušenstvím za zboží Visenburské s Arnoštem z Hostinného, otcem slavného arcibiskupa Pražského, Arnošta z Pardubic, Na ten způsob rozsáhlá krajina zdejší připadla pánům z Dubé; neboť bratři Hajmanovy vládli na Skalici a Visenburku, potomstvo pak jejich — skoro sami Hynkové — během XIV. a XV. století též, na Červenéhoře, Adrspachu a Třebechovicích.

Roku 1327. v průvodu krále Jana na cestě do Vratislavi přes Kladsko jmenují se z pánův též: Hynek Berka z Dubé, nejvyšší purkrabí, a Hynek z Dubé a (již) na Náchodě. Na druhé cestě do Vratislavi r. 1331. vydal král

32

Jan v Náchodě list obdarovací Pecoldovi, řečenému Mičan na tři lány role ve Filiřovicích u Dvoru Králové.

Roku 1336. dne 6. března listem v Náchodě daným pan Hajman z Dubé řečený z Náchoda s vědomím a vůlí bratři svých Hynka Hlaváče na Skalici, Hynka Crhy na Visenburku a Václava směnil mlýn zádušní v Krčíně s přivolením faráře Zdislava za dva lány role na vychování tamtéž kaplana druhého. Však role tyto, později zadržané, postoupila faráři Krčínskému teprv r. 1411. paní Kunka, vdova Beneše z Risenburka a na Krčíně a syn její Rubin.

Dobrodružný král Jan, milovný kolby a válek, v prosinci 1336. vytáhl proti pohanským Prusům, a sousední jim Litvě v průvodu četných pánův, z nichž připomínají se opět Hynek Berka z Dubé, nejvyšší purkrabí a Hynek z Dubé na Náchodě; však Jan pro mlhavou zimu nic nepořídív, na oči utrpěl, až i na oko právě docela oslepl.

Roku 1341. pan Hynek z Náchoda prodal opatu Břevnovskému ku klášteru Polickému vsi Petrovice, Petrovičky a Dřevíč.

Roku 1343. Ludvík, král Uherský, přišel o masopustě do Prahy, přítomen byl slavnostem a kolbám od Karla, králeviče českého, na počest hostův svých strojeným, při čemž však snažně přimlouval se o zastoupení u papeže Klimenta VI., laskavého přítele Karlova, by bratr Ludvíkův, Ondřej, za krále Neapolského korunován býti směl. Karel zaslíbiv se přimlůvcem býti, v záležitosti té do Říma vyslal našeho Hynka z Dubé a na Náchodě. Když pak dne 2. září 1347 Karel, král, český, s manželkou Blankou korunován byl od Arnošta, prvního arcibiskupa Pražského, u přítomnosti pěti biskupův, desíti vévodův, mnohých knížat a hrabat německých a veškerého panstva Českého, Moravského a Slezského, mezi nejpřednějšími připomíná se také pan Hynek z Dubé a z Náchoda.

Konečně tentýž pan Hynek listem r. 1349. dne 4. února na Náchodě daným pozůstavil památku dobromyslnosti své,

33

když k snažné prosbě kněze Předbora, opata Břevnovského, mnichy řádu sv. Beneše z klášterův Břevnovského, Polického, Brúmovského a Rajhradského, i služebníky a čeled' jejich ode všeho cla aneb platu provodního jak z osob tak i z potahu a zboží ve městě Náchodě docela osvobodil.

Hynek a Ješek (Jan) bratři z Dubé a z Náchoda.

Zboží Náchodské přešlo po smrti Hajmanově na syny jeho, Hynka a Ješka z Náchoda. Ve dskách dvorských zachoval se zápis, který v nedůstatku jiných památek aspoň poněkud nějakého světla podává o posloupnosti pánův z Dubé, a z latiny v tato slova zní:

Hynek, řečený Hlaváč z Dubé, Hynek a Ješek bratři z Náchoda, Hynek a Hynáček z Visenburka vyznali před pány na plném soudu, že on, Hlaváč, s dědictvím svým v Třebechovicích, městečku s tvrzí a vším ostatním dědictvím, — a Hynek i Ješek z Náchoda s dědictvím jich hradem Frimburkem, a týž Ješek s Levínem hradem a městečkem i se všemi vesnicemi, kteréž má, — a Hynek i Hynáček s hradem Visenburkem, Úpicí městečkem i se všemi jinými vesnicemi, s městečky, rolemi, lukami, lesy, potoky, mlýny, rybníky, dvory poplužními a kmetcímí, tvrzemi, horami, doly, úroky, užitky, podacím kostelním, sady, zahradami, pastvinami i se vším panstvím a svobodou, též se vším dědictvím, které mají a mítí budou, vespolek se spojili k pravé jednotě tak, že se stali praví hromazdníci. Stalo se leta Páně 1368.

Však r. 1401. Jan z Visenburka a Hynek Hlaváč z Třebechovic propustili se ze vší jednoty, kterou otcové jejich uzavřeli, a taktéž učinili r. 1410. Hynek z Třebechovic s Hynkem mladším z Červenéhory, čímž smlouva od r. 1368. zrušena byla.

Nebude od místa, vykázati zde posloupnost ze tří synů

34, 35

páně Poty z Dubé, jinak z Fridlandu, pokud se totiž při nedůstatku listin sestaviti dala.

- 1.) **Hajman** z Dubé na Náchodě v letech 1327, 1349. Synové jeho: **Hynek** a **Ješek** (**Jan**, živ ještě 1392.) z Náchoda, kteří r. 1368. vládli společně s Frimburkem, Ješek pak o sobě Levínem, z. čehož pravdě podobno, že zboží Levínské, později i Homolské, již za Hajmana (ne-li od času Hronových) s Náchodem bylo spojeno, a napotom více než po celé století spojeno zůstalo.. Tito vzdali se Náchoda; kdy a kterak? nevíme. Potomci jejich vládli napotom Adrspachem a Červenouhorou, rozšedše se na dvě větve, písíce se však vždy „z Náchoda“, ač Náchoda byli prázdní.

[Dodatek: Rodokmen tento toliko z listin doplněn býti může; proto klademe tu, co nám přibýlo:

Hynek a **Ješek** bratři z Náchoda (synové Hajmanovi) připomínají se společně r. 1360.; zvlášť pak

Hynek z **Náchoda**, řečený z Dubé, na Náchodě r. 1363. 1385. Prázen Náchoda a toliko seděním na Abrzpachu r. 1391. (Adrspachem nejsnáze vládl již r. 1381.)

Ješek (Jan) z Náchoda, na Levíně; r. 1359. byl podacím v Hronově, 1367. v Levíně, 1378. v Čermné. (Na Levíně podacím r. 1390. Dětřich z Janovic) R. 1392. pan Jan Náchodský, snad tentýž, v listině Náchodské svědkem se jmenuje.]

a.) Větev Adrspachská.

1401. **Hynek** a **Hynek** bratři z Náchoda a Adrspachu, (synové Hynka či Ješka?).

Jítka ze Šumberka, manželka Hynka z Adrspachu připomíná se co vdova r. 1407.

Hynek starší z Adrspachu a Červenéhory, v Meziříčí a Králové Lhotě, seděním na Adrspachu. 1407. 1415. Manželka jeho Anna z Vilharlic (1409). **Hynek** mladší z Náchoda, bratr jeho, vládl samostatně hradem Červenouhorou již r. 1410.

Hanuš z Adrspachu ve Zběšince 1422.

Jan z Náchoda a z Adrspachu (řečený Machovský) 1433. 1452.

Bohuněk z Adrspachu a z Heřmanic obdržel r. 1465. od krále Machov.

Petr, sirotek z Náchoda a Adrspachu; jemu postoupil Jan z Hažmburka r. 1487. právo své na hrad Risenburk.

Petr Adrspach z Náchoda. prodal zboží Visenburské po r. 1510.; r. 1527. na Risenburce,

b.) Větev Červenohorská.

Hynek mladší z Náchoda a z Červenéhory, bratr Hynka na Adršpachu. 1410. 1454. (Nejisto, byli-li dva Hynkové, otec a syn, první 1410. 1437.; druhý 1444. 1454.) Roku 1454. připomíná se manželka páně Hynka **Kateřina**, dcera Poty z Častolovic.

2.) **Hynek Hlaváč** ze Skalice 1336.

Roku 1367. vládl Skalicí **Neuhlas** či **Nevhlas** ze Skalice, však nejisto, byl-li syn předešlého. Však synem pana Hlaváče byl:

Hynek, řečený **Hlaváč** z Dubé a z Náchoda na Třebechovicích. 1368. 1400. Manželka jeho **Jitka** provdána napotom za Erharda z Kunstatu.

Hynek Hlaváč z Třebechovic, syn. 1401. 1414.

Hynek Hlaváč z Dubé a z Třebechovic, syn. 1425. 1433.

Hynek a **Ješek** z Dubé a z Třebechovic, synové. Ješek zdědil po Jiříkovi z Dubé Žleby a Visenburk. 1452.

[Dodatek: **Hynek Hlaváč** ze Skalice r. 1336., pak v Třebechovicích I.

1359. **Marketa**, vdova předešlého (na Třebechovicích) s syny **Hynkem** a **Václavem** vykonala právo podací. Tentýž **Hynek II. Hlaváč** r. 1368. stal se hromadníkem s sourodci svými (str. 33); umřel před r. 1376.

1376. 1385. **Hynek III. Hlaváč** z Třebechovic pod poručenstvím Hynka z Náchoda a z Dubé; r. 1389. samostatný. Vdova po něm Jitka z Meziříčí r. 1407.

1404. 1413. **Hynek IV. Hlaváč** z Třebechovic, syn.

1425. 1436. **Hynek V. Hlaváč** z Třebechovic, syn.

Hynek VI. a **Ješek** z Dubé a Třebechovic, synové předešlého. Ješek zdědil Žleby a Visenburk po Jiříkovi z Dubé r. 1450.]

3.) **Hynek Crha** z Visenburka. 1336.

Synové: **Hynek** a **Hynáček** z Visenburka. 1367. 1392. Hynáčkova manželka **Eliška** z Ratibořic.

Janek z Visenburka, syn Hynáčkův (1392.) 1401. Manželka jeho **Kateřina** ze Žlunic. **Jiří** z Dubé a z Visenburka 1426., od r. 1437. na Žlebích, kdež zemřel r. 1450.

Všecky tyto větve zastoupené nalzáme na soudu zemském v Praze roku 1404., kdež mimo jiné pány seděli: **Jan** z Visenburka, **Hynek** z Třebechovic, **Hynek** z Červenéhory, **Hynek** z Adrspachu, **Dětřich** z Náchoda, **Jan** z Dobrušky, **Beneš** z Krčina a j.

Dětřich či Jindřich z Janovic.

1390 — 1412.

[Dodatek: **Anežka**, vévodkyně **Svidnická** (dcera Leopolda, vévody Rakouského, od.r. 1368. co vdova Boleslava IV., vévody Svidnického, v držení měst Trutnova a Dvoru Králové až do smrti své r. 1392.) r. 1377. připomíná se co paní podací v **Hronově**; snad že byla i paní na Náchodě (?); — a když pan **Póta** z **Častolovic**, pán na Častolovicích, Richmberku, Skuhrově, Opočně a j. r. 1390. podal faráře v **Hronově** a r. 1391. oltářníka v **Náchodě**, pravdě podobno, že i on vládl zbožím Náchodským před Jetřichem z Janovic, jehož r. 1390. v Levíně co podacího známe. —]

Kterak pan Dětřich nabyl zboží Náchodské, a kdy, udati nevíme, tolik jisto, že již r. 1392. v skutečném držení byl.

36

Byltě syn pana Peška či Petra z Janovic, nejvyššího hofmistra Českého, vůbec z panského rodu Vlastislavicův, užívajícího ve znaku orlici, z kterého posli též páni z Kolovrat, z Žerotína a j. Pan Dětřich, bezdětek jsa, již r. 1402. na zboží Náchodské za spolčníky přijal: pana Jence z Janovic a z Petrsburka bratra, a Jana z Janovic a z Chlumce, synovce svého, syna totiž z bratra Purkarta z Janovic. O tomtěž Purkartu, řečeném Strnad z Janovic stůj zde, že byl milcem krále Václava, a roku 1397. na hradě Karlsteině mimo pana Štěpana z Opočna a j.

zavražděn jest od Hanuše, knížete Ratiborského, jemuž za to na potupu říkáno po Čechách „mistr Hanuš.“

Pan Dětrich udělil městu svému Náchodu první a nejstarší výsadu či privilegium na listu pergamenovém se sedmi pečetmi visutými. Jelikož pak při ohni dne 17. máje 1663, kdež celé město v popel lehlo, i všechny staré listiny nadací zničeny byly, listinu Dětrichovu toliko z chybného a porušeného přepisu podati můžeme. —

„Ja Jetřich z Náchoda, řečený z Janovic, diedic pravý zbozie Nachodskeho dávám všem na viedomie tiemto listem nyniejším i budúcím všem, ktož tento list budu čiesti nebo slyšeti, zie v zdravém zivotie jsa, s dobrým rozmyslem i s dobrou přátelskú radú dal sem miestu memu řečenému Náchod, ješto mnie diedie i mým budúcím ješto jim diediti bude, i tiem všem, ktož s miestem Náchodem šosují to jest Bilejovec, Veska, Rúdný, dva dvorce a k tomu Starý Náchod, a učinil sem jim milost.....?.....tiem všem bezdietkóm Nachodským i což k miestu Náchodu šosují zie jsú mocni podaci dvú dielu všeho svého zbozie přátelóm, nebo na kostel, nebo na svaté a nebo komuz by se jim líbilo, aby podali, a na pána třetie diel na nyniejšího i na budúcího; ale ta dva diely aby nebyla nošena s zbozie Náchodského, ale ostala při miestu Náchodu a nebo při tom, ktož k miestu šosuje, komuž by koliviek byla podána; a to

37

mají drziati i v tom ostati nyniejší ješto v miestie Náchodie jsú i ješto k miestu šosují i take budúcí ktož budú; a hospodáři nyniejší i budúcí mají při tom ostati a k tomu při tom právie jakz jsem já nalezl při tom ja je ostavuji i moji budúcí mají ostaviti viečnie; a na to pro lepší pokoj i pro lepší potvrzenie i ujištienie jim ku potvrzenie sedm pečeti přiložil sem k tomuto listu, prvnie mú pánie Jetřichovu z Náchoda řečeného z Janovic, druhú pánie Purkhartovu z Chlumce řečeného z Janovic, třetie pánie Jencovu z Petrsburka řečeného z Janovic bratřie vlastních, zie my všickni tři bratřie i naši budúcí sľubujem jim i budúcím na tom a na te smlúvie nepřekazieti při čemž sem já je ostavil; a na kterežto více sviedomie take já pan Hynaček z Vismburku a pan Jan Náchodský (snad to Ješek na Levíně od r. 1368.?) a pan Hlaváč z Třebechovic a pan Janek syn panie Hynáčkóv z Visenburku všickni řečeni z Dubee k sviedomie k tomuto listu sve pečeti přiložili smy. Dáno leta od Bozieho Narozenie Tisicieho tři sta devadesátého druhého, v sobotu v vigilií postice se k svatému Duchu.“ (1. června 1392)¹⁴

[srov. **Dodatky** ku str. 37. výpis z desk kněžských konsistoře Pražské na str. 326-336.]

Jinak pan Dětrich pozůstavil po sobě památku muže zbožného četným nadáním zádušním; neboť

1. listem dne 29. listopadu 1402 v Náchodě daným vykázal pro kaplana při oltáři Matky Boží kostela Náchodského sv. Vavřince 7 kop grošův stříbrných pražských, ročního platu čistého na těchto vsích: na Dubně 4 sš. 26 gr., na Trubějově 2 sš. 10 gr. a na Radochově 24 gr.; začez týdně pět mší sv. mělo býti slouženo na úmysl zakladatelův. Kněz tohoto kaplanství podáván či ustanoven býti měl na časy budoucí od pánův na Náchodě „s radú konšelskú a obecnie“ — proto že „k tomu také jich nadanie a pomoc jest.“

38

List tento nadací, psán v jazyku Českém a ztvrzen panem Jencem z Janovic na Petrsburce, bratrem, Janem z Janovic na Chlumci, synovcem páně Dětricha, a knězem Jenkem, farářem v Náchodě, vložen jest do desk kněžských při konsistoři Pražské dne 9. března 1403.

¹⁴ Paprocký dí, že Jetřich z Janovic městu šest vesnic daroval; avšak dle listu nadepsaného tyto vsi již s městem šosovaly, tedy k městu již připatřily, totiž: 1.) Starý Náchod, 2.) dva dvorce, 3.) Rúdné, 4.) Bilejovec, 5.) Poříčka, tři dvory, a 6.) Víska, totiž dva dvorce v dolejší Bilejovci. Vsi šosovné měly za dávna stejná práva s městem, s kterým šosují neb trpí.

2. Listem dne 30. srpna 1403 v Náchodě daným pan Dětřich z Janovic a panoš Závíš z Bělčic, dědicové zboží pana Beneše Silného z Dubé (o jehož příbuzenství s ostatními pány z Dubé na Náchodsku zprávy nemáme), založili oltář sv. Mikuláše v kostele farním Náchodském, a při něm kněze oltářníka s platem 9 sš. gr. pražských, vykázaných na vsích Sendraži a Mezilesí, na ten způsob, aby týhodně tři mše sv. byly slouženy za duši pana Beneše. (Pan Beneš Silný z Dubé, o němž nevíme, kterým zejména zbožím vládl, připomíná se při rozmíškách zemských r. 1399. na straně krále Václava, a zemřel; nepochybně roku 1403., neboť r. 1402. v pondělí po sv. Duchu Sigmund, král Uherský, v ležení polním vydal list, svědčící na dluh 800 sš. gr. pr. urozeným mužům Benešovi Silnému z Dubé, knězi Janovi, biskupu Litomyšlskému, Otě z Bergova a Jetřichovi z Náchoda odjinud z Janovic). V listině nadací tito svědkové se jmenují: knězi Petr, pleban či farář na Dobeníně, Semík (Jeník), farář v Náchodě, Václav, kaplan hradní na Náchodě, a panoši: Jan, řečený Vojkovec z Vojkovic, Jan, řečený Naton ze Slaného, Mikuláš ze Rтынě, Hynek z Sebaniovic (?), též Mladota, sudí v Náchodě.¹⁵

39

3. Asi r. 1350. pan Týček z Panovic a na hradě Homoli, jinak Landfrid zvaném, založil v kostele Dušnickém oltář sv. Kateřiny, a nadal při něm kněze, jehož povinností bylo, českým farníkům Dušnickým sloužiti slovem Božím a svatými svátostmi, nad to pak za přítomnosti pána hradu aneb purkrabí jeho třikráte v týhodnu odsloužiti mši sv. na hradě Homolském. Týčkovi synové: Týček, Tam, Volfram, Ota, a Mikuláš, bratři nedílní na hradě Homolském, na toto nadání novou listinu vydali dne 1. března 1366, kterou pan Dětřich z Náchoda, pán na Homoli, listem dne 20. září 1403 daným do desk kněžských při konsistoři Pražské vložil; — však r. 1406. týž pan Dětřich tuto změnu na konsistoři vyprosil, aby příjem oltářníka postoupen byl faráři, a to na ten způsob, aby na časy budoucí buď farář buď kaplan mocen byl jazyka českého, a týhodně jednou na hradě Homoli mši sv. sloužival, kdež od purkrabí kněz obědem a kůň jeho obrokem popatřen býti má. —

4. Po smrti páně Dětřicha z Náchoda (zemřel dne 25. srpna 1412) pan Hynek z Dubé a z Třebechovic s bratrem svým Jindřichem nedílným vykázal na dědičné vsi své Výravě 2 sš. gr. úroku ročního a stálého, z polovice faráři Náchodskému a totéž Třebechovickému, aby každý z nich dvakráte v roce sloužili anniversarium čili výroční requiem za duši páně Dětřicha a předkův jejich, jedno dne 25. srpna na den úmrtí

40

p. Dětřicha, druhé dne 26. ledna. List na to dán v Praze dne 20. června 1413.

5. Roku 1415. panoš Předbor z Dobřenic, poručník sirotkův páně Hynka z Dubé a z Třebechovic, vyznal, že pan Dětřich z Náchoda v závětu svém nařídil, aby 20 kop gr. úroku ročního a stálého vykázáno bylo na dva kaplany čili oltářníky při farním kostele v Náchodě.

¹⁵ Vytknutý plat roční 9 sš. gr. pr. vykázal pan Beneš z Risenburka a z Krčína na dědictví svém, totiž: Sendraži a Mezilesí, a sice na 8 usedlých v Sendraži zejména uvedených s úrokem 4 sš. 12 gr. ročních), a na 11 usedlých v Mezilesí též jmenovaných s úrokem 4 sš. 48 gr. ročních; - i povolav, pan Beneš tyto poddané své na hrad Krčín, u přítomnosti notáře poručil jim, aby úrokem tím podléhali oltářníku sv. Mikuláše v Náchode, (však panství se neodrekl, ano .vymínil, by směl v běhu tří let útok ten přenesti na jiné obce, a to jedině do dvou mil vzdálenosti od Náchoda). Během války husitské a napotomních zmatků zemských i náboženských zboží zádušní od pánův a měst bráno pod moc. Tak i Sendraž a Mezilesí, ourokem příslušný k záduší Náchodskému, vzaty co zboží zádušní i pod správu a poddanost městskou, a také po dvě stě let co zboží zádušní připomínány, na př. když radda města Náchoda r. 1572. žádá Novoměstských, by jím neb „k záduší jejich“ do Sendraže propustili ženicha. — Jelikož ve vsi Mezilesí ne všichni usedli, úrokem obráceni byli k záduší Náchodskému, ostatní část setrvala .při zboží Krčínském, a tudíž při panství Novoměstském až do dnů našich. — Památno zajisté, že tentýž úrok od Sendražských a Mezileských podnes děkanu Náchodskému se platí; dávají totiž ročně 9 zl. 29 kr., což ovšem daleko nevyrovná se někdejší 9 kopám grošů pražských. —

— I tudíž ve srozumění s panem Jencem z Janovic na Petrsपुरce a panem Petrem z Janovic na Chlumci, příbuznými a nástupci pana Dětricha z Náchoda jakož i pana Hynka z Třebechovic, vykázal Předbor 20 sš. gr. úroku stálého na vsi Výravě na ten způsob, aby v kostele Náchodském k oltářům sv. apoštolův Petra a Pavla — a druhý sv. Ondřeje apoštola ustanoveni byli kaplani dva s platem ročním po 9 sš. gr., majíce za povinnost týdně sloužiti po třech mšech sv.; — ostatní dvě kopy gr. úroku ročního určeny faráři Náchodskému, aby vždy o suchých dnech vykonával jedno anniversarium neboliž mši zádušní zpívanou. — List na toto nadání vydán při konsistoři pražské dne 18. října 1415.

Jak nahoře povědíno, pan Dětrich z Náchoda a z Janovic usnul v Pánu dne 25. srpna 1412, a jelikož dítek nepozůstavil, zboží Náchodské co manské na krále spadlé od téhož obdržel

rytíř Jindřich, řečený Lefl z Lažan na Krakovci. 1412 — 1414.,

kterýž je však dosti brzo opět prodal panu Bočkovi z Kunstátu a z Poděbrad; neboť král Václav prodej ten povolil a potvrdil zvláštní listinou, danou v Praze dne 14. ledna 1415. Dle památek zápisních byl tento trh vlastně směnou zboží Náchodského za hrad, řečený Bechyně, i s příslušenstvím jeho. Jindřich z Lažan (předek nynějších svobodných pánův Bechyní z Lažan), dvořan a miláček králův, r. 1414. královským hejtmanem ve Vratislavi, přistoupil záhy na stranu Husovu, a stal se mocným jeho podporovatelem; jakož jej

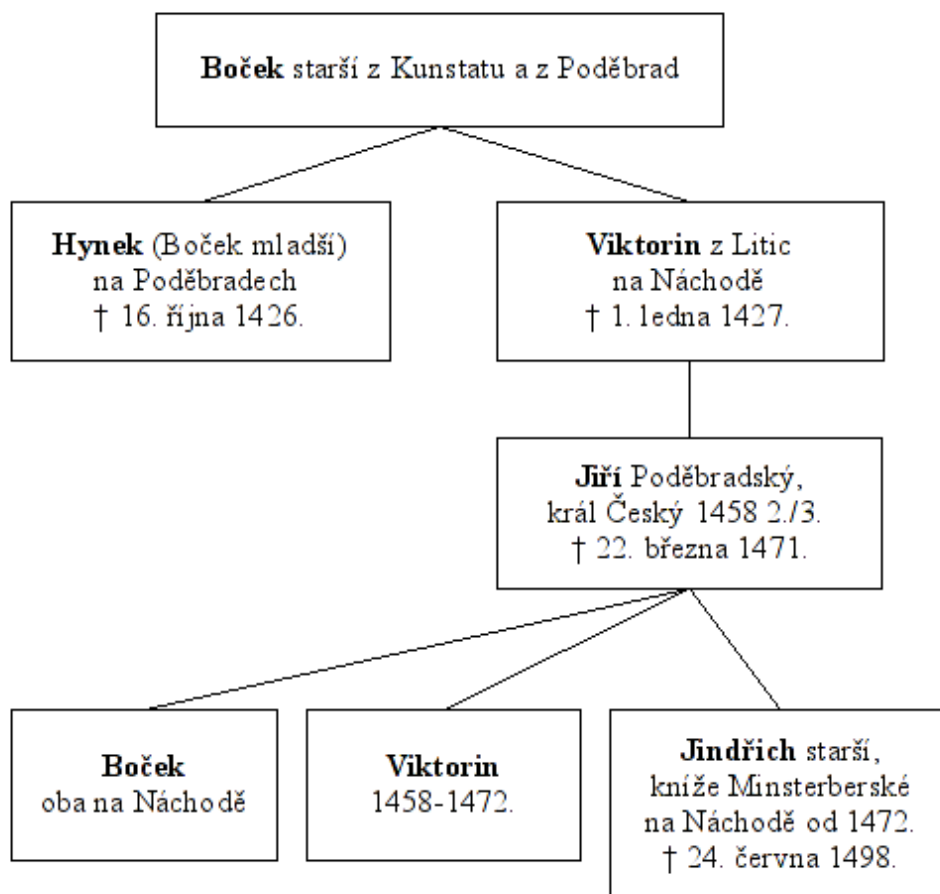
41

z Prahy vypovězeného r. 1413. přechovával na hradě svém pevném Krakovci v Rakovnicku. Však jako prvé osobním byl přítelem Husovým, tak již r. 1419. připomíná se mezi úhlavními nepřátely Husitův, a v osudné oné bitvě proti Pražanům pod Vyšehradem dne 1. listopadu 1420 bojuje pod prápory krále Sigmunda smrtelně byl raněn, „a do stanu přinesen jsa pobožně skonal“ — tak dokládá svědek očitý. —

Páni Kunstatští z Poděbrad. 1414. — 1498.

Nejstarší známý prapředek slavného tohoto rodu byl **Herald** (Gerard) od r. 1210., purkrabí Olomúcký 1236 — 1240. Syn jeho **Boček**, purkrabí Znojemský, od krále Otakara II. co vévody Rakouského jmenován po r. 1251. vladařem hrabství Berneckého v Rakousích. Heraldův druhý syn **Kuna** vystavěl na Moravě, čtyry míle od Brna, hrad, jemuž dal jméno „Kunino město“ či „Kunstat.“ Později tomuto rodu připadly i Poděbrady v Čechách, odkudž zván: „páni z Kunstatu a z Poděbrad.“

Z téhož rodu Náchodem vládli:

Boček st. z Kunstatu.

Z listu tržního králem ztvrzeného, a v archivu Olešnickém ve Slezsku zachovaného seznáváme tehdejší, ovšem skrovný, objem panství Náchodského, totiž: hrad a město Náchod, městečko Hronov, vsi: Rabien¹⁶, Pořečka, Dochova (Radechová), Pavlišov, Sedmakovice, Brné¹⁷, Srbská (vysoká), Dobrošov, Žďár, Jistbice, Lipie, Brašec, Babie, Pastorkov¹⁸ Slavikov, Trubie (Trubějov), Kramolná, Bílevec, Slopec¹⁹, Peklo^{20 21}

Chtějíce u vypravování pokračovati dále, máme před sebou smutný obrat v dějinách vlasti naší, — zmatky totiž náboženské, Husem způsobené, Žižkovým mečem na pole krvavé

¹⁶ snad chybný výpis místo: Rúdné, poloha u Náchoda.

¹⁷ statek u vsi Žďárek.

¹⁸ Roku 1525. pan Jan Špetle z Janovic a na Náchodě daroval vladkovi Tobiáši Slanskému z Doubravice v dědictví: tvrziště s dvorem poplužním v Čermné německé, a k tomu Pastorkov ves pustou, kteréž zboží Jakub Sudlice z Žernova panu Janu Špetlovi byl postoupil i s listy hamfešnými a výsadami danými na toto manství od knížete Jindřicha Múnsterberského (1472—1497.). [Dodatek: Obé činí nyní ves Čermnu malou. Bohuslav Slanský z Doubravice a na Čermné Německé r. 1587. propustil z poddanosti a člověčenství Kryštofa Tifesina ze vsi Pastorkova. — Viz str. 336]

¹⁹ les nad Brašcem.

²⁰ pod Lipím mlýn na Metuji.

²¹ Ze vsí, které r. 1392. co šosovné k městu se uvozují, v tomto zápisu jmenovány: Rúdné a Bílejovec; — vynechány: Starý Náchod, Veska (část Bílejovce) a dva dvorce (dolní Brašec).

přenesené, ku kterým hned od prvního počátku vášnivě připojili se i noví pánové Náchodští: Boček z Poděbrad i mladiství synové jeho Hynek a Viktorin; odkudž i příčina vzešla nejednoho nájezdu na zboží Náchodské, a plenění a loupení jeho.

Čechy hlavně přičiněním Karla IV., otce vlasti slavné paměti, dostihly stupně nejvyššího blahobytu, bohatství, slávy ano i umění, o čemž hojně lze čísti v dějinách vlasti. Ale roznícená jiskra sváru náboženského z ciziny přineseného vzplanula v třestěnost, která „k oslavě Boží na počest víry čisté“ oheň metala v hrady a chrámy, v města a vsi,

43

a ve vlastních střevách zuříc, cepy a palcáty prolévala krev rodnou, — a když šírá vlast podobnou učiněna zřícenině krví zbrocené, v níž pochován blahobyt národu na století, slávu národního udatenství hledala vybíháním do zemí sousedních na lup, vraždu a plen zcela rovně pohanským Tatarům, kterýmž že Čechové co obhájcové Evropy hráz položili, s hrdotí národní i po dnes se honosíme. A po druhé přinešeno símě cizé, a opět vzplanula vášeň náboženská, — a osudná bitva na Bílé hoře a válka 30letá ukončily dvěstěletou bouřně zmítanou dobu, když v zpustošené, a jak lid náš praví, na kopytech koňských roznešené zemi České sotva 600.000 obyvatelův pozůstalo. Byť nebylo jiného, již po tomto ovoci poznáme a oceníme muže ty, kteříž strhli předky naše a národ i zem v propast záhuby; — ač úplně věříme, že první původcové nejen takových následků se nenadali, anobřž jich by se byli i zhrozili a celou duší odříkali. Mistr **Jan Hus**, kazatel v Betlémě, vážený od lidu pro obcování bezouhonné, přísnou opravdovost v jednání a vřelé horlení proti porušeným mravům a mrzkým neřádům tehdejšího času, oblíbil sobě, bohužel, bludy Viklefa, profesora Oxfordského v Anglii, a ač odsouzeny byly za kacířské; již r. 1382. od sboru anglických biskupův, předc v kázáních svých a na vysokých školách Pražských průchod jim jednal. Třenicím odsud vzešlým arcibiskup Zbyněk z Hasenburka chtěl konec učiniti, když r. 1410. ve dvoře biskupském u přítomnosti kněžstva knihy Viklefovy spáliti kázal; však opáčný toho byl následek. Hus zapomínaje se, že církvi povinen jest poslušenstvím, a pokora co první ctnost křesťanu, tím více knězi sluší, v samolibosti a nápadném ucházení se o lásku lidskou, tak že i při kázání tázal se zástupu : chtějí-li při něm státi ? —, smělostí neobyčejnou a neustupností tvrdošijnou na odpor se postavil, s velikou nešetrností mluvě proti nepřátelům svým. (Podotknuto budiž, že Hus, anť národnost českou výmluvně hájil, a hlavním toho původcem byl, že na vysokých školách Pražských Čechové

44

tři hlasy obdrželi, Němci pak jeden, kdežto dřív opak se dělo ku prospěchu cizincův a na ujmu domorodných, důvěry a vážnosti zvýšené u lidu českého požíval.) Pročež Hus k obžalobě povolán do Říma r. 1411., a jelikož neuposlechl, dán do klatby církevní; však téhož ještě roku podával se, že hotov jest k poslušenství stolici apoštolské. Než r. 1412. za příčinou odpustkův prohlášených nově povstaly bouře. Hus jal se dále vykládati a hájiti články Viklefovy, a vůbec směleji si počínati, maje mimo lid mnohé přívržence mezi pány a dvořany netečného krále Václava. Znovu vynesena klatba na Husa, on pak přinucen Prahu opustiti, vydal se pod ochranu pana Jana z Ústí a napotom pana Jindřicha z Lažan, někdy pána Náchodského, na hradě Krakovci; kdež pak, vyjížděje začasté do městeček a vsí, lid výmluvným kázáním za sebou táhl, a tak učení své i po krajích rozšiřoval. — Konečně přičiněním císaře Sigmunda svolán sněm církevní v městě Konstancii (Kostnici) r. 1414., kamž se také Hus, ubezpečen listem císařským, odebral, poručený od krále Václava do ochrany třech pánův českých. Zde po nějakém čase vsazen do žaláře, a teprv r. 1415. po třikráte připuštěn k veřejnému výslechu; však stoje na svém, bludů svých uznati se zpečoval. — Připomenouti zde musíme, že v tom čase, kdež Hus trval na sněmu Kostnickém, mistr Jakoubek ze Stříbra počal v Praze učiti, že svátost oltářní lidů podávána býti má pod způsobou chleba i vína neboli pod obojí, i přichýlil

k sobě většinu následovníků Husových, a také po kostelích svátost pod obdjí skutečně rozdávati se jal; — i slyše o tom Hus v žaláři, způsob ten pochválil a potvrdil. Tak povstalo učení nové, že večere Páně pod obojí přijímati se **musí**, a tím v Čechách znikla osudná dvojice: pod jednou a pod obojí t. katolíci a Husité. — Konečně při valném posezení dne 6. července sněm církevní vynesl nad Husem nálezu, aby co zjevný bludař a kacír byl ssazen s kněžství, svěcení kněžského zbaven, a odevzdán rukoum světským, nejsa více oudem

45

církeve. Hus na místě od biskupů co kněz odsvěcen a moci světské vydán, načež k rozkazu císaře Sigmunda vzat od falckrabě Ludvíka, a odevzdán konšelům Konstanským, aby tito dle světského práva tehdaž stávajícího a kacírství smrti trestajícího Husa co kacíře upálili, což se i hned stalo; popel pak pozůstalý na popravišti bedlivě sebrán a do řeky Rejna uvržen byl. — Rok na to i mistr Jeronim Pražský, příchylník Husův, ač byl dříve odřekl se učení Husova²², upálen k novým žalobám. —

Zpráva o upálení Husa zatřásla celými Čechy a Moravou; dojem její byl nevyslovný; neboť na vrch stavělo se, že toto upálení stalo se na věčnou potupu národu českého, a to s křivdou ukrutnou; i nemohlo jinak býti, než že vášně na obojí straně ovládly, jelikož pod pláštěm náboženským nejedné choutky světské, a mrzké se ukrývaly. Král Václav ukázal se i zde opět vlažným a obojetným, čímž jen výtržnostem napomáhal, a to tím více, anť dvořané a milci královi hned od prvopočátku byli nejzpuřnějšími stoupenci Husovými.

46

Přišlo i hned k bouři lidu v Praze proti kněžím s novotami se nesnášejícími, i sám arcibiskup obležen stíží vyvážnul, a po krajích nejedni patronové vyháněli faráře katolické, přijímající husitské, dokonce pak i ve statky biskupa Litomyšlského, meškajícího na sněmu v Kostnici, mocně uvozovali se páni a rytířové, žeť důchod všecken zastaven byl jemu. Jelikož pak nejvyšší úředníci zemští většinou byli zjevnými přívrženci Husa, svolán valný sněm pánův z Čech a Moravy, na kterém psaní stížné proti sněmu vyhotoveno, ku kterému když i po krajích sjezdové rytířův a zemanův se konaly, 452 pečeti přivěšeno a do Kostnice posláno; nad to zapsali se v jednotu, zvolivše ze sebe tři pány za vůdce, mezi nimiž i pana Bočka st. z Poděbrad, pána Náchodského²³. Naproti tomu strana katolická vešla v sněm v Českém Brodě; — a-slovo Páně již nacházelo průchod, že „každé království samo v sobě rozdělené zpustne.“ Však i hned stoupenci Husovi počali se rozcházet v učení a obřadech, až konečně rozpadli se na hlavní dva sbory, totiž: Kališníkům, jinak Pražanům a Táborům.

Jitření se lidu potřebovalo jen příležitosti příhodné, a — vůdce smělého, a výbuch strašný započal bouří, která nad Čechy a Moravou se rozlítla, ano i na země sousední záhubně

²² M. Jeronim takto psal z Kostnice dne 12. září 1415 Moravskému panu Lackovi z Kravař:....„Slyším, žeby drahá buře byla i v Čechách i v Moravě pro smrt mistra Husovu, jakoby byl křivě odsúzen a kvaltem upálen....Učiněnoť jest při něm mým vědomím, cožť jest mělo učiněno býti.... A mněť jsem též, byť se jemu křivda dála. A kdyžť jsou mi dány byly ty kusy jeho k ohledání, pro kteréžto jest potupen, ohledav je velmi pilně, a rozmítav v rozumu i sem i tam ne s jedním mistrem, úplně sem to shledl, že z těch kusův někteří jsou kacírščí, někteří bludní, a jiní způsobiví k pohoršení a škodliví. Ale ješce jsem vždy některak pochyboval.... I počal sem státi pilně o vlastní knihy jeho; i dalo mi k ohledání koncilium (sněm) jeho vlastní rukou psané. A tak s mistry písma svatého velebnými ty kusy, pro kteréž upálen jest, srovnal jsem a přirovnával k knihám jeho vlastní rukou psaným, a nalezl sem ty všeckerny kusy tak úplně a v těch smyslech státi v knihách jeho. A protož nemohuť říci jinak spravedlivě, než žeť jest nebožiček mnohé kusy psal bludné a škodlivé; a já, který sem byl přítel jeho i svými usty obránce cti jeho na vše strany, shledav toho, bluduov těch nechciť obránce býti, jakoť sem take dobrovolně vyznal přede vším zborem v širších slovích....
Palackýho Archiv III. 297.

²³ Na listu stížném do Kostnice poslaném z krajiny naší jména toliko těchto pánův čtou se: Mikeš z Potensteina a na Žampnchu, Jan mladší z Opočna, Bavor z Potensteina, Póta z Častolovic, Vilém z Potensteina; ovšem pak Boček starší a mladší z Kunstatu a z Poděbrad.

zasáhla. — Vůdce ten našel se v **Janovi Žižkovi z Trocnova**, muži již věku obstarlého, zemanu chudém, ve válkách vyznamenaném, v němž král Václav si byl oblíbil, a jehož při dvoře svém choval, ovšem že s dvořany horlivého Husi stoupence. — Příležitost podalo processí Husitské, vedené vedle radnice novoměstské dne 30. července. Když tu kněz husitský žádal na purkmistru, aby vězňové na svobodu byli propuštěni, konšelé přivoliti nechtěli, ano i z oken radnice po lidech a knězi házeti dali; — tuť na pokynutí

47

a vedením Žižkovým i zuřivě vrazili do radnice, vše napořád poráželi, až i třinácte radních a starších obecních okny ven na ulici vyházeli, kdež na kopí, sudlice a oštípy jsou nachytáni a do smrti ubili. — Uslyšev král Václav na hradě Kunratickém o tomto krvavém násilí, vztekem a mstou zahorel tak, že lehce mrtvicí raněn byl; však obnovenou mrtvicí skončil dne 16. srpna 1419.

Smrtí královou jakoby všecka bázeň a kázeň byla pominula, lid hned druhého dne jal se dobývati klášterů a pleniti a bořiti je; a příklad ten i po kraji následován, na př. v Hradci Králové, kdež dva kláštery k zrušení přišly. Sigmund, král Uherský, jediný bratr a dědic Václavův, obmeškal do Čech se vydati, ale teprv následujícího roku do Brna, a napotom do Vratislavi se odebral, kdež dne 17. března 1420 vyslanec papežský, jak toho Sigmund doprosil, u přítomnosti jeho prohlásil křížácké tažení na Čechy, na vykořenění Viklefistův, Husitův a jiných kacířův. A když nad to na dva dni před tím. dal měšťana Pražského, Husitu vášnivého, odsouditi za kacíře, potom koňmi vláčiti po ulicích, a posléz na hranici upáliti, — nemohlo jinak býti, než že obojí zpráva do Čech přinesena všeobecné rozhořčení a tvrdošjný odpor proti Sigmundovi i vzbudila i utužila.

Na počátku měsíce máje Sigmund s vojskem velikým přitáhl přes Kladsko, a Náchod do Čech, ustanoviv za hejtmany královské v Jaroměři pana Hynka z Dubé a z Červenéhoří, v Hradci pak pana Alše Holického ze Sternberka, hnul se ke Kutné Hoře, napotom ku Praze, kdež konečně nad 100.000 mužů vojska křížáckého ze všech téměř sousedních a vzdálenějších zemí i s knížaty jich tábořem se položilo; však ohromné to vojsko nic nepořídilo, ano dne 14. července na hoře Vítkově (nyní Žižkov) od Žižky poraženo byvši, po dvou nedělích s nepořízenou domů se navrátilo; — toliko že Sigmund prvé než sám odstoupil, rozmnožil a zásobil posádku na Vyšehradě a hradě Svatováclavském. — Prvé však bolestnou

48

ztrátu utrpěl Sigmund, když horliví kališníci ve Hradecku, pan Aleš Vřešťovský z Risenburka, a rytíři Beneš z Mokrovús a Jiří z Hustiřan na Chvalkovicích s lidem na hoře Kunětické shromážděným, dne 26. června noční dobou k ránu zlezše zdi, Hradce Králové se zmocnili, a posádku královskou ku vzdání se přinutili. —

Pražané, když tak valné vojsko křížácké ničehož proti ním zniknouti nemohlo, jali se směle vlastní mocí svou obléhati Vyšehrad, vyzývajíce ovšem pány jim příchylné, by přispěli pomocí svou k dobytí hradu. Nejedni pánové dostavili se s pomocí vydatnou, tak: Viktorin z Kunstatu, Hynek Krušina z Lichtenburka, který přijel s 7000 mužův, a jemuž svěřeno velení nad vojskem obléhacím. — Konečně přibyl i král Sigmund s vojskem, a dne 1. listopadu pod Vyšehradem svedena bitva, kdež zvítězili Pražané, Sigmund pak úplně poražen, — valný počet pánův Českých, více pak Moravských bídě zde zahynul, až mužové tito statní i mladiství jako snopy po poli pováleni byli. — Vyšehrad vzdal se v ruce Pražanův, a Praha počala vládnouti Čechy. —

Sigmund vrátil se do Kutnéhory, a chtě se vymstíti Vikterinu z Kunstatu, že k Pražanům se přidružil pod Vyšehradem, vojskem svým Uherským, kázal celou krajinu okolo Poděbrad, Nimburka a Kostomlat, zboží to bratří Hynka a Viktorina z Kunstatu, na dobro vyhubiti a v poušť obrátiti, že od té doby kolikeré tamní vsi docela zmizely. —

Ale i Tábor nelenil v zuřivosti; — zástupové vedení Žižkou, vůdcem bystrým však hrozným, od města k městu, od hradu k hradu napořád jich dobývali, plenili, pálili, bořili; lidi vraždili, po hromadách v jizby, stodoly je zavírajíce, a tyto zapalujíce; zvláště bořili chrámy a kláštery, ničili obrazy svatých i nádoby bohoslužebné, mnichy (na mnoze cizinci), jeptišky a kněží topili ve vodách, pálili tu na hranicích, tu v sudech vysmolených. Takto vlastenci, — všickni krve jedné, proti sobě se vztekali co d'ásem posedlí, a kroky své

49

krví, zpoustou a hrůzou znamenali; — ano dvě kopy grošův platil Žižka každému, kdož mu přivedl kněze katolického, a však i vojsko císařské a Němci horníci totéž učinili, když dříve již několik set Husitův vmetali do jam či šachet Kutnohorských.

Vítězství pod Vyšehradem i v kraji našem roznítlo smělost Orebitův proti katolíkům, katolíci pak nelenili spláceti stejným přepychem. Tak měšťané Hradečtí, chtiví bohatství-kněžského, s bratry Orebskými přikvačili na klášter cistercienský v Svatém Poli (nyní ves Klášter na Opočensku), jej vyplenili, vypálili a zbořili, mnichy do ohně uvrhnuvše; na to pak nadějíce se zdaru stejného, dne 15. prosince, s panem Alšem Vřešťovským z Risenburka vytáhli k Opatovicům, a na klášter benediktinský šturmem hnali, však od mnichův ostražitých krvavě jsou odbytí. Naproti tomu pan Hynek z Červeného, královský hejtman Jaroměřský, na druhý svátek vánoční brannou mocí vtrhl k městečku Krčínu, lid při službě Boží husitské v kostele shromážděný dílem povraždil, dílem poplašil, a konečně uchopiv kalich, koni svému k napájení podával, úsměšně provolávaje, že nyní i kůň jeho jest „podobojí.“ — Však potupa tato urychlila zkázu Jaroměře, tehdaž naskrz německé; zkáza hradu Červenohorského toliko na čas odložena. Nebo Žižka, když se jemu byly vzdaly Chrudim, Mýto, Litomyšl a Poličky útokem dobyl, co rána hromová s Pražany vtrhl do Hradecka, a oblehl Jaroměř, osočenou pro zarytou nenávisť proti Husitům a Čechům; vůbec, a že tamní kanovníci řeholní v klášteře, někdy od Arnošta z Pardubic, svaté paměti arcibiskupa založeném, spolu pak dominikáni v blízké Zvoli, horlivě zasazovali se proti nové víře, podporováni v tom od pana Hynka Červenohorského. V úterý svatodušní (13. května 1421) obehnal Žižka město, a útokem příkopův se zmocnil, však se ztrátou velikou Pražan (700)

50

a Táborův (900).²⁴ Vidouce pak Jaroměřští nezbití, vzdali se druhého rána na slovo, a ku slibu, že jim popřáno bude aspoň s holým životem z města se vystěhovati. Však když ve čtvrtek měšťané s rodinami svými z města vycházeli, Táboři nad ztrátou bratří svých rozjitřeni, slova daného nezdrževše, jedny do Labe vrhali a topili, druhé ohněm v poli upálili; i dokládá pověst, že k ukřutenství přidali i posměch, když metajíce konšely a starší obecní do vody, pravili „že jim přednost patří“, měšťanům pak „žeby od nich neslušno bylo, aby představené své opustili.“ V pátek pak na to kněží i s proboštem Štěpanem, v počtu 21, na náměstí jsou upáleni: toliko tři kněží obhájili život přiznáním se ku článkům pod obojí. Tu dobu zrušen i klášterec řádu kazatelského ve Zvoli, kdež čtyři mniši na půlvůz vloženi, a po příkré stráni spuštění. ve vlnách řeky Úpy bídně zhyнули.^{25 26}

²⁴ Při vojsku, Jaroměř oblehající, nalézali se i bratři Hynek a Viktorin z Poděhrad a na Náchodě, též Jan Mostecký z Opočna s lidem svým, a pan Čeněk z Vartenherka, bývalý nejvyšší purkrabí, maje v průvodu svém kolik set jízdných a pěších.

²⁵ Pátý řeholník, rodem Slezák, kterýž v chodbě podzemní život svůj zachránil, nešťastnou latinou osud bratří svých zaznamenal. V kostele zvolském zápis ten od dávných dob lze čísti na zdi při oltáři. Na místě klášterce příkopy obehnaného stojí nyní dvě chalupy.

²⁶ Staří letopisové str. 48. k tomuto času udávají, že Žižka spálil mnoho vsí okolo Opočna a Červeného, hradu pak se nedotekl. —

Žižka obrátiv se ke Dvoru Králové, mocí dobyl Trutnov a vypálil, načež přes Boleslav přitáhl až k Litoměřicům, které bez odporu se vzdaly, nebo moci Žižkovy se bály. Však sotva že Žižka po zničení Trutnova zašel k Litoměřicům, knížata Slezská s městy, návodem krále Sigmunda, sebrali as 20.000 vojska, vtrhli do Čech na Policko a Náchodsko. Police dobyli a vypálili, na to (27. máje) šturmovali Ostaš a pustý učinili, páchající ukrutenství hrozné, když napořád muže, ženy, dítky a koho zastihnouti mohli, hubili, zabíjeli, jazyky jim vyřezávali, ano nohy, ruce a nosy osekávali. Po dvou nedělích vtrhli opět do Úpice, a ty samé vraždy opakovali,

51

když byli městečko vypálili, ovšem, nešetříce ani vsí ani dvorcův okolních.

Tuto dobu právě shromážděn byl v Čáslavi valný sněm netoliko pánův husitských, ale i katolických k obnovení řádu v koruně České (od 3. června). Zpráva o vpádu Slezanů a ukrutném jich počínání nemile dojmouti musela i Viktorina z Poděbrad, pána Náchodského, i všecky sněmovníky; pročež sněm jednosvorně nařídil veřejnou hotovost proti těmto zhoubcům, a den 15. června ustanoven, kdežto u Náchoda páni s vojskem strhnouti se měli. I sešli se Čechové do mnoha tisíc, však strhl se rozbroj mezi nimi, neboť páni Čeněk z Vartenberka a Hynek Krušina z Lichtenburka nechtěli s lidem svým dále táhnouti, kdežto kněz Ambrož z Hradce na tom úsilně stál, by proti Slezákům polem dále se táhlo. Nesvorností celá výprava byla zmařena.

To dodalo smělosti Němcům Slezským, neboť silně vtrhli do Čech v suché dni před sv. Václavem, a tu u Petrovic za Náchodem vyloudivše Čechy po sobě, obrátili se zase na ně, i ztepali je, a žádného neživíce, na 300 jich usmrtili, a to v pátek 19. září, — právě téhož samého dne, kdež německé vojsko křižácké na město Žatec valným útokem šestkráté po sobě hnalo, a předc ani do předměstí, vniknouti nemohlo, načež i celá výprava křižácká s nepořízenou se rozešla. —

Král Sigmund opětně sice s vojskem uherským vtrhl do Čech až do Hory Kutné, však přepaden od Žižky, couvati musel k Německému Brodu, kdež vojsko jeho poraženo, Brod (10. ledna 1422) dobyt, lid povražděn, město vypáleno a zničeno tak, že sedm let stálo pusté, a vlci a psi na rynku mrtvá těla jedli. Zdeť padl též pan Hynek z Červenéhory do zajetí Žižkova, a napotom vyměněn byl za pana Kostku z Postupic a na Litomyšli.

Téhož roku list v Náchodě daný a do desk dvorských vložený seznamuje nás s některými osobami okolí našeho. Výtah listiny takto zní: Oneš z Vlčnova v dluhu 50 sš. synovci

52

svému Matějovi z Vlčnova seděním ve Hronově postupuje svůj roční plat 3 sš. 40 gr. v Rovni od p. Alše ze Šternberka a z Holic koupěný. Svědčí rytíř Čeněk z Chvalovic a panoš Gabriel z Otoslavic, v ty časy purkrabí na Náchodě, Hanuš z Adrspachu seděním ve Zbešince, Mikuláš z Veselice seděním na Náchodě, Léva z Železnice seděním ve Stblovém (Zblovém), Matěj z Babic seděním v Újezdci, Dobeš z Důbravice seděním ve Slaném (3. dubna 1422).²⁷

Léta 1423. bratr Žižka znesnadil se s šlechtou českou, a znikly nové a krvavé boje. Staří letopisové doslovně praví (str. 56.): „Když Žižka táhl po kraji Hradeckém, lidi sobě podmaňuje, tu jsú se naň páni sbírali (pan Čeněk z Vartenberka a pan Arnošt z Černčic mimo jiné). A on zvěděv to, táhl jest.před nimi. k Hořicím, nemaje než dva řady vozův. I položil se s nimi u kostela sv. Gotharda, proto, aby se s svými děly na vršku postavití mohl, a k tomu rozumu, že naň jezdecky táhli, aby s koní ssedati musili, ani k čemu koní uvázati neměli. Kdež potom na ně to přišlo, že jsú s koní dolů ssedati musili, a ssedavše šturmovali,

²⁷ Palackého Archiv III. 494.

obtíženější jsouce zbrojí, nežli pěší, kteříž se k tomu připravují, majíce pěšky bojovati. Kdež oni jdouce k vrchu ustali, k vozům šturmujíce, a on jich čekal s děly a s lidmi neustalými; a prvé než mu vozův dobyli, nabil se jich do vůle; a když je od vozův odbil, pustil na ně lidi čerstvé. A to mu pán Bůh pomohl, že pana Čeňka a pana Arnošta s jinými pány vojensky porazil i s jich lidmi, a vozy a pušky jim pobral A sám pan Čeněk s pole utekl s málem lidu svého.“ (dne 20. dubna.)

Téhož léta páni Hynek a Viktorin bratři z Poděbrad, Diviš Bořek z Miletínka a jiní táhli s lidem zbrojným do Moravy proti pánům, náchylným králi Sigmundovi, i dobyli zvláště města Přerova, a polem u Kroměříže se položili (v červenci),

53

kdež svedena byla bitva velmi krvavá, však konečně pole obdrželi a nazejtří Kroměříž obsadili. — Než nemohli dále užítí vítězství svého, ale museli míti se k návratu do Čech, kdež Žižka proti straně jejich válku, zdvihl. Diviš Bořek z Miletínka vládl Hradcem Králové, i světil město, odcházeje do Moravy, bratru svému Jetřichovi. I daliť Hradečtí o tom zprávu Žižkovi, meškajícimu u Litoměřic na hradě svém Kalichu, kterýž nemeškaje k Hradci přispíšil, kdež obec zbouřivši se jemu brány městské otevřela; i vyhnal odtud posádku, a hrad královský obořiti kázal. Diviš Bořek z Miletínka vrátiv se na rychlo z Moravy, spojil se s Pražany i některými pány a přitáhl k městu, aby se nad Hradeckými pomstil. „A bratr Žižka s Hradeckými vytáhl proti nim z města, i stal se jest boj u Strachova dvoru mezi stranami; a šla archa proti arše (t. „pod obojí“ proti sobě bojovali). A Pražané utekú, poraženi jsouce od Žižky na tom poli; a tu ztepú drahně lidu a jmú jich na dvě stě; a Diviš ujel s svými na Horu (Kutnou či Kunětickou?). A toho kněze, ježto nesl archu z Pražské strany, Žižka zabil ho palcátem.“ (4. srpna.)

Brzo pak obě strany učinili příměří mezi sebou, ale Táborům stýskalo se při zahálce a pokoji, a proto „bratři na Žižku domlúvali, aby někam tažení učinil“; i učinil jim po vůli, „zpraviv čtyry řady vozův a děl což mohl nejvíce“, táhl ku podzimku do Moravy mimo Jihlavu, do Rakous i do Uher až za Trnavu, kdež s mnohými těžkostmi bylo zápasiti jemu, však bystrostí ducha neobyčejnou vyšel ze všelikého nebezpečství, — Vraceje se pak do Čech, zaměřil přímo do Hradecka, kdež u Skalice nad Úpou (6. ledna 1424) s pomocí Hradečanův porazil pány proti němu spojené, Jana z Opočna, Putu (Hynka?) z Červenéhoory, Arnošta z Černčic, a na to pále a vraždě táhl k Hostinné, Smidarům až do Kostelce nad Labem. Zde však obležen jsa od pánův a Pražan, u velikém postaven byl nebezpečství, z něhož jej vytrhli předkem

54

Hynek a Viktorin z Poděbrad, i zaměřil s vojskem svým až do Malešova u Kutné Hory, kdež, sám slepý jsa na obě oči, vyhrál bitvu nejkrvavější nad velikou přemocí Pražan, jichž tu 1400 zhynulo. Smířiv se pak s Pražany, vydal se na Moravu, a na té cestě položil se u hradu Přibyslavi, dobýváje ho. Tu však „bratr Jan Žižka“ roznemohl se nemocí smrtelnou od hlíz, a když byl poručenství učinil, zvláště panu Viktorinovi z Poděbrad, život svůj dokonal, dne 11. října 1424. — A tu lid jeho vzali sobě to jméno „Siroťci“, jakoby jim otec umřel; a dobyvše hradu Přibyslavi, upálili těch, ježto se na něm bránili, na 60 lidu branného, a hrad také vypálili a zbořili; — a to byla pohřební oslava jeho. — Tělo jeho pochováno v Hradci, později v Čáslavi. —

Žižka co vojevůdce plným právem sluje nepřemoženým, a převyšuje mnohé za tou příčinou v dějinách oslavované muže, jelikož stvořil sám sobě vojsko tak říka z ničeho, ale i způsob vedení boje, v kterém Čechové na dlouhý čas stali se národem nejvítežnějším; — i to jisto, že toliko hrdinství Žižkovo zjednálo převahu husitství ve vlasti; — a však co musí

souditi přítel člověčenství a blaha národního nad třeštěncem, který „pro zákon Boží“ ohněm; a mečem hubil vlast a proléval potoky krve lidské? — —

Viktorin z Kunstatu a z Poděbrad, 1425.

O Viktorinovi z Kunstatu a bratru jeho Hynkovi Bočkovi na Poděbradech častá byla již řeč, nevědouce však, kdy otec jejich, Boček starší, zemřel, neumíme udati rok, kterého pan Viktorin vládu panství Náchodského nastoupil; to však jisto, že hlavní sídlo páně Hynka byly Poděbrady, páně Viktorina pak hrad Litice nad Orlicí. Oba bratři, byvše věrnými pomocníky Žižkovými, po smrti jeho přidali se k Pražanům, uznávajíce knížete Korybuta za nejvyššího správce od Pražan do země z Polska povoláného.

55

Město Hradec Králové po smrti Žižkově přidrželo se Sirotkův, kteříž Kunce z Bělovic za vrchního vůdce si zvolili, pod nímž pak hejtmanili Velek Koudelník z Březnice a Jan Královec z Kralovic; — strana pak Orebská rozpadla se, když většina šlechticův přistoupila k Pražanům, lid pak obecní více lnul k Sirotkům a k Táborům. —

Roku 1425. Sirotci dobyvše Litomyšle a Mýta Vysokého, vydali se s Hradečany k Radku neboli Radkovu ve Kladsku, tehdáž již pouze německému, i byl s nimi kněz Ambrož, farář Hradecký, ode dávna vášnivý Husita. Probořivše zdi zmocnili se města, kteréž sami obyvatelé zapálili, aby Čechové aspoň: pro oheň nemohli k nim, když se do kamenného a prostranného domu Fojtova utekli. Konečně vyjednáváno, mužští byli jímáni, aby byli šacováni, ženy a děti propuštěny na svobodu. Farář Radkovský nechtě odřící se víry své, k rozkazu kněze Ambrože otepěmi slámy jest obložen a vůkol těla obvázan; na to, zapálivše slámu, nechali ho v ohni potáceti se až se zadusil; pak tělo jeho mrtvé hodili do vařící vody v pivovaru, a za ním kněze veského spolujatého, který takto spolu umučen byl. Kaplané hledali spásu, přestrojivše se v šaty ženské; jeden z nich však prozradiv se, dal se na outěk, ale byl utlučen; druhý pak šťastně vyvázl.

Sirotci při návratu svém oblehli Opočen, a dlouho dobývajíce, konečně hrad vybořili.

Snad zmíněný nájezd na Radek stal se příčinou, že času letního Slezané s biskupem Vratislavským do Čech vtrhli silně a všechny vesnice okolo Náchoda a Visenburka až k Trutnovu páli. —

Obojí nebezpečnoství přimělo panoše Gabriele z Otoslavic, purkrabí na hradě, že poručil obci Náchodské, by na svůj náklad opevnila hradby městské; když pak odpírala, a on na lidech starých se doptal, i peníze i stavivem byl obci nápomocen. —

Když takto země hubiti a pleniti se nepřestávala, že nehrubě

56

cos na polích vyrůstí, ba dozrátí mohlo, a téhož léta horko veliké trvalo ve žni, tak že od horka lidé mřeli, na poli dělajíce, povstal k sv. Václavu mor veliký, že lidé jámy kopali, nemohše stačiti nadělati hrobův. Při městě Náchodě, prý, na 1500 (?) zemřelých pochováno.

Jediná písemná památka po panu Viktorinovi co pánu Náchodském zachovala se v listu nadacím, kterýž r. 1663. uhořel, a jehož bohužel jen kusý opis podati můžeme.

„Ve jméno Bozie amen. Všecky věci, kterež u vrtkýchi časech jdú, aby spolu časem nezahynuly, potřebi jest k jistotie, aby písmem listu trvajicieho utvrzeny byly.

Protož já **Viktorin z Kunstatu**, odjinud z **Litic**, známo činíem všem, ktož list tento čiesti nebo čtúc slyšeti budú, jakož dobree pamieti pan Jetřich z. Nachoda řečeny z Janovic, v ty časy zbozie Nachodskeho v drzienie jsa, list s pečietmi vysutejmi mieštianuom a lidem

mým z Náchoda, z Bilovce, z Rúdného a z Starého Nachoda i jich budúciem učinil jest, v kterémž listie šieře se to ukazuje, téhož listu k prosbie lidí svých svrchu psanych, z sve doore vóle a s dobrým rozmyslem jim i jich budúciem potvrzují a mocí listu tohoto potvrdil sem tak jakož se list ten má ve všech svých artikulích, slovech i závazcích ze svolenie mého k prozbie jich dobrovolného na tom ja i moji budúcie i ktožby koliviek zbožie toho po nas v drženie byl lidem svym svrchupsaným i jich budúciem zmatku a příkořie ziadneho, jenžby list ten rušiti miel, činiti nemame. A toho na potvrzenie a pro lepší jistotu k tomuto listu přiviesil sem svú přirozenú pečet a podle mne slovutnie panoši Jan Lacembok z Chlumu, Mikuláš z Veselíce, Vaniek z Pacova, Matiej z Vlčnova, sluziebnici moji sve pečieti pro jistotu plnějšíe k sviedomie listu tomuto přiviesili Jenž jest dán na hradie na Náchodie Letha od Narozenie Syna Bozieho Tisicieho čtyřstého pietmecitmého tu sobotu před Narozenim Božiem.“ — (22. prosince 1425.)

57

Rok 1426. památný jest velkým vítězstvím Pražan, Táborův a Sirotkův nad Němci u vsi Předlice, blíž Ústí nad Labem. Vojsko německé, sebrané ze všech zemí Saských, Durinských, Míšenských a Lužických, zrostlo na 70.000 bojovníkův s 180 děly a 3000 vozův, a předc od 25.000 Čechův poraženi jsou tak úsilně, že „od toho bojiště Ústského až na hory Míšenské hustě leželi zbití Němci, jako ve žni snopové na poli; a ten potok, kterýž skrze Ústí teče, veškeren hustě od velikého z mordování lidí i koní krvavý běše.“ (16. června.)

Ztráta Němcův páčili se může na 20.000 (ač někteří i do 50.000 udati chtěli), a všechny vozy a pušky s 66 stany padly do rukou Čechům, kterým, až víře nepodobno, toliko; 30 mužův padlo, kdežto v místech nynějšího slavného kostela poutního u Bohusudova na jedné hromadě přes 300 pobitých, rytířův se našlo. Nazejtří město Ústí dobyto, vypáleno a zbořeno, a plná tři léta v ssutinách necháno. —

Vůdcem vrchním mezi Táboři byl zde kněz Prokop Holý či Veliký; mezi Pražany stáli páni Hynek a Viktorin bratři, z Poděbrad.

Kněz Prokop, chtěje použiti tak slavného vítězství, měl k tomu, by ihned celé vojsko České stíhalo nepřátely do zemí jejich; tomu ale odpírali Pražané, hlavně pak pan Hynek z Poděbrad, jemuž Táboři zle vážili, že byv někdy přítelem Žižkovým, k Pražanům se obrátil.— Sotva že vojska se rozešla, Táboři a Sirotkci, hledajíce pomsty nad panem Hynkem, oblehli ho na Poděbradech, ukrutně hradu dobývajíce po 13 neděl praky a puškami. Pan Hynek však mužsky se bránil, a velikou škodu jim činil, a mnoho jich zbil střelbou z pušek a častými výpady; jakož jednoho dne, když kněz kázal a Táboři poslouchajíce seděli, jedním střelením z pušky zabil jich jedenácte. Konečně nic nepořídívše, s hanbou museli pryč odtrhnouti bratři. Než nedlouho těšil se pan Hynek z vítězství svého; neboť chtěje ztéci město Nymburg s Táboři

58

spojené, když kvapně vrazil na předměstí, a panoše jeho dost rychle jej nenásledovali, zabit jest na místě s písařem svým. (16. října.)

Nedlouho na to i bratr jeho pan Viktorin z Poděbrad (z Litic a na Náchodě) umřel dne 1. ledna 1427 na Poděbradech, muž mladý v 25. roku věku svého, pozůstaviv po sobě synáčka šestiletého, **Jiříka**, napotomního slavného krále Českého.

Jiří z Poděbrad, (1427 — 1456.)

pán na Liticích a Náchodě, spolu dědic Poděbrad i všeho jiného zboží po strýci Hynkovi z Poděbrad, který bezdětek zemřel, Náchodem nevládnul; neboť v zboží to vešli a jeho se zmocnili rozliční dobrodruhovité urození, až teprv po 19ti letech pan Jiřík mocí válečnou ho vydobyl, jak dále vypravovati budeme. —

Jan Holec (Holý, z Nemošic) a Mikuláš Trčka z Lípy. 1427-143?

Roku 1427. zboží Náchodské a Homolské přešlo v držení Jana Holého²⁸, řečeného Holec (panoše z Nemošic) a Mikuláše Trčky z Lípy, obou horlivých stoupencův Táborských, o nichž pochybně, s mocí-li vešli ve zboží toto, anebo-li jim v zástavu dáno, anť dle nejistého poznamenání prý Jan Holec ujal Náchod za 1500 kop gr., a Trčka Homoli za 1000 kop gr.

Písemné zprávy dočítáme se v první knize gruntovní městské od roku 1442. takto: „...Když pan Trczka a pan Jan Holý drzieli jsú Náchod a sbozie Homolské, tu smy

59

(súsedé Náchodščí) na nic vznesli, zie nemamy nač mostuov opravovati, a oni jsú nám svolenie učinili, abychom s tiech lidí (Homolských) i s jiných s vozu po peniezi brali a na to mosty opravovali, a jestli zie bychom my nebrali, zie oni sami chtieli bráti“; a I. 75 k roku 1467. zapsáno: ... předstúpil před nás ... Matiej řečený Marek vyznáváje ... když byl v drzienij²⁹ zámku Náchoda urozený muž pan Mikuláš Trčka, a dal jest tomuž Matiejovi poctivú paní Lidu vdovu i všicek statek movitý, kterýž jest koliviek miela .. a on to držal od třidceti leth aneb více.“

Sotva že téhož roku Pražané sprostili se knížete polského Sigmunda Korybuta, opět vrchní moc a vláda v zemi připadla Táborům a Sirotkům, kteříž i hned strojili se k strašným výpadům do zemí sousedních, ovšem též aby cizí kořistí nahradili nouzi domácí, povstalou šestiletým zanedbáním všech živností. Prokop Veliký, v čele 18.000 mužův pustil se skrze Lužici do Slezska, kdež dobyl Lubno, Kolperk a jiná města, i vrátil se s mnohou kořistí na zlatě, stříbře a jiných věcech drahých, a tak mnoho hnali s sebou krav a volův, že 16 krav kupovali za dvě kopě grošův. V tom samém čase smluvili se Hradečtí, Jaroměřští, Dvorští a Náchodští s panem Matějem Salavou z Lípy, by setřeli starý vrub Krčínský od r. 1420. páně Hynka z Dubé a z Červenéhory, někdy hejtmana královského v Jaroměři, a stálého Husitův nepřítel, i položili se před hrad jeho Červenouhoru nad Úpou. Když pak Sirotci a Táboři z výpravy slezské se vraceli, tu Sirotci připojili se k obléhajícímu Červenouhoru, až konečně posádka nemohši déle odolati (8. června), hrad vzdala, jsouc na svobodu propuštěna; po čemž hrad vypálili a obořili na vždy.

Mezitím císař Sigmund opět křížovou válku zdvihl proti

²⁸ Jan Holec připomíná se již roku 1409, 1415.

²⁹ **držeti** a **vládnouti** rozdílné jest; vládne každý svým vlastním, dědičným; **držeti** mohl i cizí, ku př. zboží královské v zástavě až do výplaty.

Čechům; i sešlo se vůbec ke 200.000 Němcův, kteří vtrhše do Čech, jali se dobývatí města Stříbra. Sotva však, že se Prokop Veliký přiblížil s vojem as 40.000 mužův, z pouhého strachu, prvé než byli Čechy viděli, počali Němci utíkat k Tachovu, a však i u Tachova, prvé nežli nastal boj (4. srpna) křižáci se rozutíkali přes lesy do Bavor, kdež jich na tisíce pobito od stíhajících je Čechův. Konečně i město Tachov (11. srpna) vzato, a tím ukončena celá výprava křižácká. Této doby použili Slezáci, aby vymstili pohromu na jaře utrpenou od Táborův loupeživých, i vtrhli silně do země, a položili se u Náchoda. Avšak i Jan Čapek ze San, hejtman Sirotkův s krajem Hradeckým k obraně přispěl. „A když bude zjitra, harcuje proti sobě Němcové s Čechy, předadí se Čechové, i vyběhnú daleko od města; a neměli toho rozumu, že Němci vždy se jim zakládají za horu a jedú veliký zástup vždy za tu horu, vábíce Čechy po sobě. A když již Němci uhledají svú chvíli, tehdy potisknú silně Čechové před sebu; tak je tisknú, až Čechové hřbet dadí před Němci. Tehdy všecko vojsko Německé úprkem běží k městu, a Němci za nimi, tepúce a bijíce, kohož postihnú. I ospú (obsypali) město a hůfnici (menší dělo) před městem ... a předměstí zapálé, a zmordují lidí drahně chudých a nemocných v špitále; a spálivše předměstí, i navrátí se zase na svá místa,“ (13. srpna 1427 ve středu před matky bozie do nebe vzetie.)

Zpráva o porážce Němcův u Tachova přiměla i Slezany, že domů se vrátili.

V čas nového léta 1428. Táboři a Sirotci s Pražany. vytáhli do Moravy, Uher, odtud Moravou zpět do Slezska, dobývajíce měst a tvrzí. Po velikonoci pak (4. dubna) i Hradečtí s Chrudimskými a s pány některými vydali se na pomoc Táborům, a u Rychby s nimi se spojili; i vypálili Rychby; načež táhli spolu k Sobotce, a důležitý ten hrad osadili panem Janem Koldou ze Žampachu (později na Náchodě). Když

pak byli ještě mnohá města v moc svou podrobili, vrátili se opět, asi v polovici máje, do Čech s velikým plenem a vozy plnými loupeže našephané.

Však ještě toho roku opět zachtělo se Sirotkům nové kořisti Slezské, i vtrhli do Kladska, a mezi Kladskem a Štívnicí táborem se položili. Po dvou nedělích kníže Minsterberské s lidem Slezským obořil se na tábor Sirotčí (27. prosince); než smutně pochodil, nebt' musel na útěk se dáti, i jest zabit a drahně lidí jeho, neboť Sirotci nepřestali do noci stíhati utíkajících a zapalovati vesnice, aby žádný ukrytí a spasiti se nemohl. Na to osadili města Němčí a Olavu; ale brzy s kořistí hojnou se vrátili.

Vůbec v dobách těchto větší menší houfové Čeští přes Náchod i jinými cestami nájezdy loupežné do Slezska činívali tak často, že o každé takovéto výpravě ani paměť nestává.

Příštího roku 1429. sám pan Hynek Krušina z Lichtenburka, chtě sebe a pomocníky své obohatiti, jízdu ku Hradci na zájem učinil, a vybrav tu mnoho vsí, veliká stáda dobytka na hrad svůj Kumburk odháněl; však Hradečané s přátely svými, panem Trčkou a Jankem Holcem z Náchoda dohonivše jej (u Dvoru Králové) porazili (11. března), mnoho čeledi jali, i kněze Tupce, jehož na zejtří upálili.

Rok 1431. památný jest novou výpravou křižáckou proti Čechům; když vojsko Německé z rozličných zemí v počtu 130.000 do Čech k Tachovu vtrhlo (1. srpna). Prokop Veliký, maje pod sebou 55.000, táhl konečně k Domažlicům, by s nepřátely podstoupil bitvu; však sotva že na míli od táborův křižáckých se přiblížil, takový strach pojal Němce, že vojska všecka před Táborův hroznými měla se k outěku, aniž bylo možné udržeti jich (14. srpna). Kolik tisíc Němcův při outěku od pronásledujících Čechův pobito bylo, a kolik jich do zajetí přišlo, ani udati nelze; skoro všecky vozy, děla všecka a všeliké zásoby v táboru zůstaly Čechům; neboť při zmatku všeobecném hájil každý aspoň ten život nahý.

Poslední zmínku o Holcovi a Trčkovi činí letopisy v tato slova: „R. 1433. v ty dni o vánoci pan Hlaváč, Kolda, Salava, Trčka a Janek Holec přitáhli k Chocni, a oni se jim zastaví, a ti ukrutníci udeří na ně; i přemohú je, i ztepú Choceňských na 70, a město Choceň vyberú.“

Jan Baštín z Porostlé. 1432.

Jan Baštín připomíná se v listu vojenského řízení Žižkova; bylť tedy z podhejtmanův Žižkových a četných napotom vůdcův strany Tábořské a Sirotčí; i nelze pochybovati, že on mocí uvázal se v zboží Náchodské sirotka Poděbradského; neboť r. 1479. kníže Jindřich, obnovuje trh lázny od Baštína učiněný, praví o něm: „Nějaký Jan Baštín z Porostlé“, — a dokládá, že trh ten „ne z práva ani z povinnosti, než toliko z milosti knížecí“ v platnosti své zanechává, — tedy Baštína neuznává za pravého majitele a dědice zboží Náchodského, ale bez práva, vešlého. —

Po témž Baštínovi zachovala se dvojí paměť, a sice: dne 12. prosince 1432 prodal v Bražci (dolejším) „mlýn³⁰ se dvíema kolama a s diedinú ornú .. se tři korce, i s lesem ... i s tiemi lúčkami ... za deviet kop grošův pražského rázu“, nad to na každý sv. Jiří 20 gr. a dvě kur“, a sv. Havle taktéž a „k vanociem caltu za groš aneb bielého chleba za groš — “ mlynář platiti má věčně. —

Druhý trh od r. 1433. celý dle znění svého klademe:

„Ja Jan Baštín z Porostlee sedienim na Náchodie vyznávám tiemto listem obecnie predevšemi, ktož jej uztie a nebo čtúc slyšeti budú, zie s dobrým rozmyslem, jsa v svém

zdravém životie a přátelskú radú, prodal jsem a mocí tohoto listu prodávám laznu svú v podmíesti Náchodském pravým právem purkrechtním poctivému muži Janovi z Úpice i jeho budúcím i namiestkom, kteruž mi jest uplnie a docela zaplatil hotovými peniezy grošy dobrými střebrnými rázu pražského. A tee laznie svrchupsaný Jan i jeho budúci i namiestkove moci budú požívati za mne i za mých budúcích i namiestkóv mých potomnie budúcích pánov Náchodských s tymiž právy i poplatky, jakož jest bylo od starodávna. A tu laznu svrchupsanu Jan i jeho budúci i namiestkové s mú vuolí a neb mých budúcích i namiestkov prodati, smieniti, profeimarčiti, zastaviti, jakžby se jemu nailepe zdálo, obyčiejem a právem purkrechtním moci bude, tak aby mnie poplatkové nesešli. K ktorejšto lazni svrchupsaný Jan řieky, počna od haltěře Jirova až do třetiny lúky volové od dolejšieho konce mieřiec, moci bude požívati lovením ryb všelikterakým přístroji rybářskými; a dále žie týž Jan v též řece od třetiny lúky volové, počítajíc od dolejšieho konce až do laviček proti Bubnovu duvoru sakem hustým a udicí v každý postní den moci bude loviti, a to bez přiekážky i odpornosti me i mých úředníkóv, take budúcích i namiestkov. S ktorejšto laznie svrchupsaný Jan i jeho budúci i potomní namiestkové mnie i mým budúcím na každé letho bude dluzien platiti čtyři kopy grošův, a to právem a obyčiejem tiemto, že čeled' hradová Náchodská vedle řádu a obyčeje i vysazenie od starodávna má se dvú kopú groši do roka, a to na každé letho, odmývati; a ostatek úroka, to jest dvie kopie grošův, má hotovými peniezy platiti po všECKA letho, a to rozdielnie, to jest: na sv. Jiřie jednu kopy grošův a na, sv. Havla tolikéž na každé letho; a k tomu na každé vánoce bude dluzen platiti dva kapúny a neb dva dobra kokoty“ — (kohouty)

³⁰ Mlýn tento stál níže nežli nynější, mému bratru Václavovi patřivší, a sice na levém břehu Metuje proti prvnímu statku, asi sto krokův nad lávkou, po které z dolejšieho Bražce do hořejšieho přechází se. Roku 1500. vrchnost jej opět koupila, ale jen stroje mlýnské, anť mlýn krami ledovými zrušen přestal býti. —

— „veliká. Take v tom trhu jest taková výmluva a výmienka, jestli žeby svrchupsaný Jan kúpil tu luku naiblíží u laznie, gešto slove štiepnice, za své peníze,

64

s tee nemá aniž bude mieti žádných poplatkóv platiti. A ač by kdy obyčejná a obecná bernie v zemi byla položiena, tehdy svrchupsaný Jan i jeho budúci tolikéž iako jednoho úroka bude dlužen platiti, ale od jiných odevšech poplatkóv má prázen i propuštien býti, kromie cožby bylo obecného dobrého a potřebného, to podle jiných sused z podmiestie má trpieti, a tak i práva miestská a súdy podstoupiti. Dále taková jest výmluva mezi námi: jestli že bych ia častopsaný Jan Baštín a neb moji budúci i námiestkové chtiel a neb chtieli sobie kdy laznu k své libosti oblastní stavieti, tehdy v týž mi obláštní lázni žádný z peniez nemá mýti sie z miesta ani odjinud ke škodie Jana nadepsaného a neb jeho budúcích i námiestkóv potomních lazebníkův, kromie leč by která čeled' semnú má myla se, a neb ač bych koho k sobie do též své obláštnie laznie pozval, to sobie pozuostavuji a vymienuji. A jestli že by která hradová čeled', kteráž se má dvú kopú grošóv do roka odmývati, z sve dobre vuole chtiel kto co dáti Janovi svrchupsanému lazebníku, to má od nich vzieti, ale z práva od nich nic nežádati. A tento list, kterýž jsem jemu Janovi na tu svrchupsanú laznu udielal, se všemi právy, výmluvami i vymienkami, jakož se slovo od slova vypisuje, má jemu neporušitedlnie v své moci a viečnie s těmi umluvami bezpohnutie trvati mého i mých budúcích i námiestkóv. A ktož by miel týž list s dobrú vuoli Janovu, ten má i mieti bude všecka taž práva i moc, což tento list svědčí jakožto sám Jan svrchupsaný. Na potvrzenie a pro lepší jistotu svú vlastní přirození pečet přiviesil jsem s dobrú vólí k tomuto listu; a pro lepší sviedomie opatrní muzie Purgmistr a rada Miesta Náchodského; take i slovutní Panoše Mikuláš z Veselice³¹, Petr ze Přiečna³² své jsú pečeti podle mne přiviesili

65

k tomuto listu. Jenž jest dán a psán na Náchodie Anno Natiuitatis domini Millesimo quadringentesimo Tricesimo tercio Sabbato ante festum Sanctorum Martyrum Viti Modesti.“ (13. června 1433.)³³

I v těchto letech nepřestávali Táboři a Sirotcí vycházeti tu do Němec, tu do Uher, nejčastěji však do Slez, vypleněné krajiny, města a vsi vykazovaly cestu, kudy proud jejich záhubný se valil, horší než strašné krupobití. A takovéto loupeživé výběhy staly se jim skoro již i potřebou. Co prospělo všecko to hrdinství, všecka ta neslýchaná vítězství, když národ v domácích rozbrojích na kolikeré strany roztrhován vespolek se hubil, města se pobořila, hrady a tvrze vypálily, vsi vyplenily a zničily, lid pracovitý se hubil, že pole zůstala nezoraná, řemesla se neprovozovaly, obchod průchodu neměl? — Zrůstající nedostatek tak řka nutil, kořistmi z ciziny se živiti a obohacovati; a co tomu mohlo brániti, když lid bez bázně a kázně loupe a vraždě v mravech svých zdivočil? — Ano již i za žold do služby vstupovali; neboť r. 1433. Jan Čapek ze San, hejtman Sirotcí s 8000 lidu branného přes Slezsko táhl králi Polskému proti křížovníkům Pruským ku pomoci, kdež postoupil až k břehu mořskému u výtoku řeky Visly. Tuť nejedni bojovníci, do sklenic vody mořské nabírali a domů zpět přinesli, jakoby na důkaz, že hrdinství Českému jen moře hrází býti mohlo, a nad to co vzácný dar krále Polského velblouda živého do Čech přivedli.

Konečně šlechta česká usilovati počala o nějaký řád zemský, a první k tomu stal se krok, když na sněmu valném Aleš Vřešťovský z Risenburka zvolen za správce království Českého i Moravy, a dvanácte osob jemu k radě přidáno (1. prosince 1433); výše nad to

³¹ R. 1422. co svědek uveden v ten způsob: Mikuláš z Veselice, sediením „na“ Náchodie.

³² R. 1432. purkrabie na Náchodie.

³³ Lázeň tato bývala, kdež nyní v předmostí krajském čísla 10—12.

veliký obrat v dějinách českých způsobilo vnesení církevního sněmu valného v městě Basilei, dle něhož povolilo se Čechům nejsv. Svátost přijímati pod obojí

66

způsobou, totiž chleba a vína; odkudž Husité také **kališníky** přezváni byli.— Však rád tento po chuti nebyl Táborům a Sirotkům, i přišlo konečně k době rozhodné, kdež celé Čechy na dvě strany se jednotily, kdežto jich prvé až na šest bylo počítáno. Ku straně správce zemského stála veškerá šlechta s Prahou, — ku straně Tábořské a Sirotcí města královská (mezi nimi Jaroměř, Hradec, Trutnov) a několik ze stavu panského, z nichž i Jan Kolda ze Žampachu; i sbírali vojska, a konečně u vsi Lipan blíž Brodu Českého střetli se. Na straně panské, kteráž Diviše Bořka z Milelínka, pána na Kunětické hoře, za vrchního vůdce byla zvolila³⁴, počítáno bojovníkův 25.000, na straně Tábořské pod Prokopem Velikým 18.000. V neděli, dne 30. máje 1434, počala bitva, i trvala celý den a noc až do rána následujícího; porážka, byla na straně bratrské, i bylo, prý, více zabíjeno než bojováno. Padl zde Prokop Veliký mimo jiných proslavených vůdcův se 13. tisíce bojovníkův, kteří po mnohá léta bývali hrůzou všech zemí sousedních. — Tak Čechové nepřemoženi od statisícův vojsk křížáckých, toliko od Čechův mohli přemoženi býti. —

Cepní porážka u Lipan způsobila ovšem veliký převrat v zemi, nicméně moc Táborův a Sirotkův, jichžto většina měst se přidržovala, nebyla zrušena, nýbrž odporně působiti nepřestala; neboť [téhož ještě roku, kdež valný sněm po dvakráte; v Praze byl držán, tito sjezd svůj zvláštní měli v Táboře, umluvivše mezi sebou jednotu ochrannou. —

Císař Sigmund, konečně po 17ti letech od národu za krále Českého uznán, měl slavný vjezd do města Pražského (23. srpna 1436), a na to opět nejvyšší úřady zemské osadil Mířili se strany i Táboři s císařem, jedině Hradec Králové trval v odporu tvrdošíjném; neboť zde vládl kněz Ambrož,

67

hned od počátku bouří jizlivý Husita, kterýž rytíře Zdislava Mnicha z Růdnice hejtmanem městským učinily, v zjevný odboj proti císaři se postavil, z čehož povstala dosti krvavá válka s vojskem královským, poslaným před Hradec pod Divišem Bořkem z Milelínka, trvající od října až do února. Konečně Hradečtí klonili se k pokoji;— rytíř Zdislav Mních s panem Janem Koldou ze Žampachu (přívržencem Táborův) vydali se do Prahy k císaři, a k smlouvě se podávali; jelikož pak kněz Ambrož v odpor se stavěl, obec zbouřila se, jeho jala a s přívrženci do šatlavy vsadila; načež poslavši poselství císaři, v poslušenství se zaručila přísahou (v březnu 1437).

Nedlouho však trval pokoj zemský; neboť když strana kališnická a Tábořská seznala, že Sigmund císař Čechům pod obojí nepřeje, aniž dbá na sliby dané, a nad to pana Jana Roháče z Dubé, od dávných let hejtmana Tábořského, a posud brannou mocí odporujícího nepřitele svého, na šibenici oběsiti kázal i s pacholky jeho; — tuť nevolí zahořela a k novým odporům se chystala. Zvláště pak v Hradecku nespokojenost tak se rozmohla, že nejedni páni a rytíři císaři odpovědné listy zasílali, ano i města a hrady násilně osazovati se jali. Tak i pan Jan Kolda z Žampachu tu neděli po sv. Václavu v noci — „jako bývá v Náchodie posviecenie“ — ztekl Náchod (29. září 1437).

³⁴ V bitvě té zúčastnil se též čtrnáctiletý pan Jiří z Poděbrad, dědic Náchodský, potomní král Český; i býval od té doby stále horlivým účastníkem ve všech záležitostech zemských.

Jan Kolda ze Žampachu, starší a mladší. 1437 - 1456.

Jan Kolda ze Žampachu a na Černikovicích, nepochybně z rodu pánův z Potensteina, již roku 1419. vyskytl .se mezi výstředními přívrženci strany Tábořské, a při ní až do smrti setrval; neboť nalézáme jej r. 1427, při vojsku Prokopa Velikého u Tachova, r. 1428. v Slezsku, kdež jemu svěřen důležitý

68

hrad Sobotka, r. 1434. stál při Tábořích, ač skoro veškerá šlechta vyšší i nižší sjednotila se proti nim, však udati nevíme, byl-li při bitvě Lipanské čili nic, r. pak 1436. spojen s Hradeckými, Sigmunda za krále uznati se zpěchoval. Syn jeho Jan, řečený Kolda z Žampachu, připomíná se r. 1437. co bakalář svobodných umění³⁵.

Císař Sigmund onemocněv v Praze téhož dne, kdež pana Roháče oběsili kázal, a vida nový odpor, který v zemi proti němu se objevoval, mimo nadání Prahu opustil a do Uher se vydal, daje se nésti v křesle; — však dne 9. prosince 1437 v Znojmě umřel. Pozůstavil jedinou dceru, provdanou za Albrechta, vévodu Rakouského, jemuž zvláště Táboří nepřáli, anť právě proti nim bojovnost a udatnost svou byl objevil. I svolán sněm o volení krále do Prahy; však kdež strana mírná převahou hlasu Albrechta za krále vyhlásila, tu strana Tábořská v rozčilení velikém opustila sněmovnu, načež v Kutnéhoře, a později na sjezdu v Mělníce provedla dávné přání Sirotkův, aby koruny Česká i Polska spojeny byly, když Kazimíra, třináctiletého bratra krále Polského Vladislava, za krále Českého zvolila, a posly do Krakova vypravila. Náš Kolda při všem tomto jednání strany Tábořské osobně a horlivě se účastnil. — Vladislav nemeškal vypraviti pana Sudivoje, z Ostroroha, vévodu Poznaňského, a Jana z Tenčína, vévodu Sudomírského, s 4000 jízdních, kteří přes Náchod do Hradce Králové (6. července 1438) dorazili, a když se s nimi byli spojili, páni strany Tábořské dále ku Táboru táhli. Ač král Albrecht s vojskem znamenitým proti Tábořům se byl položily přec bitva nebyla svedena, ale více

69

rokováno. Konec celé této výpravy byl, že Poláci ničeho nepořídivše, z Čech se vrátili domů; jediný pan Sudivoj z Ostroroha usadil se na hradě Náchodském páně Koldy, Polákům oddaného, aspoň na pomezí Českém háje právo pána svého ku koruně České zvoleného. —

Brzká smrt krále Albrechta (27. října 1439) nových zmatků stala se příčinou; neboť královna Alžběta teprv po smrti jeho porodila synáčka, Ladislava pohrobka; nebylo tedy dědice, který by rukou mocnou byl se ujal vlády zemské, i nastalo bezvládí, o němž starý letopisec takto vypravoval: „Po smrti krále Albrechta páni Čeští sami jedni s druhými váleli, a kdo s koho mohl býti, ten toho pod se manil, jemu bera a hubě.“ Tak i oba Koldové stali se z pánův korouhevních na čisto loupežníky, vypadajíce z hradův a tvrzí svých: Náchoda, Richemberka, Černikovic, Bolehoště, Skalice na pocestné, jež obírali a šacovali, na městečka a vsi, jež oloupivše zplenili, ano i daleko za hranice na plen a lup vybíhali, jakož o tom svým místem bude povědíno.

³⁵ Nápadné to, že kdež Jan Kolda dne **29. září 1437** co odbůjce císařův ztekl Náchod, syn jeho Jan Kolda bakalář dle zápisu ve dskách dvorských dne **6. listopadu** téhož roku na císaři úrok ve vsi Lovčici u Bydžova po panně Petře z Řičan vyprosil, na kterýžto úrok r. 1439. do jednoty přijal Martina, syna Ivana z Žampachu a z Hronova, a Jana, syna Kokomenova z Hronova; konečně pak r. 1454. celý ten úrok postoupil témuž Martinovi ze Žampachu a Hronova.

V těchto nesnázích sjeli se pánové všech stran do Prahy na sněm, kdež se (29. ledna 1440) o společný mír zemský umluvili v ten způsob, „aby záštie a záhuby přestaly a všechny hořkosti, nechuti, nepřiezni, hněvové, nelibosti v tom zášti kterakkolivěk vzniklé úplně potuchly, pominuly, a ovšem mezi námi uhasly, a na věky v potomních časech aby ničímž zlým žádnému člověku spomínány nebyly;“ — načež i pánové a vladykové ze čtyř krajův, Hradeckého, Chrudimského, Čáslavského a Kouřimského v Čáslavi na sjezdu (17. března) se spojili na ten konec, aby, přijavše usnesení sněmu Pražského, předně mezi sebou pokoj zachovali, a kdežby třeba bylo, sobě věrně pomáhali na všechny násilníky, žháře, loupežníky, zloděje a vůbec na všechny zlé a neřádné lidi, kteříby tyto čtyry kraje hubili, aby v těchto krajích silnice všechny svobodně šly, a žádný aby kupcům a vozkům nepřekážel a t. d. K zachování toho míru či landfridu uložili si daň s lidí svých

70

a s dědin, s lánu po 4 groších pro potřebu téhož kraje, a města, což dědin mají, a s domův, jakž oni sami mezi sebou pořídí, a dědinníci po poloukopí grošův dáti měli. A kdožby v těch krajích k tomuto jich zápisu přistoupiti nechtěl, toho jakožto pomocníka zlých lidí mezi sebou trpěti nemají, nýbrž zbožím jeho se živili pro obecné dobré. Nad to ustanoveno, aby když hejtman proti škůdcům pole zdvihne, a den jmenuje a místo položí, všickni podle moci a dostatečnství svého s čeledí k tomu místu táhli a rozkazům hejtmana se podrobili. — Z kraje Hradeckého k tomuto míru zemskému zapsali se mimo jiné: Jetřich z Miletínka, kterýž učiněn hejtmanem, Arnošt z Černčic, Jan z Veselice, oba hejtmanu k radě přidání, Hynek z Červeného, Jiří z Visenburka, Jan z Adrspachu, Aleš starší a mladší z Risenburka, Jan ze Chvalkovic, Jan z Ratibořic, Jan Čelák ze Třtice, Mikuláš Koloděj ze Skalice, Jetřich ze Skalice, Výšek z Veselice, seděním v Dúbravici, Petr z Bezděkova; — jen pana Jana Koldu ze Žampachu a na Náchodě v tomto míru nenalzáme; — vždyť také a to hlavně proti němu opatřiti se hleděli; — a že on míru držeti nemíní, osvědčil dosti rychle, když již na den sv. Víta „tovaryši“ jeho s Homole na Kladské vypadli, a je mezi Kladskem a Štívnicí porazili, zabivše jich na místě 70, a jiné zjímali; — druhé, odvážil se i Prahy zmocniti se, a takto opět Táborům převahu pojistiti, když maje srozumění s novoměstskými stavil duchovního i světského, a s Sigmundem Slámou, konšelem staroměstským, spolčil se s Tábori zarytými: Benešem z Mokrovous na Malešově a Bedřichem ze Strážnice na Kolíně — s drábem tímto starým — a s jinými pomocníky z některých měst vpadl (29. července) na úsvitě do nového města Pražského děrou ve zdi pod branou horskou. „A šli k starému městu k bráně, ježto slove odraná, a tu volali, aby je pustil branný, že vezú ryby panu Slámovi, aby jim nezemřely. A když žena branného odmykala zámky u brány, vyhlédla děrú ven, i uzřela mnoho, lidu zbraní

71

oděného; i pověděla to muži svému, a muž vstav i hned učinil okřik na ně.“ Tím zmařena lest, a Praha uchráněna od krveprolití. — Kolda pak se svými beze škody ušel, když se byli rychle po novém městě mezi přátely rozkryli. — Vrátiv se do Náchoda, obvyklé výjezdy po okolí činil; — tak v prvních dnech prosince ztekl předhradí u Nového Hradu (nade vsí Úhřinovem na Rychnovsku) a osadil, nezdá se však, žeby byl hradu dobyl; neboť hejtman kraje, Jetřich z Miletínka s zemany proti Koldovi polem lehl, a potřebnou špíži na hrad dodal; — za to obrátil se do Slezska, kdež loupeže lépe dařily se jemu. —

Rokem 1441. dovršila se míra Koldova — „zhoubce koruny, člověka nešlechtného, ježto byl hlava všech zlostí.“ Neboť když nepřetrženými nájezdy, obíráním, loupěním, a tudíž hubením celého okolí útisky veliké činil se služebníky svými, tu' páni a vladykové sjednotili se, a dle úmluvy sjezdu Čáslavského „veřejnost“ proti Koldovi prohlásili ve kraji Hradeckém, Chrudimském, Čáslavském a Kouřimském, sbírajíce vojsko pod hejtmany svými. K nim

připojil se i pan Jiří z Poděbrad, dědic Náchodský, s krajem Boleslavským, a nad to ku pomoci vyzvali i knížata Slezská s městy, jakožto poddané koruny České, kteřížto ochotně příležitosti této použili by pomstili veliké loupeže od Koldy na zboží jich zpáchané.

Hned v prvních dnech měsíce máje knížata Slezská s Vratislavskými, Svidnickými a s jinými vtrhli do Čech. Kolda, vida kterak mračno nebezpečné nad hlavou jeho se sráží, a žeby lze nebylo jemu odolati silám tak velikým proti němu sjednoceným, neváhal hledati pomoci u starých spolutovaryšův svých, a vůbec při straně Táborské; i rozesílal psaní o pomoc na vše strany. Předkem obrátil se na Svojší z Zahrádky, ten čas meškajícího v Písku, který (16. máje) pomoci své přislíbil, pokud bude moci s p. Menhartem z Hradce Jindřichova v příměří vjíti, chtě přijíti s jízdnými i pěšími; též rozeslal psaní Koldovo do Klatov a jinam. Nejhorlivěji

72

však přičinilo se město Tábor, by Koldovi nebylo ublíženo; tak radda městská (23. máje) píše Hradeckým, a napomíná je, „aby radni a pomocni byli Koldovi, napřed pro božské dobré a pro lásku bratrskú. A také Jaromírské a jiná města kraje obsielajte, ať jsou stáli a zmužili, žádnému se nedadúce ustrašiti a uhroziti — ; neb co sie p. Koldovi návodem panským nyní dieje, snadby sie nám též stalo, ač chtielibycho se tomu kterak dievati“; — a téhož dne hejtmanu kraje Kouřimského, Hincovi Ptáčkovi z Pirksteina, hejtmanu kraje Čáslavského, Janu Hertvíkovi z Rúsínova a jiným píše, aby Slezákům proti Koldovi nápomocni nebyli, neboť „nemohlibycho se tomu dievati, aby prietelé naši jměli od Niemcův utišťeni býti, a vy jim pomáhati,“ zvláště pak i na tom velice zakládá, že p. Kolda jest „služebník krále Polského“ (Kazimíra, za krále Českého požádaného), a tudíž nemá býti tisknut. —

Toho času však Slezáci, ješto si byli přispíšili, již u Skalice se položili, a spálivše Skalici i vsi okolní, zpět se táhli; neboť vojska krajská ještě polem se nepoložila.³⁶ Konečně pak páni po krajích sbíratí se počali, když byli prvě

73

pana Oldřicha z Rosenberka vybízeli, by s Táborskými, kteří Koldovi ku posílení lidi jednali, v příměří nevcházeli, ale ku poli hotov byl i s přátely svými; — tak p. Hertvík z Rúsínova s krajem Čáslavským (26. máje), p. Ptáček z Pirksteina s krajem Kouřimským (27. máje) vytrhli na pole, spojivše se (29. máje) na Lichtenburce; Jetřich z Miletínka a p. Jiří z Poděbrad (28. máje) v Bydžově se nalézali; Pražané pak, zplácejíce návštěvu Koldovu, s děly, s vozy, s jízdnými a pěšími (30. máje) ku pomoci vytáhli, ovšem pak i Slezané opětně v zem vešli, a s vojem panským se spojili. Jetřich z Miletínka co hejtman kraje Hradeckého vedl vojsko landfridní před hrad Dubenec, kterýž strhli (10. června) a obořili, na to (30. června) dobyli Černikovic, a hrad Richenberk (5. července) oblehli, kdež zdělajíce bašty, a dostatečného vojska k obléhání ponechavše, hnuli se k Náchodu, hlavnímu to doupěti dravce panského, kdež všickni spolu shlukše se, hradu dobývati počali. Kolda přemoci té odolati nevěda, poradil se s Vaňkem, když času nočního s 37 jezdcí ze hradu se vyloudil; noci druhé opět se jich as 70 vykradlo, třetího dne pak více než na 150 koních z města vyrazili a v útěku spásy

³⁶ Táborskí rozepisovali, že Slezáci „okolo Náchoda mnoho vsí a městeček spálivše, lidi obého pohlavie mordem zahubili, a mladice násilím podávali“; načež p. Hertvík z Rúsínova (26. máje) Táborským odpovídá: „Věztež, žeť jsou nepálili viec, kromie panu Adrspachovi (Janovi z Dubé a z Náchoda na Adrspachu) tři vsi spálili, a ten již s nimi o to má i konec; a k tomu spáleno miestečko holdovnie, jakož jsou v niem leželi, a to spieše jsou spálili někto jiní, návodem niečím jiným nežli oni.“ Dotýkaje se pak nářku, že Slezáci mordují napořád staré i mladé, ženám i pannám násilí činíce, zkrátka je odbývá: „všakť toho není, a vy mělibyšte se takové psanie i rozsielanie křivdy té stydětí.“ — Do téhož času klade se i zrušení hradu neb zámku Skalice nad Úpou, ač to mohlo i r. 1450 býti; neomylné zprávy nestává. — Hrad ten býval pode vsí Zličí na příkré skále levého břehu Úpy, a role v místech těch slovou po dnes: „na hradě, na hradišti“. Roku 1740. zakoupila vrchnost Náchodská „na hradě“ roli, učinivši tam lom kamene; poslední pak zbytky hradní dobořil r. 1835, soused Skalický na stavbu stodoly a j.

hledali. I vypálili páni hrad Náchodský a zkazili, při čemž i město samo popelem lehlo.³⁷ Den udání nevíme; toliko známo, že Pražané dne 20. července od Náchoda domů se vrátili, vypálení tedy Náchoda dříve před se šlo.

Po této výpravě položili sobě pánové, zemané a města sněm do Čáslavi na den 17. srpna, jak vypravují letopisové: „k rozmlouvání o velikých a znamenitých věcech království Českého; a zvláště o konečné smíření mezi Koldú a pány

74

a zemany a Pražany i jinými. A vyhlášeno jest, aby Kolda držal hrad s městem Náchodem až do budoucího krále. Smířili neb smluvili také Bedřicha (ze Strážnice na Kolíně) s Sádlem (Janem ze Smilkova na Kostelci černém); ale Keřský (někdy hejtman Tábořský) ujel, boje se že mnoho kradl a lúpil. A tu všickni jednotlivě smluvili se, že chtějí míti pokoj a dobrého království hleděti; a ktoby chtěl své vůle požívat, lúpiti, jímati a lidi šacovati, aby všickni byli proti takovému.“ — Z tohoto zápisu vidíme bídny stav správy zemské. Nejvyšší soud zemský docela byl zastaven až do usazení krále, a ten byl dítě dvouleté; a proto také pan Jiří z Poděbrad nemohl toho dosáhnouti, aby jemu dědictví jeho Náchodské bylo vydáno; ale vráceno ono zhoupci zemskému, ač v boji zjevném přemoženému! —

Roku 1442. připomínají se služebníci Koldovi zejména: Mikeš Hložek ze Žampachu (na Bolehošti), Václav Kokumen purkrabí, Vojslav (ze Skalice?).

Kolda starý nemohl zapomenouti Slezákům, že mu hrad i město Náchod vypálili s pány Českými, i protož vyčkav času příhodného, sebral lid svůj branný, a do Slezska se vypravil, kdežto (19. srpna 1444) ztekl město Bolkenhain, a když je byl vydrancoval a vypálil, s lidem zajatým vracel se do Čech; a však města sousední sychle se sebrala, a pustivše se za Koldou, u Křesova jej dostali, porazili a vězně i kořisti jemu odejmuli. —

Toť pamět poslední, i nevíme ani rok, ani způsob smrti Koldovy udání; — snad že on, byv morem pro vlast, sám také na mor zhybnul, kterýž po Narození Matky Boží 1445. v Hradci nejprve se objevil, a napotom po krajích jiných se rozšířil, tak že mnoho tisíc lidí umřelo hlízami, a pro povětrí nakažené. —

75

Jan Kolda mladší ze Žampachu, ač bakalář svobodných umění na školách Pražských, zdařilý potatílec předešlého, beze strachu a studu dále provozoval ohavné řemeslo panského loupežníka, jako otec jeho. I on celé okolí široko daleko až za hranice znepokojoval s tovaryši svými, se hradův i v zálohách čhaje, přepadával trhem jedoucí neb jdoucí obchodníky a kupce, zajímal vozky zboží vezoucí, a pobraná zboží, vína a stáda zavážel a zaháněl na hrady a tvrže své, napředně na Náchod. Na něho zajisté svědčí:

Dnem i nocí ozbrojený na loupež jezdíval,
pocestně porážel, kupce obíral.

Hned první zprávu o něm podávají nám letopisové v tato slova: Po velikonoci r. 1447. „jeli kramáři a kupci na jarmark do Vysokého Mýta: a mladý Kolda zvěděv to, oblúpil je udeřiv na ně, a jiné zjímal a všecko kupectví jim vzal, cožkoli na vozích měli.“

V těch dobách ale dle příkladu pánův i chasa zbrojná hrady opuštěné osazovala, živíc se řemeslem loupežnickým na vlastní účet svůj. V okolí Náchodském nejedni takoví zběhové z hradův nájezdy činívali do Slezska sousedního; i smluvili se všecka knížata Slezská a města: Vratislav, Svidnice, Hořelice, Budišín, Žitava a jiná města jim příležíci, a sebrali s sebe peníze, kterými zplatili pánům a zemanům ty hrady, z kterýchž škody a zlodějstva činili;

³⁷ Tomuto vypálení města nasvědčuje i to, že nad rok 1441. nestává starších knih a listův, kdežto od r. 1442. knihy gruntovní v úplnosti až po dnešní den v městě se chovají. Nápis knihy nejstarší zní z latiny : Léta Páně 1442. tato kniha způsobena jest za urozeného pána, pana Jana Koldy ze Žampachu, panujícího nad hradem i městem Náchodem.

načež s lidem svým do Čech přišedše na začátku června 1447., hrady jímali, bořili a zkazili, totiž: Visenburk páně Jiříka z Dubé, seděním na Žlebích, Adrspach páně Hynka z Náchoda a z Dubé, Zacleř páně Hanušův, Belver a Skály páně Salavy z Lípy. Vesnicím blízkým ublíženo nebylo; zůstalit' pod mocí pánův svých. —

Roku 1448. stal se znamenitý převrat v zemi České. Čechy rozpadaly se na tři strany: katolickou, kališnickou, kteráž se držela smlúvy sněmu Basilejského, a Tábořskou, k níž náleželi i pánové bezvládí a loupeže milovní, jako Kolda;

76

Bedřich ze Strážnice. Hlavou strany katolické byl pan Menhart z Hradec Jindřichova, nejvyšší purkrabí, k němuž držel i mocný pan Oldřich z Rosenberka. Při straně kališnické vynikal pan Jiří z Poděbrad, který ač v mladém věku (stár 28 let), v čelo se postavil, svolav do Hory Kutné všecky obce pod obojí, od nichž také za hejtmana zvolen byl. I sebral se s mnohými pány, zemany a s městy, zvláště z Hradecka, a vojensky ku Praze táhl, maje všeho lidu v počtu 9000. Dne 3. září 1448 zlezli Hradečtí Vyšehrad, a na Karlov udeřili, prvé než v městě o útoku zvěděli; tak vešel pan Jiřík s vojském svým až před dům radní i s lidem Pražským, kterýž k němu houfně sbíhal a přidával se; a když pana Menharta jíti a na Poděbrady odvéztí dal u vězení, a radu městskou novými konšeli osadil, ujal se vlády zemské co nejvyšší správce čili gubernator království Českého.

Oldřich z Hradce, syn páně Menhartův, nejdříve začal se zdvihati o propuštění otce svého z vazby, ač v ní poctivě chován byl dle urozenosti své; když pak pan Menhart (2. února 1449) na Poděbradech zemřel, již i pány svolal na sjezd do Strakonice, kdežto se vespolek zavázali proti Jiříku Poděbradskému a jednotě jeho pode cti a víru pomocní sobě býti. Při této jednotě nalézáme pány z Rosenberka, — avšak i Táboři, ač protivníci katolíkův, však zášť proti Jiříku Poděbradskému majíce, přistoupili, jakož: Bedřich ze Strážnice; ano i sám Kolda k nim se táhl, — ač mu toliko šlo o mocné spojence a příchrance proti správci zemskému, aby i dále nájezdy své svobodně provozovati mohl; i nemeškal škody činiti pánům a zemanům strany Poděbradské. — Za tou příčinou vydal se k Bedřichovi ze Strážnice do Kolína, odkudž přijavše ku pomoci lid pana Oldřicha z Hradce, odpověděli panu Jiříkovi, a blízké zboží jeho Poděbradské hubili, ano i po třikráte lid jeho porazili.

Mezitím za příčinou Koldy sešli se páni kraje Hradeckého, umluvivše se k hotovosti, jak svědčí psaní od 23. února.

77

„Služba naše Vám, přiatele milí! Věděti Vám daváme, Jakož za to máme, že Vás tajno není, kterak paní a zemané kraje tohoto byli jsme spolu v Bydžově, a ze spolka jednostajného svolenie učiněno jest bylo poselství ku p. Koldovi podávající jemu rovného; a on mimo to nám kraj hubí. I tak jsme na tom v Bydžově zůstali, jesližeby p. Kolda toho našeho podání přijíti nechtěl, abychom sobě proti němu radni a pomocní byli, by se nám toho od něho nedálo. A tak jsme se svolili, abychom na pole vytrhli v tento čtvrtek první postní (27. února).“

„Soběslav z Miletínka, hejtman
a radda kraje Hradeckého.“

A tak učinili; neboť asi 6. března Soběslav Mrzák z Miletínka, Jan Pardus z Vratkova a syn Kostkův z Postupic na Litomyšli s městy a zemany, sebravše lid, Koldovi vtrhli do Čerčilova, „a tu leželi tři dni.“ Psaní p. Koldy, posud zachovalé v archivu Třeboňském, vylíčí nám nejlépe postavení jeho:

„Urozenému pánu Oldřichovi z Hradce, přiatele mému zvláště; milému.

Službu svú vzkazuji Tvojí Milosti, urozený pane a přiatele mně zvláště milý! Jakož mi píšeš, kterakt'bych psal knězi Bedřichovi“ — (ze Strážnice, pánu na Kolíně), — „a žádaje,

abyste mne neopúšťeli: netoliko Bedřichovi, pane, ale i toběť sem psal, lečťby tebe list můj. nedošel. Dále pane píšeš, že mne opustiti nechcete, a že ste o to i Mrzáka“. — (Soběslava z Miletínka) — „obeslali, aby mne od vás netiskl: i věziž pane, list ten, kterýžs Mrzákovi poslal, a mně přiepis list toho, a cožť Mrzák na to odpisuje, tent' sem otevřel, a T. Mti věřím, že mi v tom za zlé mieti nebudeš; nebť sem to pro to učinil, aťbych se věděl čím richtovati, nebť by mi, pane, bylo poselstvie vašeho dlúho čekati, a to pro to, žeť již Mrzák na poli leží a táhne na mě. A cožť tú, pane, Mrzák o mne vypisuje, křivěť a klamavě píše. Nebť

78

píše, bychť já jim kraj hubil svévolně; tohot' pane nenie, nebť já na kraj nesahám, než toliko na p. Jiřka“ — (z Poděbrad) — „a na služebníky jeho, kteřížť jsou nepřiele vaši i moji tudiež odpovědní. Protož pane Mrzákovi toho nevěř, nebť, pane, Mrzák jde svú zpurnosti, a chce sobě slova dobytí a mě svévolně od vás utisknúti, jakožto z jeho psanie pane muožeš rozumieti; a jáť bez vás nic učiniti nechci. Protož pane to věda, žeť sem já pro vás zašel, a moha u pokoji býti, věřimť, že tomu Mrzákovi v tom odlehčovati nebudete; než máte-li se k čemu přičiniti, neopúšťejtež mne bez meškánie lidmi. Neb vězte, žeť oni vám psanie pěkného dosti dadie, a na mneť se smýkati budú. Také pane rač věděti, že jsem se s Šoffem“ — (Šafgočem) — „spolu zapsal“ — (k jednotě Strakonické) — „žeť nám pomáhati má, a hradu Valšteinu tohot' mi jest stúpil. Protož pane to věda, žeť já myslím pravě a věrně a pomoc tvú, pomyslíž na to, aby mne také neopúšťěl; neb sobě pane daleko přisedíme, a protoť já neučiním, než jako dobrý člověk. Neb i toto pane rač věděti, žeť kraj Chrudimský na poli leží, Kostka s jinými, p. Jiřkovi ku pomoci. A měľť sem od nich poselstvie osobnie i listnie skrze služebníky páně Zampachovy, abych s těmi kraji příměrie měl: a já sem jim chtěl ku příměří svoliti tiem obyčejem, aby p. Jiřkovi ku pomoci nebyli. I nerozumiemť, by to učiniti chtěli, než svévolněť mě chtie od vás odtisknúti. A jáť věře pánu Bohu a vám, jich svévolnosti se brániti budu. A vy již věduce to, že oni chtie p. Jiřkovi jeho tance pomáhati, račtež jim některak jinak psáti; neb já jim již odpoviem; nebť mi neležíe již než toliko snad tři míle od zámkuov. Datum Náchod (10. března 1449.)

„Jan z Žampachu
seděním na Náchodě.“

Čím pilněji však Kolda pány jednotní o pomoc upomínal, kněz Bedřich a Oldřich z Hradce na panu Oldřichu z Rosenberka

79

vojska pomocného vymáhali, tím pilněji jednotníci Poděbradští obléhali tvrze jeho; tak Soběslav Mrzák z Miletínka dobýval Černikovic, i musil Kolda v příměří vejíti, by se uchránil větší pohromy. —

Na to sjeli se páni, rytířstvo i města, jedni do Pelhřimova, druzí do Jindřichova Hradce, a tu konečně uzavřeli smlouvu na mír zemský (10. dubna 1449), z níž aspoň tato slova vyjímáme: „.... mají strany napřed dotčené, vstúpili v pravé křesťanské příměří, pan Jiřík (z Poděbrad), což se Moravy dotkne³⁸ a pan Kolda a Šoff ve středu po neděli velikonočnie (16. dubna), a jiní všichni ten úterý před tiem najprv příští, od východu slunce během svým přirozeným, obojí páni se všemi jich pomocníky, služebníky i jich jednotami a lidmi poddanými: a to příměrie má trvati od tohoto sv. Jiřie najprvé přístieho až do roka pořád zběhlého.“

Ale Kolda zachoval příměří na ten způsob, že dříve než přišel sv. Jiří, veliký zájem učinil okolo Mýta Vysokého, a pobrav lidem zboží a dobytek, hnáti kázal na hrady své. —

³⁸ Že příměří i na Moravu bylo rozšířeno, vysvětlují staří letopisové, kdež čteme: „Tehdáž (v únoru?) pan Kolda porazil lid páně Jiříkův v Moravě u Třebové.“ — Moravská Třebová bylať zbožím dědicným pana Jiřka z Poděbrad.

Tato výtržnost zarazila i jednotníky Koldovy; neboť tak pan Oldřich ze Hradce, jehož hlavně přičiněním Kolda v Pelhřimově do míru zemského přijat byl, psal Bedřichovi ze Strážnice (2. máje),slyšímt', žeby pan Kolda a Šuoff nemienili s námi státi v tom příměrie Protož milý pane kmotře, byloliťby tak, opatř to, abychom základu pro ně nepropadli a vymaž je: pakliby chtěli v příměří státi, ale buďte napsáni.“

Šlot' však Koldovi o to, aby se mocných přátel nezbavil, ale v tužší vešel s nimi svazek, i protož s spolutovařši svými: Vaňkem z Pecky a Šofem vydal se do Jiňdřichova

80

Hradce k Panu Oldřichovi, ano i do Krumlova Rosenberského; neboť tak psal pán z Rosenberka Hradeckému (28. máje):,poněvadž jsú již k tobě tu přijeli, prosímť tebe, pověziž jim odemne službu a pros jich, jakožto přátel mých dobrých, a sám tebe také prosím, abyste spolu sem ke mně přijeli; a jáť vás velmi rád uzřím, jakožto přátely své milé. A tu bohdá o potřebné věci spolu rozmluvíme.“

Ačť mír zemský umluven byl do přístího sv. Jiří, přede míru nebylo, nepochybně že se Koldovi i jeho bratřím: Vaňkovi a Šoffovi zaháletí nechtělo; udati však více nevíme, než že p. Oldřich z Hradce v psaních svých k pánu z Rosenberka (27. září a 2. října) píše, kterak strana Poděbradská k vojně se chystá, a že „ti dobří naši přátelé“ Kolda Vaněk a Bedřich ze Strážnice utiskáni jsou.

Rok následující 1450 vyznamenal p. Kolda opět nájezdy loupeživými; neboť dne 5. června učinil veliký zájem po vesnicích okolo Jaroměře, Smiřic a Holohlav; načež pan Jetřich z Miletínka, hejtman kraje Hradeckého, s landfridem t. s vojskem krajským v ten čas přede žněmi vytrhl polem, a když byl dobyl Skalice a Bolehošť (tvrze), proti Koldovi v Dobrušce polem se položil; avšak v ty chvíle Kolda a Svojše ze Zahrádky na Opočně pálili a hubili chudé lidi z obojí strany.

Co se tyto věci daly, držán byl na hradě Vildsteině sjezd strany Strakonické. a Poděbradské, kdež uzavřeno příměří (11. června) až do svatého Jiří, a o panu Koldovi mimo jiné ustanoveno, aby on dne 17. června, „když slunce za horu zajde“, v příměří vstoupil „konečně a bez fortele“; — nad to ustanoveni čtyři úbrmané, t. mocní rozsudcové: páni Jindřich z Rosenberka, Zdeněk ze Šternberka, Vilém z Risenberka a Zdeněk z Postupic, kteří na sjezdu v Pelhřimově takto vypověděli (25. července): 1.) Pan Kolda aby zůstal v smlouvě na Vildsteině a na Švihově, udělané vedle jednoty p. Oldřichovy z Hradce, a při svou za týden aby položil napsanou před pány úbrmany. 2.) Aby věznům hned rok dal. 3.) Aby

81

se Slezáky příměří měl až do sv. Jiří, a taktěž s p. Jetřichem z Miletínka a jinými v kraji. 4.) Aby p. Zdeněk z Postupic uvázal se k ruce pánů ubrmanů ve tvrze Skalici a v Bolehošť až do rozsouzení. —

Konečně všechny strany sjely se k valnému sněmu svatokateřinskému do Prahy (25. listopadu 1450 do 6. ledna 1451), kamž také Kolda poslal panoše svého Jana Straku z Nedabylic pod listem věřícím s plnou mocí na svém místě. — Z výnosu ubrmanův uvádíme toliko, že tvrz Bolehošť i se zbožím k ní příslušným navracena byla opět Mikšovi Hložkovi ze Žampachu (služebníku aneb tovaryši Jana Koldy); o sporu pak Koldovu s Jetřichem z Miletínka a s krajem Hradeckým poukázali na výpověď, která se později učiní; než obsah její neznáme.

Však ani později pokoje sobě a jiným nedal Kolda, živ jsa jen z násilí, loupeže a války. Podrobnějších zpráv nedostává se nám; toliko Slezáci dosvědčují, že prý Kolda r. 1454. proti Lehnickým bojoval, města Němčí dobyl, a s mnohými vesnicemi vypálil. Konečně po dlouhých bouřlivých letech odbila hodina zpupnému Koldovi k potrestání, ubohým pak poddaným a sousedům jeho k vysvobození. — Že Koldové na hradě Náchodském, dědictví

pána z Poděbrad mocně odňatém, udržeti se mohli, hledati musíme dílem v bezvládní zemském, kdež krále nebylo, a zemský soud nešel před se; dílem, že Kolda jednotil se s mocnými pány Českými, a to nepřátely strany Poděbradské, kteří jej na sjezdech a sněmích zemských do příměří zavírali, a pře jeho na krále budoucího odkazovali.

Konečně pohnán jest pan Kolda k právu zemskému, aby navrátil panu Jiříkovi z Poděbrad, správci zemskému, hrad jeho dědičný Náchod, též i hrad Richemberk, kterýž roku 1455. pan Jiřík postoupením p. Zdenka ze Šternberka byl obdržel. Kolda k soudu zemskému státi nemohl; neboť práva na zboží zadržalé prokázati nebyl s to; však postoupiti je nechtěl. Smluvil se tedy pan Jiřík s přátely svými, že sebravše

82

postačitelného vojska, všechny tři hrady Koldovy jeden den obehnali, totiž Náchod, Černikovice a Richemberk. „U Náchoda sám ležel dvě neděle (asi od 8. dubna 1456); potom udeřili k šturmu, a tu jest zbito Čechův, sám milý Bůh ví jim počet; a při tom šturmu zabit jest znamenitý rytíř pan Častolov, chtěje rytířství svého dokázati; i přivezen umrlý do Prahy. I dobyli jsú i jiných hraduov páně Koldových, a zbořili.“ — Jisto jest, že pan Kolda při tomto dobývání nezahynul, ostatně bylo co by po něm voda slehla. —

O témž vzetí Náchoda takto zapsáno v knize gruntovní I. 34. „Léta Narozenye bozieho tiscziho **cccc16** — (1456) — znamena sie kterak wssemohuczy pan buoh wzezrzel — (rzezrzer!) — gt na tuto obecz a wiswobodil gt ge z ukrutnosti a nemilosrdenstwie od p. Jana Koldi a to skrze pana girzika z kunstatu pana diedicze tohoto sbozie a to ten stwrtek posticze se k swatému girzie — (22. dubna) — a tito su wolenye konšele páně girzikē, waniek kumpost, matiss z harti, kazek swiecz, farsa, ondrzei kabat, marek, kubka kragezi, jakub mazanek, petr nawara, wawra rzeznik, chochol swiecz, gira bumbalek.“

Donášíme též nález soudní proti Koldovi:

„Jiřík z Kunstatu a z Poděbrad, gubernator a hofmistr království Českého, slovem královým a na králově místě a jiní páni na plném soudu rozkázali jsú tuto pamět dskami znamenati; že jakož Jan Kolda z Žampachu svévolně v mírné zemi zprotivil se jest právu zemskému, k puohonuom ani právuom svevolně stávati ani komu práv bývati nechtěl, a vedle toho páni zemští sáhli jsú na takového právu protivného, a zámkuov, kteréž jest držal, na něm dobyli a konečně jsú se páni na tom ustanovili, aby již více on Jan Kolda pro takovou svú vuoli **v království českém přibytku neměl**, a žádný aby ho na svá obydlé nepřijímal, a hraduo, měst, tvrzí aby jemu v království českém nižádný neprodával ani postupoval; pakliby se kdo toho dopustil, má

83

naň saženo býti tak jakožto na rušitele a zkázce obecného dobrého, a k němu též hledíno k **hrdlu** i k **statku** jako k nadepsanému Koldovi; než bude-li milosti hleděti na králově milosti a správci, ta mu se nezavírá. Stalo se leta 1456 (dne 12. máje). — “

A tenť konec loupežnické slávy obou Koldův! —

Náchod během téměř 20 letého násilného panování Koldův utrpěl všeliké bídy a strasti v hojnosti. Pro ustavičné nájezdy museli sousedé stále připraveni býti k obraně městské, čímž ovšem řemesla svá a obchody zameškávali; a když mnohými poplatky a náklady na opravování hradeb městských stížení jsouce, od nepřátel zahraničných mnohokráte obklopeni a vydrancováni byli, mimo vypálení všech předměstí r. 1427., město celé r. 1441. popelem lehlo, a r. 1450. čtvrt města shořelo, obec celá do největší chudoby uvržena byla; — i nemohli jinak než pana Jiříka co spasitele uvítati hlučnou radostí. —

Snad se nejednomu čtenáři zavděčíme, když podáme některý výpis z knihy gruntovní od r. 1442.

Roku 1442. za času Petra z Březan, purkrabí na hradě, byli správcové města: sudí neb rychtář Jan Pipon, konšelé: Martin pekař purkmistr, Kozlík, Vierka, Kuba, Kolín, Kříž řezník, Erazim, Marek, Martin kovář, Jan krajčí, Vindušek, Petr Navara.

Obnovení této rady městské dalo se ročně od samého pána hradu aneb od hradníka či purkrabí jeho. —

1444. Slovnítný panoše Tamchyn (z Doubravice) dobrovolnie přičinil sie k mostu zdielání, ne z práva, tu u Bílejovce napřed pro buoh a pro tuto obec.

Asi r. 1449., kdež zprávu dávají o clu mostním, pravějí: „...buoh vie, že jest ta obec velmi chuda a jineho žádného platu nemá než ten peniez (clo).

1447. „Urozený pán pan Jan z Žampachu, pán náš milostivý, spatřiv nedostatky teito obce, hnut jsa milostí a lítost

84

maje, dal třidceti a šest zlatých šacunku niekterého vieznie, aby to bylo naloženo na obecnie dobrého.“ Z těch peněz vydali za 30 ½ kopy šípův sedm zlatých a od nasazení osm grošů, opravili most, koupili salnitr za devět zlatých a j.

Obec dala na Polickou bránu dvě píšťaly s jedním lóžem a k nim kulek 17, a druhú v lóži železném, k ní 15 kulek a libru prachu s měchem koženným. Na Hradeckú bránu tarasničku měděnnú v lóži, při ní kulek 12, a druhú železnú, při ní kulek 20 a libru prachu v koženném měchu. Mrvovi půjčili píšťaly měděnné a k ní měch, libru prachu, kulek železných půl kopy. Mimo to 25 sousedův mělo po jedné píšťale.

1450. Konšelé pro nedostatek veliký a pilnú potřebu, v núzi teito obce svolavše staršie z obce učinili s nimi zmienku, kterak z dopuštienie bozieho pro hřiechy naše stala se veliká škoda, že miesta čtvrt shořalo jest, i mieli veliké nedostatky zasie opravující pargany miestské i penieze špitálské s povoleniem obce vzali.

Povinnosti na domech, rolích a t. d. dle zápisův:

R. 1443. Bartošek kúpil od Slona puol domu s polovicí nádob pivných za 8 kop gr., a mají společně zastati všecko, „poddacie“ vedle sused, i robotu i vojnu.

R. 1466. Matěj Mlěčko prodal Slonovi duvor „ve třech dvorcích“ a kus role nade dvorem podle Neřadova, jakož voda děli, za 11 kop gr., a z toho činže 4 gr., puol korce ospu, robotu jednu voznú.

R. 1467. Thuoma Filipuov kúpil od Mlěčka kus role od cesty jistbické až do končin i s lesem, ježto slove Rozkoš, za 8 kop gr. Z té role má platiti činže 5 gr., ospu půol korce žita a ovsu tolikéž, robota podle rolníkuov a ponůcku.

Konečně zápis o pastuchu.

(1445.) Purgmistr a konšelé ujednali Michala pastuchu na dvě a třidceti korcův žita do roka, a s těmito užitky.

85

Když počne pásti a dokudž pase, na polovici města, kdež slópek stojí, ve čtvrtku tu má vzíti za halěř piva, a druhý čtvrtku na druhé polovici, tak vždy. Chléb pořadovní, neb peníz, ktož honí, má dáti; — kdo kúpí prase a žene do stáda, má dáti peníz, a ktož by ovec přikúpil, od trého peniez.... A došky mají dáti k chalupě a on požívati; a pruth k zahradě mají dáti a on rubati, a nemá páliť ani rušiti.

Jiří Poděbradský, správce království Českého. 1456—1458.

Ve záhubném pro Čechy roku 1420. dne 23. dubna narodil se v Hořovicích — **Jiří Poděbradský**, slavný napotom správce a konečně král Český. Otec jeho Viktorin z Kunstatu a z Poděbrad, zemřelý v mladém věku dne 1. ledna 1427, matka Anna, dcera pana Jana z Vartenberka; — Pan Jiří, syn horlivého husity a přítele Žižkova, kterýž byl udatně stál ve všech bojích ku straně Tábořské a Pražan, ovšem již z mládí lnul ku straně kališnické; však události, které v ten čas hýbaly vlastí, tak mocně působily na vyvinutí se bystrého panice, že sotva 14letého vidíme již s lidem svým v památné bitvě u Lipan (30. máje 1434), ano od té doby na sjezdech a sněmích zemských se účastnil, a nezadlouho i převahy nabyl. Tak hned r. 1435. byl mezi poslanci, zvolenými na sněmu Českém ku sjezdu v Brně, r. 1437. od císaře Sigmunda jmenován kmetem soudu zemského. Po smrti Sigmundově nepřál králi Albrechtovi, ale stál při králi polském, jakož i r. 1438. svedl bitvu s jizdou Albrechtovou, a že svítězil, odsud u Čechův vzat jest na slovo. —

Brzkou smrt krále Albrechta (27. října 1439) následovalo nové bezvládí; neboť teprv 22. února 1440 narodil se syn jeho Ladislav Pohrobek. Čechy rozpadly se na stranu katolickou a kališnickou, kteréžto poslednější vůdcem po smrti

86

pana Hynce Ptáčka z Pirksteina stal se Jiří Poděbradský (1444), kterýž by straně své vrch zjednal, s jednotníky svými (3. září 1448) ztekl Vyšehrad, a Prahu vzal, čímž moc vrchní dostala se do ruky jeho, i jmenoval se odtud nejvyšším správcem království Českého; v kteréžto důstojnosti konečně ode stavův celého království stvrzen byl na valném sněmu r. 1452. Když po mnoholetém jednání konečně císař Fridrich svěřence svého Ladislava Pohrobka byl propustil, a Rakušané i Uhři přijali a vyhlásili za pána svého, Ladislav — „mládeneček pěkný kadeřavý“ — slavně přiveden jest do Čech od pana Jiříka, správce, a na hradě Pražském korunován (28. října 1453). Ladislav potvrdil pana Jiříka za gubernatora království Českého, a mimo jiné (20. listopadu) daroval jemu v manství hrady: Náchod a Homolí se vším právem, ve kterém předkové jeho je drželi a požívali; ovšem že si je musel později mocně dobývati na Koldovi, R. 1454. Ladislav král s p. Jiříkem vyjel z Prahy přes Žitavu do Vratislavi, kdež Slezané holdovali jemu, a odtud přes Moravu k Vídni; i vrátil se pan Jiřík do Čech, poručenství maje, aby zemi Českou mocně spravoval do navrácení se zase králova. O této době podáváme výpis z letopisův starých: „Tehdáž země u velikém upokojení bieše: neb ze všech zemí okolních kupci jeli jsú a zboží všelikteraká nesechu, když se již Čechové byli pospokojili. A všecko jest lacino bylo; strich žita platil 2½ groše, ovsa strich za 3 gr., vajec 14 za jeden peníz; věrtel piva 7 gr., mláto na břeh vozili, malvasí žejdlík za 6 — 7 p., vína uherského žejdlík za 4 p., piva starého puol pinty za 1 p. A tak ta lacinnost byla i za spravování pana Jiřího i potom také za kralování jeho v Praze za několiko let, že 60 krav bylo za 100 gr., 100 ovec za jednu kopu, kámen vlny za 15 gr., postav sukna Žitavského za 7 — 8 gr., loket sukna za 15 p. a hrubého za 7 p., strich hrachu za 4 gr., húsce chleba veliká za 1 p., věrtel soli za 7 gr., v Litoměřicích dva žejdlíky

vína za halěť, a v Praze českého vína výborného jeden žejdlík za halěť.“ — ³⁹

Teprv roku 1457. král Ladislav opět do Prahy se vydal, kdež chtěl slaviti hlučnou svadbu s Magdalenou, dcerou krále francouzského, pro kteroužto již byli páni z Čech, Moravy, Rakous a Uher v průvodu 7000 jezdců se vydali. Však všechny přípravy k radovánkám skvostným obráceny jsou v žalost všeobecnou, když Ladislav náhle se rozstovav na hlíze, ve dvou dnech zemřel (23. listopadu 1457); — „a tu byl tak veliký křik, a pláč od lidí takový, jakož někdy veliký pláč byl, když umřel Karel cesař starý.“ —

Stavové čeští sešli se v sněm na radnici staroměstské, a tu zvolili za krále pana Jiříka z Kunstatu a z Poděbrad, správce zemského, jednosvorně a ihned vedli do kostela Týnského, kdež s velikou radostí zpíváno: „Tě Boha chválíme“ ; — načež do dvoru královského doprovodili (2. března 1458). Později dne 7. máje korunován jest od Protasia, biskupa Olomúckého u přítomnosti biskupův Uherských a panstva koruny České;— druhého dne i manželka jeho Johanna, dcera pana Lva z Rožmitála od týchž biskupův byla korunována. Plakali prý mnozí Čechové radostí, že po Přemyslu, oráči, opět pána přirozeného jazyka Českého za krále sobě zvolili. — Ale na Moravě a Slezsku nejedni protivili se krále nového přijmouti; pročež král Jiří s vojskem do Moravy vyšel — odtud do Kladska. — Z Kladska jel do Náchoda, kdež se zdržel dne 26. července, druhého dne pak do Hradce Králové, kdež konšelé, starší i všecka obec, každé řemeslo pod svou korouhví, vyšli a radostně pod nebesa přijímali, podávajíce jemu klíče od města, a prosíce, aby ráčil k nim jeti „jako mocný král a pán náš.“

Téhož roku také král Jiří zboží své dědičné synům svým postoupil k vladění, avšak i Náchodské štědrostí královskou obmyslil, když jim majestatem latinským, daným v Praze dne 27. máje 1458, povolil jarmark čili výroční trh na den sv. Martina s osmi dny pořád sběhlými.

— ⁴⁰

Boček a Viktorin, bratří z Kunstatu.

1458—1469.

Nalézáme sice, že hejtmané Náchodští od samého krále byli jmenováni, a ve jménu jeho raddu městskou osazovali až do roka 1468.; kdežto roku 1470. jmenuje se kníže Jindřich; nicméně od jmenovaných bratří máme nadání, kteréž tu doslovně klademe:

„**My Boček a Viktorin** Bratřie z **Cunstatu**, Páni Poděbradští a Náchodští, Známो činieme tiemto listem predevšemi lidmi, že přistúpivše před nás mieštiené miesta našeho Náchoda, lidé naši, prosili jsú nás pokornie, abychom z milosti naši pro polepšenie jich obdarovali je tú tretinú, kteráž na nás iakožto na Pány Náchodské podle jich práva od nich připadala a nám příslušela takovým obyčejem, že ti miestiené, i ti, kteříž s tím miestem trpie a šosují, to jest: Starý Náchod, Bílejovec, Veska a v Rúdném dva dvorcie (sic), ti, kteřížby dietí nemieli, mohli jsú dva diely statku svého dávati a poručiti komužby se jim líbilo na témž zbožie, a třetí diel že jest připadal na pány jich; My častými prosbami jsúce od nich napomínáni a vieru jich, kterýž k nám iakožto k svým pánóm mají, shledavše i chtiece

³⁹ Odtud přísloví naše české pochází: „Za krále Holce, když byla za grešli ovce.“ Holec znamená mladíka bezvousého, chlapce, a tím ovšem byl 14 letý král Ladislav. — Groš tehdejší tolik co nyní 15 kr. stě., peníz 2 kr.

⁴⁰ 11. listopadu 1456 Jiří z Kunstatu, pán na Poděbradech, v ty časy správce a dvormistr království Českého richtáři ve Rtyni, zboží jeho Visenburského, obnovil výsady rychty listem pergamenovým, posud zachovalým.

dobrotivost naši, kterúž k nim iakožto ku poddaným našim máme, jim okázati, tuto milost jsme jim dali a tiemto listem dáváme:

89

aby ten třetí díel, kterýž na nás, iakožto na pány jich připadal aneb v potomních časiach připadati miel, při nich zuostal a od nich více budúcie časy brán nebyl, než aby tak mocni byli s tiem třetiem dielem učiniti a jej obrátiti, kamž se jim najlépe zdáti bude iakožto s jinýma dviema díelama, avšak aby z toho sbožie dáván a nošen nebyl. Take k jich pilné prosbie a vždy hlediece polepšenie řečeného miesta Náchoda a obyvateluoov jeho s dobrým rozmyslem tuto milostí jsme je obdařili a daříme, aby v jarmark, kterýž o svatém Martinie mievají, dokudž ten jarmark trvati bude, to jest: za osm dní pořád sbiehlých, polovici cla, kteréž v tom miestie na mostie byloby, sobie k obecným požitkuom aby brali a obracovali. A jiné časy sme jim dopustili, aby z díelu našeho cla spravdivého, kteréž tu beřem, od každého vozu jeden peniez cla sobie brali na témž mostu. A při tiech v tomto listu psaných obdarováních našich, jimiž to miesto Náchod a obyvatelie jeho nyniejšie i budúcie obdařili sme, máme a chcem my iakožto páni Náchodští řečené lidi naše v tiech milostech od nás jim daných zachovati, a jimi jim viečnie nehýbati, k témuž i budúcie naše pány Náchodské, zavazujícíe. Take již řečení lidé naši Náchodští prosili jsú nás, abychom jim práv jejich od předkuov našich jim daných potvrdili a je při nich zachovali; takové také žádosti jejich iakož slušné jest nechtiece oslyšeti tiech práv, v kterýchž jest jie slušné zachovati, tiemto listem jim potvrzujem a je při nich milostivie zuostavujem. Tiech viecí na sviedomie pečeti naše kázali sme přiviesiti k tomuto listu. Dán v Praze v sobotu den svatého Marcelle letho od Narozenie Syna Božieho 1459.“ (2. června.)

O panování krále Jiřika zde šířiti se nemůžeme; v to věci poukazujeme na Dějiny národu Českého z péra. páně Palackého; neboť ne Náchodu, ale celému národu náležel slavný onen král, který v těch dobách daleko vynikal nade všecy mocnáře Evropejské. —

90

V stručnosti zprávy některé zahrneme. Pan Jiří z Poděbrad dvakráte byl zasnouben: 1.) s Kunhutou, dcerou p. Smila ze Šternberka, kteráž, majíc 24 let, skonala na Poděbradech 13. října 1448, dle náhrobku „matka chudých“; — 2.) s Johanou, dcerou p. Lva z Rožmitála a na Blatné, která přečkavši manžela, r. 1475. na Mělníce zemřela. Z dcer svých provdal r. 1459. Zdenku za Albrechta, knížete Saského, a r. 1461. Kateřinu za Matiaše, krále Uherského; — o synech: Bočkovi, Viktorinovi, Jindřichovi starším a Jindřichu mladším jinak Hynkovi, kteřížto tři poslednější r. 1463. od císaře Fridricha povýšeni jsou za knížata říšská, vévody Místerberský a hrabě Kladský, dálejší bude řeč.

Král Jiří předkem v dobré srozumění vstoupil s sousedy svými, a u vyjednávání záležitostí říšských podílu bral, i nabyt pro moudrost svou takové vážnosti, že r. 1461. na sněm do Chebu položený valný počet kurfirstův, knížat, biskupův, pánův a vyslancův měst z německých zemí se sešlo. Když pak zde za příčinou náboženství domlouváno jemu, by hájil církev římskou dle slibu, odpověď dal v ten smysl: Uznávám papeže za vrchní hlavu církve; vím, že mimo církve není spasení; kacírství žádného nestrpím, ale kompaktáty na sněmu církevním v Basilei Čechům povolené a od papeže ztvrzené, dle nichž Čechové pod obojí přijímající uznání jsou za pravé syny církve katolické, zastávati chci a budu. —

Velice zavděčil se i samému císaři Fridrichovi; neboť když proti němu, muži pokoje milovnému, měšťané Vídeňští se zbouřili, ano sám bratr císařův, kníže Albrecht, s nimi se spojil, a ve hradě Vídeňském tuze jej obléhali a dobývali, tuť sám král Jiří s synem svým Viktorinem do Rakous vtrhl, císaře osvobodil a s bratrem smířil. (1462.)

Ne tak dařilo se jemu vyrovnání a upokojení starých sporů náboženských. Po Božím křtění r. 1462. vypravil slavné poselství do Říma, v čele kancléře královského, Prokopa z Rabsteina, žádaje o potvrzení kompaktát; však mistr Václav

91

Koranda z Plzně, jeden z poslancův, veřejně zastává, že pod obojí přijímatí „nevyhnutelně třeba“, v Říme velikého pohoršení způsobil. Papež tehdejší, Pius II., muž učený a věcí Českých znalý, — neboť r. 1451. co vyslanec císařský na sněmu Českém v Benešově přítomen byl, a osobně s Jiřkem Poděbradským vyjednával, nad to pak i dějiny české popsal, známé pod jménem Eneáše Sylvia, jak prvé slul — zavrhnul kompaktáty, jelikož se osvědčily „jakožto **zřídlo stálých nepokojů v Čechách**; — i vyslal o věc tu do Prahy legata Fantina della Valle. Král nemeškal svolati sněm do Prahy ke dni 10. srpna; když pak tu Fantin před celým sněmem řeč svou učinil, a mnohá potupná slova proti králi přítomnému mluvil, kázáno jemu odstoupiti; na to pak jat, a na Poděbrady do vězení dán byl, kdež seděl několik neděl, až propuštěn a do Řezna odvezen byl. Za tou příčinou a pro hájení kompaktát král Jiří od papeže Pia II. povolán do Říma, by se ospravedlnil, následujícího však roku 1465. od papeže Pavla II. do klatby dán. Ač král Jiří prosebně ku papeži se obrátil, na Turka, nepřitele křesťanstva všeho, s Čechy svými táhnouti se nabídnul, k tomu okolní knížata zaň se přimlouvali, schvalující jej co muže pokoje a náboženství milovného: všecko na zmar; klatba byla obnovena a zostřena, ano Jiří království zbaven, všech práv a hodností i s potomky svými za nehodného prohlášen. — Tu mnozí pánové a města v Čechách, na Moravě a ve Slezsku králi poslušnost vypovídali, později německé vojsko křižácké do Čech vtrhlo, a konečně Matiáš, král Uherský, a vlastní zeť páně Jiříkův, do Moravy, chtěje pro sebe dobýti království Českého. Než král Jiří s syny svými Viktorinem a Jindřichem proti těmto nepřítelům vítězně se obhájil, ano r. 1469. krále Matiáše mezi Ronovem a Vilímovem tak sklíčil mocí svou, že musil o pokoj prositi. Však války se obnovovaly ze strany krále Matiáše; i přiměl král Jiří stavu země České, by po smrti jeho za krále zvolili mladého Vladislava, syna

92

krále Polského Kazimíra, (r. 1437. a násl. též za krále Českého od strany s Táboru spojené požadovaného); — nechtě, aby který z synův jeho okoušeti měl trny koruny královské. Sklíčený tak mnohými, dlouhými a těžkými nesnáze, ulehl v nemoc vodnatost, v kteréž také život svůj dokonal dne 22. března 1471 v 51. roce věku svého. Nedosáhl, bohužel, po čemž toužil a snažil se horoucně: dosíci jednoty svorné v zemích koruny České, potvrzení kompaktát, smíření s papežem a králem Matiášem, — k tomu vysvobození syna milého Viktorina od Matiáše u vazbě držaného. — Pohřben jest na hradě Pražském v kryptě královské podle Ladislava a císaře Karla IV. —

Zdeť ještě některé zprávy Náchoda se týkající dodatí musíme. —

Dle pamětí Brúmovských a Kladských r. 1469. František z Hag (?) polní vůdce ve vojstě Uherského krále Matiáše, přepadl s 400 jízdnými a 300 pěšími Brúmov a jeho se zmocnil; odkudž čině časté nájezdy po okolí a do Kladska, mnoho městeček a vsí poplenil a vypálil i s klášterem Polickým. Oblehl, prý, i Náchod, kdež však při dobývání hradu a města, maje Vratislavské ku pomoci, nemalou ztrátu utrpěl, totiž: 50 mrtvých a 100 raněných. — V zápisu jednom knihy gruntovní toto nalézáme: „Kuba nozzierz spolu thovarziss nass puoyczil gest Olbramovi spolu susiedu nassemu a dal zaň w geho nuzzi a potrzebu pilnu **vij** zlatych uherských, a on od sebe ten ssaczunk dáti musil nepržatelom ukrutnym na Brúmov.“

Roku téhož král Jiří proti Matiášovi Uherskému na Moravě palem ležel, když prvé na sněmu zemském smluvila se hotovost veřejná v krajích pro obhájení země České, a sice: na Hradecký kraj položeno 900 pěších, 100 koní jízdných, a mezi těmi aby bylo 12 kopinníkuov

a 50 vozuov; a k tomu každému vozu dostane se 18 pěších; z těch aby bylo 13 střelcuov, 4 pavezníci a k tomu vozataj. A ti všickni

93

aby lebky měli s kulkami a s prachem a kopu šipuoov, dvoje cepy, dvě motyce, dvě lopatě, dvě sekeře, jedno kopie s hákem a řetěz pod vozem. A tak se dostane take, že máta býti k každému vozu dva jiezdná.“ K zřízení toho voje krajského jmenován byl předkem pan Vilém Krušina z Lichtenburka a na Kumburce. — Služby vyměřeno na čtvrt leta každému jízdnému po osmi zlatých uherských, pěšímu střelci po čtyřech zlatých, a pavezníku po pěti zlatých uherských. Město Náchod vypravilo „vzkázáním královy milosti“ šest mužův ozbrojených, kteří když dne.25. května odcházeli, dáno Matěji Bradáčovi 2 floreny, jedna kopa peněz horských a půl kopy černých, Holému jeden floren a jedna kopa grošův. Dne 1. zátí opět zaznamenáno, co dáno od obce žoldněřům, kteří přijeli z vojny z Moravy, totiž: Bradáči 3 sš. a 24 gr., Jiříkovi kožešníku 2 sš. 16 gr., Vítovi 7 šilinků a groš, Kavkovi 2 kopy 40 gr., Matěji Řehákovi doplacena jedna kopa.

Jindřich starší, vévoda Minsterberský. 1470—1497.

Po smrti krále Jiříka synové jeho rozdělili se o všecka panství, kteráž měli v koruně České, načež učiněn list dílčí v Poděbradech dne 9. března 1472 toho znění:

„Ve jmeno svaté a nerozdielné Trojice šťastně buohdá amen. My Viktorin, Jindřich starší a Jindřich mladší jinak Hynek z Bozie milosti sv. Říše kniežata, vévody Minsterberští a hrabie Kladští, páni z Kunstatu a na Poděbradech, a Boček, pán z Kunstatu a na Poděbradech, bratřie, vyznáváme tiemto listem obecně přede všemi lidmi, ktož jej uzřie a čísti nebolito čtúce slyšeti budú: že rozumějice a znajice veliké a pilné potřeby, aby zbožie a statek, kteréhož jest nám milý pán Buoh z milosti své poprieti a dáti ráčil, opatřen a zřezen býti mohl, a take aby každý z nás k své živnosti týmž

94

zbožím opatřen byl; pilně to mezi sebú váživše a rozjímavše, a puožitky těch všech zboží předsevzavše, takto sme se konečně a dobrovolně svolili a mezi sebú o táž zbožie rozdiel bratrský sme učinili.“

I. Viktorin obdržel město a hrad Opavu s hradem, řečeným Hradec v Slezích, i se vším, což ku knížetství Opavskému příslušelo, v Čechách pak zboží Kolínské.⁴¹

II. Jindřich starší ujal v Slezích Minsterberk město a hrad i se vším zbožím k tomuto knížetství příslušným, tamtéž město a hrad Frankštýn s příslušenstvím, Kladsko s hrabstvím, hrad Homoli, hrad a město Náchod se zbožím Visenburským a Skalickým, hrad Kunětickou horu i se zbožím někdy klášterův Opatovického a Sezemického.

III. Hynek dostal hrady Poděbrady a Kostomlaty s příslušnostmi⁴², konečně

⁴¹ Viktorin, druhorozený, hrdina statný, radost a naděje otcova i vlasti. narozen r. 1443., zrádně jat byl od Matiaše, krále Uherského r. 1470., a teprv r. 1479. na svoboda propuštěn. Život svůj dokonal v Těšíně 30. srpna 1500. Manželky jeho první dvě byly dcery knížat Těšínských, třetí Helena Palaeologovna z rodu císařův Carhradských. Syn jeho Bartoloměj pro moudrost svou vysoce vážený, utonul v Dunaji r. 1515. u Haimburku. Pražané i jiná města nad smrtí jeho velice zarmoucení byli; „neb on jich všecky tajné věci řídil před králem proti jích nepřátelům, pánům a rytířstvu, ... i zvonili jemu po Praze a služby činili po kostelích.“

⁴² Hynek, narozen r. 1452., umřel po dlouhé chorobě r. 1491. Bylť učený a výmluvný; pozůstavil báseň: Májový sen.

IV. Boček hrad Litice se zbožím Richmberským, Častolovským, Černikovským, Jelenským a Týništěm, kteráž se k Liticům držela, hrad Veliš s městem Jičínem, taktéž hrad Mostský se zbožím kláštera Postoloprtského, poslední toto však jen v zástavě od krále do výplaty.⁴³

95

Mimo to v penězích stalo se vyrovnání dílu; — zlato dobývané v horách u Cukmantle v Slezsku na rovný díl; všeliké listy rodinné, zápisné a privilegia uložili do truhly se čtyřmi zámky na hradě Liticích. Doslovně uvádíme ještě toto: „Což se dotyce kláštera Ždarského⁴⁴, ten sobě všickni k společnic opravě pozostavujem, tak jakož za našich předkuov bylo; a též také podacie oltáře v kostele Pražském (sv. Víta), kterýž sme my znovu způsobili při hrobu slavné paměti krále Jiřího našeho milého pána a otce, aby se tu čest a chvála dala pánu Bohu všemohúcemu, a za jeho milú duši aby jeho božské všemohúcnosti prošeno bylo.“ —⁴⁵

Kníže Jindřich, pán Náchodský, jakož byl ducha mírného a povahy příjemné, tak i srdce udatného; neboť již za živobyetí otce svého skutky hrdinskými se osvědčil; neboť pomínouce jiné r. 1470. vytáhl s vojskem do Lužice a do Slezska, kdež ztrestal pány i města nevěrná, a celé ty země podrobil moci královského otce svého; načež statečně se obrátil do Moravy proti Matiáši, králi Uherskému, jehož z Moravy vytlačil. S Vratislavskými, kteříž byli nesmířitedlnými nepřátely krále Jiřího, držíce s Matiášem, kníže Jindřich v stálých trval půtkách, jakož i r. 1472. dobyl města Brúмова, od Uhrů a Vratislavských obsazeného, a posádku v zajetí odvedl. Král Vladislav za mnohé služby témuž panu Jindřichovi zastavil Brúmov i se zbožím klášterův Brúmovského a Polického, kterýž také r. 1478. Brúmovským privilegia jejich potvrdil.

Téhož r. 1472. potvrdil Náchodským nadání jejich následujícím listem, daným na hradě Náchodském:

96

„Ve jméno Bozie amen. K viečné pamietí, aby ty vieci, kteréž se nynie od Nás a před námi diejí, skrze zapomenutí lidské nepominuly, obyčej jest je skrze písmo a listuov zjednanie k viečné pamietí přivesti; pročež aby viedieli nyniejší i budúci: My Jindřich starší Boží Milosti Kníže Minsterberský, Kozelský a Hrabie Kladský, pán z Kunstatu a z Podiebrad známo činíme, zie předstúpili před nás naši vierní milí, všecka obec miesta našeho Náchoda ziadajíc a pokornie prosíc, abychom jejich svobod a práv jim i jich budoucím potvrdili, kterýmiž od předkuov Našich panuov Náchodských obdařeni jsú, jakož je všeckny před námi okazovali jsú. My znamenavše jejich viernost a stálost, zie jsú se k nám i našim předkuom v každé vieci viernie a právie zachovali, chtíc jim toho jakožto Pán jich dieičný vším dobrým a milostí dáti užítí, z Naši vzláštní knížetské štiedrosti, kterúž k našim poddaným máme, takových jejich práv a svobod, jakož to ti listové v sobie všecko a každý kus zvlášť zavierají, milostivie jim toho potvrzujem mocí listu tohoto, aby toho uživali s svými budoucími bez všelikteraké překážky. Tomuto na potvrzenie pečet vietší Majestátu našeho kázali sme přiviesiti k tomuto listu; jenž jest dán na Náchodie letha od Narozenie Syna Bozieho 1474. v pondělí po svatém Havle (17. října).

⁴³ Boček, prvorozený, zemřel v 55. roce věku svého, a pohřben v Kladště 8. ledna 1497. Že i on povýšen nebyl s bratry svými za kníže, aniž o něm v dějinách zmínka se děje při záležitostech zemských, při tom v stavu svobodném setrval, souditi můžeme, že k činům rytířským snad ani schopen nebyl; jakož i Litice za živa bratru svému Jindřichovi postoupil.

⁴⁴ Boček z Kunstatu, purkrabí ve Znojmě, založil r. 1245. ve Žďáru na Moravě při samých hranicích Českých, klášter řádu cistercienského, a osadil mnichy z kláštera Nepomuckého. Klášter tento roku 1422. od Husitův byl vypálen a obořen, mnichové pak mnozí povražděni; nuzně i napotom živili se ostatní, až konečně král Jiří toto nadání dávných předkův svých obnovil a bohatě opatřil. Klášter tento zrušen r. 1784.

⁴⁵ Tyto výroční služby Boží po dnes se konají.

Ad mandatum dⁿⁱ Principis Paulus de Ratiboře
Decanus et S. Crucis Canonicus
Wratisl. Cancellarius.“

Roku 1479. obnovil kníže Jindřich listem pergamenovým, posud zachovalým, trh na lázeň při městě od r. 1433; načež r. 1481. obnovil řezníkům Náchodským výsady jejich, darovav jim čtyry krámy masné pod úrok. Také vyměnil od města rybník obecný „podborní“ nad Plhovem ležící za les „Bor“ hned nad ním rozložený. —

97

K této a mnohem starší době směřuje svědomí, dané od rady Náchodské r. 1528. v ten smysl, že vsi mezi Homolí a Náchodem, zejména: Kelnov, Žakeš, Slané a Čermná před lety 60 činily roboty k městu Náchodu. Roku 1460. učiněn zápis do knihy gruntovní v ten smysl: Radda Náchodská dosiehy jsou pamieti od lidí starožitných kmetev jménem Pešíka a Potočka a Jana Kalúsa o přiekop nový, aby je zpravili, kto jsou jej za jich leth cízovali a za prvých pánov; i tak jsou vyznali pamieti svú: dokudž ještě hory stály a vsi mezi Homolí a Náchodem, že z tiech vsí lidé ten přiekop nový cízovali jsou. Také též osoby a Pašek podle nich vyznali jsou, že stalo se za pana Natona; že pan Naton, když lovil rybník zdiářský, tu kázal vozatajem shuoru a řka: vozte dřievie k Jachnovu k novému přiekopu, budem do nieho ryby voziti. — “ (panoš Jan, řečený Naton ze Slaného, svědek na listině od r. 1403.) Zápisové tito dotvrzují, že vsi tyto, někdy zboží Levínského, k Náchodu příslušely, a později k Homoli připojeny byly, až r. 1477. kníže Jindřich hrad Homoli i s příslušenstvím v zástavu dal Hildebrandovi z Kaufunku: a od toho času farnosti Levínská a Čermenská obráceny jsou ku Kladsku, a tím od Čech odtrženy po dnešní dobu.

V letech 1484—1488. nalézáme pana Zbyňka Bochovce z Buchova v držení Náchoda „od knížete jeho milosti“; nejsnáze že to zboží v zástavě měl; jakož jemu Skály náležely.

Za příčinou udržování hradeb městských vydal kníže zvláštní list, kterýž z opisu staršího takto zní:

„My Jindřich Božie Milostí Kníže v Slezy Minsterberský, Olešnický, hrabie Kladský a pán z Kunstatu a z Poděbrad *etc.* Vyznáváme tiemto listem obecnie především, kdež čten aneb čtúce slyšán bude, zie jsou před Nás přistúpili opatrný purgkmistr, konšelé a starší miesta našeho. Náchoda, vierní naši milí, zpravující Nás, zie by tiech zdí a parkanuov, kterýmiž jest miesto Náchod k hradu přihraženo, jmenovitie počnúc

98

od hradu až k bílé okrouhlé vížce⁴⁶, kteráž nad kniezsčú zahrádkú stojí s jedné strany, a s druhé strany počnúc u fortny hradové až po ten srúbek na konci zdi miestské vystaveny opravovatí nebyli z práva povinni; ale zie na to od ziadneho Pána diedičného ziadné jistoty nemají, jedinie toliko sviedomí niejakého Gabriele z Otoslavic, niekdy úředníka⁴⁷ od předka našeho pana Bočka z Kunstatu a na Třebové, na Náchodie usazeného, jsou nám okázali, kterýž; vyznává, zie se jest toho od starožitných lidí na hradie i v miestie uptal, zieby k opravování tiech zdí a parkanuov nahoře dotčiených z práva zavázání býti nemieli; pak znajíce, zieby se takovým sviedomím opravování zdí a parkanuov svrchu jmenovaných obrániti nemohli: prosili jsou Nás s pilností pokornie, abychom je v tom z Milosti Naší, aby k takovému dílu a opravování zdí a parkanuov svrchu psaných na ciasy potomné zavázání a nuceni nebyli,

⁴⁶ Věž této „hladomoř“ poslední zbytky dobořeny byly r. 1825; stálat' přímo nad příbytkem č. d. 93 předměstí krajského či nad Šamšovým dvorem panským, i podobná byla zcela věži pod fortanou na straně druhé posud zachovalé. Pod ní „zahrádku kniezsčú“, an tam fara stávala, r. 1850. zakoupenou měl p. děkan. [Dodatek: — Věž pod fortanou, nedaleko schodů zámeckých, při zdi od zámku k městu běžící a posud zachovalá ode dávna sluje: „Hladomoř“. —]

⁴⁷ Roku 1422. co svědek jmenován panoš Gabriel z Otoslavic, v ty časy purkrabie na Náchodě.

miloslivie opatřiti ráčili. My poznavše jich věrné, stálé a poslušné služby, v nichž jsú se k Nám po všecy časy viernie a upřimnie a stále i poslušnie mieli a zachovali, mají i zachovávají, a v ciasích budúcích potomnie aby se tím lépe zachovali a zachovávati mohli, k jich pilným prosbám naklonili sme se, a s raddú vierných našich jim tuto milost učinili jsme a činíme tiemto listem, tomu chtěce a ustanovujíce, aby již po tento čas opravování zdi a parkanuov nahoře dotčených od hradu až po vížku bílú a okrúhlú nad kniezsú zahrádkú s jedné strany, a s druhé strany od fortny hradové počnúce až po srúbek, na konci zdi miestsky vystaveny opravovati nebyli zavázani ani nuceni ziadným obyčejem, ale toho prázdni byli a svobodni;

99

než přišloliby kdy k tomu, zieby zdi a. parkanové na tiech místech, jakož nahoře dotčieno je, opravování postřebovaly, ty My a diedicové i budúci Naši, Páni Náchodští, naši prací: a nákladem, bez jich práce a nákladu, opravovati mámy; také přiekop miestský, kterýž jest jim byl pan Kolda, Náchod držie, mocí odjal, jim zase navrátili sme, chtěce tomu, aby jej již potomnie a viečnie k svému užitku drzieli, jej opravovali a jeho jako svého vlastního, jak se jim nejužitečnieji zdáti a líbiti bude, užívali, bez Naší, diedicuov a budúcích Našich, Pánuov Náchodských, i také úřednikuov všelikteraké překážky. Tomu na sviedomie a pevnost i potvrzenie kázali jsme pečet důstojenství Našeho knízietského k tomuto listu přiviesiti; jenž jest dán na Kladštie v čtvrtek po slavném hodu Matky Bozie na nebe vzetie leth Boziech 1496 (18. srpna). Při tom jsú byli Osviecení Synové Naši. milí pan Albrecht a pan Karel, knížata Minsterberská a hrabie Kladští, a urozený pan Jan Fullnstein, maršálek, Hanns Panvic z Rengersdorfu, hejtman, a Klíment z Jakšonova, kancléř, vierní Naši milí. Kašparovi z Fryštatu, písari Kancelláře Naší jest tento list psáti poručien.“

Kníže Jindřich válkami zadlužil se, i prodal mimo jiné r. 1495. zboží Litické, s těmito statky k Liticům příslušnými: polovici zboží Choceňského, Richmberkem, Solnicí, Častolovicemi, Černikovicemi, Jelením, Novým hradem; (nad Uhřinovem); to vše za 25.000 sš. gr. č. panu Vilémovi z Pernsteina; - načež r. 1497. 14. června zboží Náchodské a Skalické panu Janovi Špetlovi mladšímu z Prudic a ze Žlebův za 3.500 sš. gr. č., - a roku neznámého zboží Visenburské panu Petrovi z Adrspachu a z Náchoda.

Kníže Jindřich přebýval nejvíce na hradě Kladském, kdež také ve městě založil kostel sv. Jiří s klášterem, do něhož, uvedl mnichy Františkány (1475 — 1479.), v kostele pak sdělal pro sebe kryptu rodinnou; taktěž obnovený od něho kostel sv, Petra a Pavla (na nejvyšším vrchu pevnostním.,

100

původně již r. 993. stojící) vysvětili dal od Rudolfa, biskupa Vratislavského. Tamtéž také život svůj dokonil dne 24. června 1498.

Synové jeho: Albrecht, Jiří a Karel, knížata Minsterberská a Olešnická, hrabí Kladští postoupili r. 1500. všecko právo, kteréžby ještě k Náchodu měli, za 100 sš gr. č. panu Janovi Špetlovi; — prodali však i Kladsko r. 1501. švagru svému Oldřichovi, hraběti z Hardeggu. —

Ač kníže Jindřich hrobku rodinnou byl založil u otcův Františkánův, později pozůstatky jeho přeneseny jsou do kostela farního, do sklípku před oltářem hlavním zavřeného kamenem, na němž list mosazný s nápisem toho smyslu: Nejosvícenější kníže a pán, p. Jindřich, starší, sv. římské říše kníže, hrabě Kladský, vévoda Minsterberský, Olešnický, Jeho Milosti krále Českého Jiřího syn, ze staré rodiny hrabat z Berneku a Niddy, nyní pánův z Kunstatu a z Poděbrad pocházející, umřel léta Páně 1498. v den sv. Jana Křtitele, stár 50 roků, a pohřben zprvu v klášteře bratrův Františkánův na předměstí spolu se svými bratry: Viktorinem, Hynkem a Bočkem, a se syny svými: Albrechtem, Janem a Ludvíkem i s dcerou Zdenkou (Hardekovou) a s chotí Viktorinovou, Palaeologovnou, která

byla z rodu císařův Carhradských; všech těchto kostí po letech šedesáte, totiž 1558., skrze vnuky Joachima a Jana, nejsov. vévody Karla syny, přenešeny jsou a tuto v Pánu uloženy. Zde též leží Ursula, knížete Alberta Braniborského dcera, pana Jindřicha st., vévody Minsterberského manželka, která dne 25. listopadu 1508 umřela, a ve klášteře panen sv. Kláry ve Vratislavi pochována byla. —

Při zápisech na panství Náchodské r. 1497. a 1500. připomínají se i **manové** (zemané, svobodníci) příslušní ku hradu Náchodskému. Jelikož pak skoro všickni od pánův rodu Poděbradského osvobozeni byli, klademe zde seznam jejich, pokud se dal shledati.

101, 102

1. Skalice.

1497. Vojslav z Kunčínho; r. 1500. propuštěn z manství. Role téhož manství „na hradišti.“

2. Dubno.

1497. Jiřík (z Veselice?)

3. Vysokov.

1488. Jan z Krucemburka, písař radní v Náchodě, koupil dvůr ve Vysokově, kterýž r.

1491. kníže Jindřich v manství obrátil.

1494—1523. vladyka Aleš Bošínský z Bošína.

1523. Jetřich Štan z Hetmstorfu koupil za 100 sš. gr.

4. Rybníky.

1497. Jindřich Domaně, a potomci jeho do r. 1642.

5. Čermná Tamchynova (česká).

1444. panoš Jan Tamchyn (z Doubravice).

1488. panoš Matúš (Mazánek) z Náchoda neb Náchodský. 1500.

6. Srbská vysoká.

Manství to, prý, r. 1394, dáno od p. Jence z Janovic a z Petrspurka Petrovi, řečenému Žák.

Roku 1494. kníže Jindřich obnovil list manský Matěji Šubířovi z Chobíně. 1497.

7. Hronov.

1422. a 1425. připomíná se Matěj z Vlčnova seděním v Hronově, služebník p. Viktorina z Poděbrad.

1437. Martin, syn Ivana ze Žampachu a z Hronova (také 1454.) a Jan, syn Kokumena z Hronova.

(1443. 1452. Václav Kokumen ze Žampachu, purkrabí na Náchodě.)

1445. panoš Vaněk z Nosalova seděním v Hronově do 1456. hejtman na hradě Náchodském.

(1487. urozený Jiřík Nosalovský, ač vládl-li tvrzí Hronovskou?) r. 1500. připomíná se „richta krom svobodného.“

8. Čermná německá (malá).

Panoš Simon Sudlice z Žernova (1475. purkrabí na Náchodě) od knížete Jindřicha obdržel v manství tvrziště s dvorem poplužním v Čermné německé a pustou ves Pastorkov. Dědili po něm synové jeho Jan, napotom Jakub, kterýž manství to postoupil panu Janovi Špetlovi z Janovic na Náchodě. Pan Špetle manství zrušil, a zboží to dědičně postoupil hejtmanu svému Tobiáši Slanskému z Doubravice roku 1525.

Svobodné dvorce nad to bývaly někdy:

a.) ve **Zblové** neb **Stblové**.

1409. panoš Pešík Chřípta ze Zblové v Mískolezích.

1422. panoš Leva z Železnice, seděním ve Stblové, který ještě r. 1462. Janka propustil z člověčenství.

b.) v **Dřeviči.**

1408. vladyka Jan z Dřeviče.

1450. panoš Hynek Tlustý, seděním v Dřeviči.

1453. Petr, řečený Turek, seděním v Dřeviči, bratr předešlého.

1487. Martin Hlahol z Vyhnanic a v Dřeviči.

Manové k hradu Náchodskému, však po r. 1477. k zboží Homolskému obrácení:

1.) v **Čermné německé.**

1465. 1488. Václav neb Vaněk Vrtimák z Rokytníka (zeman královské milosti 1465.), hejtman na Náchodě.

2.) v **Slaném,**

1403. panoš Jan, řečený Náton ze Slaného.

po r. 1410. Kuneš.

1422. Dobeš z Důbravice na Slaném.

1465. Jan Dobeský z Důbravice ve Slaném (zeman královské milosti), syn předešlého; jemu list manský obnovil kníže Jindřich.

1504. Tobiáš Tamchyna z Důbravice.

103

Sdělujeme zde list manský:

„My Jindřich starší Boží Milostí svaté říše kníže, vévoda Minsterberský, hrabie Kladský, pán z Kunstatu a Poděbrad známo činíme tiemto listem zjevnie přede všemi, kdež čten neb čtúcí slyšán bude, že jest před naší přítomnost přišel slovutný věrný Náš milý Jan z Důbravice a ze Slaného, náš poddaný man, a dal jest nám znáti, že jsú jeho otci listové výsadní na ta manství v Slaném a Březové, kteráž po svém otci pod Námi drží, odešly v časy válečné, a snažnú pilností Nás pokorně žádaje, abychom jemu novú výsadu na manství svrchupsané učinili, a listem svým potvrditi ráčili. My jsúce náchylni poddané v hodných prosbách vyslyšeti, poznavše nadepsaného Jana věrné a stálé služby, které jest nám. činil, činí a v časy budúcí aby tím povolněji činil a činiti mohl, ne z omylu ani nerozšafně, ale se zdravú a dospělú radú svých věrných z milosti knížecí nadepsanému Janovi, jeho dědicuom a spravedlivým potomkuom poplužní dvoor ve Slaném s poplužím, v němž jest, s dědinú, s lesy i s lukami. puoltřetího lánu, se dvěma: pustinama, s rybníkem a sádkami, s kuchyňkami, s kopú grošov platu ročního ve Slaném na dědině, kteráž drží Václav Turák; pak ves Březovú s dvory kmecími, s dědinami ornými i neornými, s pustinami, s osedlými, s platem, s kúrmí, s robotami k orání, sečení luk, ovsa i k hrabání, s potokem, počínajícím ode drah Březovských až do Žakešského mlyniště, se zvířecími lovy i rybami, s čížbami, háji, lesy, horami, pahorky i s údolími, s pastvami a pastvištěmi, s cestami, drahami a stezkami, s vodotoky, struhami, se všemi a všelikerakými důchody, požitky a příslušnostmi k nadepsanému dvoru poplužnímu, a popluží ve Slaném a vsi Březové od starodávna příslušejícími, i se vši zvólí, nic nevyjímajíce ani pozastavujíce ku pravému, a hrabství našeho Kladského obyčejnému manství vysadili jsme, vyvazujeme, a tímto listem tvrdíme nadepsanému Janovi, jeho dědicuom a spravedlivým

104

potomkuom k jmění, držení a ku požívání dědičně a věčně jako svého vlastního dědictví bez naší a našich dědicuov všelikeraké překážky. A však Jan nadepsaný i jeho dědicové a potomci nám z manství svrchupsaného mají povinni býti i zavázáni budou službu činili pěšky se samostřelem k Náchodu, zámku našemu, kdyžby toho potřeba byla, a od úředníka našeho byli obesláni; ale potřeby jídla a pití mají jim na zámku dány býti, jakož jiným služebníkuom našim.

Také Jan nadepsaný, dědici a budoucí jeho, mohú a moci budú statky svrchupsané: dvůr poplužní s poplužím a s jeho všemi příslušnostmi ve Slaném, a ves Březovou se všemi příslušnostmi dáti, zastaviti, směniti, a k jich požitku, jak se jim nejlépe zdáti a líbiti bude, obrátiti, a jako svým vlastním učiniti dle práva manského. Tomu na potvrzení a pevnost pečet důstojenství Našeho kázali jsme k tomuto listu přivěsiti. Při tom jsou byli slovutní, věrní Naši milí Jan Hořanský z Roztok, maršálek dvoru našeho, Zbyněk Bochovec z Bochova, Šimon z Žernoví, purkrabí Náš na Náchodě, a Klemens z Jakšova, kancléř náš. Jenž jest dán na Kladště v úterý den sv. Antonína léta Božího 1480.“ (17. ledna).

Jan mladší Špetle z Prudic a Žlebův, později z Janovic⁴⁸ 1497—1532.

Brzo po nastoupení jeho město Náchod od krále Vladislava obdarováno bylo druhým jarmarkem, načež dán list následující:

105

„My Vladislav z Boží Milosti Uherský, Český, Dalmatský *etc.* král, markhrabie Moravský, Lucemburský a Slezský kníže a Lužický markhrabie *etc.* Oznamujem tímto listem všem, že přistúpivše před Nás někteří věrní Naši, prosili jsou nás jménem opatrných purgkmistra a konšelův i vsí obce města Náchoda, věrných našich milých, abychom jim pro jich dobré a užitečné jarmark roční dáti ráčili, kteréžto prosbě i také prohledávajíce k tomu, že svrchupsaní měšťané k Nám jakožto ku pánu svému vždycky, věrně a poddaně zachovati se hleděli, kdežto jsouce nakloněni s dobrým rozmyslem a raddú věrných Našich mocí královskou v Čechách jmenovanému městu Náchodu jarmark roční dali jsme, a tímto listem mocně dáváme; tak aby obyvatelé již psaného města nynější i budoucí jich ten jarmark každý rok na den svatého Víta s osmi dny pořád zběhlými jměli, drželi a jeho užívali a užívati mohli tím vším právem a způsobem, jakožto i jiná města v království Našem Českém svých jarmarkův od starodávna vysazených Našich králův Českých i všech jiných lidí všeliké překážky, nyní i v časech budoucích. Protož přikazujeme všem poddaným Našim království Českého věrným milým, abyste obyvatelům svrchu dotčeného města v užívání jarmarku ročního často jmenovaného nikterakž nepřekáželi ani překážeti dopouštěli, ale při tomto obdarování Našem obyvatelé města Náchoda svrchupsaného jměli, drželi a zachovávali bez překážky všelijaké, nyní i v časech budoucích. Však proto chceme, aby toto dání Naše jarmarku nadepsaného bylo všem jiným bez ujmy na jejich spravedlnosti. Tomu na svědomí pečet Naši královskou k listu tomuto přivěsiti jsme kázali. Dán na Budíne v neděli po

106

sv. Stanislavu letha Božího 1498. a království Našich Uherského osmého, a Českého dvacátého sedmého. (8. Máj.)

Ad relationem Magnifici Domini
de Šelnkerck Supremi Cancellarii

⁴⁸ Rod rytířův z Prudic jméno a původ svůj má z Klatovska. Nahoře jmenovaný Jan Špetle od posledního bezdětného pána z Janovic adoptován čili do rodu přijat jest, a r. 1504. do stavu panského povýšen s příjímím „z Janovic.“ Poslední téhož rodu pan Jan Jenec z Janovic a z Petrspurka (soukmnenovec s panem Jetřichem z Janovic a na Náchodě 1412.), již od r. 1470. nejvyšší purkrabí Pražský, umřel ve čtvrtek před sv. Jiřím 1503., a pochován v klášteře sv. Klimenta u mostu. „Ten pán všecka svá léta pod obojí způsobou byl, a před smrtí na rok přestoupil.“ K hrobu vyprovodilo ho obojí kněžstvo, pod jednou i pod obojí.

Regni Bohemiæ.“

Manželka páně Špetle Anežka, rozená z Janovic, kloníc se k bratřím Českým — (jejichžto potomci činí nyní obec bratrskou v Herrnhutu čili v Ochranově v Sasích) — r. 1501. koupila dům a zahradu na předměstí u velkého mlýna (nyní čísla 21. až 25) za 35 sß. gr. českých od vladyky Jiříka Letovského z Bišofshainu, i dala to „bratřím starším i jiným k scházení se do sboru k sloužení pánu Bohu.“ Po smrti její pan Jan z Janovic toto dání potvrdil, a spolu ustanovil, „kdoby v tom domě za hospodáře byl, nemá v úřad konšelský a kostelnictva sazen býti;“ i také bratřím postoupil právo, že mohou dům ten prodati (r. 1505.).

Roku 1506. pan Jan Špetle z Janovic potvrdil a rozmnožil nadání Náchodským zvláštním listem:

„Ve jméno Boží Amen. Poněvadž všickni účinkové smrtných lidí z paměti vycházejí a smrtí hynou, hodno jest, aby s opatření lidí nynějších ostavena byla paměť ku zprávě budoucím. Protož já Jan z Janovic a na Žlebích, známo činím tímto listem“..... (vyčítá všecky listy Náchodským dané s krátkým jich obsahem a dodává),„nad to nadevšecko vejše touto zvláštní milostí, zvolí a svobodou Náchodské i ty, kdož s nimi šosují, to jest: Starý Náchod, Bílejovec, Růdné a dva dvorce daruji, a tímto listem mocně dařím a za právo věčné uvodím: aby všickni obyvatelé města Náchoda i těch vsí vejš jmenovaných nynější i potomně budoucí i jeden každý zvláště mohli a moci budou svobodně volně statky své, buďto movité neb nemovité málo neb mnoho, odkazovati, poroučeti a dávatí buďto za zdravého života neb na smrtelné posteli bez vejmínky

107

komu koli budou chtítí, do kterého koliv města, městečka a nebo vsi; však tak, aby to takové poručenství, odkázání a dání, jenž slove kšaft, žádným jiným obyčejem nedálo se, než před dvěma nejméně konšely téhož města přítomnými podle starodávní zvyklosti, jakož toho řád a obyčej i v jiných městech královských jest. A to takové mé z milosti odarování má býti a jest tak mocné, pevné, stálé a na časy věčné nepohnuté, jakoby dskami zemskými odemně svrchu psaným obyvatelům bylo vloženo a zapsáno, a to bez mé, dědicův mých i všech potomně budoucích držitelův, pánův Náchodských, všelijaké překážky. Také i tuto zvláštní milost, ne z práva ale z laskavého obdaření, Náchodským činím, a na budoucí věčné časy tímto listem mocně dávám: aby v jarmark, který o svatém Vítě mají za osm dní pořad zběhlých, polovici cla mého dědičného, kterěz na mostě bráno bude, sobě k městu brali, a k obecním pužitkám je obracovali. A při těch všech milostech a obdarováních svobodách mám a chci Náchodské poddané své zachovati, a k témuž dědice své i budoucí pány Náchodské tímto listem zavazují, aby při tom při všem nepohnutě zachování a milostivě zůstavení byli. Tomu na svědomí pečet mou vlastní dal jsem přivěsiti k tomuto listu. A pro širší stvrzení a pevnost prosil jsem urozeného pána, pana Viléma z Pernsteina a na Helfensteině, nejvyššího hofmistra království Českého, a urozeného a statečného rytíře p. Mikuláše Trčky z Lípy a z Lichtmburgka, a urozených vladyk p. Beneše ze Sedražic, p. Bavora z Hustiřan a na Neznášově, že jsou pečetě své dali přivěsiti podle mé k tomuto listu. Jenž jest dán na **Žlebích** letha Pána Krista 1506., ve středu den sv. Martina. (11. listop.)“

V pozdějších letech mnohonásobné bylo nebezpečení po hranicích; nebo jakož Bartoloměj, kníže Minsterberské (vnuk českého krále Jiřího), nesadil se s Vratislavskými, od lidí jich časté nájezdy se činili. I byl za tou příčinou položen

108

sjezd do Kladska r. 1512. od pánův Českých, z Moravy, ze Sléz a Pražan, i usnesli se společně, aby těm odpovědníkům nikdy místa nedávali, pakli by na který zámek sjeli, aby ho dobývali společnou pomocí, a je trestali. Tu také smluvili se Vratislavští s knížetem Bartolomějem, a co jim byl škody učinil, to jemu prominuli. Než krátkého trvání byla umluva

tato; neboť již na den sv. Bartoloměje Vratislavští se Svidnickými a s knížetem Lehnickým přitáhli ku hradu Skalám knížete Bartoloměje, a na statcích jeho způsobem nepřátelským a válečným se položili, proto že služebníci knížete ze Skal a Adrspachu veliké škody činili, pálíce a berouce Vratislavským a jich pomocníkům. Pražané chystali se ihned ku pomoci, avšak Slezáci po dvou dnech opět se vrátili. — Jaké tu přeháňky a lidu trápení i plenění bylo, vidíme také ze psaní dosti obšírného, ale na kvap psaného, že ani dne ani roku nepoznamenáno, avšak nepochybně k tomuto roku svědčícího od p. Jana Černického z Kácová na Novém Městě, hejtmána krajského: „Urozenému p. Bohunkovi z Černína, purkrabí kraje Hradeckého ... „Věztež, že v hodinu čtvrtou na noc přišla mi zpráva od p. Nathanaela z Černína (na Skaličce) a od p. Jana Sendražského z Městce, kterým bylo dáno od Chvalkovic, žeby p. Kostku a p. Buriana Špetli (syna Janova na Náchodě) jali, a že je ven z zemí nesou, a že již oni, honíce je, tudy jedou k těm horám k Náchodu. Ale jisté zprávy, kde jsou je jali, a jestli jaký původ po nich, kudy je nesou, abych věděl kudy a kam se spraviti, nedali jsou mi věděti, a snad také sami nevědí. Pročež já hned jsem kázal vzhůru býti a k šturmu udeřiti, a poslal jsem na ty strany všudy na Homoli, na Frimburk, na Opočen na Černikovice, aby všudy v těch horách osazovali a lidi pohotově měli, a čekali, pilni jsouce, jestližeby se v ty strany obrátili, aby po nich táhli kdežkoli až na úpad. A sám také jedu tudy k těm horám k Úpici, a rozaslal jsem některých i v jiné strany, budu-li moci jaký původ míti, abych je věděl

109

kam obrátiti; a Vám také, jestli že toho prvé nevíte, oznamuji; což Vám se při tom potřebné zdá, již to před sebe vezmete; a pánům Hradeckým dáte věděti odemne neb od p. Záruby, neb já k němu také jsem poslal, aneb od kohokoli jiného přišla by zpráva, aby táhli tu, kdeby potřeba bylo. Dáno v sobotu ve čtvrtou hodinu na noc.“ —

Roku 1518. Stylfrid Haugvic a na Skalách píše z Hostinného raddě Náchodské, že Fridrich, kníže Lehnické, psal nejvyššímu purkrabí vyznání nějakého lotra na něho, žeby p. Sigmund Kaufunk (na Homoli), p. Kunz a on Haugvic loupež byli učinili mezi Štívnici a Homolí v hrabství, pobravše aksamity, damašky, koření a j., a že na Homoli o to se byli dělili; — i žádá o svědomí k ospravedlnění svému. —

Však dály-li se skutečně loupeže z hradův, nebylo divu, že i po krajích lid potůlný loupeží se živil. Psaní páně Viléma z Pernsteina na Pardubicích, Hradeckým dosti živě líčí nebezpečnost tehdejší r. 1520. „Věztež, že tudy velmi lotrové se rozmnožují, a lidi vraždí okolo Třebechovic a na našich lesích a všudy po království, že hned nedají žádnému projíti, když k trhu lidé jdou neb jedou, i po jiných potřebách svých. Jestli se jim dáme rozmoci, jedno nám sedlákův nakazí, a druhé budeme míti s nimi co činiti; a strach více nežli prvé.“

Roku 1521. usnesla se všecka obec města Náchoda: 1.) Aby žádný nehral ani hry u sebe nedopouštěl, a kdoby dopustil, aby dal 15 grošův k obci, pokuty. 2.) Kdoby hral z obyvatelův, aby dal 10 gr. 3.) Kdoby hral z pocestných, aby dal 5 gr. 4.) Kdoby v tomto sv. adventu přiseděl na pití čtyry hodiny, aby dal 5 gr., a k tomu aby den a noc přiseděl u vězení. 5.) Kdokoli by chodil se šavlí s tesákem neb jinou zbraní, aby mu ji rychtář vzal a do vězení jej vehnal. 6.) Kdoby vystřelil z ručnice v městě, aby uvězněn byl. 7.) Od kohoby vyšel oheň, aby do radnice byl obeslán, a statkem svým aby propadl pánu Jeho Milosti. — Toto usnesení patrně proti výtržnostem zobecněným čelí. —

110

Přes 34 let vládl p. Jan Špetle z Janovic, i žil za času třech králův. Vladislav v letech 1471 — 1516., kdež zemřel v Budíně, zdržoval se na ujmu království Českého v Uhřích, kamž Čechové vojska proti Turkům posílali museli, ale i zbouřený proti králi lid uherský k poslušnosti přivedli. — Král Ludvík 1516 — 1526. nastoupil vládu, maje deset let věku svého; jsa tedy dítě, a k tomu od Uhrův rozmařile vychován, k napravení země České ničehož

neučinil, do kteréž jednou jenom přijel, i zahynul v bitvě proti Turkům u Muháče, kdež padlo 20.000 křesťanů. Stavové čeští shromáždění k valnému sněmu v Praze, na uprázdněný trůn královský zvolili Ferdinanda, arciknížete Rakouského; neboť měl za manželku Annu, dceru krále Vladislava a sestru krále Ludvíka; i byl později také za císaře Římského zvolen. S ním koruna Česká připadla domu Rakouskému. Panoval 1526—1564.

Hynek Špetle z Janovic. 1532-1533.

Po smrti otce svého začátkem r. 1532. sdělil panství Náchodské, s ním také zboží Visenburské, kteréž byl p. Jan z Janovic v letech 1516 — 1519. od p. Petra Adrspacha z Dubé a z Náchoda přikoupil. O p. Hynkovi Špetlovi víme, že r. 1518. držel Hostinné, a později zboží Skalské a Adrspachské r. 1528. v zástavě měl. Bratr jeho byl Burian z Janovic, o němž radda Náchodská dne 25. máje 1532. toto svědomí vydala: ..., „když jest p. Burian přijel do Náchoda po smrti p. otce svého dobré paměti ten úterý po smrtelné neděli (19. března), neráčil na zámek jeti ani jíti, než pobyv v městě nevelmi dlouho, ráčil jest ten den pryč jeti.“

Roku 1533. obmyslil Náchodské novým nadáním; načež jim list zvláštní udělil v tato slova:

„Ve jméno Boží Amen. Poněvadž všickni účinkové smrtných lidí z paměti vycházejí a smrtí hynou, hodno

111

jest, aby z opatření lidí nynějších ostavena byla paměť k zprávě budoucím. Protož já **Hynek Špetle z Janovic** a na Náchodě známý činím (uvádí všechny listy starší až do otcova), toto jim z milosti své dávám:

Nejprvé, kdež jsem měl v jarmark svato - Martinský půl cla, i to jim mocně dávám, aby to clo všecko v ten jarmark vybírali k městskému užitku. Clo, které jsou platili s vozův aneb koní, když kdo kde jeli, aneb své obchody vedli a náklady vezli, že jsou platili půl cla, toho aby víc nebyli povinni platiti mně ani mým budoucím na potomní budoucí časy, kromě s volův a koňského dobytka, kteréž ženou, s těch aby bylo placeno toho půl cla. **Také** v vůbcech svých aby měli vůli a svobodu klepy zajíc honiti i zabiti, kdež by se jim zdálo. A co takové mé obdarování má býti a jest tak mocné, pevné, stálé a nepohnuté na časy věčné, jakoby dskami zemskými odemně svrchu psaným obyvatelům bylo vloženo a zapsáno, a to bez mé, dědicův mých i všech potomně budoucích držitelův, pánův Náchodských všelijaké překážky. A při těch všech milostech a obdarováních, svobodách mám i chci Náchodské poddané své i ty, kteříž k městu šosují, zachovati, a k těmž dědicům své a budoucí pány Náchodské tímto listem zavazuji, aby při tom při všem nepohnutě zachování a milostivě zůstaveni byli. Tomu na svědomí pečet mou vlastní dal jsem přivěsiti k tomuto listu, a pro širší toho stvrzení a pevnost připrosil jsem urozených vladyk pana Výška Veselického z Veselice a v Dubně a p. Dobiáše Slanského z Doubravice a ve Slaném, p. Hanuše Preyvice z Rajchova, ty časy úředníka na Náchodě, p. Bernarta Bošínského z Bošína, že jsou pečeti své podle mé dali přivěsiti k tomuto listu. Jenž jest dán na Náchodě letha Páně 1533., ten pondělí po sv. Bartoloměji.“ (25. srpna.).

Téhož roku zaprodal pan Hynek Špetle mlýn v Bílejovci mlýnáři Janovi; též dal Petru Klampernovi, písaři městskému, listem pergamenovým pod úrok 10 gr. bílých louku, ležící

112

nad rybníčky pod hradovým, lesem a poplužím hradským i pod obcí městskou (nyní pod bílým křížem r. 1840. k zámku nazpět koupenou); — a konečně i celé zboží Náchodské a

Visenburské i s Kostelcem⁴⁹ postoupil p. Vojtěchovi z Pernsteina a na Pardubicích za 12.000 kop grošů pražských. (16. října 1533.)

Vojtěch z Pernsteina a na Helfensteině.⁵⁰ 1533-1534.

Rod pánův z Pernsteina, užívající ve znaku hlavu zubří, na Moravě původ svůj vzal, jehož první známý předek jmenuje se r. 1174. Hotart či Gothard; téhož pravnuk Štěpan první přijal jméno rodní „z Pernsteina (1243 — 94).⁵¹

Nejznamenitější potomek byl pan Vilém z Pernsteina, kterýž i v Čechách se usadil, a když byl úřad nejvyššího hofmistra království Českého od r. 1487. do 1514. zastával, v Pardubicích r. 1521. umřel, stár přes 85 let. Tento pán moudrým hospodařením a přikupováním nových statků, ku př. Pardubic s Kunětickou horou a zboží Litického od vévod Minsterberských, zvláště pak statků klášterův zrušených tak velice panství své rozšířil, že velikostí jmění svého všecky tehdejší pány české i moravské ano i mnohá, cizí knížata převyšil; neboť když byl roku 1507. syny své bohatě podělil, a to

113

Vojtěcha statky v Čechách, a Jana na Moravě, sám sobě ještě znamenité zboží na Moravě i v Čechách pozůstavil. Hlavní zásluhu a trvající památku pojistil sobě pan Vilém tím, že ušlechtilému a horlivému vlastenectví jeho děkovati měly Čechy za památnou smlouvu svatováclavskou r. 1517., kteráž mnoholetým a krvavým rozbrojům mezi stavy českými za slabého krále Vladislava a dětského syna jeho Ludvíka konec učinila.

Vojtěch z Pernsteina, syn mladší, od otce svého r. 1507. obdržev panství Pardubické, Litické, Potensteinské, Rychnovské, Brandýsské, Landskronské a Landsperské v Čechách, zboží své přikupováním nových statků rozmnožoval; tak r. 1527. Města Nového Hradiště nad Metují od p. Jana Černčického z Kácova, Jesenice od Kunaty mlad. z Dobřenic, r. 1528. Městce od Jana a Mikuláše, bratří Sendražských ze Sendražic; konečně r. 1533. i Náchoda se zbožím Visenburským. Na krátko však těšil se Náchod z pána nového; neboť již 17. března 1534 zemřel bezdětek, zastáváje po otci svém od r. 1514. úřad nejvyššího hofmistra království Českého.

⁴⁹ Kostelec městečko a vsi Lhota zakostelská i Přibyslav činili zvláštní statek; v zápisu čteme, že p. Hynek Špetle tento statek ve deskách neměl, „než leta zemská vydržel“; tudíž udati nevíme zejména ani posledního majitele Kostelce. —

⁵⁰ Znamenitý někdy, hrad, nyní v rozvalinách, blíž Lipníka na Moravě, hlavní sídlo rozsáhlých panství Lipnického a Hranického.;

⁵¹ Pernštejn hrad nad městečkem Nedvědicí, pět mil od Brna, ustavený na vysoké příkré skále, a obehnaný dvojnásobnými hradbami, a ve skále vytesanými příkopy, s množstvím. povystupujících arkýřův, s kterými hrad nahoře o celých 26 loket širší jest nežli u paty své, v dobře zachovalém stavu po dnes se udržel.

Jan z Pernsteina a na Helfensteině. 1534—1544.

Dědil⁵² všecka panství po bratru bezdětném, a tím nesmírného bohatství soustředil, nad to pak r. 1537. od císaře ujal hrabství Kladské do zástavy ve 83.464 kop gr. č.; pročež i za věku svého zván: „Jan bohatý.“ Zdědiv Náchod, ihned na této straně rozšířil panství své, když dne .6. června 1534 přikoupil tyto statky: Risenburk, Ratibořice, Bystré, Střmen, Adrspach a Skály za 5450 sš. gr. pr. od pánův Zdeňka Lva z Rožmitálu a z Blatné, a Hynka Krušiny z Lichtenburka, kteříž zboží toto měli od p. Petra Adrspacha z Dubé a z Náchoda. K panství Risenburskému tehdáž náležely: Risenburk hrad, Červenáhora hrad zbořený, Ratibořice tvrz pustá,

114

Litboř tvrz pustá, městečka: Žernov a Červenáhora, vsi: Olešnicc, Víska, Všeliby, Stolín pustá, Mstětín pustá, Lhota Řešetova, Ratibořice, Litboř, Heřmaničky, Světlá, Hoříčky s podacím, Lhota pod Hoříčkami, Chlistov, Křižanov, Libnětov, Výrov (?) pustá.

Spojené zboží Adrspachské a Skalské: **Adrspach** hrad zbořený, vsi: Adrspach dolní a horní s podacím kostelním, Zdonov s podacím (Merkelsdorf); **Střmen** hrad zbořený, vsi: Teplice s podacím, Javor, Nová ves (?); **Bystré** hrad zbořený, Starkov městečko, vsi: Bystré, Chlivce pustá, Jivky pusté, Strážkovice pustá, Metuj (s majiem k zámku Skalám, kterýž byl Thuoma zeman Protivec); **Skály** hrad, dvory poplužní s poplužím, vsi: Studnice, Skalky, Verněřovice s podacím, Záboří pustá, Markoušovice pustá. —

Pan Jan z Pernsteina obmyslily také obec Náchodskou brzo po nastoupení svém novým listem nadacím v tato slova:

„Já Jan z Pernsteina a na Helfensteině, pán a pravý dědic panství Náchodského, známo činím tímto listem obecně především, kdež čten neb čtouc slyšán bude, že jsou předstoupili přede mne opatrní Purgkmistr a radda města Náchoda, věrní moji milí, jsouc ke mně vysláni ode vsí obce, žádajíc mne snažnými prosbami za to, abych jim všech listův a obdarování jejich potvrdil, kteréž mají od prvních pánův a držitelův Náchodských, a zvláště od urozených pánův pana Jana z Janovic a na Náchodě, dobré paměti, a od pana Hynka též z Janovic, syna jeho, tak jakž ti listové sami v sobě šíře ukazují a zavírají; kdež já k jich slušné prosbě a žádosti jsouc nakloněn, těch všech listův jim potvrzuji, upevňuji ve všech artikulích, punktách a klauzulích, tak jakoby v tomto listu mém slovo od slova zapsány byly. A nad to vejš jim tuto milost činím, prohlédajíc k tomu, čím ode mne delší milost poznají, aby se tím lépe pode mnou živiti mohli: Lázna, kteráž tu v Náchodě jest, z kteréž mi každý rok dvě kopě grošův českých vychází, a tři slepice,

115

tu láznu té obci dávám s tím platem i s tou. řekou, kteráž k té lázni na ten čas jest, aby ji oni měli, drželi a užívali bez mé, dědicův a potomkův mých všeliké překážky. Item, jakož jest pan Hynek Špetle z Janovic jim tu svobodu dal, aby v vůbcích svých měli vůli a svobodu klepy⁵² zajíc honiti a zabiti, když by se jim zdálo, i nad to já svrchupsaný Jan z Pernsteina tuto jim milost a svobodu přidávám, aby tyž klepy honiti mohli i na těch gruntech, kteréž k těm všem náleží, kteréž s nimi právo trpí a šosují, totiž: Starý Náchod, Bílejovec, tři dvory v Malém Poříčí, Roudny a dva dvory v Brašci, a to na takový způsob, aby na obcích svých i na těch

⁵² hon do tenat. Léč zaječí obnášela 30 tenat zaječích, teneto zaječí pak obsahovalo 30 sáhů.

svrchu psaných obcech k těm všem příslušejících dvakrát do roka klepy honiti mohli, a to jmenovitě o.masopustě, jednou, a k hodům vánočním druhé, a více nic; a toliko ti honové aby se děly purgkmistru a konšelům k jich obecné potřebě a žádnému jinému; však chtěllybych já neb dědicové moji aneb budoucí páni Náchodští tu rozkázati honiti ouředníku, to sobě pozastavuji. Item, také jim tuto milost činím: jakož polovici mejta dávali z volův a z koní, které jsou sami Náchodští hnali, to jim mejto také odpouštím a spouštím, aby mně ani dědicům a budoucím mým povinnováni dáli takového mejta nebyli; však na takový způsob: coby oni sami volův aneb koní hnali bez všelijakých spolkův s jinými je kupci majíc; než jestli žeby se přihodilo, a který s kterým kupcem odjinud v takových volích a koních spolky měl, a takových spolkův tajil, toho se nám dovědělo, tedy sobě to, dědicům svým i budoucím pánům Náchodským pozůstavuji, abych ty voly neb koně mohl rozkázati pobrati, jakoby mejto prohnáno bylo. Kdež já svrchu psaný Jan z Pernsteina a na Helfensteině slibuji sám za se, za dědice a potomky své, že ti všickni artikulové napřed

116

psání jim Náchodským ode mne i od dědicův a potomkův mých v celosti zdrženi býti mají bez přerušení. Tomu na svědomí pečet svou vlastní svým jistým vědomím k tomuto listu jsem přivěsiti rozkázal, a pro širší toho vědomost připrošil jsem urozených vladyk pana Jana Tamchynu z Doubravice a na Tošově, a pana Tobiáše Slanského z Doubravice, že jsou pečeti své podle mé k tomuto listu, sobě a dědicům svým beze škody přivěsili. Dán na **Pardubicích** v pondělí den sv. Bartholoměje letha Páně 1534.“ (24. srpna.)

Společenské poměry minulých dob poznáváme i ve zřízení cechovním; pročez tuto klademe opis listu původního na pergameně, daného od p. Jana z Pernsteina cechu krejčovskému.

„My Jan z pernsstayna a na helffensstainie *etc.* y z swaymij Erby a praway diedicz panstwJ Nachodskeho znamo czynime tijmto listem obecznie przedewsssemij, kdez czten nebo cztauczny slyssan bude, zie sau przedstaupili przed nas pocztiwi czechmistry a mistrzy rzemesla kreyczyrskeho z miesta nasseho nachoda, poddaniy nassy wiernij milij a ukazalj sau nam Artykule podle kterych by se w czechu rzyditi a sprawowati chtielij, przytom nas spilnosti prosycz abychom gim takowych artykuluow milostiwie potwrditi raczylj, kdez my wzhlidagicz na gegich slussnu ziadosl a chticze tomu aby se pod namij tijm lipe zywiti mohli tiech artykuluw gim tijmto listem kteryz slowo od slowa do nieho postawenij sau a takto zniegi potwruzegem; Item kdyby thowarysse do czechu przygiti chtielj, tehdy ma dati libru wosku a pul kopy grossuow do czechu. Item gestlizeby který thowaryss z toho rzemesla uczynii proti rzemesla kteru winu a kdoby kteremu thowaryssy winu dal, z czieho koli, a gestlizeby byl mistry a rzemeslem uznan w te winie, tu winu mistrzy brati magi a obraczeti na wosk przed tielo bozy, Item acz gestlizeby se przyhodilo, zieby kteray czlowiek mistru kreyczymu sukno neb rzemeslo przynesl k ssyti a

117

a kteray dluzník to stawieti chtiel pro swuoy keray dluh, to byti muz, nez toliko ten u kohozby sukno a neb jine wieczy k tomu rzemeslu przyslussegicz kupowal a zato dluzien zustal, muz stawiti a byliliby ty wieczy zssyte od tiech zaplatiti ma ten kdož stawuge, Item gestlizeby kteray mistr przygal ktere rzemeslo a rozumiege gemu zieby kradene bylo, ma se z tazati na te osobie gestli to swobodne a budeli swobodne ma dielati, pakliby nebylo a kdo se toho gal a prowedl ten mistr ma trestan byti podle wule thowaryske, Item kdozby przygal uczednika wto rzemeslo, gest rzad aby ten uczednik dal do czechu libru wosku pakliby ten mistr zmesskal aby sam dal, bylliby hoden ucziti se. Item Gestlizeby keray thowaryss snamij wzal a neb przygal czech ma snamij trwati do roka, pakliby chtiel odgiti muz to uczyniti. A potom chtieliby mezy namij byti po tom rocze a odgiti zase przygda uczyn rzad do czechu jako

prwe leczby se opowiediel. Item kterayby thowaryss byl przygat do czechu, k nam aby ten rzad ktery gest mezy namij uczynil a zachowal, pakliby wtom sa przygat koho gineho rzemeslem ffedrowal bud yakz kolj ma trestan byti a na to pokuta ulozena gest, pak pokuta gedna libra wosku. Item kdyby o kteraym thowaryssy toho rzemesla przezwiedielj zieby w mili nebo blize mile kdezkoj dielal na gruntech gehu mi^{ti} pana drzenij nachodskeho, kteray thowaryss, rzemeslo ma gemu pobrano byti przyczemzby postizen byl a tu pro nezachowanij porzadkuow czechownich kterez mezy namij se zachowawagj od starodawna gest na to pokuta uloziena pul kopy grossuow do czechu a ktomu aby trestan byl ten gisty pro waytrznost tiech porzadkuow kterez se mezy namij zachowawagj, Item kdyzby koli czechmistrzy neb mistrzy rozkazali do czechu a kteray mistr nepryzssel aby dal geden gross do czechu kromie leczby kdo bezelsti odssel a czech ho nedossel, pakli od giti chce aby se czechu sam opowiediel a dwa penize dal ukaze przyczynu

118

toho hodnu, kde ma giti, Item kteray se mistr nayposlez ozsadij, kdyz proczesy gest ten ma swicze thowaryske zprawiti aby neseny byli pakli toho neuczynij ma k sobie winu podle uznaniy mistruw pod pokutu libry wosku A tez aby do czechu gine mistrzy a thowarysse obchazel kdyzby gemu czechmistrzy rozkazali, Item mistrzy kdyzby czech wobeslan byl od czechmistruw abyste se sessli byloliby pro mrtweho, pakliby y pro ginau przyczynu bylo abysste se sessli kdyz czech bude obeslan a to pod winau toho gednoho grosse a ten nema odpusstieti byti lecz pro hodnu przyczynu; Item Tez swoleno ze wsseho czechu kdyzby se komu wiedieti dalo od czechmistruw kdoby kde dielal proti porzadku czechownimu budto w miescie nebo we wsy na gruntech gehu milosti pana a bylo na koho uznano z towarysuow aby kazdy bez wymluwy ssel pod pokutu dwau grossy bilaych Item kdezby se ktery syn mistra toho rzemesla uczyl temuż rzemeslu a potom wyucze se rzadnie chtiel zywnost mezy namij prowaditi má przygat byti a nema se od nieho podle porzadku do czechu brati peniez anij gineho nicz wssak tak gestlizeby ktomu chwalitebnie a rzadnie ssel, Item gestlizeby keray mistr gsa w nassem czechu ktore rzemeslo kracyzyske budto sukniy aneb ktore kolj gine kreyczowstvto dielal, geslizebyi swym neumieniem skazył to ma gemu przywrzeno byti tomu gistemu kdozby dielal a o to ma rozeznan byti starymi mistrzy y knaprawie przyweden, wssak tak do trzetiho dne gestlizeby se gemu to dilo nelibilo, pakliby ten gistay wtom chodil a neoznamil do trzetiho dne giz se stoho mistrzy wynimagi zie tijn powinnij nebudau toho gisteho opatrzyti gestlizeby wtiech ssatech chodil a gich u sebe zanechawal yakz se nahorze pisse, Item gestlizeby kdo chtiel bud domaczy neb wandrownij snamij w czechu byti a rzemeslem zywnosti mezy namij uzywati, tehdy ten nebylliby zenaty aby nebył przygat do czechu leczby se ozenil, pokudby gemu przyroczy przydano bylo

119

gmenowitie do czwrt letha porzad zbiehleho, pakliby tomu dosti neuczynil aby mezy namij rzemesla a czechu prazden byl, wssak tak aby rzadnie naprzed podle wule bozy a dobrych lidi k tomu ssel, ginacz nema ktomu rzemeslu przypuszczen byti, Item ziadny z mistru nema geden druhemu thowaryssuow zwerstatu odluzowati, pakliby na koho bylo uwedeno ten aby dal sedm grossuow do czechu, Item Gestlizeby se kteray mistr dopustil przy tomz rzemesle kreyczyrskem budto smilstwa nebo czyzolistwa aby prazen byl rzemesla, Item tez gestlizeby se kteray z mistruw aneb thowaryssuow dopustil yakezkoli kradeze a nan uznano bylo ma tez rzemesla prazen bayti Y chticze my tomu swrchupsany Jan z pernstayna aby tiz czechmistrzy a mistrzy rzemesla swrchupsanego przy tiech artykulich gimij se rzydicz a z toho newystupugicz zachowanij byl list tento snassym gistym wiadomijm pod peczeti nassy gym sme wydati rozkazalj Genz dan a psan na zamku nassym **Kladsku** w sobothu przed swattu

Alzbietu letha panie tisyczeho pietisteho trzydczateho osmeho pocztyagicz.“ (16.listop. 1538.)

Připojujeme hned některé dodatky, které nalézáme v listu pergamenovém, témuž cechu od p. Albrechta Václava ze Smiřic daném na Kostelci černém dne 9. března 1613 pod pečeti trojí:

„...Kdo za mistra přijatu býti žádá, prokázati se má, že nejméně rok za tovaryše v Náchodě dělal; při přijímání za mistra povinen do cechu dáti 5 šs. gr. míš. a dvě libry vosku, a cechmistrům a spolumistrům svačinu učiniti; syn mistrův, který na vandru tři leta pořád zběhlá řemeslo dělal, dá toliko půl kopy míš. památného; ... do cechu scházeti se mají k uložené hodině střízliví a ne opilí; kdoby opilý do cechu přisel, vězením trestán býti má a pokutou 4 gr. míš.; žádný mistr nemá více čeládky k řemeslu chovati, než toliko jednoho tovaryše a druhého pacholíka, a k tomu může míti i učenníka, leč pro pilnou potřebu

120

z uznání cechmistrův,....kdyby cechmistři o kterém tovaryši anebo krejčím, ještoby s cechem trpící nebyl, přezvěděl, že v městě nebo ve vsi, blíže jedné míle od města, u kohokoli šil a „sstoloval“, mají moc a právo na takového „sstolíře“ a nepořádného krejčího sáhnouti, a jej se vším tím dílem vyzdvihnouti, vězením šatlavním ztrestati, a ku pokutě 2 šs. míš. přidržeti; — kdoby pak ve svém obydlí takového „sstolíře“ přechovával, má jednu bečku soli na zámek propadnouti a odvesti;....učenník má do cechu 2 ½ šs. míš. odvesti a dvě léta řemeslu se učiti.“ —

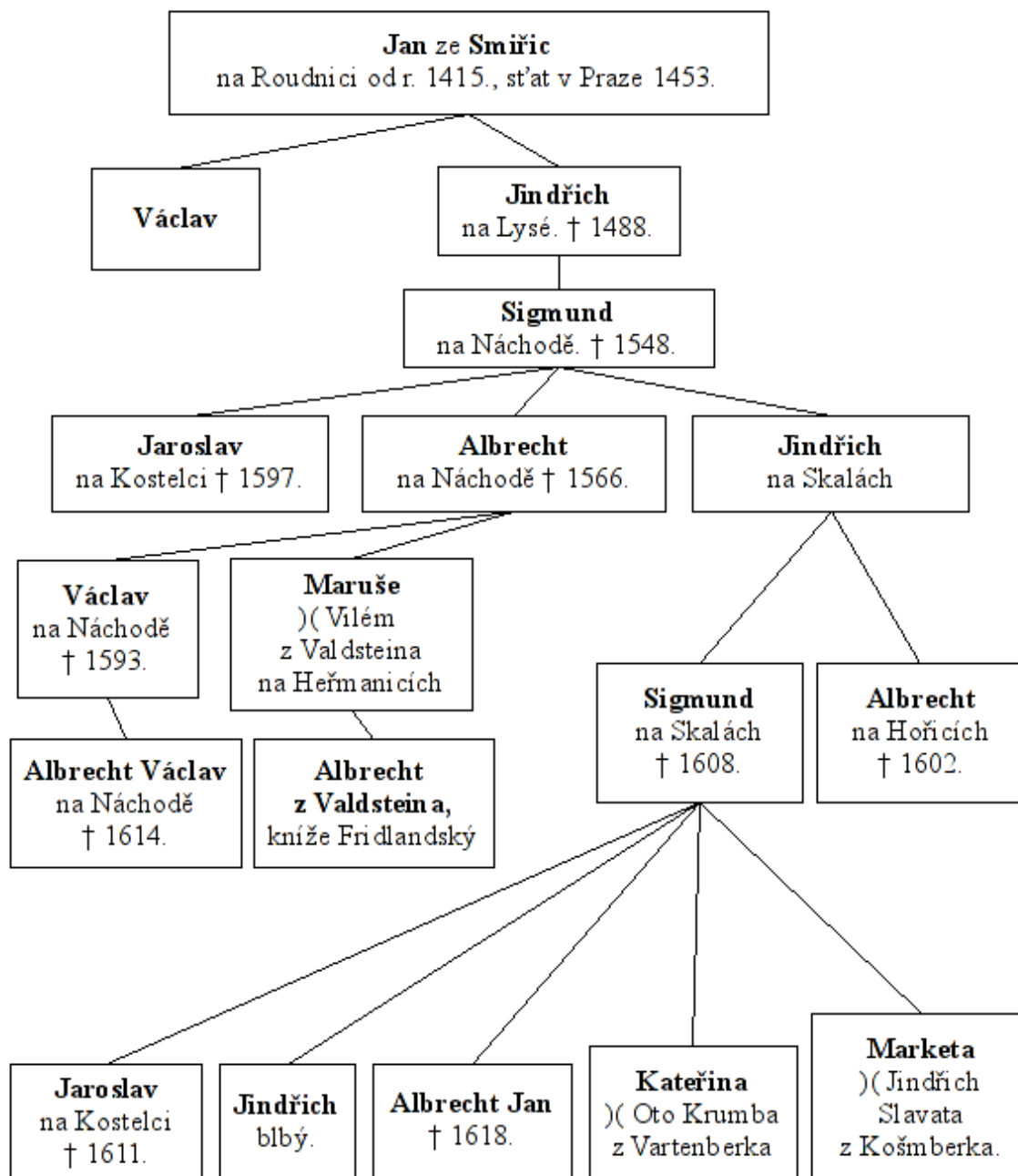
Pan Jan z Pernsteina nezachoval Náchod při rodu svém, nýbrž r. 1544. zboží Náchodské a Visenburské prodal p. Sigmundovi ze Smiřic za 18450 šs. gr. pr.; když byl prvé r. 1543. zboží Risenburské a Skalské postoupil p. Bemartovi Žehušickému z Nestajova a na Tupadlech za 6050 šs. gr. pr.

Pan Jan z Pernsteina zastával ouřad nejvyššího hejtmana markhrabství Moravského, i zemřel 8. září 1548, pozůstaviv tři syny: Jaroslava, Vratislava a Vojtěcha; ale již syn jeho Vratislav, nejvyšší kancléř český, podědiv oba bratry, marnotratností svou zbavil rod svůj bohatství zděděného, pozůstaviv r. 1582. synu svému Janovi jmění dosti skrovné. Vnukem jeho Vratislavem vymřel r. 1631. rod tento někdy tak slavný po meči; sestra pak jeho Febronia, setrvavši až do smrti své r. 1646. ve stavu svobodném, zvěčnila památku svou založením škol latinských a kláštera řádu pobožných škol čili Piaristův v Litomyšli r. 1640.; jakož i statek svůj Solnický a Kvasinský odkázala řádu Karmelitův v Praze. —

Páni Smiřičtí.

Jelikož páni rodu toho rytířského a později teprv za panský prohlášeného v Náchodě sídlo své vyvolili, a do vymření rodu v něm setrvali, přikládáme stručný kmen rodu.

121

Sigmund Smiřický ze Smiřic. 1544-1548.

Pan Sigmund téměř v dětinství dán jest do služby biskupa Varadinského v Uhřích, odkudž za panoše přijat u krále Matiaše, jemuž, ač tento těžké boje zdvihal proti Čechům věren zůstal až do smrti jeho 1490. Vrátiv se napotom z Uher, kdež řeč svou mateřskou zapoměl, ujal panství Skály nad Jizerou v Boleslavsku, i přikoupil Navarov, později 1540. Hořice a Miletín, konečně r. 1544. Náchod. S druhou manželkou svou Kunkou z Fictum a z

Nového Šumberka zplodil 16 dítek, z kterých dcera Kateřina provdána byla za p. Bernarda Žehušického z Nestájova, pána na Risenburku našem. Umřelť pak pan Sigmund v stáří 80 let r. 1548., a pohřben v kostele Týnském nad Roveňskem, blíže Skal.

Albrecht Smiřický ze Smiřic. 1548—1566.

Zdá se, že synové p. Sigmunda nějaký čas nedílně vládli statky otcovskými; aspoň to nasvědčuje zápis tento: Léta 1550., jakož „J. Mt. uroz. p. Sigmund ze Smiřic, dobré paměti, dáti ráčil uroz. p. Hanuši. Brodinskému z Brodějovic „sbor“ i s tou zahradou při něm⁵³ ku pravému a dědičnému užívání; to nyní i J. Mti p. p. Jaroslav, Albrecht a Jindřich, bratři vlastní Smiřičtí, dáti a potvrditi ráčili.“

Jaroslav ze Smiřic, narozen r. 1513., zakoupil r. 1547. panství Kostelec nad černými lesy, vzaté z pokuty od krále Ferdinanda Diviši Slavatovi ze Chlumu, za 30.000 kop gr. Milovník turnaje či sedání a jiného dobrodružství rytířského právě při smrti otce svého byl na cestě do Španěl; r. 1555.

123

při slavných kolbách, od arciknížete Ferdinanda v Plzni strojených, předkem se účastnil, načež r. 1556. nalézáme jej u Sihotu v boji proti Turkům. Třem císařům platné prokazoval služby, i zastával úřad královského maršálka, napotom hofmistra 1571. do 1597. Dokonal život svůj v Praze dne 18. listop. 1597, stár 84 leta a v Kostelci pochován. Jelikož mu čtyry dítky v útlém věku zemřeli, ze svých zboží učinil majorat v ten způsob, aby totiž nejstarší z rodu jimi nedílně vládl.

Jindřich ze Smiřic, bratr druhý, zdědil Skály, Navarov a Hořice. Dokonav život r. 1568., pohřben podle otce v Týně nad Roveňskem.

Vnukové jeho ze syna Sigmunda, Jaroslav a Albrecht, poslední rodu svého, vešli v držení všech statků Smiřických; jak později bude povědíno.

Albrecht ze Smiřic, dědic Náchoda a Miletína, kterýž poslednější však r. 1560. prodal za 13250 kop gr. Jiřímu z Valdsteina a na Hostinném, téhož roku zakoupil od bratra svého Jaroslava zboží Škvorecké. Prvé však r. 1555., kdež byl zastával úřad hejtmana krajského v Hradecku, na panství svém Náchodském rozprodal množství ulehlí a pustin, od časův husitských ladem ležících, i ač za levný peníz bylo prodáváno, předc nad 3000 kop gr. pr. se sešlo. —

Na ukázkou poměru vrchnosti k městu sdělujeme zde opis listu pod pečeti daného:

„Já Albrecht ze Smiřic a na Náchodě. Náchodští věrní moji milí. Jakož jest Jan Huček, rychtář volený pro vejstupky své byl na ten čas s něho úřad rychtářský poodložen; však maje nad tím nade vším pozor, jakby mezi vámi řád býti měl a svornost, milost a láska, nechťě tomu, abyste sami, majíce dobrého stavitelé býti, rušitelé byli: protož jest vůle má, aby on, Jan Huček, zase ouřad rychtářský na se přijal a takto aby se choval: Což jemu z poručení mého, nebo, místo mé držící, ouředníka rozkázáno bylo, aby hned

124

tak činil a jináč nic; k tomu ouřad, konšelé Náchodští, též cožby jemu rozkázali, jakž se při úřadu svém chovati by měl, aby tak činil; vězně, kterékoli by měl, jakby měl je vazbou držeti a k nim se chovati; a na své hlavě nic aby nezavíral, než to, pokudžby závazku jeho náležitě

⁵³ Jelikož čeští bratři, Pikarti nazýváni, k rozkazu krále Ferdinanda ze země byli vypovídáni, sbor bratrský v Náchodě připadl opět na vrchnost.

bylo, a ve všem konšeli se řídil, je v poctivosti měl, to do něho míti chci. A vy konšelé zvláště sami na sobě příklad dávejte, těch všech k....věcí za nechajíc, to do vás míti chci. Hospodář města nad tím nade vším obzvláštní pozor at' má, a toho ničehož at' se nepřehlídá, chce-li sám trestání odemne ujíti. Říha krajčí ten se k závazku rychtářského propouští. A to zvláště míti chci, kdyžby koli tento rychtář volený doma nebyl a po své potřebě odšel, starší obecní, kteří jsou, ku kterému by kolivěk žílu přines a úřad mu svůj poručuje, aby bez výmluvy, to k sobě přijal, a on rychtář má hned purgkmistru oznámiti i o svém odchodu. To všecko v pamět složíc tak se zachovejte. Dán na zámku Náchodě v pondělí před památkou sv. Tomáše, Apoštola Páně, leta *etclij*^o.“ (1552. 19. pros.)

K roku 1560. zachovala se pamět o trojí veliké povodni, kdež příval rybníky „pilný a obecní“ protrhl, a převelikou škodu způsobil; zvláště pak na den sv. Jana Burjana voda i do města tekla proudem.

Roku 1562. pan Albrecht Smiřický přikoupil od paní Kateřiny z Hustiřan a na Bartoušově ves Zájezd a dvůr kmetců, krčmu výsadní, kovárnu, krám masný, a clo i se vším příslušenstvím za 1500 kop gr. dluhu.

Ve válce Turecké, která v těch dobách skoro bez přítrže trvala, účastnila se šlechta česká velmi horlivě, osvědčujíc i starodávné hrdinství i horlivost náboženskou proti nepříteli všeho křesťanstva; neboť tehdaž s potupou bylo seděti doma na statku svém panském, kdež jiní krajané při nebezpečnoství obecném krváčeli pod meči nevěřících.

Tak i pan Albrecht do Uher se vydal; vrátiv se však

125

z boje, v mladém věku skončil běh života svého na Náchodě dne 6. pros. 1566, a v chrámu Páně sv. Vavřince pohřben jest.

S Hedvikou, dcerou p. Jana Zajíce z Hasenburku, zplodil čtyry syny, z nichž Sigmund r. 1558. předemřel, Albrecht r. 1567., a Jaroslav r. 1570. otce cestou smrti následovali, jediný Václav došel věku dospělého; tři dcery pozůstalé provdané i Maruše za Viléma z Valdsteina na Heřmanicích nad Labem (matka proslulého Albrechta, vévody Fridlandského), Anna za Albrechta Slavatu z Chlumu na Chrasti, a Kateřina za Lukáše z Žerotína, po druhé za Jana z Řičan.

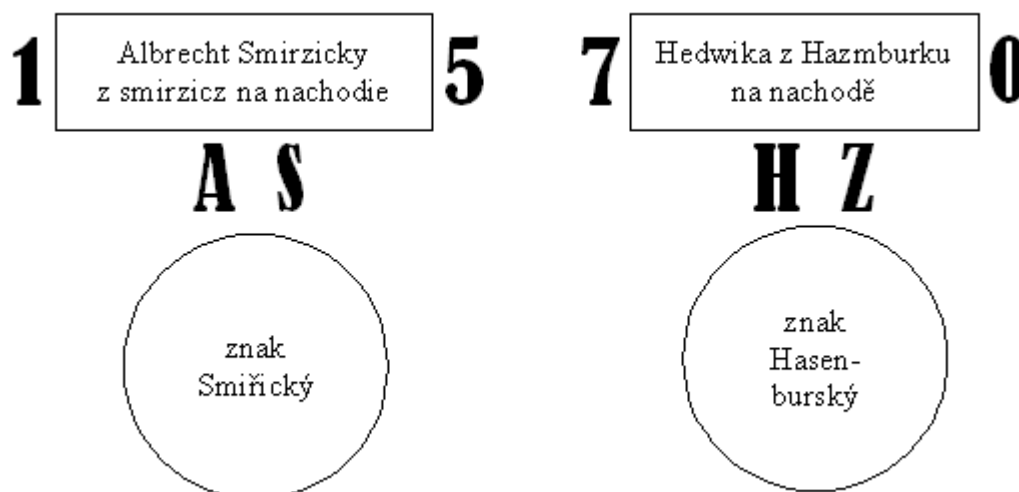
Hedvika Smiřická z Hasenburku, poručnice 1566—1586.

Vrchní poručenství nad sirotky páně Albrechtovými přijal bratr jeho Jaroslav ze Smiřic na Kostelci černém, správu panství Náchodského a Škvoreckého vedla však vdova Hedvika takovou obezřelostí a svědomitostí, že mimo jiné zboží Náchodské rozšířila statkem Skalickým a Ratibořickým. Roku totiž 1575. od Jiřího Otmara z Holohlav přikoupila za 500 kop gr. (?) Skalici malou, totiž: tvrz s pivovarem, dvorem poplužním, mlýnem, dvory kmetcými⁵⁴; téhož roku od paní Elišky z Dohalic, manželky Protivce z Karlova (a dříve Votíka Straky z Nedabylic) dvůr kmetců ve vsi Skaličce; a r. 1582. od Magdaleny z Nestájova, manželky Adama z Kounic a z Újezdce, Ratibořice za 8500 kop gr., totiž: Ratibořice dvůr poplužní s mlýnem, a vsi: Lhotu pod Hoříčkami, Chlistov, Křižanov, Zábrodí. —

Památku zbožnosti své pozůstavila, darovavši ku chrámu děkanskému kalich stříbrný, hluboký, po dnes zachovaný, na jehož podstavku nalézá se znak Smiřický a Hasenburkský s rokem 1567.; téhož také roku ornát černý aksamitovými, vše

⁵⁴ Zápis tohoto trhu schází.

okolo zlatými tkanicemi a štrápci ošitý, a slovy z perel a drahých kamenů krumplovaný; z něhož ovšem nyní není památky. Nadto obnovila nákladně chrám Páně, jak se posud spatřuje, když totiž loď kostelní zklenouti, a kruchty na sloupech štíhlých vyzdítí kázala. Hlavní zdi loď kostelní a taktěž presbyterium i s klenutím svým — vše základu, gotického — pocházejí z doby mnohem starší. Obnova kostelní ukončena roku 1570., jak dosvědčuje kámen nad hlavním vchodem zasazený s nápisy těmito:

Paprocký vypravuje dosti podivný úkaz, že totiž r. 1570. v čas žní z malého, černé slepici podobného mraku nad městem povstalého, oheň hromový vyletěl, na prostranství zámecké padl, a tu se v tak veliký plamen před očima mnohých lidí rozničil, že jako deset otepí slámy hořel, a vznesa se vzhůru, věž velkou, pět loket tlustou, roztrhl, dva vězně v ní smrtelně omráčil, a posléz zvukem silným do oblak zmizel. Při tom také prý chrám Páně v městě a dům radní shořel. Však o tomto ohni v knihách městských nikde zmínka se neděje.

Odevzdavši paní Hedvika správu panství synu svému Václavovi ze Smiřic, téhož předemřela r. 1592., a v chrámu Páně sv. Vavřince pohřbena jest.

Václav ze Smiřic. 1586-1598.

Léta jinošská, ztrávil na učení v Itálii a v službě arcivévodě Karla Štýrského, vrátiv se pak, v manželsví vstoupil r. 1587. s Dorotou, dcerou Otakara Holického ze Šternberka a na Leštně, s kterou zplodil syna Albrechta Václava a dceru Kateřinu, napotom provdanou za p. Rudolfa ze Stubenberka na Novém Městě Hradišti nad Metují.

Tento pán listem daným na Náchodě 25. srpna 1586 daroval „z lásky nakloněný“ Hanušovi Buchloveckému z Křížkovic, úředníku, svému Náchodskému, ke dvoru jeho ve Starém Městě „louku, jenž slove Malou Hatcovu vsecknu tak, jakž se k zámku od starodávna užívala a držela.“ —

Však na krátce byl život jeho; neboť sotva 30 let stár, umřel ve Škvorci dne 10. srpna 1593, a ve hrobce Náchodské podle rodičův svých pohřben jest. — Vdova pozůstalá, Dorota

ze Šternberka — kteráž přežila syna svého Albrechta Václava, zemřevšího r. 1614 — opět se provdala a za Křištofa, hrabě z Fürstenberka, jemuž porodila jedinou dceru Annu Albertinu, na kterouž zdělila panství otcovské Leštno, a kteráž se provdala za pána z Řičan. —

V roku zemřítí páně Václavova. 1593. za příčinou války Turecké musel každý ze stavu urozeného z dvanácti osedlých jednoho ozbrojence, taktěž města svobodná z desíti osedlých též jednoho postavit; nad žoldněři panství Náchodského ustanoven za hejtmana Jan Holý Kostelecký, nedávno v Náchodě (čís. d. 73) usedlý. Vojsko z celých Čech obnášelo 2000 jízdných a 22.000 pěších, kteréž, shromáždívši se u Znojma, vedením pana Petra Voka z Rosenberka do Uher vešlo, a tam podle ostatního vojska císařského Turkům statečně odpíralo.

128

Albrecht Václav ze Smiřic. 1593-1614.

Opět sirotek sotva tříletý! — Ač ještě žil děda jeho bratr, však u stáří vysokém, Jaroslav ze Smiřic na Kostelci nad černými lesy, poručenství převzal Sigmund ze Smiřic, páně Václava bratranec, pán na Skalách, Dubu, Fridštejně, Hořicích a Kumburku, od r. 1397. také na Kostelci černém, a do smrti své r. 1608. zastával, a to věrně; neboť roku 1600. zakoupil k ruce svěřence svého Albrechta Václava a k panství Náchodskému připojil statek Risenburský od p. Jana z Talmberka za 8000 kop gr. českých, a sice: Risenburk hrad, dvůr poplužní, pivovar, městečka: Žernov a Červenáhora, vsi: Skalka, Všeliby, Olešnice, Víska, Stolín a Mstětín.

V té době i obec Náchodská, používši doby příležitě, na časy budoucí dobře se opatřila živým pramenem vydatné pomoci v potřebách obecních, když po smrti p. Tobiáše Slanského z Doubravice zakoupila r. 1600. zboží jeho Slanské; načež roku příštího od císaře Rudolfa majestat obdržela:

Majestat původní shořel při velikém ohni Náchodském r. 1663.; načež obec výpis téhož majestatu v řeči německé vyžádala r. 1673. od cís. hejtmanství hrabství Kladského na listu pergamenovém, s úřední pečeti větší vysutou a podpisem hejtmana Kladského hraběte Jana Jiříka Götz'e, který tuto v překladu českém podáváme:

„My **Rudolf II.** z Boží milosti volený císař Římský, po všecky časy rozmnožitel říše, Uherský, Český, Dalmatský král, arcikníže Rakouský, markrabě Moravský, Lucemburský a Slezský kníže, a Lužický markrabě *etc.* Vyznáváme a oznamujeme od Nás i na místě Našich dědicův a budoucích králův Českých i hrabí Kladských tímto listem všem, že jsme z obzvláštní milosti císařské i královské, z příčin hodných, s dobrým rozmyslem, po pilném a dospělém uvážení našich rad, jakožto nejvyšší poručník, pro větší užitek, vzdělání ano

129

i rozmnožení pozůstalý statek sirotčí někdy Tobiáše Slanského z Doubravice a na Slaném opatrným, Naším věrným a milým: purkmistru, konšelům a celé obci města Náchoda v království Českém, jim a jejich budoucím, na časy věčné prodali trhem nezrušitelným a jim propustili: ve vsi **Slaném dvůr** poplužní s poplužím tak, jak někdy Tobiášovi Slanskému z Doubravice a na Slaném i dědicům jeho byl prodán, a on toho držel, jměl, požíval aneb požívatí mohl, směl, měl, a chtěl se všemi k tomu příslušnostmi, jakžkoliv by mohly jmenovány býti, a nic z toho nevyjímaje, v hrabství našem Kladském ležící, ve všech mezích a hranicích jak rozliční kusové od starodávna leží a od jiných sousedních vsí a statků jsou obmezeny, i se všemi k tomu příslušnostmi nic z toho nevyjímaje, s dědinami, lesy a porostlinami půl třetího lánu, s lukami, s dvěma pustinami, s pastvami,, s potoky, s

vodotočinami, s rybníky, s strouhami, s sádky a kuchyňkami, s jistým úrokem dvou kop míš. na dědině, kterouž, někdy Václav Turák ve vsi dotčené, Slaném, držel, s pustinou Plosov, též se zbožím Kodeřovským s příslušnou k tomu pustinou; — ves „**Březová**“ se dvory kmetskými, s dědinami ornými i neornými, s lidmi osedlými i neosedlými aneb z gruntův sběhlými, s sedláky, s zahradníky, s podruhy, s platem, s kůrmi, s vejci, s ospy, s robotami ku dvoru, s pokutami, s lukami, s pastvištěmi, s drahami, s palouky, s myslivostí s čížbami, také s robotami k sečení a hrabání ovsa a jiného obilí, s pastvami, s potokem, počínajícím ode drah dotčené vsi Březové až k výtoku u Žakešského mlýniště, s lovy rybními i rakův v potocích, s lesy, s háji, s horami, s kopci, s pahorky, s údolními, s cestami a stezkami, se všemi důchody, úroky panskými, soudem, požitky i se všemi jinými příslušnostmi, vyjmenovanými i nevyjmenovanými, nic ovšem nevyjímající z toho, co k nadepsanému dvoru poplužnímu ve vsi Slaném a vsi Březové od starodávna bez ujmy příslušelo, bylo držáno

130

a užíváno, aby i oni podobně požívali a měli pod Námi, Našimi dědici a budoucími králi Českými, hrabí a pány hrabství Našeho Kladského, nic z toho nevyjímající a bez všeliké překážky. Podobně ves **Slané** s dědinou, s rolemi ornými i neornými, s sedláky, s zahradníky, s podruhy, s lidmi osedlými i neosedlými a z gruntův sběhlými, s ročními důchody, s obilím, s vejci a kůrmi, s platem, s ospy, se služebnostmi, všemi robotami ku dvoru, jako: orání, sečení ovsa a jiného obilí, sena i otav hrabání a do stodol zavážení i s jinými robotami dle potřeby a jak jim bude poručeno, se vši spravedlností, s panstvím, se vši zvůli, nic nevyjímaje; — dále dva **mlýny**, hořejší Kadeřov, dolejší Plhánek zvaný, se vši zvůli, že mohou mlýny ty opravovati, zvyšovati, a na jejich mlýništích budoucně i více mlýnů vyzdvihovati bez všeliké překážky, jak se jim nynějším i budoucím konšelům a obci častopsaného města Náchoda k lepšímu jich a většímu užitku líbiti a zdáti bude, — a také mají moc a právo míti, v dotčené vsi Slaném, statku jejich dědičně zakoupeném, **řemeslníky** osazovati a chovati, totiž: řezníky, pekaře, kováře, krejčí; a toho všeho se vši zvůli požívatí mají; Item výsadní **krčma** ve vsi **Březové**; i nemá napotom mimo tuto dotčenou krčmu žádnému osedlému poddanému panství Homolského povoleno býti, jakýmkoliv vymyšleným způsobem pivo pšeničné aneb ječné ze kterého města nebo pivovaru ve jmenované krčmě šenkovati a prodávati; pakli proti tomuto vysazenému řádu v zapovědí předc někdo pivo takové v dotčené krčmě šenkovati a prodávati by chtěl, mají častopsaní: purkmistr, konšelé a obec města Náchoda, nynější i budoucí, takové pivo, jim z pokuty propadlé, pobrati a s ním dle libosti naložiti. Také v hořejší a dolní krčmě ve vsi **Slaném**, mimo z Náchoda, žádná cizá piva — bez a mimo povolení purkmistra, konšel a celé obce dotčeného města Náchoda, v jejichžto moc dáno, piva všecka sem vysazovati — šenkovati a prodávati se nepovoluje

131

pod pokutou propadení toho piva, jak nahoře řečeno. I dali jsme purkmistru a konšelům s celou obcí města Náchoda, jim a budoucím jich, tyto dotčené statky, dvory poplužní s poplužím, vsi, mlýny, krčmy i se všemi příslušnostmi za summu jmenovitě 9500 sš. míš.; a mají kupující Nám na zámek náš Kladský k ruce Našeho hejtmána hrabství Kladského hned při postoupení dotčeného statku Slaného s jeho příslušnostmi 5500 sš. míš., ostatní pak 4000 sš. míš. v nejprv příští sv. Jiří tohoto 1601. roku aneb do 14 dnů později, jinak při zabavení tohoto listu zákupního, v dobrých, berných penězích hotově složiti a vyplatiti, načež My dotčené vsi, dvory poplužní s poplužím, mlýny, krčmy městu Náchodu, jeho měšťanům a obyvatelům, i jich budoucím, ihned všecko jak nahoře psáno, do dědictví a vlastnictví postoupíme a dle způsobu a obyčeje našeho hrabství Kladského obyvatel s poddaností k nim obrátíme; a oni Náchodští v pokojné toho držení uvedeni budou. A tak činíme s dobrým vědomím a mocí tohoto Našeho listu na ten způsob, aby oni častojmenovaní purkmistr a

konšelé města Náchoda i s celou obcí, oni i jich budoucí, dotčené vsi, dvory poplužní s poplužím, mlýny a krčmy, jak to všecko podrobně bylo vyjmenováno, dědičně a věčně i se vším právem, s myslivostí, zvůli a spravedlností, jak listy a handfesty na to vydané vykazují, a někdy Tobiáš Slanský z Doubravice to před tím koupil, držel a požíval anebo požívatí mohl a směl jměti, požívali a drželi, to všecko a každé zvlášť, s dotčenými právy a spravedlnostmi, a také zastavovati, směniti a k obecnému užítku městskému obracovati dle nejlepší vůle a libosti, a s tím činiti, konati a nechati mohou a smějí jako s jinými svými vlastními a dědičnými statky za Nás Našich dědicův a budoucích králův Českých a hrabí Kladských, a to docela svobodně bez překážky. Také purkmistru, konšelům a celé obci města Náchoda, nynějším i budoucím, milostivě slibujeme, že je podle předložených rejstříků urbarních

132

a dle tohoto Našeho listu zákupního ve všech jim prodaných statcích a kusech přichrániti chceme, také ode všeho pohledávání je svobodné míti, jim zniklé škody nahraditi, ovšem i zastoupiti je dáti, a je při tomto jejich jmění v pokojném držení a požívání proti každému udržovati. A protož přikazujeme všem a každému zvlášť v království našem Českém obyvatelům všech stavův, v jakékoli hodnosti a důstojenství jsou postaveni, a zvlášť hejtmanu i úředníkům, nynějším i budoucím, hrabství Našeho Kladského přísně, a chceme, aby dotčeného purkmistra a konšele i celou obec města Náchoda, i také nynější a budoucí držitelé nahořepsaných vsí, dvorů poplužních s poplužím, mlýnův a krčem, při tomto trhu dědičném pokojně a bez překážky zachovávali, a je v ničemž ani v nejmenším mýliti nedávali a také žádnému jinému toho nedopouštěli; nýbrž je při tom chránili, ruku nad nimi drželi a je zachovali. Však mají dotčený purkmistr a konšelé města Náchoda s potomky jich a budoucími držitelé statku Slaného při úřadu Našem hejtmanství Kladského revers (úpis) složiti, že oni s celou obcí povinni a zavázáni jsou, netoliko v sněmovních a jiných obecních daních, mnoholi na zakoupený od nich statek tento podle lhůty vypadne, a od jiných obyvatelův a poddaných Našich v hrabství Kladském se odbyvá, rovně spolutpíci býti, ale i také na místě Našem úřadu Našemu Kladskému povinnou poslušnost zachovávatí. Toho na potvrzení pečet Naše císařská zavěšena. Dán na hradě Našem královském v Praze dne 17. dubna roku 1601° —, království Našich Římském 26°, Uherském 29°, a Českém též 26°.“

Rudolphus

Ad mandatum dⁿⁱ electi Imperatoris p^{ri}um
Quintin.

133

Aby však peníz tržní vyplatiti mohli, mimo jiné zaprodali pod úrok všechny grunty zádušní, kněžské, špitálské a obecní některé. Tak louky zádušní rozprodány na 20 dílců za 300 sš., role kněžské a zádušní na 50 za 500 sš., a role obecní „rychta“ na 10 za 90 kop gr. míšeňských.⁵⁵

Toho času pan Sigmund ze Smiřic co věrný poručník netoliko pečoval o časné zboží svěřence svého, ale nad to nadevšecko o všestranné jeho vzdělání, Albrecht Václav ze Smiřic, ještě mládeneček, dán na vysoké školy do Heidelbergu, odtud do Jenevy, tehdy velmi proslulé, načež v Paříži i v literním umění dále se vzdělával, i v rytířských způsobech se cvičil. Ukončiv takto studie, vydal se v společenství pana ze Stubenberka (Fridricha)⁵⁶ Albrechta Pecingara a Michala Slavaty z Chlumu na daleké cesty ku spatření jiných národů a způsobů jich. Cesta jejich šla do Nizozemí, Anglie, Skotska; odtud v průvodu hraběte Skotského od tamního krále Jakoba jim na počest přidaného přeplouli do Dublína, hlavního

⁵⁵ Role „rychta“ zvané leží pod lesem Bránkou mezi steznicem a cestou vedoucí k Novému Městu.

⁵⁶ Aneb Rudolfa, pána na Novém Městě, manžela Kateřiny; sestry téhož Albrechta Václava ze Smiřic, zemřelé r. 1608.

města ostrovu Irského. Při zpáteční plavbě do Skotska zastihla je bouře mořská (7. března), kterouž dlouho byli zmítáni, až i loď o skálu se stroskotala; s obtíží velikou dostíhli břeh ostrůvka nepatrného, kdež pod širým nebem při dešti a padání sněhu přenocovati musili, schoulivše se těly svými na hromadu, a takto jeden o druhého se shřívajíce. Z rána sebrali zbytky zboží svého z lodě stroskotané na břehu, a po dva dni v bídne chatě aspoň teplem zotaviti se hleděli, načež na loďce malé doplaveni do Skotska. Navrátili se pak přes Anglii, Belgii, Francii do přímoří Italského — (tu snad i do Benátek) — odkud skrze říši Německou do Čech se dostali po velikonoci. — Kterého roku tato cesta se dála,

134

na jisto udati nevíme; jelikož však zápiska se nalézá, že r. 1610. panu Albrechtovi Václavu z Náchoda do Benátek poslány byly 3000 kop gr., snadně cestování toto na léta 1609 a 1610 položiti můžeme. —

Roku 1611. po smrti Jaroslava ze Smiřic zdědil p. Albrecht Václav co nejstarší v rodu panství Kostelec nad černými lesy; načež r. 1613. přikoupil zboží Třebešovské, totiž: Třebešov velký a malý, též půl Litoboře za 9645 sš. gr. č.⁵⁷

Pan Albrecht Václav ze Smiřic vzdělán na vysokých školách cizinských, a procestovav skoro celou západní Evropu, jal se i panství svá ozdobovati. Škoda, že v mladém věku zšel z tohoto světa; však i v krátké té době dvojí památku trvajíc pozůstavil:

1.) Především osvědčil dětinou a zbožnou vděčnost svou k předkům svým, když v kostele sv. Vavřince z kamene bílého a tvrdého postaviti dal slušný pomník, jehož popis aspoň podáme.

Nejvýše, čtete tato slova:

„Wjm zagiste zie Wykupitel mug žiw gest a zie poslednij den zemie wstati mam a zase obleczen budu koži mau a w tiele mem uzrzym Boha meho kterehož uzrzym ga sam a oczi me spatrzy a ne jine.

Job. 19. kp.“

Níže pod římsou:

„Letha 1566 w patek den S. Mikulasse Urozeny pan pan Albrecht Smirziczky Zsmirzicz, Syn tehož Pana Urozeny pan pan Waczlaw Smiricz(k)y z Smirzicz na nachodie. a Sskworczj Wautery den S. Wawrzyncze letha 1593 Bieh zivota prostrzedkem Smrti cziasne dokonawsse Tiela gich tuto w Panu odpocziwagi weseleho a Blahoslawene o wzkrzyssenij oczekawagi.“

Pod tím ve výklenku, prací vypukly nalézá se Spasitel

135

na kříži, podle kříže s obé strany klečí rytíři v celém brnění, majíce ruce k modlitbě spjaté. Pod křížem ve způsob podstavce jest trojhran, v němž vytesáno:

„Synowe pana Albrechta

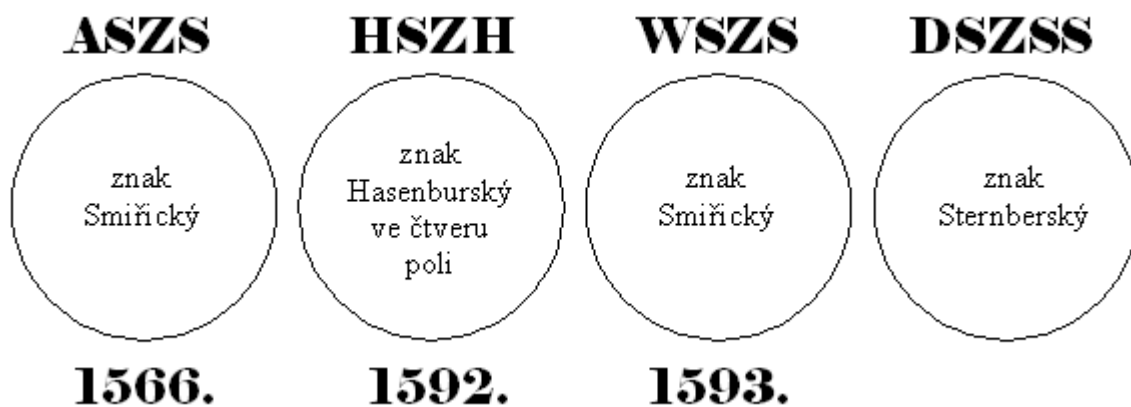
Zygkmund vmrzel letha 1558

Jaroslav vmrzel letha 1570

Albrecht vmrzel letha 1567.“

Na spodní části v šíři celého pomníku:

⁵⁷ Zápis trhu tohoto schází.

Což takto rozumíno:

Albrecht **S**miřický **Z** **S**miřic, zemřel r. 1566.; **H**edvika **S**miřická **Z** **H**asenburka, manželka předešlého, skonala r. 1592.; **W**áclav **S**miřický **Z** **S**miřic, usnul v Pánu r. 1593.; **D**orota **S**miřická **Z** **Š**ternberka, předešlého manželka ; jejíž rok smrti neudán, jelikož syna svého **A**lbrechta **V**áclava přečkala; tedy při postavení pomníku tohoto na živu byla. —

2.) Přestavěl hlavní část nynějšího zámku z gruntu, jak se po dnes spatřuje, mimo některých pozdějších přídavek povrchních. Od něho pocházejí všechny stavby, zaujímající vnitřní dva malé dvorce zámecké i s malou věží hodinovou. Ohromná kulatá věž, jádro celého hradu, jest původní od prvního založení v století XIII., a toliko vrchní část změny utrpěla; pán **S**miřický dal ji obnoviti „třikráte prozračnou.“ — Všecky ostatní částky zámku pocházejí z doby pozdější. Náklad

136

na tuto stavbu byl dosti znamenitý; neboť vydáno 18.384 sš. gr. míšeňských; nad to pak na vyzdvižení věže hodinové a na obnovu věže staré naloženo 4157 kop gr. míš.

I stavitele i rok udává kámen, zasazený nade vchodem do druhého dvorce, kdež vytesán znak **S**miřický (podle něho štít prázdný, jelikož pán byl neženat) a pod ním nápis:

„**A**lbrecht **W**aczlaw **S**mirzicz-
ky z **S**mirzicz na **N**achodie **R**ysm-
burku **S**skworczy a **K**ostelczy nad
czernymi lesy **L**etha 1611.“

Roku 1612. potvrdil **N**áchodským nadání jejich listem obšírným v slova tato :

„**J**á **A**lbrecht **V**áclav **S**miřický ze **S**miřic na **N**áchodě, **R**isenburku, **Š**kvorci a **K**ostelci nad černými lesy *etc.* **K**u památce věčné. **Z**námo činím tímto listem obecně především, kdežkoli čten nebo čtoucí slyšán bude, a zvláště tu, kdež náleží. **J**akož jsou opatrní **P**urgkmistr a **k**onšelé též starší obecní přísežní města **N**áchoda i na místě a jmenem vši obce téhož města, **p**oddaní moji věrní milí, **p**ředstoupivše předemne ukázali mi svá obdarování a privilegia, kteráž od **J**ich **M**ilostí **K**ráľův **Č**eských též od **K**nížat i jiných pánův a předešlých držitelův panství **N**áchodského, pánův předkův mých, sobě nadané mají, těmi se od starodávna řídili, spravovali a posavad jimi a vedle nich se řídí, spravují a bez všelijaké překážky toho požívají. **J**ako první list.....“ (**Z**deť se všechny listiny nám již známé opakují) „**A** tak dále, jakž ta privilegia, obdarování a listové jejich v originalích svých na pergameně psána, ode mne očitě spatřína, na písmě i na pečetích celá a neporušená, vše v obšírnějších slovech v sobě to obsahují a zavírají. **M**ne za to napřed psaný **p**urgkmistr a **k**onšelé, starší obecní i na místě vši té obce v poníženosti prosíce a žádající, abych je při takových všech jejich svobodách, nadáních, privilegiích a obdarováních zůstavil, jim je potvrdil, ruku ochrannou nad nimi

držel, i také nad to vejše víc některými zvláštními milostmi a svobodami ku zvelebení téhož města je a potomky jich abych obdařil. Kterýchžto všech tuto připomenutých obdarování, listův, majestatův, privilegií a svobod a jejich snažně ponížené žádosti Já pováživše, a jich věrnost, poddanost a poslušnost, kterouž jsou jak pánům předkům Mým, také ke mně skutečně prokazovati hleděli, a posavád se tak ke Mně zachovávati, seznavše; i aby na potomní časy tím snažněji a volněji ke Mně i k dědicům a budoucím mým v té poslušnosti nalézati se hleděli, k nim tou milostí jsem se naklonil. A protož Já s počátku psaný Albrecht Václav Smiřický ze Smiřic s dobrým Mým rozmyslem a dobrovolně všech těch svrchu jmenovaných listův a obdarování a v nich obsažených privilegií, svobod, vejsad dobrých, chvalitebných, starobylých řádův obyčeje a zvyklosti ve všech punktech a klauzulích a artikulích, nejinák než jakoby tuto do tohoto Mého listu slovo od slova vepsáni a opáčení byli, jsem potvrdil, a mocí tohoto listu, jsa toho všeho jakožto pán dědičný města Náchoda dobře mocen, ovšem potvrzuji, schvaluji, a je: purgkmistra a konšely, starší obecní i všecků obec města Náchoda nynější i budoucí potomky jich při všem, i také čeho jsou koliv předešle víc nad ta obdarování užívali, bezevší vejmínky zcela a zouplna zůstavuji. A nad to nade všecko je často psané; purgkmistra, konšely, starší obecní, přísežné i všecku obec města Náchoda nynější i budoucí potomky jejich touto zvláštní milostí a svobodou je daruji a za právo věčné tímto listem ustanovuji:

Předně. Kostel, jeden v městě Náchodě se dvěma při něm věžemi i se zvony u prostřed města neb rynku, jakžto v okršlku svém postaven stojí. A druhý **kostel** blíž od města Náchoda, kdež slově u **sv. Jana**, v Starém městě Náchodě ležící s krchovem, kdež oni Náchodští od starodávna své pohřby mívají. Item. **Dům farní** a **školu** s ve městě Náchodě ležící, s dědinami, rolemi, lukami, zahradami,

lesy, s kusem řeky a se vším jiným příslušenstvím, což tak od starodávna k týmž kostelům a faře přináleželo a summou toho všeho, čehož jsou jak na vychování správcův církevních a školních, též potřeby kostelů a školy i jiného potřebného se dotýkající všelijak od starodávna požívali, to vše jim: purgkmistru a konšelům, starším obecním i vší obci města Náchoda na časy budoucí a věčné dávám a osvobozuji. Však tak a na ten jistý způsob, aby oni: purgkmistr a konšelé i všecka obec města Náchoda k týmž kostelům a na tutěž faru a školu jednali a nařizovali a dosazovali knězi a správce církevní i školní muže hodné, pobožné, učené, ty a takové, kteřížby podle zákona Božího a konfessí české z písem svatých vzaté, na níž list a majestát od J. Mti slavné a svaté paměti císaře Rudolfa, toho jména druhého, jakožto krále Českého všem třem u víře svaté křesťanské sjednoceným k též konfessí české se přiznávajícím, tělo a krev Pána našeho Ježíše Krista pod obojí způsobou přijímajícím, stavům království Českého na svobodné provozování náboženství jejich křesťanského léta 1609. daný se vztahuje, učení své vedli, lid Boží témuž vyučovali, touž konfessí a konsistoří Pražskou pod obojí se řídili, správce školní k Akademii učení Pražského pod obojí přijímající se přiznávali, sobě sami na tutěž kollaturu a školu jednati, nařizovati, dosazovati mohli a dosazovali, a v tom dále se vedle snesení dotčených tří pánův stavův pod obojí řídili bez mé, dědicův mých i budoucích pánův a držitelův města Náchoda překážky všelijaké.

Druhé. Aby mohli, moc a svobodu měli měšťané Náchodští, kteříž v držení jsou nebo potom v držení budou, domu těch, k nimž od starodávna **várky piva** přísluší, a držitelova jejich, že prvé, vařivali, vedle téhož starobylého pořádku takových várek na časy budoucí a věčné požívali, a piva bílá pšeniční i ječná dáli vařiti, je prodávati, v domích svých šenkovati i jinám jak do domův sousedských tu

v městě Náchodě. tak do vesnic jich k šosu náležejících, totiž: do Starého Města Náchoda, Bílejovce, Bražce, Malého Poříčí, Sendraže, Mezilesí, Slaného a Březovy, též i do jiných některých mých vlastních krčem a vesnic, do nichž také od starodávna piva svá vystavovali a posavád ještě vystavují, jmenovitě do vsí: Lipího. Jizbice. Dobrošova, dolejší Radechovy, na Babí, na Pavlišov a do Žďárek vystavovati, a je svobodně dáti šenkovati a jak já, tak ani dědicové, a budoucí moji držitelové panství Náchodského, do téhož města Náchoda ani do vesnic jejich výše psaných, též ani do mých svrchu zejména položených vesnic žádného **vína**, ani piva, též ani **páleného** k šenkování vystavovati, vydávati, ani žádných domův šenkovních nebo krčem tu sobě stavěti a zarážeti nemám a nemají. Item. Slady pšeničné i ječné na své **sladovně** obecní tu při městě Náchodě, aby k té potřebě k vaření piva dělati dáti mohli; však z toho obého, jakž ze sladovny tak i pivovaru obecního a krčem mých svrchu psaných, aby z každého sladu a od každého varu Mně, dědicům a budoucím držitelům panství Náchodského jednu kopu míšeňskou, a nic víc, na budoucí časy platiti povinni byli; a naproti tomu, cožby se kdykoliv na opravu pivovaru jejich obecního aneb na rozličné potřeby do téhož pivovaru, kterýž od starodávna tu v městě Náchodě mají, vynaložiti musilo a vynaložilo, tedy aby vždycky jedna polovice toho nákladu podle starodávního způsobu z důchodův mých ze zámku Náchoda. a druhá polovice od obce Náchodské nyní i na časy budoucí a věčné vycházela a se dávala.

Třetí. Kdež jsou také oni Náchodští od starodávna v ty dva **jarmarky**, kteříž se v městě Náchodě, jeden při času neb na den Sv. Víta, druhý na den Sv. Martina držívají, **cla** a **mejta** všelijaká, jak v obou branách z vozů a koní, tak i v městě z krámův a míst kupeckých a handlířských platy vybírali a k obecním potřebám je obraceli;

toho takového cla, mejta a platu aby též purgkmistr, konšelé i všecka obec města Náchoda, nynější i budoucí jejich, tak na budoucí časy k obci té vybírali a požívati mohli, při tom při všem neproměnitelně je zůstávají.

Čtvrté. Jakož jsou oni často psaní purgkmistr a konšelé města mého Náchoda v rathouze jejich sklad a handl **solní** od starodávna mívali, a sůl v prosticích neb bečkách větších i menších k ruce vsí obce skupující, ji zase jak tu do města tak do okolních městeček a vesnic prodávali a posavád prodávají, při tom takovém skladu a handli solním aby jej i dále na budoucí časy bezevší překážky buďto v rathouze neb kdeby sobě k tomu místo obrali, k obci své vésti mohli, Já je zůstávají; a tomu chci, aby takového handle solního v žádné vesnici k zámku a městu Náchodu náležité na časy budoucí blíže jedné míle od města Náchoda žádný nevedl, a na prostice nebo bečky ani strychy, korce neb jakžkoliv jinač soli (krom jedenkaždý k své vlastní domácí potřebě) nepřekupoval, neprodával pod propadením jim Náchodským té vsí soli, cožby se jí kdy u koho tak koupené našlo a postihlo.

Páté. Aby mohli, moc a svobodu měli na časy věčně budoucí všickni měšťané téhož města Náchoda i předměstští soususedé jejich všech živností, **řemesel**, handlů a **obchodů** měšťanských, jakých jiná královská, panská neb rytířská v tomto království požívají, bez ublížení a obtěžování jedni druhých svobodně požívati, a jedenkaždý z nich vedle možnosti a libosti své všelijaké- živnosti, handle neb kupectví i řemesla provozovati, a na čem koliv sobě živnosti spravedlivě a náležitě křesťansky dobejvati beze všeho plata i také překážky a odporosti mé i dědicův a budoucích pánův držitelův téhož města Náchoda.

Šesté. Kdoby kolivěk z měšťanův a soususedův osedlých v témž městě Náchodě **vína** šenkovali chtěl, to aby učiniti a je skupovati a zase prodávati i šenkovati mohl;

však aby žádný vína k šenku dříve nenačínal a načítí nesměl, lečby prvé, tak jakž ten řád od starodávna tu se zachovával, takového vína košť půl pinty purgkmistru přinesl a dal, a potom je sobě od purgkmistra a konšelův města Náchoda spravedlivě podle jích povinnosti šacované a vysazené měl, což oni na své závazky šacovati, saditi mají a povinni jsou; a za tu jejich práci povinen bude ten každý, komuž se tak víno saditi bude, podle starobylého obyčeje jim: purgkmistru a konšelům svačinu, vedle vůle a možnosti své, připraviti, a k tomu z jedné každé nádoby desítivěderní jednu pintu vína jim odvesti, též z každého vědra vína vyšenkovaného po jednom groši míšenském platu k obci Náchodské dáti. Pakliby se kdo tak nezachoval, a o své ujmě, prvé nežliby jeho víno tak sazeno bylo, je načal a šenkoval: tedy ten každý jakožto svévolný a řád dobrý rušící má od úřadu vězením vedle spravedlivého jejich uvážení ztrestán býti, a k tomu povinen bude pokuty peněžité desíti kop míš. k obci dáti.

Sedmé. Z těch všech měšťanských živností, řemesel, obchodů, handlů a kupectví, jakéžkoliv podle těch svobod kdy provozují a provozovati budou, aby Mně, dědicům Mým a budoucím držitelům města Náchoda na časy věčně budoucí tatáž obec města Náchoda i s vesnicemi svými šosovními svrchu jmenovanými, k témuž městu od starodávna náležitými, platu peněžitého, od starodávna šosu jmenovaného a povinného, každoročně Sedmdesáte kop míš. rozdílně na dva termíny, totiž: na sv. Jiří třidceti pět kop míš. a na sv. Havla 35 kop míš., a více nic, platiti a odvozovati povinni byli.

Osmé. Tuto pak obzvláštní milost často psaným: purgkmistru, konšelům a starším obecním i vši obci téhož města Náchoda nynějším i budoucím a potomkům jejich činím, k tomu povolují, plnou moc, právo a svobodu jim dávám: kdyžby kdokoliv a kdykoliv z lidí hodných, dobře zachovalých mezi nimi tu v městě Náchodě neb **při městě se**

osaditi a živnost svou provozovati chtěl, toho při purgkmistru a konšelích v plné raddě náležitě vyhledával, své pořádné na svět splození a dobré zachování a svobodství před nimi ukázal a žádné vrchnosti poddaností zavázán nebyl, toho každého aby do spoluměšťanství a sousedství svého volně přijíti, jej poddaností a poslušenstvím mně k ruce zakázati, živnosti i práva městského mezi sebou jemu povoliti, a zakoupení jeho knihami svými městskými stvrditi; a byl-li by ten, kdoby se tu v městě Náchodě osadili chtěl, které vrchnosti poddaným, o něho o propuštění jeho se dopisovati mohli a moc měli. Též také každého osedlého i neusedlého z měšťanův neb obyvatelův města Náchod a obého pohlaví, žádného nevýmínujíc, kdyžby kdokoliv z nich v městě neb při městě Náchodě déle zůstávati, tu se živiti nemínil, a jinde sobě bytnost neb živnost oblíbíc jinam se odtud obrátiti chtěl, při nich toho žádal aneb od nich pořádné odpuštění vzal; toho každého z člověčenství, z poddanosti, z poslušnosti a ze vsí povinnosti, a čímž by tak koliv Mně neb dědicům, budoucím mým a témuž městu zavázán byl, aby mohli a moc měli listem zhostním pod pečeti svou městskou propustiti, vyhostiti a jeho svobodna učiniti, i o jeho pořádném na svět splození, též rodičův i jeho samého zachování vysvědčiti; a ten každý, jsa tak od nich propuštěn a svobodný učiněn, aby se sám neb sami i se vším svým uměním odtud, kdeby se jemu neb jiným vidělo, jinam mohli bez překážky obrátiti a ve svobodě své zůstávati. Nicméně a tolikéž i lidi poddací jich obého pohlaví z často psaných vesnic k šosu města Náchoda přináležejících, jak by kdy příčina jim se komu dala a nebo oni Náchodští potřebu toho uznali, aby je podle vůle své z poddanosti a člověčenství listy výhostními propouštěti a osvobodovati mohli a moc měli; kteřížto listové výhostní od nich: purgkmistra a konšelův tak komužkoliv vydáváni, mají takovou moc míti, a každému na každém místě v takové podstatě, mocnosti, hodnosti

a vážnosti i platni býti, nejinak, nežli jakoby odemne i aneb dědicův, mých a budoucích držitelův a pánův města Náchoda vydávány, a ty osoby listy výhostními propuštěny a osvobozeny byly.

Deváté. Aby purgkmistr a konšelé města Náchoda nynější i budoucí pro jakéžkoliv viny, přečinění a vejstupky spoluměšťany a sousedy též obyvatele a podšosovní své sami na své závazky podle práva a spravedlivého uvážení zasloužilými **pokutami trestati** moc a svobodu měli, a uznalliby kdy toho potřebu, tedy i starší obecní k takovému uvažování povolali; a když by se pokut peněžitých dotklo, ty na opravu města, aby obraceli.

Desáté. Jakož jsou sobě také purgkmistr a konšelé, též starší obecní i všecka obec města Náchoda s jistým povolením pánův předkův mých **statek Slanský** s jeho příslušenstvím k jich vlastnímu užívání koupili a zaplatili, a na to Majestat od J. Mti Císařské, slavné a svaté paměti císaře Rudolfa, toho jména druhého, jakožto krále Českého sobě daný a to stvrzeno mají, toho také aby mohli, moc a svobodu měli, vše tak zouplna a v té podstatě, jakž týž majestat v sobě obsahuje a zavírá, bez vší překážky a odpornosti mé, dědicův a budoucích mých, i jiného každého člověka nyní i na časy budoucí a věčné požívati a ním jakožto svým vlastním mocně a svobodně vládnouti.

„A což jest tak koliv často psaným měšťanům a obyvatelům i vší obci města Náchoda a poddacím jejich, jakž svrchu dotčeno, od Jich Milostí králův Českých, knížat a pánův předkův mých majestáty a listy vysazeno, osvobozeno i také tuto teď ode mne toho všeho potvrzeno, obnoveno, nad to vejš i více ode mne učiněno a nadáno, jakž tytéž listové a majestatové předešli i také tento list můj v sobě to obšírněji obsahují a vysvětlují, **Já** s počátku psaný **Albrecht Václav Smiřický** ze **Smiřic** za sebe, dědice své i budoucí držitele města Náchoda slibuji a připovídám je často

psané: purgkmistra a konšely, starší obecní i všecku obec města Náchoda, nynější i budoucí jejich, též poddací jejich, při tom při všem v znění a ve všech punktech a klauzulích pevně, stále a neporušitelně bez všelikého přerušení je zachovati, a v tom i dědice budoucí své i každého držitele zámku a města Náchoda zavazují, aby i oni je při tom při všem, což se nadpisuje, stále, neproměnitelně zachovali, a zachovati povinni byli, a žádným vymyšleným způsobem toho ničehož, což tento list i předešli svrchu připomenutí listové a obdarování jejich v sobě obsahují, nerušili, neproměňovali, překážky žádné v tom jim nečinili a činiti nemohli, moci neměli nyní i na časy budoucí a věčné. A pro budoucí jistější toho bezpečnost a stálost i dokonalejší toho. všeho utvrzení týmž často psaným: purgkmistru, konšelům, starším obecním i vší obci města Náchoda nynějším i budoucím jejich k tomu povolují, aby oni neb budoucí jejich, vyžádajíc nad toto od Jeho Milosti Císařské jakožto krále Českého relací a povolení, tento můj list, obdarování, nadání, osvobození, jim ode mne dané, a tak to všecko, což týž list můj a jiní listové a obdarování jejich v sobě obsahují, slovo od slova a zouplna, když by koliv toho potřebu býti poznali, na tutěž relaci císařskou a královskou do desk zemských sobě vložití a vepsati dáti mohli.

Toho všeho, na věčné potvrzení a pro lepší jistotu pečet mou vlastní přirozenou s jistým mým vědomím k tomuto listu jsem visutě přitisknouti rozkázal, a v něm se též vlastní rukou podepsal; a pro širší toho vědomost dožádal jsem se urozených pánův pana Rudolfa ze Štubenberku a na Novém Městě Hradišti nad Metují, J. Mti Římského císaře, Uherského a Českého krále komorníka a dědičného šenka knížetství Štýrského, a pana Jana Rudolfa Trčky z Lípy na Světlé nad Sázavou, Lipnici, Opočně, Smiřicích a Klinikách, J. Mti Císařské raddy a urozených a statečných rytířův pana Oldřicha Gerštorfa z Gerštorfu a z Malšvic na velkém Vosově

a Skřípli, J. Mti. Císařské raddy a prokuratora J. Mti. v království Českém, a pana Jindřicha Beřkovského z Šebířova a na Lojovicích, a též slovné a vzácné poctivosti pana Eliáše Rozyna z Javorníka a pana Tobiáše Štefka z Koloděj, obou měšťanův Nového Města Pražského, že jsou také podle mne pečeti své k tomuto listu na svědomí, však jim, dědicům a budoucím jich beze škody, vědomě přivěsiti dali. Kterýžto list jest dán a psán léta od Narození Syna Božího 1612. ve středu den pamětní Stětí sv. Jana, jinak 29. dne měsíce srpna.“

Od něho zachovává cech krejčovský list pergamenový, v Kostelci nad černými lesy daný, dne 9. března 1613. pod pečeti p. Rudolfa ze Štubenberka a Jindřicha Beřkovského z Šebířova; o němž při roku 1538. byla zmínka.

Roku 1613. přikoupil ku panství Náchodskému sousední zboží Třebešovské, totiž Třebešov Veliký a Malý s polovicí Litoboře za 18500 sř. gr. míř. od Markvarta Stranovského ze Svojevic.

Však mladý tento pán zachvácen zimnicí skonal v Kostelci černém r. 1614. Kterakto nenadálá ztráta jeho překvapila ano i všeobecné účastenství a zármutek zbudila, jaké vážnosti a lásky požíval, dosvědčil pohřeb jeho i památka a ucta jemu konána. Tělo jeho z Kostelce až na Náchod ve slavném průvodu pohřebním od přátel, úředníkův a lidu poddaného bylo doprovázeno, ve chrámích po cestě s ním pozastavováno a kázání nad ním konáno. Tak se dělo i ve Skalici nad Úpou, kdež zemřelý při planoucích svících a pochodních veřejně byl vystaven, a nesmírnému zástupu lidu pána svého oplakávajícího smuteční řeč mluvil farář místní. Konečně když i v kostele Náchodském slavná pobožnost pohřební s kázáním byla vykonána, uložen jest v rakvi cínové do krypty k otci a dědu svému. Na rakev připevněn list mosazný s nápisem tímto: „Urozený pán pan Albrecht Václav Smiřický ze Smiřic na Náchodě, Risenburku, Škvorci a Kostelci nad černými lesy,

maje věku svého 23 a půl roka, život svůj časný dokonal ve čtvrtek po sv. Jiří dne 24. dubna 1614. Jeho tělo v této rakvi odpočívá v Pánu Bohu radostného z mrtvých vzkříšeí očekávaje.⁵⁸

Albrecht Jan Smiřický ze Smiřic. 1614—1618.

Z četných potomkův rodu Smiřického pozůstal jedině devatenáctiletý p. Albrecht Jan (neboť bratr jeho Jindřich, jsa blbý, neschopen byl k samosprávě), syn p. Sigmunda. ze Smiřic na Skalách a jinde, zemřelého v stáří 30 let r. 1608.; i nastoupil on po smrti staršího bratra svého Jaroslava r. 1611. panství Skály, Kumburk, Dub, Friedstein, Hořice a j.; nyní pak r. 1614. připadl jemu i Kostelec černý, Náchod a Škvorec tak, že veškeré zboží Smiřické, bohatství to znamenité, do ruky jeho se dostalo. —

⁵⁸ Z řečí pohřebních nad p. Albrechtem Václavem ze Smiřic 15 jich tiskem bylo vydáno; skladatelé jejich byli: Tobiáš Uštvánius Mezeřícký, děkan Náchodský; Jan Karchesius Třebeňický, farář v Kostelci Náchodském; Vít Falckrab Klatovský, farář ve Skalici; Bohuslav Klatovský ze Žatče, děkan v Hořicích; Blažej Borovský z Borova (farář v Holohlavech); Sixt Palma Modličanský; Vít Phagel Písecký (děkan v Kostelci černém); Vít Jakeš Přerovský; Václav Karion (farář v Konojedech); Jakub Akanthido-Mitis Velko-Polomský (farář v Skramnicích); Viktorin Adam Martinský (farář v Slušticích); Jan Stefanides Chrudimský (farář v Král. Městci); Simon Stefanides Husinský (farář v Libuni); Adam Spacier Kouřimský (farář v Řičanech); a Jiří Dikastus z Miřkova (farář v Praze).

V těch dobách rozbroje náboženské opět zmítaly zemí Českou, až i blahobyť národní strhly v propast záhubnou, o čemž tím více třeba zmíniti se, anť páni ze Smiřic stavěli se po bok straně protikrálovské.

Na konci válek husitských zákonně uznány byly strany pod jednou a pod obojí, z kteréžto vyšli též Čeští bratři,

147

kteří však rozkazem císaře Ferdinanda I. z Čech byli vypověděni a sborové jich zavřeny. Však mnozí se strany pod obojí učení Luterovo přijímati počali, a když císař Maximilian zrušil kompaktáty, kterými ustanoveno bylo, že v Čechách toliko náboženství křesťanské pod jednou a obojí trpíno býti má, i povolení dal, přiznávat se ke všem novým vyznáním, tuť pojednou strana pod obojí zmizela; neboť přiznávali se za Luterány neb Kalvinci, ano i Čeští bratři opět se objevili.⁵⁹

Vůle jednotlivých pánův rozhodla nad poddanými jich na venkově, dle oblíbené tehdejší zásady protestantské: „Čí jest kraj, toho i náboženství“; — neboť usazovali a usazovati dovolili jen takové správce duchovní a učitele školní, kteří by toho neb onoho vyznání vymíněného přidržovali se, o čemž nejedny listy nadací při městech svědčí. Lid tím snadněji takovéto změně se poddal, anť starodávní obyčejové katoličtí, byť jen povrchně se zachovávali, na příklad: roucha

148

mešní, oltáře s obrazy čili archy, světlo oltářní, památky svatých a j. se ponechali.

Po smrti Maximilianově r. 1576. nastoupil vládu syn jeho císař Rudolf II., zvláštní ctitel věd a umění, který se i s dvorem svým do Prahy odstěhoval a na tamním slavném hradě; stálé obydlí vyvolil. Tentýž jsa Veliký milovník náboženství katolického, r. 1581. obnovil rozkaz, aby bratři Čeští v zemi trpění nebyli, nad to pak r. 1602. rozkázal, aby dle starého řádu žádné jiné vyznání nebylo držáno, leč pod jednou a pod obojí dle kompaktát. Tím vzešla veliká nespokojenost a brojení po zemi, čehož použil arcikníže Matiáš, bratr císařův, pán to nad míru vlády chtivý. Předkem tedy smluvil se s pány Uherskými a Rakouskými, aby ho za vladaře zemského přijali, přislíbil jim mnohé svobody i v náboženství, taktéž učinil i s pány Moravskými; na to sebrav vojsko 25.000 mužův, vtrhl do Čech až k Čáslavi, kamž pány České na sněm povolal, chtě přinutiti bratra Rudolfa, by jej uznal za správce všech zemí. Císař, nechtě války s bratrem vlastním, postoupil jemu Uhry a Rakousy na dobro, a správu Moravy jemu svěřiv, Čechy sobě pozůstavil; načež na sněmu v Praze držaném stavové

⁵⁹ Kterak ten převrat urážel staré pod obojí, a jak starodávný katolický řád, k němuž i bezženství kněžské náleží, až posud svatě zachován byl, toho ze mnohých jedno svědectví podáme, a sice zápisku písaře radního v Jaroměři: „Léta Páně 1567. stal se div nemalý v Jaroměři, od počátku světa od lidí neslýchaný; kněz Filip, děkan Jaromeřský, způsobil skutek hrdinský v pátek před Narozením Panny Marie; nejeden se tomu až posavad směje; směl se jest o ženu pokusiti, a Sucholského dceru Annu sobě vzíti; hned místo družby sám se s ní do světničky šikoval, a kněz Jakub z Dubence jej tam oddával; některé osoby při tom byly a to jemu chválily:

Bože věčný, rač Žižku z mrtvých zbuditi,
a kněžských neřádův skrze něho potrestali;
neb ráčíš-li se jich neřádům déle dívati,
budou vždy více a více tvou církev rozptylovali;
neráčíš-li jiného, ale pošli na ně zemské červy,
onit jich neřády dobře vyplejí;
neb neumějí oni šermovati, než naprosto cepy mlátili.
Rač vyplenili z církve své nájemníky,
a poslati na vinici svou věrné dělníky;
aby věrně a právě tvou svatou vůli hlásali,
potom se všickni do tvé radosti dostali.

protestantští, žádali úplnou svobodu v náboženství. Když pak císař Rudolf toliko víru pod jednou a pod obojí dle starého řádu a obyčeje v zemi míti chtěl, tu' stavové protestantští přes záповěd císařovu schůzku sobě učinili (r. 1609), ze sebe 30 direktorů vyvolili, vojsko sbírali, se Slezany ve spojení vešli a konečně násilně na císaře doléhali. V nouzi své císař Rudolf povolil, a od sebe list svobody náboženské dal, kterýž nazývali majestátem. I zželelo se císaři, že protivníkům svým násilným takových svobod propustil, a když bratr jeho arcikníže Leopold vojsko z Pasova do Čech byl poslal. Rudolf přijal je; však i stavové hned po zemi vojsko sbíratí počali a Matiaše ku pomoci přivolali; i přišlo 8000 Uhrů. Pasovští nemohouce odolati, takové síle na cestu zpáteční se dali, však dostiženi byvše, nesmírnou porážku

149

utrpěli; načež vojsko stavovské osadilo Prahu i hrad královský, a Matiaš, který do Prahy přibyl, od stavův zvolen za správce zemského. Vida tedy Rudolf, že jej i koruny zbavití usilují, sám se poděkoval k ruce bratra Matiaše, který ihned (23. máje 1611) byl korunován, když byl stavům svobody jich potvrdil; však Rudolf císař z hoře velikého brzo umřel dne 20. ledna 1612. Král Matiaš vyvoliv Vídeň za stálé sídlo své, a jsa bezdětek, jako bratr jeho císař Rudolf, strýce svého Ferdinanda, knížete Štýrského, za nástupce svého stavům Českým představil, kteří ho i uznali i korunovali (29. června 1617).

Mezi tím byli protestanté na rozličných místech nové kostely stavěli, tak i v Brúmově městě kláštera sv. Beneše a v Hrobu na statku arcibiskupa Pražského. Když o to stížnost vzešla, že toliko vrchnostem protestantským, ne pak poddaným, povoleno kostely stavěti, císař zrušení kostelů těchto rozkázal; i dal' tedy arcibiskup kostel Hrobský rozbořiti, opat pak Brúmovský toliko zavřiti. A tato udalost stala se počátkem, ač ne příčinou, 30leté války, která celou říši Německou, zvláště pak korunu Českou, v poušť a zříceninu proměnila. — Zvěděvše stavové protestantští, co se bylo v Brúmově a Hrobu stalo, ihned v Praze sešli se, a psaní stížné do Vídně zaslali. Přísně však odpověděl císař, že se to k rozkazu jeho stalo, a on ty trestati míní, kdoby se protivili jemu. Obdrževše stavové výpis tohoto psaní císařského, na druhý den se zástupy lidu ozbrojeného, sami na mnoze majíce za pásy bambitky a jinou zbraň, vydali se na hrad, a do kanceláře pánův místodržících vešli, mluvíce zde slova trpká a hanlivá, vinu dávajíce především místodržícím Vilémovi Slavatovi z Chlumu a Jaroslavovi z Martinic, a když tu Václav z Roupova vyřkl, že dobře bude po staročesku svrhnouti je s oken, ihned přistojící, mezi nimi i mladý a prudký Albrecht Jan ze Simiřic, chopili se místodržících těchto dvou, a jednoho po druhém s okna svrhli do příkopu, do hloubky 28 loket,

150

za nimi pak i písaře jich Fabricia Platera;⁶⁰ než Boží ochranou žádný o život nepřišel ani k úrazu patrnému; neboť padli na velikou hromadu smetí, a všickni tři útekem ušli zuřivosti nepřátel svých (23. máje 1618.). — Po tomto opovážlivém skutku stavové bojíce se hněvu císařova, žádali sice zvláštním listem císaře Matiaše za odpuštění, omlouvajíce se, že toliko zrádce zemské spravedlivě potrestali; avšak i hned 30 direktorů ke správě země České ze sebe zvolili, mezi nimi i Albrechta Jana ze Smiřic, a vojsko sbíratí počali, jemuž za vůdce dali Jindřicha Matiaše Thurna, a ihned ze země vyhnali arcibiskupa Pražského, opaty Brúmovského a Strahovského, a mimo jiné mnohé i Jesuity, jimž vysoké školy byly svěřeny. Poslal' sice císař Dampierra vůdce vojenského s 10.000 mužů do Čech, však poražen byl od Thurna u Čáslavi, napotom u Lomnice, neméně nešťastný byl i druhý vůdce císařský Buquoi. Při tomto štěstí válečném stavové Čeští nemeškali do služby vzíti i bojovného hraběte Arnošta

⁶⁰ Síň tato místodržitel'ská až podnes v tehdejším stavu i s nábytkem svým zachována jest; podobizny těchto tří obětí v ní zavěšené se nalézají.

z Mansfeldu s 14.000 žoldnéřů, po zemích německých sebranými, který se hned jal dobývat Plzně, až jí i dobyl.

Při tomto obléhání Plzně ve vojsku stavovském nalézal se i náš Albrecht Jan ze Smiřic. Rozstoupl se zde, dal se do Prahy zavézt, kdežto dne 18. listopadu 1618 mezi 3. a 4. hodinou v noci skončil, maje toliko 24 roků věku svého, anť se byl dne 17. prosince 1594 narodil. Tělo jeho uloženo v truhlu skvostnou, vystaveno bylo v chrámu sv. Mikuláše na Malé Straně, načež po vykonaných kázáních pohřebních na voze k tomu černě ozdobeném v průvodu mnoha osob panských a urozených, i velikého zástupu lidstva vezeno (28. ledna 1619) městem nejprv do Koloděj, a dále do Kostelce nad černými lesy, kdežto ve chrámu vystaveno byvši, dne 30. ledna v kryptě rodinné ku předkům uloženo bylo. Že

151

pak co ženich zemřel, v rakvi ozdoben byl skvostným věncem rozmarinovým, provinutým perlami drahými, nad to pak podobiznou, na řetězi zlatém visitou, kterou byla jemu zasnoubená jemu nevěsta, hraběnka z Hanau-Minzenberg, k blízkému sňatku poslala. —

Zvláštní osud zavládl nad posledními potomky rodu tohoto; neboť všickni tři: Albrecht Václav, Jaroslav a Albrecht Jan obdařeni mnohými dary ducha, vzděláni tu na školách vysokých, tu cestami po Evropě, k tomu vládnouce bohatstvím znamenitým, ani plného roku 24. věku svého nedosáhli.

Albrecht Jan, mimo bratra Jindřicha blbého, poslední po meči v rodu Smiřických, v závětu svém jedinou dědičku všeho zboží rodinného ustanovil sestru mladší, Salomonu Marketu, provdanou za Jindřicha Slavatu z Chlumu a Košmberka, již toliko za povinnost uložil, pečovati o bratra Jindřicha a sestru starší Alžbětu Kateřinu, kteráž buď za příčinou neudu duševního aneb provinění rodinného na hradě Kumburském chována byla v nevolnosti.

Saloména Marketa ze Smiřic, provdaná Slavatová ze Chlumu a Košmberka.

1618—1620.

Zmatek u věci země České dostoupil vrchu, když císař Matiaš dne 20. března 1619 ve Vídni umřel, a nyní Ferdinand, korunovaný již prvé král Český, vládu nastoupiti měl; neboť jedině proto, že Ferdinand byl věrným a horlivým katolíkem, nechtěli jej králem míti. Když pak stavové odpověděli jemu, vůdce císařský Buquoi z Budějovic zemí dobývatí počal; než vůdce stavovský Thurn s vojskem svým, spojivše s Moravany, přímo táhl k Vídni, kteréž příkře dobývatí se jal, ano i na samý hrad císařský z děl stříletí dal. Té chvíle použili i protestanté ve Vídni, i odvážili se mocí vtrhnouti do hradu, kdež hrubými slovy na Ferdinanda dotírali, ano i na

152

osobu jeho — nemajíce jiného úmyslu, než v moc svou odvésti jej, dítky jeho v nekatolictvu vychovati dáti, a v městě zavraždit ty, kteří by stranu Ferdinandovu hájiti chtěli —, anť v tom okamžení zazněl hlahol trub 500 jízdných Dampierských do hradu ku pomoci příšlých, načež ovšem buiči rychle na útěk se dali⁶¹; a když byl Buquoi druhého stavovského vůdce

⁶¹ Pluk tento Dampierský, nyní kyrysnictý český Čo 8, posud má tu přednost, že s vlajícími prápory a při znění trub skrze hrad císařský táhnouti, a plukovník jeho v celém brnění do pokoje císařova bez ohlášení se vstoupiti smí.

Mansfelda v Čechách byl porazil, musil Thurn upustiti od obléhání a vrátiti se do Čech. Zde však stavové pokročili ve zpouře své již tak daleko, že jednali o volbě nového krále, ano konečně sšedše se na sněm, zvolili sobě Bedřicha, kurfiršta Falckého, od něhož tím vydatnější moci očekávali, anť měl za manželku Alžbětu, dceru Jakuba, krále Anglického (17. srpna). Bedřich Falcký, ač zrazoval tchán jeho, lesku královskému nemoha odolati, volbu přijal, a 4. listopadu 1619 na hradě Pražském korunován jest.

Toto předeslavše, vrátíme se k rodině Smiřické. Jak nahoře povědíno, Saloména Marketa stala se dědičkou všeho zboží Smiřického po bratru, kdež druhá sestra, Alžběta Kateřina, chována byla na hradě Kumburku.

Na tuto Alžbětu, více pak na dědictví Smiřické, zřetel svůj obrátil pan Oto, řečený Krumba z Vartemberka, muž dobrodružný, ve válkách co plukovník otužilý, právě vdovec. Nemeškal vzešlý úmysl skutkem rychlým, provésti, když s věrnými svými hradu Kumburka se zmocnil, Alžbětu osvobodily jí ruku svou nabídl, kterouž ovšem co vysvoboditele z mnohaletého vězení s ochotností přijala a ihned s ní oddati se dal, načež jmenem manželky své pánem hradu se prohlásil, a v Jičíně a Hořicích od poddaných přísahu poslušnosti skládati si poručil. Uslyševši tyto události paní Saloména Slavatová, jala se hájiti dědictví své, když proti této výtržnosti

153

s manželem svým hledala zastání u nového krále Bedřicha. Oto z Vartemberku pohnán před soud královský; teprv ke druhému půhonu od 7. prosince a na domluvu přátel svých dostavil se; však pro násilí vykonané dán do vazby na bílou věž; nad to pak dva komorníci s úředníky od desk vysláni, aby statky Smiřické k ruce neduživého Jindřicha ze Smiřic přejali, svršky a pozůstalosti všecky sepsali a odevzdali panu Slavatovi co mocnému poručníku s manželkou jeho Saloménou.

Pan Jindřich Slavata z Chlumu přišed tedy dne 1. unora 1620 s úředníky královskými a přátely svými k Jičínu, nalezl brány zavřené a žoldněři Oty z Vartemberka osazené, i nebyl vpuštěn, až prve radda městská zaslíbila se paní Alžbětě Vartemberské ze Smiřic, že bez její vůle nikomu věrnosti slibovati a poslušností zavazovati se nebude. Když pak na to do města vpuštění komisarové listem královským se vykážali, tuť radda městská k rozkazu královskému panu Slavatovi poslušensství slíbila, žádajíc, aby město lidu Otova zproštěno bylo. Když na to komisarové do hořejších světnic zámku byli vešli ku spisování, kázala paní Alžběta sklepy zotvírati, a rozdávati vína vojákům, by si pojistila službu jejich, načež mezi hodinou 5. a 6. večerní vešla s podnapilými některými vojáky do sklepa, v němž uloženo bylo několik soudků prachu, a tu stalo se, že neopatrností opilce zňal se prach, odkudž celý přední díl zámku, kdež právě komisaři se nalézali, do povětří vyvržen, v zřícenině sesul. Šedesáte osob tímto výbuchem zahynulo, mezi nimi: paní Alžběta Vartemberská ze Smiřic, p. Jindřich Slavata z Chlumu, p. Rudolf ze Stubenberka na Novém Městě Hradišti nad Metují, manžel někdy Kateřiny ze Smiřic, Adam Abraham Bohdanecký z Hodkova na Adrspachu se synem svým Jaroslavem, poslední rodu svého, Václav Bukovský z Hustiřan a Oldřich z Gerstorfu, oba král. komorníci; sotva že deset osob v zámku na živě ostalo. Oba Bohdanečtí ještě té noci, ostatní pak teprv druhého dne ze zřícenin byli vydobýti.

154

Tělo Slavatovo roztržené odvezeno do Kostelce černého, a v kryptě Smiřické pochováno; na rakev pak dán nápis: „Léta 1620. prvního dne unora uroz. pán p. Jindřich Slavata z Košmberka na dolních Černicích, J. Kr. Mti radda a komorník, maje věku svého 33 a půl léta, s pány komisary v postupování statků urozené paní p. Saloméne Marketě Slavatové ze Smiřic, manželce své, jakožto poručníci nad uroz. p. p. Jindřichem Jiřím ze Smiřic, bratrem jejím, od J. Kr. Mti nařízenými do města Jičina přijevše, tu toho dne mezi 23. a 24. hodinou

nenadálým od zapálení prachu domu panského roztržením s týmiž pp. komisary a s jinými stavu panského, rytířského i jinými osobami život svůj dokonal. Jeho tělo tuto pohřbené radostného z mrtvých vzkříšení očekává.“

Mezi tím král Bedřich, vlastně stavové Čeští hledali mocné spojence, aby ubrániti se mohli proti Ferdinandovi, králi svému pravému, i měli ku pomoci své Moravany, Slezáky a Gabriele Betlena, kníže Sedmihradské, kterýž byl znamenité části království Uherského vydobyl; než odbojní Čechové sami věc svou strhli v záhubu, jelikož muže nehodného na trůn královský povolali; neboť Bedřich jsa oddán učení Kalvínskému, toto všemožně podporoval a šířil na ujmu jiných vyznání, a Škulcelovi, kazateli dvornímu, úplnou vůli ponechal, když tento v staroslavném chrámu Páně sv. Víta vzácné památky minulých věkův, oltáře, obrazy a jiné ozdoby a umělecké poklady rouhavým způsobem rušil, ničil a vyhazoval, tak že nemálo horšili se i sami Čechové, nad ohavným počínáním svého bídného vyvolence. Skutek ten vypodoben řezbou na stolicích kanovnických po dnes se spatřuje.

Ostatně Bedřich dbal jen o lesk královský, o hody a radovánky; starost pak o správu dobrou království svého k srdci nepřipouštěl, nad to dosti nemoudře jednaje, když Německým vůdcům, do země povolaným, knížeti Anhaltskému a hraběti z Hohenlohe, správu hlavní nad vojskem odevzdal, a tím urazil posavadní vůdce, kteří posud věc jeho statečně

155

a vítězně byli hájili. Než celé toto nové panství k rychlému konci pospíchalo; neboť císař Ferdinand vedení války odevzdal cele Maximilianovi, vévodovi Bavorskému, kterýž se statečným svým vojévůdcem Tilly až k Bílé Hoře u Prahy postoupil. Zde dne 8. listopadu 1620 hned po polední svedena ona nešťastná bitva, jižto hrobem blahobytu Českého po dvě století nazýváme. Tu poražení odbojní stavové čeští i se společníky svými, celé ležení České stalo se kořistí vítězného Maximiliana, 6000 mrtvol pokrývalo krvavé bojiště, a Bedřich, král Český, — tu chvíli seděl na hradě při veselé hostině s pány i paními, a ač z bojiště posel vyslaný, vybízel jej, by pospíšil přítomností svou roznítiti hrdinskou udatnost vojska svého, nedal si rušiti kvas a zábavu veselou; když pak ale po mnohém prošení konečně předc uráčilo se jemu, aspoň z hradeb městských pohlednouti na vítězné vojsko své, tu ovšem spatřil úplnou porážku a žalostný útěk svých, a porozuměl, že i ztracena jest koruna Česká, ač lehce, však nepravě nabytá; i tak pojala jej bázeň o bezpečnost vlastní osoby, že sotva tu noc přečkal, a nedbaje na sliby Pražan a pánův, že posud obrániti se mohou vojskem četným, druhého dne Prahu opustil, a v průvodu vojenském, mezi jinými 300 jezdcův anglických, stráže jeho tělesné, do Vratislavi na útěk se dal. V Náchodě přenocoval v sobotu po sv. Martině (14. listop.).

I paní Saloména Slavatová ze Smiřic, pamatujíc, kterak manžel její i bratr protivili se císařům Matiaši a Ferdinandovi, a že nemilost i na ni padnouti musí, s synem svým Albrechtem Slavatou a bratrem blbým Jindřichem ze Smiřic, vezouc s sebou na mnoha vozích drahých věcí a nábytku, také z hradu Náchodského vzatého, za králem Bedřichem — jehož, jelikož toliko jednu zimu v Praze přečkal, králem zimním nazýváme — do Vratislavi se vydala, marné naději místa dávajíc, že Bedřich království Českého opět dobude, a ona v panství dědičná se uváže. Bedřich nespatriv více Čechy umřel r. 1632. —

156

Budeť na místě svém, když předbíhajíce dalšímu vypravování po letech, již zde položíme, čeho o paní té jsme se byli dočetli. —

Paní Saloména Slavatová konečně útočiště své vzala u knížete Bernarda z Výmaru, spojence krále Švédského. Když pak r. 1631. Sasové do Čech válečně vtrhli, a s nimi mnoho vypovězencův Českých se vrátilo, i paní Saloména přijela na Náchodsko, a davši některé úředníky i poddané svolati, jim se jakožto dědičná, však nepravě vypovězená paní jich

představila, a od nich slib věrnosti a poslušnosti žádala; však s vypuzením Sasíků musela i ona Čechy opustiti. —

Opět r. 1645. před bitvou u Jankova se synem svým Albrechtem Slavatou, tehdejší ritmistrem holandským, přijela do Kostelce černého, slezla v hostinci tamního purkmistra Adama Kouřimského, kdež po tři dni se zdržela. Nejdříve poptávala se po bývalé své služebnici Dorotě Svobodové, kterou, když přišla, s slzami přijala a u sebe podržela; druhého dne poslala na zámek k hejtmanu Lichtensteinskému Vilému Odkolkovi z Újezda s žádostí, by směla ona, někdy paní tohoto panství, před svým — snad navždy! — odjezdem ze vlasti, ještě jednou za svého živobytí zámek i hrobku svých otcův spatřiti; což jí i povoleno. Paní Saloména se synem svým a s onou Dorotou prošla všechny pokoje, prohlížejíc je toliko běžně, však v jednom, vyznačeném obrazem na zdi malovaným, na chvíli se pozastavila, pozorujíc vše okem šetřícím. Když pak poděkovavši se ze zámku vycházela, pošeptmo, však že ji vyprávějící úředník porozuměl, pravila: „Chvála Pánu Bohu, ještě všecko pohromadě!“ — Druhého dne odejela. — ⁶².

157

V pozdějších ještě letech zavedeno bylo vyšetřování při úřadu Novoměstském s pamětníky starými panství Náchodského na tyto otázky: 1.) Pravda-li, že paní Saloména Slavatová po bitvě Bělohorské se sedmi spřežnými vozy s nákladem z Kostelce nad černými lesy na Náchod přijela, tu přes noc ostala, na více vozů nakládati dala, a přes Kladsko do Sléz odejela, 2.) že r. 1631. při vpádu Saském do Čech i na Náchod přijela, statků se ujala, a sobě od poddaných přísahati dala. —

Místo a čas smrti paní Salomény jakož i bratra jejího Jindřicha blbého udati nevíme, syn pak její Albrecht Slavata co důstojník ve vojsku Holandském umřel v Brederode.

Statky Smiřické propadly pro zrádu posledních držitelův králi Ferdinandovi; neboť i Albrecht ze Smiřic, ač r. 1618. zemřelý, co účastník a zápisník strany Bedřichovy rozkazem, oznámeným dne 26. dubna 1621, ve zlou pamět odsouzen jest, a statky jeho císařskému pokladu či fisku přiřknuty. Však tu hlásil se dědic, jemuž ne tak snadno bylo odpírati pro platné jeho služby. Bylť to Albrecht Václav Euseb z Valdsteina, napotomní vévoda Friedlandský, vojevůdce na slovo vzatý, kterýž po matce své Smiřické táhl se k poručnictví nad blbým Jindřichem ze Smiřic, zvláště a vůbec ku dědictví všech panství Smiřických. ⁶³

158

Ač se mu všech statků nedostalo, předc znamenité jemu dědictví přiřknuto bylo r. 1622, totiž:

⁶² Ve zmíněném pokoji vymalována byla panna, sílu představující, na rameně nesoucí sloup těžký, na straně protější jiná panna v zrcadle opatrnosti se shlížející, na klenutí pak brůna ve skoku od opatrnosti k síle; pod ní znak Smiřický a rok 1616. s nápisem: Nulla vis pietate vera, t. Neníť síly nad zbožnost pravou. — Soudilo se, že tu zazděn poklad, kterýž prý také u přestavování zámku v minulém století byl nalezen.

⁶³ Matka jeho Maruše či Markéta byla dcera p. Albrechta ze Smiřic na Náchodě a Miletíně, a sestra Václava ze Smiřic na Náchodě a Škvorci, zemřelého r. 1593., provdána byvši za p. Viléma z Valdsteina, pána na Heřmanicích blíž Jaroměře. — Že Albrecht z Valdsteina ne v Praze ale na zámku Náchodském a to dne 14. září 1583 se narodil, podporují tyto důvody: 1.) Paní Maruše při ovdovělé matce své Hedvice Smiřické z Hasenburka na Náchodě snadno ku porodu zdržeti se mohla; 2.) na lístku XVII; století v Náchodě četli jsme zápisku že Albrecht z Valdsteina skutečně v Náchodě se narodil; a 3.) ve spisku, ve verších složeném, jež r. 1834. měl p. Jan Jeník z Bratřic, a v němž život vévody Friedlandského se popisuje, tak veršováno: V Náchodském hradu rodilý — Vojtěch Václav byl křtěný — Evsebius bířmovaný — od Němcův Albrecht nazvaný.“

Kostelec nad černými lesy, kteréž panství r. 1632. přepustil knížeti Karlovi z Lichtensteina za	403.333 zl.
Hořice; cena odhadní	57.748 zl.
Kumburk-Úlibice; cena	156.874 zl. 33 kr. 2 d.
Dymokury; cena	200.000 zl.
Semily a Navarov; cena	48.063 zl. 32 kr. 2 d.
Skály; cena	120.220 zl. 53 kr.
Dub, Friedstein a Malá Skála; cena	118.416 zl. 40 kr.
Panství Náchodské nebylo jemu postoupeno; ale r. 1623. prodáno paní Magdaleně Trčkové. —	

Fiskus královský. 1621- 1623.

Po útěku zimního krále z Čech město Náchod i císařským i Bedřichovým vojskem mnoho utrpělo; neboť kníže Krnovské k ruce krále Bedřicha hrad Kladský vojskem osazený držel; teprv 26. října 1622 Kladsko císaři postoupeno. Nesnáze své vypisuje radda Náchodská listem p. Albrechtovi z Valdsteina poslaným toho znění: (22. března 1621.)

„Nemůžeme opomenouti, V. Mti poníženě ve známost uvésti, kterak jsme my chudí poddaní od lidu vojenského, kteří s J. Mti Bedřichem Falckrabím při Rýnu, z Prahy zpátkem s několika tisíci na koních i pěších sem k nám přijeli, zde se shromáždili, za dva dni a noc u nás se pozastavili, a nám znamenitě velké škody činili: stodoly loupili, obilí ve slámě pod koně stlali, v domích násilně u komor a truhel zámky odtloukli, sklepy vybrali, a kde jen co mohli pobrali, nás ubohé ze všeho zloupivše, téměř nahé nechali. Pak nám ze Slezska a Kladska množství vojákův poslali, kterým jsme se my, poněvadž nejvyšší důstojníci vojanští hned na zámek

159

se dostali, ubrániti nemohli, a potom je jídlem a pitím po několik měsícův pořád stravovati a vydržovati musili a až posavád musíme, kdež oni rovně svou volnost sobě zde provozují, dobytek nočně z chlévů, obilí ze stodol, a co jen mohli pobrali, a nás tak do ostatku zloupili. Pán Bůh rač sám se smilovati; neboť nikdež od žádného ochrany a pomoci dovolati se nemůžeme. Proto že naše milostivá vrchnost — (paní Saloména Slavatová) — od nás nyní vzdálena jest, a my se na ten čas nikam jinám nežli předně k Pánu Bohu a k J. Mti. císaři a králi, a potomně k Vaší Osvícenosti jakožto ku pánu křesťanskému a s vrchností naší ve krevensství spřízněnému pánu poníženě utíkáme a žádáme, an nevinni jsme, že tuto slušnou omluvu naši milostivě k sobě přijmouti, a nás při J. Mti omluveny učiníte. My to Pánem Bohem a dobrým svědomím svým osvědčujeme, že jsme se ku své vrchnosti vždy poslušně a uctivě zachovávali, a J. M. C. vždy za krále Českého a pána svého nejmilostivějšího uznávali a ještě uznáváme, a nikdy proti němu nezhrěšili a ještě bychom neradi hřešili, a za neposlušné poddané držání, býti chtěli; ano J. C. Mti a kdožkoli by nám za vrchnost představen byl a bude, a byť nám i **hul** představena byla, rádi všelikou poslušnost zachovati chceme. Pakli bychom ale po odjítí nynějších vojákův zase jinými poznovu ztíženi byli a je přijmouti musili, račtež nám toho, milostivý pane, důvěřovati, že bychom musili na větším díle, jakby se jen trochu oteplilo, své domy opustiti a žebrotou jíti: jakožby se tak již bylo stalo, kdyby zima nebyla překážela. Protož jsme té důvěrné naděje k V. Mti, že tuto naši poníženou žádost milostivě povážiti, ku prospěchu našemu přivésti, a nás ubohé chudé milostivě ochrániti ráčíte. A my se toho V. Mti všelijak příjemně odsluhovati, a za V. M. Pána Boha všemohoucího na modlitbách prosili budeme, aby V. Mti zde, časně šťastného a dlouhého

panování popřítí, a po této smrtedlnosti věčným životem a blahoslavenstvím dařiti, a tak odplatu nejvýbornější dáti ráčil. S tím se V. Mti

160

v božskou ochranu poručeny činíme a milostivé odpovědi očekáváme.“

(Purkmistr, konšelé, starší obecní
a celá obec města Náchoda.)

A však již čtvrtého dne na to došel jich od správy zemské zákaz, aby nikomu poddanost neslibovali, až jak s nimi J. Cís. Mt naloží; spolu jim oznámeno, že vojáci Slezští brzo od nich odejdou, načež aby žádných nepřijímali ani do města ani na hrad. — Na tyto vojáky vedl si také stížnost Jan Vantrka, nájemník velkomlýnský, žádaje úředníka panství o slevení polovice výmelného, an od vánoc až do května vojákův denně po 10, 15 až 20 u sebe míval, kterým mouku i peníze dávatí musil, a nebylo-li hned, i bitím doháněn byl, tak že někdy až po třikráte od nich ubit býval; a protož jim týdně až tři pytle mouky chlebové a věrtel bílé, nad to pak, co dříve si byl u hospodařil, několik set peněz dáti musil; a bylby již pryč odešel, kdyby jej správce byl netěšil slevuňkem a náhradou.

Po vojácích Slezských přišli hned císařští, nebo již v květnu činili sbírku či kontribuci na vojáky císařské, ležící na hradě Náchodském. —

V tu dobu vykonán byl rozsudek císařský nad těmi, kteří z bouření Českého hlavní byli vůdcové a podporovatelé, dne 21. června 1621 na náměstí před radnicí pražskou, 27 odpraveno ze stavu panského, rytířského a městského, jména těch, kteříž byli utekli, na tabule černé jsou napsána a na šibenici zavěšena rukou katovou, na to prohlášení jsou zbaveni cti, života a jmění. Později povolání jsou všickni, kdož byli vinni při tomto povstání proti králi svému jakýmkoli způsobem, aby sami ke dnu určenému se ohlásili, i přiznalo se jich 728 stavu panského a rytířského, jimž sice ponechán život a čest, však na jmění svém trestání jsou rozličně, že jedni třetinou, druhí polovicí, třetí vším statkem a zbožím v pokutu propadli. —

161

Hned po vykonání krvavého soudu pražského ku konci června přibyl sám nejvyšší Albrecht z Valdsteina na Náchod, a 11. července deset praporů pěšího a jízdného proti Kladsku; museli však obrátiti se ke Brúmovu, jelikož hory nad Levínem osazené byly lidem zbrojným, hájícím Kladsko pro krále zimního Bedřicha. Tudýž hned 25. června radda Náchodská psala do měst sousedních, aby k nim na trh ku prodeji přiváželi co jen mají; „neboť od sv. Martina stále až dosavad vojskem, hlavně císařským, obtíženi jsme a nevypravitedlné škody trpíme, tak že jsme se ze všeho všudy vytrýbili a vytrávili.“ A dne 14. července táž radda Albrechtovi z Valdsteina psaní stížné zadala, že toho dne shlukly se ženy ze vsí šosovních do města, naříkajíce, kterak jim císař. vojáci zajali muže s koňmi, výplatu žádajíce, „ač nám dříve vše pobrali a některé do naha svlékli.“ —

I po celý rok 1622. město hemžilo se vojskem buď přibývajícím buď odcházejícím za příčinou dobývání Kladska, v němžto statně se hájil hrabě Thurn, někdy vůdce českého vojska stavovského. Na jaře bytovalo v městě a okolí vojsko jízdné po devět neděl, a jen praporečnickovi (Haugvicovi) od obce městské vydáno 1000 sš. míš. Však vojáci kradli a plenili, až v květnu městský písař radní, Lukáš Sadimský ze Šadimi, se dvěma sousedy poslán do Prahy k místodržiteli země České, knížeti z Lichtensteina, (kdež i „pardon“ pro celou obec žádal) se stížností, že vojáci ti nechť přestati na smluveném platu (stálit' sousedy přes 1200 sš.). V červenci dáno od obce Torquatovi Conti, aby lidem jízdným ve městě příliš obtěžování nebyli, 400 sš., rytmistru jeho 300 sš., kvartirmistrovi 50 sš. a komisararu jeho (V. Bukovskému z Hustiřan) 20 sš. darem, a leželi tu až do září. Chléb, pivo a obrok dostávali z vojenské zásobnice, ostatním sousedé je zaopatřovali; a předc jim na polích obilí popásli. —

Konečně Kladsko císařským se vzdalo, po jehožto dobytí opět vojska přes Náchod se táhla; tak dne 6. listopadu přibýlo

162

sem 15 praporů lidu pěšího knížete Lichtensteina, kteří až do třetího dne zůstali, a pobírali, co se vzítí dalo, nápadně nádoby cínové, měděné a stříbrné, ba i peřiny, a k tomu z jmění obecného na ně naloženo 2200 sß. míš. Tak i v dolní Radechové ztrzyznil Tobiáše Čejku, osm kusů dobytka jemu pobravše, ano i těch škorní z nohou jemu szuli.

Vesměs každý soused počítal sobě za ten rok 1622. výloh a škod do 4, 6 až 800 sß., ano V. Vacek, důchodní Náchodský, jemuž dvůr na Plhově patřil, a kterému rozličné nádoby i stříbrné pobráno bylo, osvědčil 1764 sß, škody. Radda městská pod pečeti vzala na svědomí své, že z měšce obecního vydala na lid jízdný pana z Trapoli 2062 sß., knížete ze Sas 3032 sß. a Torquata Conti 824 sß. peněz hotových.

Maria Magdalena Trčková z Lobkovic. 1623-1629.

Konečně rozhodnuto nad panstvím Náchodským z propadlých statků Smiřických. — Klademe zde úplný zápis z desk zemských.

V sobotu po sv. Řehoři (18. března) 1623.

Osvícené kníže a pán pan Karel, vladař domu Lichtensteinského, kníže Opavské a Krnovské, Jeho Milosti Císařské tajná radda, komorník a od J. M. Císařské plnomocenstým nařízený místodržící v království Českém, ráčil se jest jménem a na místě J. M. C. před úředníky pražskými vyznati, že statek a dědictví J. M. C. kterýž jest po někdy Albrechtovi Janovi Smiřickém ze Smiřic pro jeho proti J. M. C. těžké provinění k ruce J. M. C. konfiscirován, a již J. M. C. vlastní, totiž: statek a zboží Náchodské a Risenburské s lidmi osedlými i neosedlými, aneb z těch gruntův zběhlými, s vdovami a sirotky i spravedlnostmi a robotami všemi, a summou se vši zvůli a plným panstvím tak a v témž plném právu, v těch

163

mezech a hranicích, v nichžto nadepsané spupné dědictví od starodávna záleží, a tak jakž toho všeho prvé dotčený Albrecht Jan Smiřický buďto po předcích, rodičích a jiných přátelích svých zdědivše aneb od kohokoliv překoupivše a jakžkoliv jinak dostavše, v držení a užívání byl, a jakž jemu dsky zemské na tož panství svědčily, i také jakž toho sám J. M. C. v mocném a dokonalém držení a užívání míti ráčil, nic ovšem nevyminujíc, kromě samých kollatur, jak těch čtyř farních, tak i jiných osmi filiálních, kteréž J. M. C. sobě vymínovati a v moci své vlastní pozůstavovati ráčí, žádného práva, panství, ani které zvláštnosti tu J. M. C. a Kr. dědicům a budoucím J. Mti potomným králům Českým, mnohem pak méně dědicům a budoucím téhož Albrechta Jana Smiřického ze Smiřic, ani sice žádnému jinému na tom všem dále a více nepozůstavující, i s svršky a nábytky, k témuž panství příslušícími, a coby koliv odtud odcizeno aneb uptáno býti mohlo, tak jakž smlouva trhová s pečeti o též dědictví učiněná plněji svědčí, prodati jest ráčil Marii Magdaleně Trčkové z Lobkovic, dědicům a budoucím jejím, a to za summu 205.000 rejnských zlatých, počítajíc každý zlatý po šedesáti krejcařích, a krejcar po šesti penězích malých, úplně a docela zaplacených, a jí téhož nadepsaného dědictví jest ihned dědicky postoupiti ráčil. Spravovati J. M. C. napředpsaný statek a zboží ráčí předně s těmi všemi starými právy, kteréž by se koliv našly, a dále právem zemským tak, jakž země tato za právo má, na díle neb všemi statky J. Mti. C, kteréž v tomto království míti ráčí, třetinou vejš.

A tento vklad na místě a jmenem J. M. Knížecí učinili a vykonali jsou Adam z Valdsteina na Hrádku nad Sázavou, Lovosicích, Židlochovicích a Miloticích, J. M. C. tajná radda, komorník a nejvyšší hofmistr království Českého, a Vilém mladší z Lobkovic na Bílině, Ježkovicích, Solopiskách a Divicích, J. M. C. radda a komorník, jsouce k tomu od J. M. Knížecí skrze relací a to ke dskám zemským učiněnou zřízení a

164

vyslání, tak jakž táž relací v kvaternu novém nebeské barvy léta 1623. krále J. M., pánův a vládyk, v sobotu po sv. Řehoři plněji svědčí.⁶⁴

Nová paní panství Náchodského byla dcera Ladislava z Lobkovic, a dne 8. unora 1588 provdána za p. Jana Rudolfa Trčku z Lípy, pána na Opočně, Smiřicích, Veliši, Lipnici, Světlé, Konicích a j. Paní tato, dobrá jsouc hospodyně, skupovala a frejmarčila statky, zvláště v tomto příznivém čase, kdež mnoho zboží v pokutě připadlo císaři. Tak na př. r. 1624. za Kopidlna a Bartoušov s Újezdem vyfrejmarčila od Albrechta z Valdsteina, knížete Friedlandského, tato panství a statky: Nové Město Hradiště nad Metují, Heřmanice, Vítkovice, Hradiště Heřmanov, Dubenec, Žiželoves, Sadoví, Adrspach, Mízkolezy, Vamberk a Libchavu, načež ovšem připlatila ještě 100.000 tolarů a 17.917 rejnských zlatých.

Ještě r. 1629. sama pro sebe držela Černikovice, Žireč, Smidary a Konice. Sotva že panství Náchodské koupila, i s manželem svým na zámek přijela, kdežto radda a obec městská darem jí obětovala dvě kopy plátka tenkého, za 78 kop míš. koupeného.

Jakkoli Náchodští mnoho utrpěli od vojska v minulých dvou letech, až i zchudli, přede nadevšecko těžce nesli, že jim zastaveno bylo právo vařiti pivo. Pročež sotva že zaslechli, žeby paní Magdalena Trčková Náchod kupovala, již 23. unora 1623 p. Albrechta z Valdsteina o přímluvu prosili, by tato paní, jakožto nová vrchnost, jim práva a výsady jich ponechala a potvrdila. Když pak došla je zpráva, že jim várky budou zastaveny, vyhotovili list p. Jindřichovi ml. Kustošovi z Zubří a Lípky, regentu neb vrchnímu řediteli všech panství Trčkovských v tato slova:

165

„Vaší Milosti pokorně za to prosíme, že tento spis náš sprostý od nás dobrotivě přijmouti, v dobré obrátiti, a naším laskavým panem zástupcem býti ráčíte.

S velikou důvěrností utíkáme se k V. Mti v takové příčině, kdež jest nám od J. M. pána našeho milostivého skrze psaní J. M. to ve známost uvedeno, že nám várky odňaty budou, aby se tudy J. M. paní naší milostivé vynahradilo, co jest za toto panství dáti ráčila. — Nicméně jest nám i od V. M. to poněkud ústně oznámeno, že o ty várky skrze jednoho člověka, mezi námi obývajícího, přicházíme nebo přijíti musíme; čehož jsme se ubozí lidé nikdy nenadáli, ani při sobě toho vyhledati můžeme, abychom se proti své milé vrchnosti v čem nejmenším pronevěřiti, a s někým tím, kdo by J. M. pánu našemu milostivému aneb J. M. paní naší v čem koli na škodu byl, ve věcech našich obecních raditi a v nějaké závazky nepokojné vydávati měli. Pokudž jest nás kdo tou měrou JJ. MMtem pánu neb paní naší milostivé nevinně zošklivil, na tom nám křivdu činí. Poněvadž pak my ubozí lidé v dědičné moci JJ. MMtí pána a paní naší zůstáváme, a to uznáváme, že JJ MMti pán a paní naše, jakožto vrchnost dědičná naše, tu moc nad námi míti ráčí, **netoliko k statku a jmění našemu, ale i k životům a hrdlům našim sáhnouti**, a my všecko, co na nás kolivěk uložiti ráčí, povinni jsme podnikati: však předece velikou důvěrnost ku Pánu Bohu, všemohoucímu stvořiteli všech věcí, máme, a tomu se těšíme, byť pak milostivá vrchnost naše uložila tím odnitím várek a živností městských nás trestati, že se předece na nás a na naše ponížené prosby

⁶⁴ Jan Kostecký ze Sladova (někdy vůdce žoldněřů Náchodských proti Turkům r. 1594.) před soudem vinil r. 1624. Jindřicha ml. Kustoše z Zubří, regenta panství Trčkovských, že zamlčel mnoho duchodů a výnosů panství Náchodského, aby se arcivévodovi Karlu Rakouskému drahé býti zdálo.

ráčí zase ohlédnouti, a nás při tom všem, co jsou předešlí páni naši, dědiční držitelé tohoto panství Náchodského, této chudé obci nadati, a toho k věčné památce listy svými potvrditi ráčili, zanechati. Protož nevědouce my těchto časů v tak důležité potřebě své u koho jiného k vrchnosti své milostivé o přímluvu starati se, V. Mt. pokorně o to prosíme, že V. Mt. nám chudým sprostým

166

lidem své přispění propůjčiti, a za nás k JJ. MM, pánu a paní naší milostivé dostatečně se přímluviti ráčíte, abychom my při svých živnostech měšťanských a při všech výsadách od starodávna této obci naší nadaných, jako i při těch várkách na budoucí časy věčné zachování byli. Mámeť za to, když JJ. MM. pánu a paní naší velké zádavy naše a těžkosti dostatečně předloženy budou od V. Mti., že se ráčí nad námi, věrnými poddanými svými, slitovati a námi milostivě naložiti. Naše bídy a těžkosti jsou věru nesnesitelné. Nejhlavnější jsou pak tyto:

1.) Byli jsme nejprve v létu 1620. od vojákův, kteří s tím nezdárným králem Bedřichem od Prahy utkali a sem přitrhli, velice zloupeni; a když se pryč uklidili, přihrnuli se na nás, jejich popuzením, lidé nepřátelští, J. M. Cís. rebellové — (totiž z Kladska) —, kteří hradu i města se zmocnili, a s námi jako ti první nakládali. Po nich pak po všech, jsouce od nich co nepřátelé náramně ztrýznění, přišel k nám lid vojanský J. M. císařský u veliké síle, a ten jsme velmi dlouho dosti nesnadně a s mnohou těžkostí vyživovati, na něj peníze hotové vynakládati, na to pak se dlužití musili, a tudíž v takové zádavy upadli, že mnozí z nás, dokudž živi budeme, z nich se nevyvadíme.

2.) Musili jsme teď od několika let pořád zběhlých mnohé a časté i veliké náklady na císařské vojsko pěší a jízdné, kteří tu skrze Náchod své časté a silné tažení a pochody (marše) měli, činiti a posud činíme, čehožby se na tisíce sčísti dalo.

3.) Musili jsme a ještě pořád musíme pošty, rychlíky (kurýry), komisaře a jiné důstojníky (officíry) a služebníky císařské k nám přicházející a procházející v pohostinu na obecní peníz vychovávat, jim koně i vozy jednati.

4.) Lonského roku, když lidé jízdní v městě, pak ve Slaném, leželi, ten rok co jsme setého obilí zimního i jarního na polích, též trávy na lukách a ovoce na sadech neb

167

jiné věci měli: ta nám zkazili a pobrali, tak že jsme z těch úrod žádného požití neměli.

5.) Těmi neřestmi naše chudá obec do veliké záhuby přišla, více chudne a město pustne, proto že také mnoho oprav na zdech městských, na bránách a jiných věcech potřebuje, a není již na ty věci odkud co bráti; nebo všickni důchodové obecní příčinou nesmírných útisku přestali.

6.) Silnic k městu Náchodu příležitých, z nichž clo J. Mti. paní naší přichází, opravovati nemůžeme a moci nebudeme, poněvadž sousedům našim šosovním i poddaným dobytek koňský od vojákův pobrán jest.

7.) Město Náchod na nízkém místě bahnitěm založeno jest, a když povodně přicházejí, činí veliké škody na předměstích i v městě; neboť domy tím podmokají, hnijí a zkázu berou.

8.) Jsou sousedé naši všickni prodluženi, a žádného zniku k živnosti míti nemohou. A posléz

9.) Že mnozí z nás, a jakožka z desíti jeden, žádných rolí svých nemáme, než toliko prací rukou svých sebe, ženy a dítky své bídně obživovati musíme; a z těch várek, kteréž se tu konají, dosti malého pohodlí, že něco patok dostáváme, požíváme. A kdyby ty várky odňaty býti měly, jížby tu v městě a při městě mnozí z nás, zvláště pak řemeslníci zůstávali a vyživovati nemohli, an prve již pro nesmírnou drahotu obilí a jiných věcí množství domů tu v městě prázdných se nachází; a opuštěné město nebyloby vrchnosti k žádné pochvale.

Pročež my ochuzení poníženě prosíme a t. d.“

Tato jejich dosti pohnutlivá i pravdivá žádost ostala bez účinku, jakož viděti z listu téhož roku 1623. dne 17. října od nich vrchnosti zasláno, ve kterém mimo jiné píše: „Jest nám, milostivá Paní, o tom dostatečně oznámeno a poručeno, abychom se várek v pivovaru našem městském obecním dokonce zprázdnili a více žádných piv nevařili; že ty várky

168

V. Mt. ujímati, a k důchodu V. Mti. obraceti ráčíte. Nad čímž jsme my všickni, kteří takových várek jsme užívali velmi zarmoucení, a pro Boha za to prosíme, že nás politovati, a na další časy při těch várkách i při všech jiných svobodách a živnostech městských starožitných milostivě zachovali ráčíte....“

Dále v listu zavazují se, že na místě jedné kopy, již až potud odváděli, budoucně chtějí z každé várky čtyry kopy do důchodu panského dávat; však bez účinku. —

V neděli — 20. srpna — přitáhl nejvyšší strážmistr de la Trapola s lidem jízdým, a v Náchodě přenocoval. Jemu dáno vína za 98 kop, lidu jeho však sousedé složití museli 2700 kop peněz a 48 korců ovsa, a předc ještě pobrali šaty a jiné věci. Do této částky peněz sebrali Židé 692 kop na samých tolarech.

Kterak lid císařský vojenský vůli svou prováděl, některý příklad okáže. Dne 16. pros. 1623 psala radda města Náchoda p. Slavatovi z Chlumu na Lomnici, nejvyššímu komisarů vojska v Hradecku a Boleslavsku rozloženého, kterak Fr. Morozan, císař. praporečník v Novém Městě s velikým počtem pěších mušketýrův přijel nenadále do Náchoda, dům Mikuláše Kdulíka, souseda a radního, přepadl, a manželku jeho do vězení na Nové Město odvedl, hroze, že ji ještě metlami mrskati dá skrze biřice; a to učinil proto, že nechtěli vyplatiti syna svého, dříve od něho jatého. — Na téhož praporečníka stěžovali i Sendražští a Mezilesští, že se svými vojáky často do jich obce přichází a velikých platů peněžitých vynucuje. — V lednu 1624. proneslo se, že ryt mistr z Jaroměře s lidem jízdým do Náchoda vpadnouti se strojí a domy šturmovati chce, zvláště dům p. J. Kosteleckého ze Sladova (Čo. 73); i utekl se tento dne 14. ledna k arcivévodovi Karlovi do Nisy; i posláno 18 mušketýrů Lichtenštejnských z Kladska na stráž či salvaquardu do Náchoda, kteří tu od 18. do 27. ledna pobýli; však pozdě již přišli, neboť hned

169

dne 16. onen. ryt mistr s houfem jezdcův přijel, a dům p. Kosteleckého vydrancovati dal bez překážky. —

Další bídy a těžkosti vypisuje list od raddy vrchnosti své podaný dne 16. prosince 1625.

„Vaše Milosti, vysoce urozená paní, paní naše milostivá a dědičná!

Od Pána Boha všemohoucího V. Mti. výborného zdraví, ve všech předsevzetích božského požehnání, veselého a šťastného i dlouho trvalého nad námi panování ponížene a srdečně i věrně rádi přejeme.

Jsme té úplné naděje, že V. Mt. z předešlých žádostí našich ve vsí pokoře a poníženosti V. Mti. přednášených tomu všemu milostivě vyrozuměti, a všech našich bíd a těžkostí bedlivě povážiti ráčila. Nebo my ubozí lidé V. Mti. věrní dědiční poddaní po ta všecka léta nepokojná a nad uvěření obtížná o všecko jmění své jsme přišli, vydáváním kontribuce a jiných daní nemálo se dlužili, veliké zádaty na sebe, své ženy a děti uvedli, že z nich nikterak vyváznouti nemůžeme, a mnozí z nás pro nevypravitedlnou svízeľ a nouzi do smrti zaplatiti moci nebudeme. Živností, řemesel a obchodů žádných neprovozujeme, domy od vojákův zplundrované zpouštíme, a nemáme od nikud žádného zniku, čím dále vždy větší bídy, nouze i hladu zakoušíme. Mnozí pak z nás, a to téměř napořád, v těchto místech hornatých nemáme k domům svým žádných rolí, ani luk a zahrad, a tudy také z nich žádného užitku, daní zemských J. C. Mti. náležejících, ano i jiných platů stálých i běžných V. Mti.

povinných, nevybýváme, a pro neodvozování jich začasté vězením stíháni býváme. Pokud jsme předešle podle pořádku sousedského živnosti městské vařením piva svobodně užívali, s pomocí Boží předce jsme se obživovali, berně i všeliké jiné daně a povinnosti dle možnosti vybývali, jedni druhých bíd citelní jsouce všemožně se zakládali, ano i pomoci a přispění od sousedův našich okolních na čas potřeby nastalé dostávali, a tak dosti bídně se obživujeme,

170

zádavy své i povinnosti tím snáze vypravovali. Nyní ale to všecko přestalo: načež když zpomeneme, srdce naše velikou žalostí trne, oči slzí a duch se kormoucí, neb jsme o všecka jmění svá skrže lid vojanský přišli. Co jsme byli kol i sobě s manželkami svými z požehnání Božího v potu tváří prací rukou svých nashromáždili, a pomocí Boží k časům nynějším, všech bíd a zádav plným, dochovati chtěli, abychom k tomu po Pánu Bohu svá útočiště měli ve starosti věku svého, toho všeho již jsme zbaveni a téměř na žebrotu přivedeni. Ale co to prospívá a k jaké jest platnosti, poněvadž věc již zběhlá a spravedlivá pokuta Boží vykonala odestáti se nemůže!

Těž pokorně V. Mti. oznamujeme, že jest nám rozkaz císařský oznámen, ve kterém opět daň nová mnohem větší i peněžitá i obilná se nám nařizuje. I ačkoli ochotni jsme milostivé vůli císaře pána všemožně dosti činiti, ale nyní, pro mnohé zádavy za těchto let minulých nás utlačující, nemůžeme. A to předně: My ubozí lidé v místech hornatých přebývající, záhon jen ovesný a domy pobožené majíce, zároveň s lidem v kraji obývajícím jedinstevně takových dávek obilných dávat nemůžeme. — Za druhé: u nás v městě a při městě — šosovních vsí popleněných v to nepočítající — domů pustých a prázdných, z nichž lidé pryč se ztratili, nachází se 42, které domy prázdné ke své škodě daněmi zakládati musíme. Mimo to jest tu samých vdov 39, za které také posluhy rozličné vykonávat musíme, an se od nich co vdov požadovati nemohou podstatně jako od mužův. Jiní pak sousedé na polehčení a oblevení berní zpoléhají, až nemajíce více co dáti, od domů svých se vzdalují a ukrývají. Přijde na to, když, čehož málo máme, vydáme, že od svých statečkův bídou a nouzí nuceni ucházeti, a kam nás Pán Bůh obrátiti ráčí, se obživovati, a tak na stará kolena s mnohým úpěním a slzí ku Pánu Bohu vyléváním s manželkami a dětmi svými se toulati a město opustiti musíme. — Za třetí: lonského

171

roku drahně jsme se dlužití musili, a tím na sebe a živnostky své veliké závady uvedli, že z nich mnozí do smrti se nevyvětíme. Někteří jsme to proto učinili, abychom daně císaři pánu vybývali; jiní abychom po lonské veliké neourodě zase role oseli, odkudžbychom budoucně z požehnání Božího své vyživení míti mohli. A však jsme to na díle sami vytráviti, a na díle pro daně rozprodati, a tak polí téměř neosetých nechati musili; a když rolí neosíváme, odkud pak své vyživení míti budeme, a co ubozí lidé počneme! — Na jaře pole napořád neosetá ostanou; nebo jeden druhému nemůžeme již více pomoci ani zrnem ani penízem. Podobá se k tomu, že letos mnohem krutších hladů nežli lonského roku zakusíme. Ač jsme vloni mnozí s ženami a dětmi velikého hladu pocítili, když jsme sobě z neobyčejných věcí, jako z planých hrušek, plev, hlávek chléb strojili, a tu dosti nezáživných pokrmů, což vlastně hovadům náleží, požívali, a tím přílišný hlad zaháněli. Takými nezáživnými pokrmy jsme se potrávili, že nyní to potrávení více nežli morová rána nám škodí a nás hubí; a tak se všech stran úzkosti nás svírají, a jedna bída druhou honí.⁶⁵

Protož milostivá Paní, všemi prosbami křesťanskými pro Boha ponížene V. Mt. za to prosíme, že nás chudých lidí milostivě politovati, a abychom nad možnost svou k odvozování

⁶⁵ 2. září 1625 Albrecht z Valdsleina nařídil správci panství svých, aby tam, kde lidé morem vymřeli, obilí klidil, kdo může. —

takových velkých berní potahování, a s krajským lidem rovnání nebyli, o to tu, kdež náleží, jednali a nás se milostivě ujmouti ráčíte. Pánem Bohem se v tom dokládáme, a sobě jeho božskou milost před V. Mti. za svědka béřeme, že v tom žádného obmyslu neužíváme, ale se touto omluvou před V. Mti. ohrazujeme, v jaké bídě a nouzi postaveni jsme. Kdyby nám třeba všem o hrdlo jíti mělo, a na nás se to dále skládalo, sami od sebe svou možností toho bezelstně

172

dovésti nemůžeme. Pokudž ty a takové těžkosti naše před JJ. MMti. místodržící, raddy a pány soudce J. C. Mti. a krále našeho milostivého předneseny budou, máme naději ku Pánu Bohu všemohoucímu a k V. Mti., že pro odplatu Boží nějakého polehčení užijeme. S tím se V. Mti. ve vsí pokoře a poníženosti poručeny činíme za milostivou odpověď V. Mti. snažně prosíce.

Purkmistr, radda a starší obecní
na místě celé obce i obcí šosovních.“

Sedm let již uplynulo od bitvy bělohorské a to smutných pro celé Čechy, neméně i pro Náchod. Vojsko Bedřicha, krále zimního, na útěku z Čech zle hospodařilo v krajině této; ne lépe zachovalo se vojsko císařské, sebrané z rozličných národů, totiž: Němcův, Vallonův, Vlachův a Španělův⁶⁶, k tomu po dvě léta neouroda, odtud dražota, hlad a mření; berně a daně z potřeby zemské vždy větší, tak že při jiných poplatcích na vydržování vojska bohatství bývalé pominulo, zámožnost se tenčila, ano nedostatek a chudoba již se uhostily. Nad to císař Ferdinand rozpomínaje se, kterak stavové Čestí jen za příčinou náboženství jeho katolického proti němu, ač korunovanému již králi, se zbourili, zvolivše sobě kníže kalvínské, ano že po celé dvě století rozmíšky náboženské rušily pokoj a mír zemský, a příčinou byly válek krvavých a plnění země, roku 1624. přísný vydal mandát, aby všickni obyvatelé tohoto království vyznávali víru katolickou; kdoby pak tomu odpíral, na vůli jemu necháno prodati veškeren statek svůj, a ze země se vystěhovati. Veliký byl počet rodin, zvláště panských a rytířských, které z vlasti rodné se vystěhovaly; však i mnozí pánové a úředníci k vůli statku vezdejšímu zůstali v zemi, povrchně ku katolictvu se

173

hlásíce v naději brzkého převratu zemského. Nespokojeni nespokojenost lidu živili, až i přišlo k výstupkům zhoubným. Zvláště na panstvích Trčkovských dalo se puntování lidu, zejména na Opočenském, kdež lid selský v úterý masopustní, dne 7. března 1628, zbrojnou mocí dobyl Města Nového Hradiště nad Metují, zámek slezl a jej vyloupil⁶⁷; načež i k Náchodu zamířil, jak svědčí psaní následující:

„Urozenému a statečnému rytíři p. Jindřichovi ml. Kustošovi z Zubřího a Lípky, panu řediteli všech panství Trčkových.

Oznamujeme V. Mti., panu ochranci svému milostivému, kterak sedláci zpušní, kteří *crimen læsæ Majestatis*⁶⁸ zpáchali, pevnost a hrad Novoměstský nad Metují, J. Mti. páně, slezli, zloupili a na nejvejš poplenili, a jak se zpráva činí a skutek patrný nachází, všelikých nepravostí se dopustili, některé lidi i služebníky J. Mti. páně povraždili, a kořist s sebou pryč pobrali. V tom nenadálém neštěstí po zplenění hradu J. Mti. páně Novoměstského ve čtvrtek, první postní, 9. března, psané nám poslali zkázání a znamenitou učinili pohružku,

⁶⁶ Žoldnéřové tito z rozličných krajin světa sebráni; neboť nebylo lehdáž stálého vojska jako nyní; válku řemeslem svým považovali, tudíž lid nebranný přátelský i nepřátelský sužovali, vše brali a loupili, a opět opilstvím a životem hovadským promarnili.

⁶⁷ Vraceli pak jednotlivci rozličné náčiní stříbrné, šatstvo, peníze. — Jindřich Kustoš; regent panství Trčkovských, ve sklepech za kancelářem zakopáno měl 5000 dukátů, z kterých mu vraceno toliko 964.

⁶⁸ Zločin urážky Jeho císařské Milosti. — Zde také poznamenáme, že zbourěnci v listech provolávacích podepisovali: „My čtvrtý stav království Českého.“ —

jakobychom my se čeho neslušného předně proti Pánu Bohu potom J. Cís. Mti. ano i proti J. Mti. pánu svému dopustili; jak též poselství psané V. Mti. přiložené pro dokonalejší vyrozumění to v sobě šíře obsahuje a zavírá, Kteréhožto poselství tak jsme se ulekli velice, a nevědouce, co před se vzítí, a nedávající sobě ničemu jinému, nežli samé moci Boží překážeti, ihned jsme beze všeho meškání jisté osoby z prostředku svého na hrad Náchodský k p. úředníkovi J. Mti. pána našeho vyslali, to jemu předněsti davše, a jakbychom

174

dále činiti měli, od něho rady a nás zastání pohledávající, i za to, aby k J. Mti. pánu o pomoc lidu vojanského psal, šetrně žádali. Mezi tím, co se naši vyslaní z hradu do domu radního, kde obec městská shromážděna čekala, navrátili, a co jsou tak při p. úředníku vyřídili, nám o tom o všem, že totiž J. Mti. pánu o tom neprodleně psáti bude, vypravovali, tu opět jiní poslové sedlští na síni domu radního k nám oustně mluvili, a, abychom se neprodleně k odpovědi chystali, nás napomínali. My pak, majíce sobě mnoho přísných pohrůzek činěných, že nás všechny napořád, nelitující žádného, pobiti, a město ohněm zkaziti chtějí, jim jsme zase psanou od sebe zprávu dali, a z jakých příčin nemohli jsme tehdež jich jistou odpovědi zpraviti, prodlenějšího času užítí žádali jsme, jak z té zprávy naší, tuto přiložené, vyrozuměti ráčíte. Když pak tito poslové od nás tu zprávu přijali, a s ní se nedaleko města našeho odebrali, tu téměř v okamžení zpurníci od Nového Města Hradiště nás přepadli, po předměstích se rozložili, a že na té naší zprávě jejich nejvyšší **officíři sedlští** přestati, a nám žádného hojemství netoliko do čtvrtého dne, ale ani za čtyry hodiny dáti nechťejí, v tom se prohlásili. Potom na pátek ráno do města vtrhli, u chrámu Páně se postavili, a abychom se v tom, co míníme, jim otevřeli, nás k tomu předešlou pohrůzkou donucovali; mezi tím pro více lidu svého poslali. — Tu my pro zachování města ano i hrdel manželek a dětí svých tímto jsme je prostředkem s jistou vůlí a vědomím p. úředníka hradového upokojili a od nás odbyli, pak některé osoby, lidi zahálčivé v sousedstvu nikdy nezůstávající, a jiné maně a náhodou do Náchoda přišlé, všech 20 osob, vybrali, a aby u bran strážili, k tomu přivedli; ale z těch osob od nás zjednaných, když hned na to v neděli první v postě od nás z města Náchoda se hrnuli ti zpurníci, žádného s sebou nevzali. Pročež my ubozí lidé, své milostivé vrchnosti vždy věrní, dříve nežliby se nás nevinných co zlého dotklo, a lidem vojanským císařským trápití, dopustilo, k V. Mti.

175

se pokorně utíkáme, a že to pro Pána Boha poníženě žádáme, račtež se dle nás potřebných a již předešle od vojákův zloupených k J. Mti. pánu a tu, kde by náleželo, dostatečně přimluviti a naši nevinnu předněsti; a t. d.

Purkmistr, radda i celá obec města Náchoda.“

Rychle však příkvačil pověstný vůdce vojenský Don Martin Huerda a Nového Města dne 14. března dobyl, kdež při dobývání v zámku prachem mnoho lidu zařičeno a pobito, tak že od dělání šachet dvě kopy dány byly; mnozí buřičové padli v zajetí, jiní se rozutekli; vojáci pak v plen brali, co se jim dostalo⁶⁹ — Hlavní svůdcové jsou vypátráni, někteří na kolo vpleteni, jiným nos neb uši uřezány a na zádech znak vypálen. Konečně pokuta peněžitá vypsána; tak na panství Opočenské 50.000 kop míš. —

Náchodští žádostí svou napřed položenou neospravedlnili se; neboť když i k nim přitrhlo vojsko císařské a přes noc ostalo, tuť vojáci pěší a jízdní příbytky vytloukali, dvěře,

⁶⁹ V Dobrušce a Křovicích za dva dni pobytí svého, dne 14. a 15. března, pobrali dobytka hovězího 124, ovčích 217 a koňského 20 kusů; i vypočítána škoda na šatstvu, nábytku a dobytku, mimo škod na staveních zdělaných, do 3377 kop 30 gr. českách. — Dne 4. dubna udáno z Dobrušky a Křovic v tom pozdvižení selském usmrcených 22, ztracených 10.

okna a kamna vybíjeli, a šatstvo i dobytek pobrali, nad to i k peněžité pokutě jsou odsouzeni, tak že v běhu šesti let město s vesnicemi splatiti muselo 1200 kop, a ostatní panství Náchodské 7200 kop míš. Však některé, osoby vymíněny byly od této pokuty, jak patrné z dopisu p. regenta Kustoše: „Dle bedlivého povážení porozuměv tomu, že jsou se ohavné té zpoury selské níže psané osoby účastny neučinily; protož aby z takových sbírek na vynahrazení škod J. Mti. pánu byly propuštěny, a mezi jiné sousedy města Náchoda a všecku obec s vesnicemi podochrannými pojmány nebyly, jsem je zcela a

176

zouplna osvobodil, jmenovitě: p. Vojtěcha Kapříka z Lesonic na svobodném dvoře v Starém Náchodě, p. Jakuba Špátu (Čo. d. 71), úředníka, p. V. Prušu, důchodního (ve dvoře na Plhově, p. J. ml. Kosteleckého ze Sladova (Čo. d. 73) p. J. Úpického, obročního, p. kr. Rydla, purkrabí a na svobodném dvoře ve Vysokově, p. V. Klamku J. Mti. rychtáře, V. Horáka, primasa, M. Křížka, J. Kroužince a P. Literu.“

Adam Erdmann, hrabě Trčka z Lípy. 1629-1634.

Tentýž pán, J. M. C. radda a skutečný komorník, později generál při vojsku císařském, byl jediný syn pana Jana Rudolfa Trčky z Lípy a na Opočně. Manželku měl Maximilianu, dceru Karla Bernarda, hraběte z Harrachů, jejíž bratr byl kardinal-arcibiskup Pražský, sestra její pak Alžběta provdána byla za slavného Albrechta z Valdsteina, vévodu Friedlandského. Jediná sestra hraběte Adama Trčky, Alžběta, provdána byla za Viléma Vchynského z Chynic a Tetova na Teplicích, též cí. vojevůdce.

Podle desk zemských p. Adam Erdmann Trčka koupil od matky své Marie Magdaleny Trčkové z Lobkovic dne 19. dubna 1629 panství Náchodské a Risenburské za 200.000 sš. míš., a dne 20. dubna panství Novoměstské za 120.000 sš. míš., kromě kollatur J. M. Cé. pozůstavěných, a to na Náchodsku čtyř farních a osmi filiálních, na Novoměstsku jedné farní a čtyř filiálních. Však panství Náchodské v těchto dobách znamenitě bylo zchudlé; neboť když r. 1620. odvádělo berni z 1280 osedlých, r. 1630. placeno toliko z 864 osedlých, a sice počítáno na tehdejší panství 620 sedlákův s koňmi, 314 zahradníkův a 332 chalupníkův.

Válka od minulých let stále trvala s knížaty německými, až se k nim přivtělil i král Dánský. Tuť Albrecht z Valdsteina, pán Český, sebral valné vojsko, svolané ze všech krajín, kteréž i na větší díl svým vlastním nákladem ozbrojil,

177

a vynucenými poplatky obsazených zemí vydržoval. I vtrhl do Saska, a zde starodávního nepřítel Mansfelda na hlavu porazil (25. dubna 1626); načež Slezsko vyčistil od vojska Dánského, země Meklenburské dobyl, kteráž jemu od císaře byla darována, a on nazván vévodou Meklenburským a knížetem říšským; na to podmanil Holštýn a pomoří Baltické, stroje se vtrhnouti do samého Dánska; než uzavřen mír v Bukovci (1629). Ale k žádosti mnohých knížat císař Valdsteina propustil ze služby (1630); neboť stížnosti vedli tu na hrdost jeho tu, že země jich vojskem svým vychudil. Však povstal nyní mnohem nebezpečnější nepřítel Rakousku, král Švédský Gustav Adolf, který pod zámyslem ochrany knížat protestantských bažil toliko po výboji a koruně císařské. I přeplul moře Baltické v červnu 1630., a na svolání jeho mnoho tisíc propuštěného lidu Valdsteinského k němu se přidalo, tak že s znamenitým vojskem nedlouho vydobyl opět všech zemí, kteréž Valdstein císaři podmanil; konečně spojil se s kurfirstem Saským (r. 1631.).

V tom čase hraběti Trčkovi v červnu 1631. poručeno, aby v kraji Hradeckém sebral deset praporů pěchoty a je rozložil. —

Dne 17. září 1631 svedena v Breitenfeldu blíž Lipska krvavá bitva, v níž Gustav Adolf porazil znamenitého a posud vítězného vůdce Tilly, a tím volný přístup do zemí německých a Rakouských sobě zjednal, i táhl sám do Durinska, Falce a konečně do Bavor, do Čech pak vtrhlo vojsko Saské, jehož vůdcem byl Jan Jiří z Arnheimů (od Čechův zván „Arním“). Již dne 11. listopadu Sasíci Prahu obsadili, a když později Baltasar Maradas a hrabě Jan Gec, vůdcové císařští, u Nymburka poraženi byli, Sasové obsadili i Hradec Králové a všechnu zem až po Moravu. — S vojskem Saským přišli mimo hlavních vůdcův někdejšího zbourání Českého, hraběte Thurna a pána z Roupova, téměř všickni Čechové, kteří během minulého desítiletí za příčinou zpoury neb víry byli vyhnáni neb

178

dobrovolně se vystěhovali, a tu vrchnosti svých panství, měšťané svých domů, sedláci svých statků mocně ujímati se počali. I paní Saloména Slavatová ze Smiřic na panství své někdejší Náchodské na krátký čas přijela, a co mohla, odvezla.

Když pak král Gustav Adolf v Bavořích po druhé porazil slavného vůdce Tilly, kterýž i padl, a již i do Rakous vtrhnouti se strojí, nad to země Česká v moci Sasíků se nalézala, císař Ferdinand v rozhodné této době nucena se viděl požádati Valdsteina, aby převzal velitelství nad vojskem, což tento učinil jedině s výmínkou, aby jemu moc neobmezená byla ponechána; — a sotva že byl svolán učinil, aby žoldnéři k praporům jeho se scházeli, u Znojma, jako vyčarována stála armáda 50.000 mužův, s kterými ihned hnul se ku Praze (r. 1632.), a Čechy od nepřátel vyčistil, načež proti Gustavu Adolfovi u Norimberka táborem se položil, a nájezd jeho vítězně odrazil. Na to obrátil se do Sas, kamž následoval jej Gustav Adolf, až u Lützenu blíž Lipska střetla se vojska, a tu svedena památná i krvavá bitva, ve kteréž z obě strany zabito 10.000, ale i král Švédský mrtev klesl (16. listop. 1632).

Švédové rozniceni smrtí vůdce svého, opanovali bojiště, Valdstein pak ustoupil, a vojsko své na zimu do Čech položil. V bitvě této statečně bojoval Valdstein, když v čele vojska do řad nepřátelských nejednou vtrhl, až i plášť jeho několikráte byl prostřelen; znamenitý vůdce Pappenheim v řadách jeho mrtev klesl, jehož slavně pohřbiti dal v Praze na Strahově; těžce raněn byl i hrabě Berthold Valdstein, kterýž několikráte Švédy byl odrazil, načež v Praze skončil; srdnatě počínal si i hrabě Trčka s plukem svým. —

Sasové panství zdejší neosadili, — za to vojsko císařské krajinu zdejší silně protahovalo, i nalézáme takováto poznamenání na rok 1632. Hned v měsíci lednu hrabě Adam Trčka rozeslal na panství své pro příchranu či salvaquardu 10 jezdců pluku svého, a sice po dvou, do Náchoda, Skalice,

179

Srbské vysoké, Úpice a Brusnice, aby totiž poddané chránili proti násilí vojákův. Dne 1. ledna dáno 9 sudů piva do vojenské zásobárny v Náchodě pro pět praporů pěchoty nejvyššího Bertholda z Valdsteina, která z Jaroměře na přezimování do Sléz se vracela a v Bílovci přenocovala; dne 14. ledna přenocoval ve Skalici prapor z Hardeků, a do Kyje a Brusnice odvezeno 10 sudů piva pro šest setnin pěchoty. V Bílovci dvě noci přeleželi dva prápory jezdcův, a posláno jim 5. února 5 sudů piva. Do Brusnice a Kyje podobně posíláno pivo: dne 17. března pro dvě setniny, dne 21. pro čtyry, dne 23. pro dva prápory dragonů, dne 16. dubna pro dva prápory, dne 2. května pro dva prápory Charvatův, dne 6. května pro dva prápory pěchoty. Mimo to dne 28. března 250 mušketýrův přenocovalo ve Studenci, dne 29. března generální štáb v Bílovci, dne 6. dubna dva prápory pěchoty v Radči a Rubinovicích. Ano i do Dolan a Čáslavek posláno dne 7. dubna osm sudů piva ze Skalice pro pět praporů pěchoty, a tamtéž hned den na to opět tři sudy pro čtyry setniny kyrisníkův; oboje z poručení regenta

panství, nepochybně aby na panství ležeti neostali; taktéž pivo posíláno dne 19. dubna do Vysokova, Zliče a Klen. Všecko toto vojsko do Sléz postupovalo mimo kyrisníkův Gecových, co v Dolanech se rozložili. —

Hned na jaře téhož roku 1632. jal se hrabě Trčka hrad Náchodský dle způsobu tehdejšího opevňovati; zděmi, roubením a násy obehnati, taktéž zdi městské opraviti, kolem nich hluboký a široký příkop či parkán vycídití, bašty a brány otužiti. Měřič Salomon Ofner, setník inženýrský, všecko dobře prohlédnuv a změřiv, a když byl nákresy hraběti Trčkovi, do Vratislavi jedoucím, a zde dne 31. března s 30ti osobami rytířskými poobědvavším, okázal, již v dubnu práci započal. Denně až 20 zedníků a 10 tesařů v práci stálo, nádenníci pak až z Opočenského panství Trčkova zde spolurobotovati musili. Na hradbu a roubení, na koly a plaňkování

180

přes 26 sň kmenů porubáno; nad to i ve dvoře pod hradem stodoly a chlěvy strhány, a na místě jich hradby staveny, když stodoly nové na Plhově při Prádle vyroubeny byly. Dne 13. srpna hrabě přihlížel k práci, i velice radoval se, když na hradbách spatřil již několik děl, a 30 polouhakovnic připravených leželo; — však tím více na ukončení práce doléhal, an nepřítel pod Mansfeldem a Arnheimem ve Slezsku se potloukal, a po dobytí Hlohova. (6. srpna) až k Brúmovsku vtrhnul, odkudž pak i do Kladska a na Policko nájezdy činil. Ještě dne 7. září okázal posel z Náchoda Polákům cestu do tábora ke Brúmovu, a dne 12. z 20ti volův z Opočna sem přihnaných dány dva do Adrspachu „pro šťastný příjezd J. hraběcí Mti. naší“; však již dne 13. opat Brúmovský se vším kněžstvem ujížděl před lidem nepřátelským do Moravy, a v Náchodě přes dvě noci ostal. Dne 19. září vojáci Švédští, majíce Svidnici v moci své, přepadli a zloupili Adrspach, tvrz páně Trčky, odkud však prvé 110 kusů dobytka hovězího na Náchodsko bylo odehnáno a opatřeno; když pak ale Švédové nájezd až do Úpice byli učinili, kdež dne 17. října faráře zastřelili, po dvořích dán rozkaz, aby s koňmi odejeli a dobytek do lesů zahnali; spolu také posláno pro vojsko k obhájení hradu a města, ač na hradě vojáci stále byli držáni; neboť od 1. srpna do konce roku 380 sudů piva pro ně bylo přivezeno. — Dne. 14. listopadu nejvyšší Illo, zapudiv Švédy z Brúmovska, s 60.00 spěchal přes panství zdejší k Litoměřicům, aby se strany té po bitvě v Lützenú Švédům přístup do Čech byl zabráněn.⁷⁰ Ještě ku konci prosince posláno do Hronova a vesnic okolních 10 sudů piva pro vojsko táhnoucí z Kladska na Brúmovsko.

Po panství rozložen zůstával pluk hraběte Trčky, jehož setník s poddůstojníky svými za první čtyry měsíce r. 1633.

181

přebral nad to, co jim patřilo: 100 centů chleba, 68 centů masa, 46 sudů piva a 40 korců ovsa. Lukáš Šadimský ze Šadimi, písař radní, píše dne 18. února příteli svému, že již po tři týdne skoro denně vojáci císařští tudy táhnou ke Brúmovu i také zpět. Dne 11. dubna prošli zde jedenácte praporů Charvatův do Police, kde zle řádili; za nimi pak v květnu následovala celá armáda. Tak dne 9. května přenocovalo sedm setnin Gallasových ve Svinišťanech, on pak sám s důstojníky dne 16. v Náchodě se pozdržel; dne 19. přenocovali ve Skalici knížata Florentinský a Lichtensteinský s lidem svým, a dne 20. sám kníže Valdstein s 25000, s štábem a dvorem svým přibyl, kdež od hraběte Trčky na hradě Náchodském slavně uvítán a pohoštěn byl na oběd a přes noc. Zabito 10 volů, 70 skopů, 20 ťopek, 30 kuřat, přivezeno 20 sudů piva.⁷¹ V následujících dnech za hrabětem posláno do Kladska masa ze čtyř krmných volů, a v

⁷⁰ Illův kvartírmistr z poručení regenta panství obdržel 30 kop, aby ušetřil panství zdejší od ubytování vojska. Tak na všech panstvích nešetřili úplatku, a předc vojáci do povětří zavěsiti se nemohli! —

⁷¹ Před tím přineseno z Deštného (na Opočensku, kdež sklárna bývala) 90 sklenic vinných a tolik pivních po 2 kr., 30 po 5 kr., a 10 se znaky vrytými po 10 groších.

červnu jemu dovezeno 32 sudů piva do Frankštýna, taktéž nosidla či lenoška, ve které na oslích přenášeti se dával, a za kterou příčinou již v dubnu několik pacholků na Žamberk bylo posláno „do cvičení v sedláni oslův.“ — Pokud v účtech hradních zaznamenáno, dalo a odvezlo panství Náchodské za vojskem císařským do Kladska a Frankštýna od června do konce srpna: 2800 korců žita a 24.782 bochníků chleba zde napečeného. K tomu ještě jelo v srpnu 54 vozů z panství do Brúmova, odkudž suchar naložený do Frankštýna dovezli. Od obce městské za prvních pět měsíců tohoto roku toliko ve vojenských příčinách rozesláno přes 300 poslův; mimo těch posíláno každou takořka hodinu do vsí, aby daně upomínali, dříví rubali, vejce a máslo do města přinášeli, na robotu chodili, dobytek do lesův před vojáky zaháněli, střelivo a zavazadla vojákům odváželi a t. d.; jakož i také po celou tu

182

válku vysílání poslové i měšťané usedli do měst okolních na zvědy, aby se uptali, kde lid nepřátelský se zdržuje a kam se obrací.

Na opevňování hradu pracováno letos od zimy do zim ještě pilněji nežli vloni. Tesařů a dělníků opět z Opočenska přibráno. Zedníci dělali kolem hradu pilíře, mezi ně kladeno roubení ze stěn, k stěnám přibíjeny hráze, a koly zasazovány a za ně navážena zem. Takových roubení po 4 — 6 stěnách uděláno asi 100 přerubků. Na toto dílo přes 2000 kmenů spotřebováno, kamene přes sto sáhů přivezeno z Vysokova k tomu 700 korců vápna, z nichž 350 korců z Olešnice Opočenské. Z hradeb neb šanců dolejších od kovárny (staré) vedl průchod (fortna) na zámek, krytý dlažicemi velikými z lomu Havlovického. Při nejdolejším náspu vyzděn srub, a kolem hradu asi 20 tarasů pro děla. Také v těchto letech každoročně zhotoveno 10 až 20.000 sáhů doutníků či luntů k vypalování ručnic, an při nich ještě kohoutků nemívali. —

Ač kníže Valdstein s vojskem 45000 ve Slezsku stál proti Švédům, přec se měl více k vyjednávání míru, než aby potřel moc nepřátelskou, konečně pak na podzim mimo nadání udeřil na hraběte českého Thurna, vůdce Švédského, jehož sklíčil tak, že s 10.000 v zajetí vzdáti se musel; však jeho propustil na svobodu. Po tomto vítězství Valdstein lehce dobyl ve Slezsku města Lehnici, Svidnici, Hlohov, Frankfurt až i Berlín; avšak od dalšího dobývání krajin pomořských ustal, a již 16. září s hrabětem Trčkou byl na Adrspachu; dne 18. jel z Náchoda na Opočen, a dne 26. vracel se opět do tábora u Svidnice. Ještě ku konci října na Lešno maršálkovi Illovi posláno bylo 225 kusů dobytka hovězího, a — několik lahvic kyselky z Bílovce.

Téhož roku ode žní až do příštího roku trvala morová nákaza, a tudíž silné mření, Lidé pod širým nebem pálili ohně, aby čistili vzduch. Poliští psali dne 1. prosince, že berní novou, totiž obilí a maso do Litoměřic k armádě odváděti

183

nemohou, an od lidu vojenského císařského a nepřátelského mnoho utrpěli, domů přes polovici pustých se nachází, a nyní lidí ostatek odumřelo, tak že sousedův sotva deset usedlých. Ovšem, neboť na Policku přes 600 a na Brúmovsku přes 1700 pochováno na hřbitovech, mimo co v polích pohrobena. Za příčinou téhož přímorku vrchnost nákladem svým kvapně stavěti dala v měsíci září špitál pro vojáky o dvou světnicích a tolik komorách, a to na předměstí horském. V Náchodě umírali též na tuto morovinu v měsících říjnu a listopadu; počet zemřelých nenalezli jsme však poznamenaný.

Osudný nastal rok **1634**. Vévoda Albrecht z Valdsteina, když byl zajal znamenité vojsko Švédské, a Slezska opět se byl zmocnil, k žádosti císaře přispěti měl ku pomoci vévodovi Bavorskému, jemuž Švédové město Řezno obléhali; že pak k témuž vévodovi nechut' měl, jelikož on před lety hlavní toho byl příčinou, že jemu odňato bylo velitelství nad vojskem, a pod zámyslem, že již zima nastala, vojáky na odpočinutí po kraji rozložil, sám pak

v městě Plzni sídlo zimní si vyvolil. Tím padl Valdstein v nemilost u císaře, a to tím více, když podezření proti němu se zdvihalo, že se Švédy ve srozumění stojí, ano i po koruně české baží. — Posud nemáme spisu, v kterém by na základě listin bezpečných úplná vina či nevina Valdsteinova nad všelike pochybnosti byla vylíčena. Tolik na jisto se udává, že Valdstein sám z velitelství, poděkovati se umínil, prvé než by od císaře ssazen byl. Plukovníci od něho ku poradě do Plzně povolání přiměli jej však, by se velitelství neodříkal, a že věrně při něm vytrvati chtějí, pokud v službě císařově vytrvá, načež se jemu i zapsali. Vlach Piccolomini, jeden z vojevůdců Valdsteinových, ač se také byl upsal, rychle do Vídně k císaři pospíšil, by oznámil, že Valdstein vojsko vzbouřiti zamýšlí. Zpráva tato zahrozila císaře, i vydal patent, jímž general Gallas za vrchního velitele vojska byl jmenován, Valdsteina pak měli se

184

zmocniti buď živého buď mrtvého, aby zpoua zniknouti a dále šířiti se nemohla. Zvědév o tom Valdstein, a kterak již Gallas Prahu vojskem svým obsadil, porozuměl, v jakém nebezpečnosti se nalézá, i vydal se rychle z Plzně do Chebu, kde se bezpečil na tamní posádku a důstojníky vojenské, kteřížto pod ním a od něho k důstojnostem byli povýšeni, další maje úmysl uteci ku knížeti Bernhardovi Sasovymarskému, vůdci vojska Švédského. V Chebu rozhodli nad životem Valdsteinovým a jeho přátel tito důstojníci: Buttler plukovník a Gordon podplukovník, oba rodem Šotové; Valter Leslie, nejvyšší strážmistr, rodem Irčan; Geraldin, nejvyšší vachtmistr, a Deveroux ritmistr, oba od pluku Buttlerova a krajané předešlých. První tři umluvili se o bezživotí Valdsteina; neboť nedůvěřovali se, žeby ho živého v moc svou mohli dostat. Gordon, kommandant města, pozval k sobě na hrad ku kvasu večernímu přátely Valdsteinovy, totiž: Adama hraběte Trčku, Viléma Vchýnského z Chynic a Tetova, svata předešlého, polního maršálka Illo a důvěrného tajemníka knížecího ritmistra Neumanna; přítomni byli též Buttler a Leslie. Když pak hodovali, pojednou vrazili do síně Geraldin a Deveroux s šesti dragouny a vytasenými meči volajíce: Kdo jest císařský? — a hned do hostů sekali, až je usmrtili; nejděle pak bránil se Trčka hrdinským udatenstvím, jak souvěký veršovec praví: „Trčka jak dobyl svůj meč, — Velkou ním učinil seč, — Sám jediný dlouho se bránil, — Tři zabil a pět jich ranil; — A když mnoho ran mečí snesl, — Jsa celý krvavý na zem klesl.“ — Na to pospíšil Deveroux do města, kde Valdstein přebýval, s dragouny sobě věrnými do domu vtrhl, kde porazili, kdo jim v cestu vstoupil, až i dvěře do komnaty mocně vyrazili, a tu Deveroux proklál jej v košili modré u okna stojícího, zuřivě volaje: „Jsi-li ty ten bezbožník, který lid císařský nepříteli vydati a korunu s hlavy Jeho Veličenství strhnouti chtěl? Za to umřítí musíš.“ — Slova nepromluviv mrtev klesl v 50tém roce svého věku, první to vojevůdce

185

času svého, — někdy vysvoboditel císařův, nyní co zrádce, — chudý někdy pán český, nyní pán daleko rozsáhlých panství, vévoda, kníže, žijící v nádheře dvoru královského (dne 25. unora 1634). — Císař dal za duši jeho 3000 mší sv. obětovati. —

Všecka panství Valdsteinská a Trčkovská propadla v pokutě císaři, kterýž na veliký díl jimi odměnil vůdce vojenské. Tak obdrželi darem Piccolomini panství Náchodské, Leslie panství Novoměstské, Gallas panství Friedlandské a Smiřické, Colloredo panství Opočenské.

Hrabě Adam Trčka pozůstavil jedinou dceru Marii Isabellu, která později provdána byla za hraběte Sigmunda Bedřicha Goetz'e, císa. generala a velitele pluku jízdného, r. 1652. pána na Boru v Plzeňsku. Starý pan Jan Rudolf Trčka z Lípy přežil syna svého hraběte Adama, však nedlouho; neboť dne 2. června 1634 poslední vůli svou sepsal, a dne 13. října 1634 poručníci od něho ustanovení v Brodě Německém vyjednávali, jakž to svědčí listiny Dobrušským od nich dané, kteříž zejména byli: Adam z Valdsteina na Hrádku, Lovosicích,

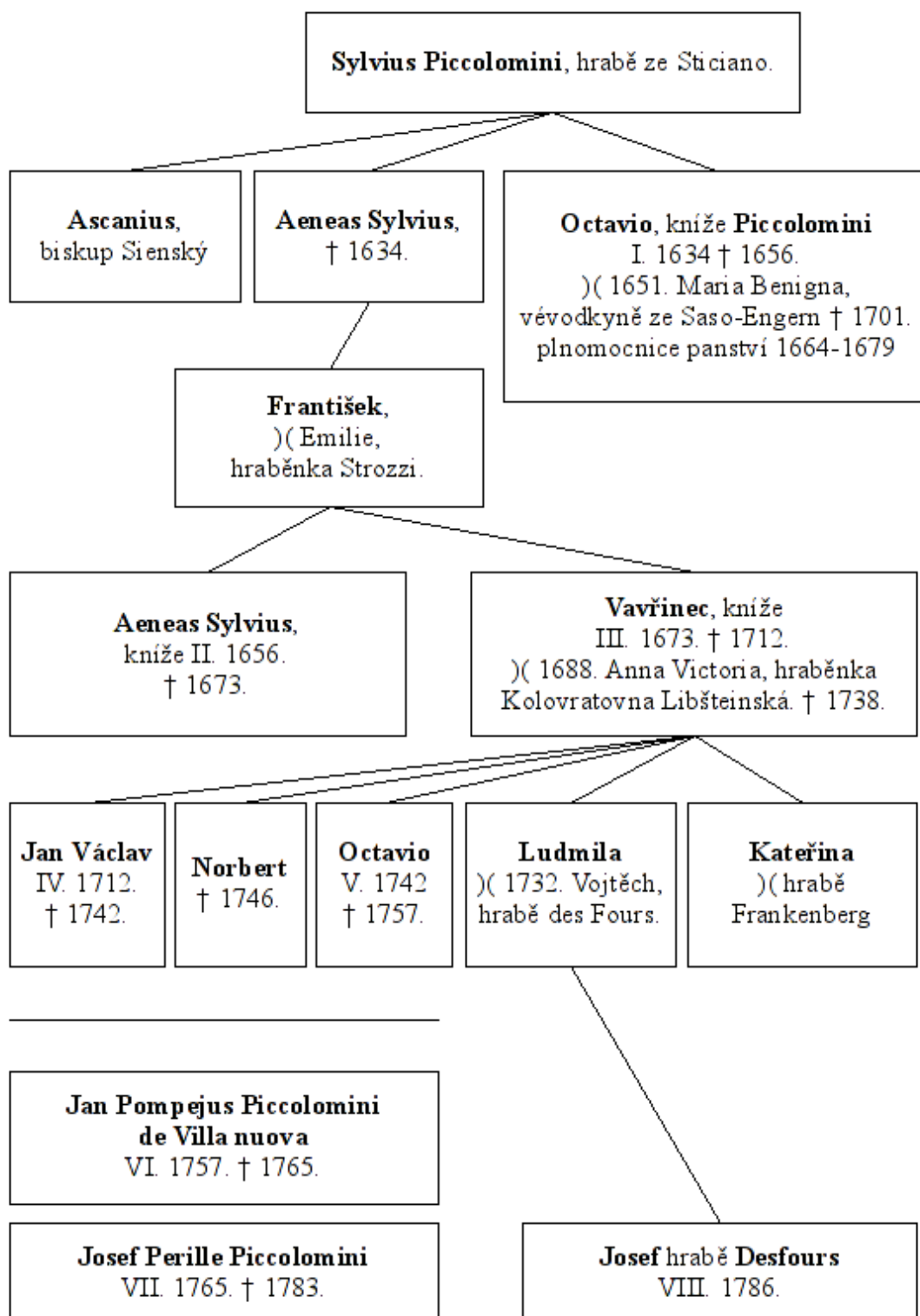
Židlochovicích, Doubravici, Jetenicích a Novém Valdsteině, nejvyšší purkrabí pražský; Petr Vok Švihovský z Ryzmberka a ze Švihova na Přichovicích, Přešticích, Lažanech a Nových Dvořích, hejtman kraje Čáslavského; Ladislav Burjan, hrabě z Valdsteina a na Zehušicích, Hendrych Straka z Nedabylic a na Vesce (regent panství Trčkovských); Jan Jezberovský z Olivéhóry, purkrabí hradu pražského, a Ferdinand Rabenhaupt z Suché a na Třemošnici. Statky sirotčí byly: Opočen, Smiřice, Lipnice, Světla nad Sázavou, Ledec, Žireč, Žleby a Konice; však i ty všecky v pokutu vzaty později. — ⁷²

186

Oktavian (Octavio), kníže Piccolomini z Aragona, vévoda z Amalfi. 1634-1656.

K snadnějšímu přehledu klademe zde kmen rodu Pikolominského, pokud Náchodem vládl.

⁷² Na spyknutí Trčkovo s Valdsteinem první poukázali dva židé: Salomon Buchdruker a Nathan Sacerdotis, kteří také r. 1636. o slevení dluhu Trčkovi povinného žádali a — milostivě obdrželi. Že žid Salomon Buchdruker toho času v Náchodě bydlel, úplně jisto. Viz spisy; Trčkiana ve Vídeňském dvorním archivu. —

Rod Pikolominský původ svůj vzal v Italském městě Sieně nynějšího Toskánska. Nejznamenitější z tohoto rodu byl Aeneas Sylvius (u předkův našich zván Eneáš), biskup v Sieně, tajemník císaře Fridricha IV., a téhož vyslanec do Čech na sněmu Benešovském r. 1444., napotom papež pod jmenem Pius.II. od r. 1458. —

[Dodatek: Str. **187.** a **219.** (*resp.* 220.). Doplňujeme zde, co na dotčených stranách o knížeti Piccolomini povědíno bylo, pokud totiž zprávy bližší jsme nabyli.

Kníže Piccolomini pocházel od Kateřiny, dcery Silvia Piccolomini, šlechtice v Sieně, druhé sestry napotomního papeže Pia II., kteráž r. 1432. provdána byla za Bartoloměje Pizichamoli ze Sieny. (Smlouva svatební na listu pergamenovém posud nalézá se v zámku Náchodském.) Na tohož Bartoloměje přenesl papež Pius i jméno i znak rodu Piccolominského; neboť dvoje psaní od r. 1461. a 1462. dána na hradě Spoletanském od Kateřiny dotčené, kdež se podpisuje: „Kateřina z Piccolomini, svatého otce našeho papeže sestra“, v pečeti nese znak Piccolominský, kříž totiž a v něm pět měsíců, s nápisem skráceným: „Bartol. de Piccolois.“ — Též se tu nalezá dvoje psaní Antonína z Piccolomini, sestřence papeže Pia II. ze sestry Laudomie; v prvním od r. 1460. podepisaje se: „Antonius de Piccolominibus Sanctissimi Domini Nostri Nepos, castellanus S. Angeli et gentium, armorum Sanctitatis præfate commissarius generalis“ — ; v druhém od r. 1461. zprávu dává Sienským, že Jan II., král Sicilský, dal jemu za manželku Marii, dceru svou s vévodstvím Amalfi a hrabstvím Celano, přimnoživ erb jeho znakem z Arragony. —]

Sylvius Piccolomini, hrabě ze Sticiano, byv komorníkem a tajným radou císaře Rudolfa II., statečně bojoval ve válkách Uherských. Syn jeho Oktavian, aneb dle vlaského Octavio narodil se r. 1599. z matky Geriny v městě Sieně. Co mladík 17letý vstoupil do služby vojenské krále Španělského v Lombardii; když pak r. 1618. ona záhubná válka 30letá v Čechách původ svůj vzala, vévoda Toskanský císaři ku pomoci poslal 500 jízdných, z nichž jedno sto podřízeno našemu Octaviovi co ritmistru, s kterými v Uhřích započal dráhu svou, napotom i šťastnou, i slavnou. Bojoval ve Vlaších, v Nizozemí, a ve všech končinách říše německé udatně a dosti šťastně. V krvavé bitvě u Lützenu r. 1632., kdež padl král Švédský Gustav Adolf, postoupil Piccolomini s plukem svým sedmkrátě ku předu, pět koní pod ním padlo, on sám čtyrykrát raněn, a poslední s plukem svým bojiště opustil. Kníže Valdstein znamenitě odměnil se všem svým vůdcům; Piccolomini zvláště obdarován byl, dostav 10.000 tolarů. Napotomně Piccolomini výše postupoval, až konečně stal se nejvyšším vojevůdcem, vévodství Amalfi obdržel, a po vojně v Nizozemích od krále Španělského poctěn byl nejvyšším řádem zlatého rouna.

Jak již povědíno, Piccolomini hlavní měl podíl na svržení Valdsteina; neboť pod Valdsteinem postaven byv, každé jeho hnutí pozoroval a císaři oznamoval, jakož i tajné nařízení obdržel, zmocniti se ho živého neb mrtvého, když osobně ve Vídni zrádu vrchního vůdce svého byl předložil. Jelikož, prý, napotom z pokladu Valdsteinova štědre se byl obmyslil, nemínil jej císař více obdarovati; tím ale Piccolomini uražena

188

se stavě o propuštění mluvíti počal; upokojil se však, když od 1. března hrabě Šlik psaním jej ubezpečil, „že psaní jeho císaři odevzdal, kterýž nemůže pochopiti, coby jej k takovému úmyslu pohnulo“, a docela více na propuštění nepomýšlel, když dne 10. května 1634 od císaře obdarován byl panstvím Náchodským⁷³ „za platné a hrdinské služby císaři prokázané.“ — Toto panství Náchodské rozšířil, když r. 1636. od duchovního řádu Servitského, totiž jeho vikáře generalního kněze Josefa Maria Soarez za 4663 sš. míš. koupil statek **Mískolezský**, totiž: Mískolezy dvůr poplužní s poplužím a vsi Mískolezy s Újezdcem; — r. 1637. statky **Vesce** a **Heřmaničky**, kteréž Jindřichovi Strakovi z Nedabylic, regentu panství Trčkovských, byly v pokutu vzaty, a ve 30.000 zlatých za služby postoupeny císařskému plukovníku Štěpanovi Verfenu (de Weruene) de S. Mauritia, od něhož je kníže Piccolomini převzal za 9000 zlatých, dne 16. května 1637; a konečně statek **Šonovský** r. 1641. od Petra Straky z

⁷³ Taktéž panství Novoměstské obdržel Valier Leslie, panství Opočenské Rudolf Colloredo, panství Smiřické Matiaš Gallas mimo Friedland po vévodovi Valdsteinském.

Nedabylic za 11.000 zlatých. Zvětšené takto panství Náchodské, maje k tomu od J. Cís. Mti. od 17. července 1642 povolení, učinil zbožím nedílným či majorátem, dědičným v rodině Piccolominské. (Zakoupil sice také r. 1651. panství Hradiště nad Labem za 100.000 zl.; však bylo opět odprodáno r. 1661.) Za další služby daroval císař generáli svému Piccolomini 80.000 zl., které dle dopisu vlády zemské z Hradce Štýrského dne 16. října 1643 dostávati a vybírati měl z užitků rtuťových v Idrii. Bychom pak již dopověděli, Piccolomini konečně povýšen dne 8. října 1650 do stavu knížat říšských i s potomky svými, a nebyloliby těch, s potomky bratra svého Eneáše Sylvia; jak se i napotom stalo. —

Sotva že dne 25. unora 1634 Valdstein a Trčka v Chebu byli zavražděni, již nový velitel vojska Gallas poslal do Hradecka

189

80 praporů lidu jízdného, a z těch určeno 60 praporů na statky Valdsteinské a Trčkovské; Náchodským pak zvláště oznámil, že jim pošle setninu Gordonových dragonů na stráž či salvaquardu.⁷⁴ Však drahá byla stráž tato v městě, neboť denně dostával sprostý mimo peněz 4 libry chleba, 2 libry masa, 2 pinty piva; setník bral šest takových porcí, poručík pět, praporečník čtyry a k tomu víno. Druhé té stráže poručík s desátníkem od pluku Ditrichsteinova vybral za dvě neděle v dubnu 170 liber masa a 70 pinet vína. V takovém vydírání zvláště vyznamenal se po celý květen setník Bleyleben od pluku Strozzi; neboť ten denně zval k sobě důstojníky a jiných veskrz táhnoucích osob až i do čtyřidceti k obědu, i museli mu sousedé kolikero jídel dávat i po vědru vína; a ještě nestačilo. Ve Skalici mezi velikonocí a sv. Duchem strážní své dali 30 sudů piva z pivovaru panského, které po dvou letech městečko zaplatiti musilo. Ač tato salvaquarda po celý rok na Náchodě zůstávala, předc mnoho platná nebyla; neboť již 15. března v noci vpadli císař. jezdcí na panství a ze dvorů Ratibořického a Dubenského po 11 koních pobrali a 121 kusů dobytka hovězího; na to 25. dubna vzali i 3 koní dvorských. Z ostatních koní ve dvořích 37. odvedeno k dělostřelstvu a 20 ponechali sobě císař. komisaři Ditrichstein a Strozzi, kteří panství k ruce císaře přijímali na konec března; a na ten způsob z 98 toliko 7 koní při dvořích ostalo na konec května. Podobně dalo se s jiným dobytkem; neboť v polou květnu po dvakráte císař. vojáci, od Brúмова se přihrnuli na Sychrov, a všecky ovce, 505 kusů, odehnali, k tomu 60 ovec z Risenburka, a nad to 14 darem obětovaných nejvyššímu Lamboj v Brúmově. Ostatní dobytek: krávy, jalovice a ovce, přišel k zabítí ve vojenských zásobárnách či v profiantu, an po tři měsíce vojsko větší, na Brúmovsku tábořilo; neboť Arnheim, vůdce Švédský a Saský, dne

190

13. května u Lehnice porazil císařské, kteří rychle couvali na Trutnov, Brúmovsko a k Náchodu. Tudýž od 18. května znikl zde takový zmatek s hrůzou, že obyvatelé do hor a lesů utíkali, a mnozí z nich ani do sv. Václava domů se nevrátili; neboť netoliko vojsko zde ubytované zle pustošilo, ale i nájezdy od Jaroměře a Opočna sem byly činěny. Trpělyť s sebou i vsi šosovní; tak v Starém Městě pobrali 16 koní a několik krav, v Poříčí 6 koní a 19 krav; Bílovečtí s Malopoříčskými udali škod za pobrané věci a dobytek 1088 sš., koně počítajíce po 20 — 25 sš. Když pak čtyry prápory Charvatův do Bílovce byly položeny, zůstavše zde do devátého dne, obilí do posledního snopu vycuchali a svršky i dobytek pobrali; i nezbylo tu ani koní pro vojenské dovozy, tak že skutečně dne 11. června poddaní z panství obilí do skladu vojenského na Brúmov vezli — na trakařích. Na to dne 15. června tři zástupové vojska císař. od Trutnova do Skalice vpadli, 17 sudů piva vypili a 310 korců sladu pšeničného pobrali. — Samojediný rytíř na tvrzi v Starém Městě utrpěl v tom půlletí škody za

⁷⁴ Divno, že tato setnina dle účtů zámeckých již dne 23. unora byla na Náchodě, tedy o dva dni dříve před vraždou Chebskou. —

900 sß. — V červnu a červenci páslo se kolem města přes 700 kusů dobytka hovězího, kterýž sem byl lid. okolní pro bezpečnost sehnal. —

I v sousedních městech lépe se nedařilo. Poliční píší 26. srpna, že jsou všickni na útěku, ač nevědí, kam se dít; — a dne 27. srpna přelát Brumovský píše Šadímskému do Náchoda: „Dnes posílám kněží své pryč, pokud budou moci projít, a já za nimi se strojím před nepřitelem, velitelem Saským.“ Témuž písaři radnímu dává zprávu Jan Beran, jinak Hradecký, písař radní Dvoru Králové dne 25. listopadu: „V městě našem v této letošní ráně Boží morové do 350 osob, a to nejvíce mládeže, odešlo. O těžkostech, kterých město Dvůr od lidu vojanského cis. i nepřátelského pokusilo, vymluviti ani vypsati nelze; nebo když jsme se na nejvyš vydali, naposledy dokonce nás vyšturmovali a vydrancovali. Při tom faře chrámu, škole a domu radnímu

191

neodpustili, všecko vytloukli. Ze chrámu kalichy, monstrance a jiné ozdoby pobrali, a velebnou Svátost oltářní po zemi rozházeli. Není koní ani krav, a role neoseté. Slituj se, Pane Bože!“ — Hradečtí pak projeví se k J. Cís. Mti. takto: „Jakým potud Králové Hradec, město a kraj ten celý, jak našich tak nepřátelských vojákův loupežím a záhubám podrobena jest a bylo, patrně toho dokazují zbořeniny ulic, zpoušť a bezlidnost městeček a vesnic, vraždy a zkáza lidí, když ne i duší! — U pluhu vidíme lidí místo hovad zapřažené, mládež bez kázně a literního umění, a dospělé bez mravu, an chrámové poboženi a nebo po mnohá již léta zavřeni jsou; a tudíž křesťané bez bázně Boží, bez zákona Páně, bez pomnění na život věčný!“ —

Konečně Colloredo vytlačil Švédy a Sasíky z Čech, a dne 16. srpna 1634 arcikníže Ferdinand nad nepřátely dobyl slavné vítězství u Nordlingen, a po dlouhém vyjednávání uzavřen mír v Praze dne 20. května 1635. —

Piccolomini ujav panství Náchodské, za plnomocníka ustanovil zpovědníka svého kněze Pavla Orsini; sám pak Náchodským k snažné jich prosbě, by jim potvrdil jich výsad a svobod, odpověděl ze Svinibrodu dne 10. pros. 1634 v ten smysl: „Umínil jsem sobě výsady a svobody městu a panství Náchodskému, jakožto věrným mým poddaným, potvrditi všecky, a toliko vaření piva ve zvláštním uvážení zanechati; však jim listem tímto moc dávám, aby oni dle líbezné vůle piva vařiti, prodávati, a jedenkaždý k zisku svému obracovati směli; toliko aby u věci té a jiných případnostech hleděli se zachovati dle ustanovení mého plnomocníka kněze Pavla Orsini.“

Po roce v té samé záležitosti psal plnomocník Orsini z Vídně dne 8. října 1635: „Pamětliv prokázané uctivosti, kterou jste mi hned při ujetí tohoto panství Náchodského projevíli, a maje lítost nad bídami vašimi nemalými, které na vás uvalil lid nepřátelský a císařský, tak že obec ta velice zašla a domů mnoho pusto leží: aby obec vaše aspoň k předešlému

192

způsobu přijíti mohla, a pro lepší vaše i dítek vašich vyživení, míním ten obecní pivovar opět pustiti vám, a docela osvoboditi mocí mně od J. Hrab. Mti., pána vašeho milostivého, danou, tak aby jedenkaždý v městě Náchodě, dle obdarování pánův předešlých, v městě piva vařiti, ano i do krčem těch vesnic, ku kterým právo máte, vystavovati svobodně beze vši v tom překážky mohl.“ — Však proto předc r. 1636. právo vaření piv a vystavování přísně zakázáno sousedům Náchodským, Skalickým a Úpickým, a naprosto vrchnosti pozůstaveno. —

Rok **1635.** nastal, však úlevy Náchodským nepřinesl, jak svědčí žádost raddy městské od 4. unora zaslána J. Mti. Markrabímu (?) v tato slova: „Oznamujeme ponížně V. MMti., kterak dne 11. ledna tři praporece lidu jízdného od pluku nejvyššího p. Baltasara Maradase nám do města Náchoda rozloženo bylo. Na tyto jezdce musí se přidávati z vesnic 114 porcí s velikou záhubou; ale tyto porce nám sousedům v městě vojáky majícím k malé jsou platnosti;

poněvadž páni oficíři takové porce na peníze k užítku svému obrací, my pak ubozí na nejvejš ochuzení lidé, jsouce sami s ženami a dítkami žádostiví toho kousku chleba, vezmi ho kde vezmi, je obživovati musíme. K tomu páni oficíři i vojáci na žádné mírnosti přestávati nechtí, nýbrž všeho hojnost a nejlepších pokrmů, vína a piva z dostatku míti chtějí. Nad to co jsme obilíčka buď ve stodolách buď něco sutého zachovali, to nám již na větším díle pobrali, svršky a šaty pokradli, dobytka mnoho odehnali, včely poloupali. A ač jsme u milostivé vrchnosti prosebně žádali o stavení takových škod a zádav, a sám p. hejtmán panství tohoto s pp. ritmistry o to mluvil, ničehož jsme předce nepořídili, nýbrž čím dál tím větší škody se nám dělají, tak že již mnoho domů od těch vojákův pobořeno i vypáleno. Nevědouce my ubozí a již na úplnou záhubu přivedeni chudí lidé co si počítí, a již téměř ani kousek chleba nemajíce, za tou nesnesitelnou, k dalšímu vytrvání nemožnou

193

příčinou tuto svou poníženou žádost dle vůle naší milostivé vrchnosti klademe V. MMti., pokorně pro hojnou odplatu Pána Boha prosíce, že se nad námi chudými a ztrápenými slitovati, a ty vojáky od náš milostivě vyzdvihnouti ráčíte, abychom do konce k zpuštění nepřišli, anóbrž sobě a dítkám obživu pracně vydělávati mohli.“ —

Teprv po čtyřech nedělích žádost jejich vyplněna byla, když jezdcové na Opočensko přeloženi byli. Byloť pak při těchto třech praporcích jízdných 200 mužův, 140 pacholkův, 40 pacholat a 51 žen; na kteréž měšťané naložili 4200 zl. a 950 korců obilí, kteréž i na Opočensko za nimi posílali musili. Pro velikou obtíž za těchto 48 dní deset sousedův raději od svých domů pryč odešlo; — neboť jak tato vojenská chasa sobě počínala, seznáme i z toho, že dne 1. unora šest jezdcův se stráží Červenohorskou přepadlo času nočního Jana Jukličku, chalupníka u mlýna Ratibořického, kteréhož přadénkami za lůno svázali, ním po zemi smýkali, jej kopali, ostruhami pškali, loučemi pod paží pálili, a ženě před očima jeho násilí učiniti se strojili; a všecko to mučení tyranské jen proto, že se spokojiti nechtěli šesti tolary od něho jim danými. —

Kterak panství Náchodské vyhubeno bylo, poznáme z některých udání. Domenico Brunacci, kapitán na zámku Náchodě, psal jakémus plukovníkovi dne 8. května 1635: „Těžce zasívám, proto že koní není; však starám se všemožně, aby dvory J. Mti. pána k zasetí přišli, a již 1046 korců zaseto, ač rozličné partaje (tlupy) sem tam se plahočí. K setí sehnal jsem asi 150 sedlákův s koňmi, což na mou žádost a ve jménu J. Mti. pána na pět dní učinili; i přidal jsem k nim několik mušketýrův s trubačem a helepartou, aby se do kola postavili a bránili, kdyby jim která tlupa koně bráti chtěla, a tak o koně nepřišli. Jinak zasetí bych nemohl, an koní dvorských není. Také Vás žádám, abyste od každé setniny jeden čtyrspřežní vůz odeslal, také něco prachu, granátů

194

a střeliva na hrad Náchodský dodal. Podobně pošlete nějaký dobytek; neboť zde máme zdi holé, a to asi čtyřiceti vojáky sprovoditi poručte. Mušketýry na panství mám samé domácí, však měl bych raději cizích asi 40, a na stráž 10 dragounů.“ — Když vrchnost tak těžce zasívala, což teprv poddaní!? — A předce ještě panství Náchodské od vojska šetřeno bylo, jelikož Piccolomini byl hlavním vůdcem císařským. — Ten čas od sněmu ustanoveny byly komisse za příčinou ustanovení berně, a ta na Náchodsku nalezla, že ač panství to roku 1620. na 1280 osedlých, a r. 1.631. toliko na 796 bylo počítáno, nyní v těchto vojanských bězích od lidu nepřátelského i císařského na větší díl k záhubě přišlo, tak že živností zpustlých, pohořalých a prázdných vesměs 676 se nachází, a hospodářové jich při rolích nazvíce neosetých nemají dobytkův, ani obilí, ani jiného, z čeho by kontribuci J. Cís. Mti. dávati mohli. Za tou příčinou panství počítáno toliko na 120 osedlých.

Roku **1636.** na jaře rozpůjčila vrchnost poddaným 1000 korců žita po 2 zl. 40 kr., a též tolik ovsa po 1 zl. 22 kr. až do sv. Havla k zaplacení. —

Na opevňování hradu Náchodského použito času míru zemského, když co započato hrabětem Trčkou, nyní dále vedeno. Tak hned r. 1636. ve hradbách vyzdvižena zeď 100 loket dlouhá a přes tři lokte silná, do níž spotřebováno přes 600 korců vápna. Vůbec v letech 1635 — 1638. ku všelikým stavbám, zvláště hospodářským, napáleno přes 200.000 cihel a svezeno 2000 korců vápna.

Však nové a horší nesnáze vojenské opět se blížily.— Gallas, vrchní vůdce císařský, v Němcích severních šťastně vedl nově započatou válku; než nový vůdce Švédský Banner, muž to ukrutný, Gallase v Pomořanech porazil a do Čech zpátky tiskl r. 1638., a když byl 24. dubna **1639.** v Sasích u Chemnice cís. vůdce hraběte Rudolfa Morzina v bitvě úplně přemohl, nic nebránilo jemu vtrhnouti do Čech přes Děčín a Litoměřice, u Kostelce nad Labem porazil císařské

195

pod Hofkirchenem, kteréhož i jal; že pak u dobývání Prahy nadarmo se přičinil, obrátil vojsko své po zemí, kterouž od jednoho konce k druhému zuřivě pleniti počal; 6000 vesnic tu popelem lehlo, ano samojediný plukovník Švédsky Adam Pful vychloubal se, že sám 800 vesnic vypálil! — O nich píše V. V. Tomek v Dějích země České: „Bylo 24.000 Švédů, platu neberoucích, než od loupeže se živili, plenili krajiny, obyvatele k placení holdů velikých nutili; kteří dáti nechtěli, ty bili, trýznili, vraždili, všelikou ukrutnost konajíce, nešetříce ženských a dětí i stáří vysokého; také chytali jesuity a jiné kněží katolické, mučili je a upalovali, posmívali se obrazům v kostelích, bořili je, rozmetávali. Od nich nakládány jsou kořisti veliké na lodě, a po Labi ze země vyváženy, zvláště obilí všelikého, kteréž na poli krátce posekávali, klasy nevymlácené ve kvapu zbírajíce. Co vzíti nestačili, spálili neb kopyty koňskými rozšlapali a zkazili, ničeho, ani chalup, ani šatů, ani potrav lidu nenechávajíce, kteříž utíkali na hory a do lesů, kde mnozí hladem a zimou pomírali.“ —

Sotva že došla zpráva o porážce u Chemnice, ihned poručeno, aby každý 15tý muž s dlouhou ručnicí (mušketem), pobočnicí (šavlí), olovem, prachem i stravou na celý měsíc opatřený, a ve věcech vojanských zkušený dne 17. května do Hradce Králové odeslán byl; i posláno z Náchodska 14 mužův. Mezi tím písař radní Kralodvorský psal Náchodskému dne 12. máje: „U velikém strachu a nebezpečí trváme; u Semil a Vysokého již přes 300 jízdných nepřátelských. Tohoto týdne zámek opanovali, a úředníka Jana Šaška se dvěma jinými a několika vojáky zajali, žádajíce výplaty 500 zl. za jediného Šaška. Též rozkázáno, aby všechny mosty přes Labe od Hradce až k Vrchlabí zbořeny byly.“ — Však již dne 17. června Banner zmocnil se Hradce Králové, a 7000 tolarů zholdoval. —

Na hradě a v městě Náchodě přes zimu posádkou byla cís. setnina, jejížto setník Rittberk za březem a dubem sám

196

120 poslů z města rozeslal a denně 1 zl. servisu bral. A že v těchto dvou měsících množství vojska cís. ze Sléz přes Brumov a Levín do kraje procházelo, žádána, jak obyčejně, pro ochranu před tím vojskem salvaquarda. Ku konci května sebráno na hrad 150 mušketýrův a pět myslivcův z panství, ku kterým přidáno 70 vojákův z Kladska⁷⁵, jakož i dne 15. května pět centů prachu přivezeno. Této posádce velel setník Felice Tancredo a poručík V. Monfredo; ale stráž u bran městských sousedé sami vykonávali, majíce svého desátníka i bubeníka až do příštího jara. I zaharcovala si zdejší posádka s jinými dne 13. června až za Jaroměř, kde

⁷⁵ Od 1. června 1639 po dvanácte měsíců vydáno na tyto vojáky hotových 9000 zl., na chléb zpečeno 590 korců žita, mimo 222 korců ovsa, 27 centů masa a t. d. Nad to zpečeno chleba k 500 korců, a sice: 217 pro čeládka ze dvorův na zámek ušlou, 51 pro zajaté Švédy, více pro jiné osoby, chránící se zde před nepřátely, a jinak.

zajavši 50 Švédův, na hrad s sebou je přivedla; což mělo býti odpovědí na dvoje psaní od 8. a 11. června, kdež vybízeni byli, aby se Švédům vzdali. Však ihned sbor nepřátelský vytrhl až do Skalice, kteréžto městečko poplenil, vypálil, a ze sladovny 300 korců obilí odvezl. Tyto nájezdy nepřátelské tak často se opakovaly, že za celé druhé půlletí toliko šest várek ve Skalici bylo uděláno. —

Náchodští u hrozícího i jim nebezpečnosti chystali se k odporu tuhému, i nastrojili vnitř při zděch lešení, fortny zazdili, sruby před branami nadělali a silnými koly či palisady opevnili, ve dne v noci bedlivě strážíce; neboť i doslechli, kterak se nepřátelé mocně na ně strojí. Z Kladska přivezeno sedm centů prachu, a na hradě vytaženo dělo na velikou věž. —

I nemeškali Švédové, majíce v moci své Smiřice, Opočen a Nové Město, i na Náchod se táhnouti; neboť když prvé dvoje psaní dne 22. července ze Smiřic a druhé dne 23. z Opočna bylo přišlo s výhrůzkami vyplenění a vypálení,

197

v pondělí, dne 25., dva pluky jízdné Náchod obklopily, rozloživše se hlavně v Radechové dolní, Babí a Bílejovci. Vůdce jejich byl nejvyšší lieutenant Švédský hrabě Zdeněk z Hodic a Olbramovic, někdy pán Moravský. V noci na úterek vypadli na Plhov a do předměstí horského až k samé bráně, pobravše v domech, co mohli, načež položili se polem na dolině za hradem po obilí urostlém. Téhož dne po čtyřikrátě skrze tubače vyzvání učiněno, aby hrad i město Švédům se vzdaly, jinak že mečem a ohněm budou dobývány, a co živého, povražděno; než místo odpovědi stříleno z hradu, kdekoliv nepřítel se přiblížil, až i několik bylo poraněno i pobito. Přesvědčiv se hrabě Hodic, že nemaje žádných příprav k obléhání, s vojskem svým ničehož proti Náchodu poříditi nemůže, téhož ještě dne odtáhl. Tak den památný sv. Anny Náchodským stal se dnem strachu i radosti. K večeru pak dal hejtman zámecký měšťanům sud piva, že se byli srdnatě zachovali. Však okolí Náchodské dvoudenní návštěvu Švédskou zle zažilo; neboť tak měštys Hronov vypálili, a v Radechové dolní sedm statků v popel obrátili, pobravše jinak lidem svršky a dobytek.⁷⁶

Později Náchodští strasti své sami vypsali vrchnosti v tato slova:

„S pláčem a velikou lítostí před V. Hrab. Mti., jakožto milostivé vrchnosti své, tajiti nemůžeme, nýbrž poníženě oznamujeme, kterak léta tohoto 1639. přede dvěma měsíci nemalá síla lidu nepřátelského Švédského, na nás pro naše veliké hříchy od P. Boha dopuštěného, sem do království českého přitáhlo, a skrze ustavičné, a téměř každé hodiny dnem nocí silných zástupů všady po celém panství Náchodském do městeček a vesnic přijíždění lidé poddaní netoliko

198

o dobytek všecek, svršky a nábytky, ale i o hrdla svá střelbou a sekáním, trápením a soužením přichází. A kdo ještě jakékoli věci ve skrýších uschoval, dobytím a uzmutím toho všeho jest zbaven. O tom soužení možno není V. Hrab. Mti. dostatečně vypraviti a vypsati. Město naše i se šosovními vesnicemi každodenním hlídáním jak sebe samých, tak i hradu V. Hrab. Mti. strážním v povinné věrnosti trváme. Majíce od nepřitele několikerá psaní i ústní zkázání učiněná.... ničím se ustrašiti nedáme v té pevné naději, že brzkou pomocí osvobození budeme; nebo v tomto uzavření, co máme, již pro hlad nestačuje. Venkovští pak lidé s ženami a dětmi, jsouce chleba žádostiví, po lesích a horách bídne při hladu se nuzí. A tak my věrní a chudí lidé k V. Hr. Mti., své Bohem dané vrchnosti, s tímto smutným spisem důvěrně se utíkáme, a pro P. Boha pokorně prosíme, abychom při starodávných výsadách zachováni byli, a v daních nám uleveno bylo.“ —

⁷⁶ Skalickým, Hronovským a sedmi Radechovským za škodu od Švédův plněním a pálením způsobenou prominuty byly všechny daně a roboty na tři léta. — V září kolem hradu Náchodského po polích sebrali 40 kulí železných a na hrad dodali. —

Po odjezdu Švédův pokračováno s velikou pilností na opevňování hradu Náchodského. Na severní straně hradu, asi kde nyní rejdiště koňské, vyroubena hradba nová na 12 stěn vysoká; střelivo i obilí z Kladska přivezeno. Že pak nepřítel na mnoze mlýny pálil a ničil, velký mlýn městský ohrazen náspem a hradbou na pět stěn roubenou až po olejnu; valcha a chlívky zbořeny, a na místě jich jakož i za vodou u vantrok na louce zhotoven srub či citadella se střelnami. —

Mezi tím Švédové nekřesťansky po Čechách zuřili. Jesuita Bohuslav Balbin, slavný to dějepisec český, o tomto roku praví, že třetí díl Čech byl vypálen, an někdy najednou až 100 vsí hořelo. — Protož také císař Ferdinand III. psal Kardinalinfantovi do Vlach, že veliká potřeba nutí, aby v Nizozemí od boje s Francouzy poodloženo bylo; z Čech ale aby mohl vypuzen býti nepřítel, že nové vojsko sbíratí nařídil, a polního maršálka Piccolomini zplnomocnil, aby co nejdříve zjednal 8000 jízdných a 18000 pěších, na kteréž at' infant

199

co nejdříve hledí peníze poslati, a sice na jezdce po 40, na pěšího po 10 tolařích. — Skutečně také arcikníže Leopold za vrchního velitele vojska císařského byl jmenován, a jemu přidružen Piccolomini, který byl v Nizozemí u Diedenhofen slavného vítězství došel nad Francouzy. —

Ač město Náchod ten čas znepokojováno nebylo, předc Švédové nájezdy své na panství opakovali z Nového Města; pročež když na konec září posádka Švédská z většího dílu k Hradci byla odjela, sebrali se Náchodští z města i vesnic, a ozbrojení až k Novému Městu přitrhli, když byli dříve na čisto vydrancovali Dvůr Šonovský, patřící rytíři Petrovi Strakovi z Nedabylic na Šonově a Třtici, kterýž ten čas na Novém Městě se zdržoval, přátelsky se maje ku Švédům, ano i když v unoru 1640. lid císařský Nové Město obléhal, měšťany tamnější přemlouval ano donucoval, aby koruně Švédské věrnost přísahali.⁷⁷ — Dosti brzo však odemstili se Švédové, a sice dne 30. listopadu; neboť když byl vyloven rybník Zličský, k čemuž pro bezpečnost lidu z hradu Náchodského 50 jízdných a 16 pěších, z města pak 60 mušketýrův bylo posláno, a sedláci na 23 vozích ryby na hrad vezouce, mezi lesy proti Lhotkám přijeli, tu' pojednou vyřítili se Švédové ze záloh lesních, a pobívše na 120(?) osob, ryby i s 80 koňmi tažnými i vojenskými pobrali; však při té bitce zastřelen i jeden důstojník Švédský a několik vojákův. — Odtud šli nové hrozby Švédské Náchodským, že proti nim celou mocí vytáhnou a město vyvrátí, a pak ani psa ani kočky živiti nebudou. Aby tedy dalším škodám a nájezdům předešel, ředitel panství smluvil se s velitelem Švédským o jistý plat, ranzion zvaný, na nějž roku příštího židé Náchodští 500 tolarů vrchnosti spláceti museli. — Takovými to nájezdy ale i

200

obilí na mnoze zničeno bývalo, tak že téhož roku vrchnost Náchodská od desíti dvorů sklídila a vymlátila toliko 920 korců, a sice 230 k. pšenice, 430 žita, 80 ječmena (po vysetých 120 korcích); ovsa pak po 1130 korcích vymláčeno toliko 180 — A že na podzim velmi málo zaseto býti mohlo, celý výtěžek o žních roku 1640. vynášel toliko 2060 korců, totiž: pšenice 5, žita 185, ječmena 380 a ovsa 1520. — Co a mnoholi mohli ubozí poddaní sklíditi!? — A předc museli na vojáky, r. 1639. na hradě chované, poddaní s městem, kteréž s vesnicemi šosovními na 84 osedlé bylo počítáno, ve dvou lhůtách zaplatiti 2627 zl., mimo co na výtravu dávali. —

[Dodatek: Dne 26. ledna 1640 Albrecht Ctibor Pecinger z Bydžina, Albrecht Kapřík z Lesonic a Rudolf Straka z Nedabylic pší hraběti Octaviovi Piccolomini, že od vpádu nepřítel do Čech ze statků svých na hrad Náchodský se utekli, kde již 37. týhoděn trvají; a

⁷⁷ Václav Kralík z Brocné, regent panství Novoměstského, tamní radě v měsíci květnu 1640. psal: . — „slad, který přebyl, můžete prodati komu chcete, kromě Náchodských, tohoto panství nepřítelův.“, — z čehož viděti, že i na zboží Novoměstském zvůli svou provedli. —

jelikož všecku hotovost svou protrávili, prosí, aby jim potrava potřebná na sečkanou byla udílěna.]

Rok **1640.** přinesl konečně úlevu krajině naší aspoň od nátisků Švédských; neboť dne 17. unora přitáhl polní maršal Piccolomini s polním zbrojmistrem Francesco Marchese de Caretto před Hradec Králové, kterýž obléhal, až se dne 20. Švédové vzdali; načež vypuzeny posádky švédské z Jaroměře, Smiřic a Nového Města (28. února). Ze Smiřic do Náchoda přiveдено 200 zajatých. — I byl téhož roku na dobro z Čech vytlačen Švédský velitel Banner s vojskem svým. — Z dopisu ředitele panství k vrchnosti vynímáme od 31. října „že není radno rozpustiti mušketýry až na 20, jelikož nepřítel na osm mil vzdálený, v silných tlupách na blízko přiklusává“ —, dne 20. prosince pak oznamuje, že 12 pluků vojska císařského v Čechách přezimovati má; i prosí hraběte pro Boha, aby se postaral o chléb poddaným, a nebude-li jim kontribuce slevěna, že jich třetí díl utéci musí.

Roku **1641.** dne 5. unora přijel na Náchod generál Piron, a po tři dny prohlížel pevnostní hradby na zámku, kdež nové dvě baterie jsou připraveny; Šretr, zvonář na Plhově, ulil do nich čtyry nová děla. jejich váha udána na 22 centů.— Doutníků nasoukáno 12.500 sáhů; podkov nakuli kováři plný tisíc. Veliké opravy dály se i na vyhořelých hospodářských staveních; tak na hrad Risenburský vyhořalý podřato na podzim 10 sř. dřev ve Žďáru. —

201

Roku **1642.** válka vedena po Moravě a Slezích; když pak Švédský velitel Torstenson císařské u Svidnice porazil, na pokřik, že nepřítel přes hranice do Čech padli, odehnán ze dvorů všechen dobytek do kraje, a z poddaných odesláno 155 mužů a ozbrojeno na obhájení hradu; v městě pak sousedé sami stráže vykonávati museli; oboje až do zimy. Na ozbrojení koupeno z Lince 90 pušek. Na hradě vyroubeno nových hradeb po pěti stěnách 36 polí, po osmi stěnách 12 přerubků, a po desíti stěnách 12 polí; k tomu uděláno 8 budek pro stráže, a naráženy nové koly pro sedm děl. Spotřebováno k těm pracím 720 kmenů.

Připomenuto zde budiž, že když téhož roku vojsko císařské proti Švédům do Moravy spěchalo, nařízeno jest, aby každou středu a pátek okolo chrámu Páně držán byl provod a po něm mše sv. zpívaná, mimo to aby každodenně o půl třetí hodině se zvonilo po čtvrt hodinu, a tím lid k modlitbě povzbuzován byl. A jak zvoněno bylo, tu každý buď doma při práci neb na cestě kleknouti měl, a k Božské milosti srdečnou prosbou volati vroucně, aby Bůh oheň války zahladiti, prospěch vojsku císař. dáti, a zemi pokoj uděliti ráčil. — Však ač Brna proti Torstensonovi obhájili, a jej couvajícího přes Moravu a Slezsko následovali, předc proti němu arcikníže Leopold a Piccolomini ztratili bitvu u Lipska (2. listop. 1642), že do Čech utéci museli.

Roku **1643.** vrchní velitelství vojska opět odevzdáno Gallasovi; neboť Piccolomini požádán byl od krále Španělského. Torstenson opět do Čech vstoupil; přes Mělník, Poděbrady, Chrudim, Litomyšl zem protáhl, a do Moravy zašel, kde celé léto a podzim zůstal, až pak náhle k severu se obrátil, a do země Danske rychlým postupem pospíšil. Gallasův hlavní stan byl v Hradci Králové, kdež se vojsko císař. shromáždilo, na kteréž od března měsíce z jednoho osedlého odváděno bylo měsíčně 45 *liber* chleba po 1 kr., 23 *libry* masa po 3 kr., 45 *liber* sena po 1 1/2 kr., 45 pinet vína po 2 kr. (?), půl

202

třetího korce ovsu za 1 1/2 zl., a hotových peněz po 2 zl. Ten čas v dubnu a květnu přebýval s 23 osobami a tolika koňmi kvartirmistr osobní stráže arcivévody Leopolda ve Skalici. Vojsko i nyní lid nešetřilo, ale bralo, kde co bylo; tak zdejším poddaným svršky, dobytek a 69 koní, jmenovitě ve Studenci 14, ve Rtyni 6, v Radechové horní 4, [Dodatek: v Kramolné a Trubíjově 7, v Batňovicích 5, ve Vysokově 4, v Slatině 3 aj.] Když generál Gallas za Torstensonem se hnul, prošel ze Slezska přes Náchod (21 — 24. června) generál Hofkirchen

se šesti prápory, odpočinuv si zde po dva dni a dvě noci, z nichž 650 jízdných Kolomberkových v Poříčí bytovalo, 75 korců ovsa zkrmilo, a mimo několika krav 9 koní ukradlo; taktéž Poláci v Babí 65 korců, a Charvaté v Čermné České 70 k. ovsa zkrmili [Oprava a dodatek: pluk Polákův dne 22. přes dvě noci přešel v Babí, a mimo masa, chleba a piva 65 korců ovsa spotřeboval.]. Každému jezdcí dáno (na dva dni) 4 *libry* chleba, 3 *libry* masa a 3 pinty piva. — Když pak vojsko na Moravu bylo odtáhlo, posílání jsou dělníci do Hradce Králové na opevňování města od června do srpna. Při tom opět pokračovalo se na opevňování hradu Náchodského; vyroubeno totiž 35 polí po pěti, a 10 polí po sedmi stěnách, k nim připevněno 28 sš. kolů. K tomuto roubení vzato z lesů Trubějovských 800 kmenů. Mistři tesařští placeni denně po 10 gr., a tovaryši po 8 groších. Pro děla zdělána baterie, přeložena 8 trámů a pokryta 40 fošnami, druhá z délí 8 sáhů, na níž 11 trámů a 50 fošen spotřebováno; mimo to v dolejšímu náspu sdělány dvě baterie. — Doutníků opět nasoukáno 12.650 sáhů, a soustružníci vykroužili. 16 sš. nových pantalerů (bandelier) za 12 sš. gr.

~~Vojsko císařské následující Torstensonova do Slezska opět do Čech se vracelo; tak šest práporů Hofkirchenových dva dni u Úpice přešlo (2. 5. listop.).~~

[Oprava a dodatek: Na podzim vracelo se vojsko císařské ze Sléz; tak 2. listopadu v Čermné České pluk Charvatův se ubytoval, mimo stravy vynutiv 70 korců ovsa, a 3. listop. v Zájezdě pluk Kolmberský na den a noc spotřebovav mimo stravy 33 k. ovsa.

Město Náchod zúčtilo 941 zl., kdež zvláště ritmistr Hebron od pluku Piccolominského pobyv s 60 jízdnými pět neděl od května v Náchodě, spotřeboval 150 k. ovsa; — Skalice 587 zl., kdežto libra masa počítána po 3 kr., chleba po 1 kr., pinta piva po 3 kr., korec ovsa po 1 zl., pár střevic mužských 35 kr., pár pistol nových 1 zl. 30 kr.

Sepis těchto škod podrobný potvrdili r. 1644. vlastnoručně Oto Hendrich Stoš, svob. pán z Kounic na Holovousích, Hradištku, Vamberce a Potenstejně, Albrecht Kapřík z Lesonic a na dvoře v Kostelci nad Orlicí, a Jan Sigmund Sendražský z Sendražic a na Malé Německé Čermné.]

Náklad panství na vojsko vypočítán téhož roku na 5550 zl.

Roku 1644. trvaly průtahy vojska císařského přes Náchod; tak od polovice ledna po čtyry týdně bralo se vojsko do Sléz, napřed jízdecko Gallasovo po pět dní, — ~~(ve Skalici přenocovala dne 20. ledna manželka vrchního generála Gallasa,~~

203

~~a vojsko rozloženo ve vsích, jako v Zájezdě a Mískolezích po 80 mužích)~~ [Oprava a dodatek: (ve Skalici přenocovaly dne 20. ledna 3 setniny dragonů a štáb nejvyššího leitnanta od pluku Gallasova, též podplukovník, všeho 600 osob a 487 koní (útrata 177 zl.), v Mískolezích 80, v Zájezdě 46, v Skaličce 46 dragonů, v Újezdci setnina pěší a 78 koní s zavazadly, ve Zličí po čtyry dni 56 jezdců, po tři dni, v Šonově a Třtici 30, ve Všelibečích 19, v Červenéhoře 21, v Stolíně 8 a v Žernově 30 jízdných s podplukovníkem; načež 19. unora v Machově 109 koní a 105 pacholků po dva dni a noci se ubytovalo, a v Úpici dne 28. setnina s 85 koňmi; — a ti všickni od obcí zaopatření býti museli zdarma.)] — načež následovali plukové rozličných jmen: Piccolomini, Lamboj, Pompeji, Valdstein, Gec, Goldaker, Kapoun, Montecuculi, Ramsdorf, Brojer, Engfurt, Palfy a j. V červnu a červenci opět vojsko do Čech se vracelo, načež 4. října 6 práporů do Sléz prošlo.

Od zimy až do června po Náchodsku rozložen byl lid od pluku jízdného Palfy, v městě samém ležela setnina Charvatův pod rytmistrem Glavačem, berouc měsíčně 600 zl.

Téhož roku na přímluvu hraběte Piccolomini a takřka náhradou za utrpené škody válečné povolil císař Ferdinand III. Náchodským třetí výroční trh čili jarmark na tučný čtvrtek a trh týhodní na obilí.⁷⁸

⁷⁸ Listiny obdarovací nestává.

Generál Gallas s vojskem svým sice vítězně postupoval až do Holštýnska, a dobyl města Kiel; však Švédský Tortenson přinutil jej k tažení zpátečnímu, a tak mocně doléhal na něho, že sotva zajetí ušel, a z armády slavné toliko zbytky a to v stavu nejbídnějším zpět přivedl do Čech — s nimi také Švédy vítězné. — V rozhodné této době v nastalém roku **1645.** sám císař do Prahy přijel, generály Gec'e a Buchheima, kteří v Uhřích statečně byli bojovají, na rychlo zpět povolal, za vrchního velitele pak jmenován Hatzfeld, jemuž i přivtělen Jan von Werth s pomocným vojskem bavorským.

V Čechách nové vojsko vyzdvihováno tak, že z každých 10ti osedlých jeden pěší, a z 20ti osedlých jeden jízdný, postaven býti musel, kteří na půl léta se vším zaopatření do 20. dubna vypraveni měli býti do pole.⁷⁹ — Však dříve již Torstenson (16. unora) vešel do Čech Žateckem do Plzeňska a Prachynska, odkud se obrátil do Kouřimska, kdež svedena

204

byla ona nešťastná bitva u Jankova (6. března), kdež Gec kvapnou neopatrností v nebezpečnosti uvedl pluky své a mrtev klesl, Hatzfeld v zajetí přišel, a přes 4000 císařských zabito.⁸⁰ Torstenson táhl nyní bez překážky do Moravy ano až k Vídni, které obléhati se jal, nemoha však ničeho pořídit, do Moravy se vrátil, zde o Brno marně se pokoušel, a do Čech se navrátil, kdež (27. října) Hradec Králové oblehl, do něhož z 50ti děl bití dal, ale nedobyl.⁸¹ Dosti brzo odtud Švédové se hnuli, a trojím proudem přes Kladsko a Slezsko se vraceli; však posádky Švédské v městech sousedních ještě delší čas se pozdržely; tak v Novém Městě až do 1. prosince. Z poručení hraběte Piccolomini žádal ředitel panství o 40 vojákův, 8 centů prachu a 100 tříliberních kulí do děl z Kladska, načež tamní velitel dne 27. listopadu odpověděl, že si netroufá žádosti jeho vyhověti, an dva prápory nepřátelské v Radku (Wunschelburk) leží, kteří až po Kladsko nájezdy činí, tudíž by všecko jim do ruky padnouti mohlo; však po několika dnech předc sedm centů prachu přivezeno. — Mezi tím na hradě před třemi branami udělány sruby, nad starou kovárnou a pracharnou zřízeny dvě baterie, a třetí nad příkopem „kabát“ zvaným, v kterém již po tři léta velbloud byl chován. Zvonař Plhovský Šretr ulil tři děla v tíži 36 centů, též 38 granátů, 30 kulí velkých a 11 malých.⁸² Na roubení hradeb pokáceno (10. listop.) 100 kmenů v Montaci, an se to jinde státi nemohlo pro nepřítel. — Nepřítel sice do Náchoda se nedostal, však trojím psaním (10., 21. a 22. listop.) z Opočna jim hrozil, neodvedou-li

205

Náchodští co nejdříve na Nové Město 4000 tolarů (z kterých posléz 500 slevovali) a 40 koní, že v nemilost upadnou a nepřátelsky s nimi se naloží, a dvory, mlýny i statky vypálí; odvedou-li však polovici hned, a za druhou rukojmě postaví, že dají salvaquardu na panství a kvartirmistra do města, pro které si trubače na Nové Město poslati mohou. Radda městská, obávajíc se zlých následkův, uložila (13. listop.) sbírku v městě a vsích šosovních na „výpalné“ či ranzion, i složila první částku 718 sř. míš., do které i mistr popravní 6 zl. dáti musel, salvaquardě pak po 7 dní dáno denně 1 zl. 12 kr. Nezdá se však, žeby ředitel panství byl se uvolil k výplatě; neboť nepřítel plenil dvory a mlýny, ve Skalici pobořil pivovar, pánev

⁷⁹ Dne 1. unora bylo poručeno dovážeti všeliké obilí do Hradce, k tomu 400 kotvic, 400 rohatin, 6 centů luntů, a smoly co nejvíce, by se město do posledního muže brániti mohlo. To samé určeno do Jaroměře, Trutnova, Dvoru.

⁸⁰ Odtud pošlo přísloví české: Pořídíš co Gec u Jankova. — V této bitvě také raněn, zajat, a když císařští opět vysvoboditi jej chtěli, zastřelen plukovník Josef Sylvius Piccolomini; jehož tělo do Náchoda přivezeno dne 12. března.

⁸¹ Na opevňování Hradce v těchto letech z celého kraje vždy z 10 osedlých posílán nádenník s lopatou, motykou neb s kolečkem, a z 20 osedlých jeden vůz, vždy na celý měsíc, někdy vícekrát do roka.

⁸² Ještě r. 1653. nacházelo se na hradě 17 děl.

vzal, ve dvořích 60 sß. mandel vymlátíl, a 285 korců obilí sutého pobral.⁸³ — Mlynářům napotom na škody sleveno 140 korců výmelného. —

Roku 1646. hned 9. ledna oznámil krajský, že Charvaté z Náchodska odtáhnou, a jiných šest setnin tu se ubytuje, na kteréž panství dávati má měsíčně 224 zl., dne 19. unora prošli zde dva pluky od Jaroměře do Kladska, a zde i ve vsích okolních dle způsobu svého mnoho škod nadělali. V dubnu měsíci obdržel hejtman panství list od Švédského velitele Königsmarka, aby neprodleně poslal 2000 liber chleba, 15 věder piva a 80 korců ovsa, a poněvadž se k požádané dani měsíčné potud nepodvolil, aby takovou bez odkladu při jednom do Hirschberka (za Krkonošemi) odvedl.

Ten samý čas velel opět krajský, aby Jaromeř a panství zdejší zaopatřily se chlebem, masem, pivem a obrokem, jelikož několik pluků pod maršálkem Montecuculi k Brúmovu a do Sléz protáhne, kteříž na den ve Skalici poodpočinou. A když v květnu a červnu procházeli, mnoho škod způsobili; neboť do posledního pobrali, i to, co lidé přespólní do Náchoda k ochránění byli zanesli.

206

Téhož léta opět vyslán byl lid na opevňování Hradce, jakož i při hradu Náchodském o nových srubech bylo pracováno. — Po žněch každý desátý mandel všeho obilí do měst hrazených pro bezpečnost před nepřitelem odvezen býti měl; za kterýžto mandel desátý vrchnost splatila 400 zl. a poddaní 1027 zl. —

Po smrti Torstensonova vrchní velení vojska Švédského převzal Karel Gustav Wrangel, který již r. 1645. do Čech padl, a Litoměřice od generála Wittenberka osaditi dal. Roku 1646. tentýž Wittenberk s pěchotou a dělostřelectvem ohradil se u Dobrušky, odkudž s jízdectvem ku Brodu Německému se obrátil.⁸⁴ Hned 9. října Švédský profiantní mistr Gröbel Náchodským psal z Dobrušky, že tou jich výmluvou, žeby neměli co odváděti, armádu nasytiti nemůže; a dne 14. vybízeli Skalické, aby pilněji piva vařili, chleba pekli, a jemu odesílali, dle jiných měst 30 párů obuvů zhotoviti dali, a z prostředka svého některé osoby vyslali, s nimižby se o výpalné (ranzion) umluvily —

Z druhé strany Náchodští, upomínáni od podplukovníka Švédského Rohrscheida, aby peníze a potravu poslali praporci jeho do Landshutu za Trutnov, omlouvali se v ten způsob: ... „od J. Exc. polního zbrojmistra (Švédského) přísně nařízeno máme, nechceme-li záhubu mečem a ohněm utrpěti, na rozličná místa pro jeho vojsko všeliké věci odváděti, až věru ani nevíme, kam dříve co odeslati máme, ač sami na vrch zbídačení ničeho nemáme, proto že jsme všecko na zdejší hrad pro trvajíc zde na obranu císař. vojáků odvedsti musili, a co denně potřebujeme, o to p. hejtmana hradu žádati musíme: avšak seč jen trochu my ubozí lidé budeme, rádi ze svých vyprázdněných vesnic V. Mti. zaopatříme, pro Boha prosíme, abyste s námi ubohými milosrdenství měl, a u J. Exc. p. polního zbrojmistra vyžádal, abychom alespoň jinam více

207

posílati nemusili.“ — Tentýž Rohrscheid (23. října) psal řediteli panství, že z odpovědi jeho vyrozumívá, kterak by teprv smlouvati chtěl, kde již odeslati měl, co od něho bylo požádáno; protož přísně na tom ostává, aby nyní měsíčně 700 říšských tolarů na výživu odváděl; na rekrutních penězích pak že s ním mírněji činiti chce, než s panstvími okolními, na př. Brúmovským, kteréž netoliko mnoho na penězích, ale i obilí odváděti musí. Konečně dokládá: „Chce-li se ale pán o všecko za celé panství se mnou sjednotiti, odešliž mi pro můj praporec 6000 tolarů najednou, a já celé panství v ochranu vezmu a potřebnými strážemi

⁸³ Vrchnost na podzim mlácením si přispíšila, a 4610 korců na místo bezpečně odstranila.

⁸⁴ Židé Náchodští k obci Novoměstské složili pokuty 19 zl. 30 kr. „pro zlezení města v čas obležení“ od Švédův.

opatřím; nestane-li se, tak bez odkladu, dle obyčeje nepřátelského, násilím vojanským — exekucí — si toho vymoci přispíším.“ —

Tehdejší ředitel panství, vlach Pecori, nemaje se ani k jednomu ani k druhému, nemohl zabránit, že na panství bylo pleněno, dvory bořeny, jakož i dvůr Skalický a Malotřebešovský do podvalí vypálen.

Rok **1647.** počal nájezdem Švédským do Úpice; neboť dne 20. ledna přijela tlupa z Friedlandu do Úpice a vsí okolních, městečko poplenili, a v rukojemství s sebou na Bolkov (Bolkenhain) odvedli kněze Bartoloměje Kretina (kaplana Náchodského, službu zde konajícího) a Tomáše Vacmu, představeného, dokudby totiž panství výplaty a berně měsíčné, neodvedlo, jakož i plat měsíční po tolaru z každého kola mlýnského a měchu kovářského. — V desíti dnech psal z Bolkova ritmistr Schreckenfus, že, pakli dodavek uložené jim daně neodešlou, ty jejich rukojmě a jiné osoby s sebou do zajetí vzaté a u vězení držané z tuha trápití dá aneb dokonce odpravití. — Úpičtí ihned ředitele panství písemně a to sa mnohou ponížeností žádali o zmíněný dodatek peněz, „aby ti poctiví lidé osvobození, a oni (Úpičtí) hrdly svými jisti byli i s jměním; nebo kdybychom k vypálení přišli, byloby pak pozdě bycha honiti.“ —

V té samé záležitosti psal i Sobek, převor kláštera Brumovského,

208

úředníku Náchodskému dne 1. unora: „Služebník p. prélate Křesovského, přišed z Bolkenhainu, mně oznamuje, kterak tam s tím dobrým p. kaplanem Vaším zle zacházejí; po celý den ve výhni Vulkanově bušiti musí, a k tomu ani chleba do syta nedostane. Uvádím to v listu p. děkanovi Vašemu na svědomí, že jemu to náleží, s pomocí Vaší o jeho vysvobození se starati, an v jeho příčině v to neštěstí upadl.“ Však i sám kaplan psal úředníku dne 16. unora: „V. Mti. zdraví a štěstí i jinak všecko potěšení od Pána Boha na modlitbách přeji. Potěšitelný list, daný 13. unora, dosti mne obradoval; ale potěšení to nebylo dlouhé; nebo já jsem do vězení vzat za příčinou nedodané výplaty koruně Švédské, a vězení toho dříve prázen nebudu, pokud toho dluhu co nejvíce odesláno nebude. Domníval jsem, že p. děkan o svého věrného spomocníka spravedlivě se zastane, an dle vlastního vyjádření vůdce Švédského do toho vězení vzat jsem za něho.; ale pro mne ukazuje p. děkan málo milosrdenství.“ — (děkan Antonín Liscutini, vlach, ani česky neumějící.) — „Toto ještě mám doložit: neobdržejí-li v pěti dnech hojnou část peněz, že nás zde do věže hodí a hladem mořiti budou, a panství poplení.“ — Konečně Úpičtí dne 19. unora témuž úředníku list zaslali: „V. Mti. urozený pane! Zkazuje nám zase nepřítel po poslu našem, který mu list V. Mti. donesl, jestli v málo dnech ta výplata odvedená tam nebude, že nás ohněm kaziti, a mečem vraždití přijde, a co slovy vzkazuje, skutkem že dokáže. I poněvadž milostivý Pane, po kolikerém prošení k zastání přijíti nemůžeme, a vědomo, jak předně od téhož lidu Švédského k poplenní jsme přišli a hrozně vytrpěli, po druhé od císařského vojska vykořistění, a po třetí minulou sobotu (16. února) opět taková síla lidu císařského přes 400 na koních k nám nočního času přikvapila, až jsme se všickni rozutíkali, a mnozí v lesích po celou noc ostati musili; a ti dočista nás již vybrali a všecko všudy vyšumovali. Co

209

smutní lidé sobě počítí máme!? Ještě že ty poustky máme a některý snop obilí; — jestli i to nám zkaženo bude, kam se s malými dětmi podějeme? — Mnozí bosí, polounazí v lesích pro zimu obstáti nelzeme. A kam se skrýti, an všady na blízku nepřátely máme, ani hrdly svými jisti nejsouce. Bože, jaká hrozná žalost! Snad hlady zahyneme!? Abychom se chtěli na cizé půdy uchýliti, nepřijmou nás; nebo německé vesnice, že nepříteli bernu do Bolkenhainu odvádějí, mají od něho kvardy, a jsouce tak v bezpečnosti, pod ztrátou hrdla zapovězeno mají, někoho z nás přechovati, a ty kvardy obzvláštní pozor dávají na nás. Nuže, nebudeme-li míti

zastání, kam ubozí se hne; či máme se dáti mečem a ohněm zkazit, a nebo v lesích zimou pomřítí?! A na ty své dítky jak smutně hledíme! — A poněvadž již ráčíte věděti nezbytí, proč, pro Boha! těch peněz tam neodesíláte, an sami poddaní to sbíráme a skládáme, abychom alespoň přes tu zimu v těch pustých staveních ostatí mohli. Račtež se také rozpomenouti na dvory, na mlýny; přijde-li to vše k vypálení a lidé k povraždění, jaký hrozný pak nářek. Žádáme V. Mti. poníženež pro Boha, račte tu výplatu tam odeslati co nejdříve, a o ty kvardy pro nás žádati, bychom mohli doma alespoň bezpečně ostávat. “ —

Psaní toto opětně svědčí, že lid stejně trpěl, ať přišel voják císařský neboli nepřátelský; — i následující událost, pokud se vypravuje, to samé líčí.

Vojsko císařské tábořilo již od listopadu na Brúmovsku. Pro obranu proti nájezdům vojanským hleděl se lid uchrániti tím prostředkem, že si vojáky na salvaquardu vyžádal, a je živil; ale i to neprosplávalo. Při častých nájezdech radil prý strážce neboli guarda Vysokosrbský domácím, aby raději do lesů utíkali, druhý Zbečnický pak vybízeli, aby násilníky loupeživé násilím odháněli. Když tedy času masopustního tlupa císař. jezdcův do Slavíkova vtrhla, a Benešovi i Bulíčkově (Č^o 4 a 6) koně pobrala, tuž na pokřik učiněný sbíhali se

210

lidé z vesnic okolních, a jezdce až na Střezimi stíhali, kdež dva zajavše, jednoho zastřelili, ale i jeden z nich, Martin Bendův (Č^o 4), na poli svém od jezdcův byl zabit. Na to hned přikvapily dvě setniny od Brúmova, a v Srbské, Dřevíči, Zbečniku, Hronově a Zlicku hon na lid utíkající činili, přibytky vytloukali, plenili a hubili; — strážce Srbský sám lid k útěku vybídl, a je chráně, na koni vyprovodil až k lesu nad Žďárkem. — Však rychle v zápětí přišla v těch místech porážka na lid císařský; neboť Švédský generál Wittenberg vpadl ze Slezska na Brúmovsko, města se zmocnil, a je 16. unora vydrancoval. Vůdce císařský Montecuculi, rychle sebrav vojsko, nepříteli vstříc se postavil na Policku, než mimo nadání přepaden jest u Srbské Vysoké, a tak poražen, že mimo pobitých 200 v zajetí nechati musel, a nad to všecka zavazadla i kancelář do rukou nepřátel padly, i nezastavil se v outěku až do Hradce. Švédové vítězní pokročili sice až k Náchodu, ale vrátili se s kořistí sebranou opět do Slezska.

Rohrscheid, podplukovník Švédský, nepřestával upomínati úředníka Náchodského o výpalné a daň za měsíce říjen až do unora; obdržel-li je, že napotom spokojí se měsíčním platem 400 tolarů za celé panství; neboť prý jedno z nejlepších jest, kdežto Králové Dvůr též po 300 tolařích měsíčně splácí. — Na to 18. dubna lid Švédský učinil nájezd do Úpice, Radčíc, Batňovic a okolí; i vyznali vládykové Věněk Čertorejský z Čertorej a Jan Sendražský z Sendražic, vyslaní komisaři, „že témuž městečku a těm vsím nenabytné škody a zkázy se staly, jakéž jsme prvé téměř nikde nespátřili.“ —

Nová nesnáze přišla průtahem vojska císařského, o kterém úředník Novoměstský takto psal Náchodskému dne 17. dubna: „Zlé věci na nás se sem valí — tři plukové loupeživí, totiž Hanovský, Šlejnicův a Rykerův. Píši právě p. hraběti svému (Leslie) v tato slova, že Colloredo (pán Opočenský) žádného vydání na vojáky od sedmi let nedává⁸⁵, Gallas

211

(na Smiřicích) také byl ušetřován, Piccolomini (na Náchodě) ty největší daně a náklady činí, a k tomu největší pochody vojanské přes své panství trpí, žeby nebylo divu, aby se stal rebell J. Cís. Mti.“ —

Nad to Švédský plukovník Quart z Javora ve Slezsku dne 24. června vyslal list na úředníka Náchodského v ten smysl, že pluku jeho k výživě od generála Wittenberka vykázáno jest panství Náchodské; pakli tedy neodešle platy zadržené, že na panství dopálí, co byl

⁸⁵ Repartice od úřadu krajského vydávané to potvrzují.

Rohrscheid ponechal. — Úředník, aby aspoň poněkud uchránil se msty a žhářství na panství, poslal 300 tolarů; však i hned Quart odvětil, že maličností touto se nespokojí, ale měsíčně po celém tisíci žádá; „jinak Vaše tvrdošijnost příčinou bude zkázy panství a záhuby poddaných Náchodských, kteří sice dosti rádi platí, ale Vy to neodvádíte.“ — V měsíci říjnu pak nalézáme troje psaní téhož Quarta, kde žádá měsíčně 1500 tolarů za bytování, rekruty, stravu a píci; i hrozil vypálením dvorů, požeháním městeček a vsí, a pobitím obyvatelův. — Dáno-li co na tyto strašáky, nenalézáme. —

Z oučtův na tento rok vyjímáme některá udání. Na vystavení vypálených dvou dvorů svezeno 900 kmenů, na dvůr Skalický a 650 na dvůr Třebešovský, nad to na dvořích vypobito 1300 sš. šindela, a vypošito. 1200 sš. došků. Za poddané nejvýš znuzené vrchnost zaplatila kontribuce 4072 zl. na oplátku; za ruční a potažní práce při opevňování Hradce poddaní zůstali v dluhu s 1150 zl. — Poslům ve vojenských potřebách vyplatila obec 140 zl. — K svrchované nouzi nastala i daň potravní, a sice: z vola polského 4 zl., z krávy 3 zl., z telete 30 kr., z ovce 15 kr., ze sudu piva 30 kr., z páru bot s podpatky 20 kr., bez podpatků 5 kr., ze střevíc 6 kr. a t. d. — Bída a nesnáze dosahovaly již vrchu svého, ale — i konce svého. —

Rok 1648. — poslední války 30leté a to nejzáhubnější,

212

zavítal i přinesl nemalé pohromy na panství Náchodské, bez toho již dosti znuzené. —

Hned v prvních dnech císařský vojevůdce Christoph Buchheim od Pardubic přes Náchodsko táhl do Slezska proti Wittenbergovi, veliteli švédskému. Dne 9. ledna ředitel panství zanesl prosbu úřadu krajskému, by se vyšetřily škody učiněné skrze vojsko císařské, které od Jihlavy ke Slezsku prošlo, a po panství, napředně v městečku Skalici a okolních vsích rozloženo bylo; „neboť poddaným dobytka, obilí, svrškův a nábytku, co měli, všecko pobráno a v nic obráceno jest, čímž na dokonalou záhubu přivedeni jsou, že od nich dokonce žádných berní a daní ani císařských ani vrchnostenských dostati možno není a hned nebude.“ — A vyslancové krajští, když zhlédli škodu způsobenou, vysvědčili „o takové bídě lidu poddaného, že vesměs ani kusu chleba nemají.“ —

V tu dobu, co Buchheim do Slezska byl zašel, sebral se sbor lidu nepřátelského do 700 jezdcův, a přes Trutnov a Náchodsko až do Jaroměře (dne 10. unora) vpadl, sbíraje kořist po kolik dní. Na to (dne 23. unora) Švédský podplukovník Quart zahrozil ředitele panství: „Budu-li musiti na panství po třetí přitáhnouti, abych si peníze dlužné vynutil, tu již netoliko dvory panské utrpějí, ale i co živo jest, zahyne.“

Piccolomini, opět nejvyšší velitel vojska císařského, vytiskl sice Švédského vrchního vůdce Wrangla z Bavor, však aby statněji mohl odolati jemu, skoro všecko vojsko z Čech k sobě přitáhl, tak že i v Praze jen skromná posádka zůstala. Za tou příčinou Buchheim ze Slezska ku Praze zpět povolán, kdežto, zejména dne 20. května, čtyry prápory po panství, štáb v městě Náchodě odpočali. —

V tom čase ale také vůdce Švédský Königsmark do Čech, vojska prázdných, vešel, a skrze zrádce dobře jsa zpraven, dobou noční i Malé Strany v Praze se zmocnil, a na to i Starého i Nového města dobývati se jal. — Té doby použil

213

také Švédský vůdce Wittenberg; neboť sotva že Buchheim do Čech se byl obrátil, již také Wittenberg za ním se vydal, a s hlavním sborem svým (dne 19. července) k Náchodu a do Bílovce se položil. Především poslal trubače ku bráně městské dobře zatarasené s rozkazem, by jemu bez prodlení do tábora poslali potravu co nejvíce, hroze jinak vypálením. Radda i sousedé sejdouce se, poslali s vědomím ředitele panství chleba, masa, vařiva do tábora, přidavše pro vůdce tři vědra vína; nad to uvolili se odváděti výpalného či ranzionu 300 tolarů, a do města přijali desátníka za strážce čili salvaquardu, jemuž mimo jídla a pití, co hrdlo

ráčilo, dávali denně po kopě v penězích. — Hned druhého dne odtáhl Wittenberg, když lid jeho popásl trávu a obilí, a pobral, co s sebou vzíti se dalo, přes Plhov, Kramolnu, Studnici a Skalici ku Praze, kamž dne 2. srpna dorazil, a města obléhati se jal. — Švédský podplukovník Quart, ubytován v Novém Městě, déle se pozdržel, a odtud (21. července) ve zvláštním psaní oznámil řediteli panství Náchodského, že příštího dne přijede s lidem svým pro dluh starý, který neobdrží-li, ohněm se pomstí; a tak učinil, zapáliv dne 24. července dvůr Skalický, ještě nedostavený; načež ku Praze odtáhl. —⁸⁶

Jelikož všeliké vojsko císaře Praze ku pomoci sbíralo se, krajina naše bez ochrany zůstala, tudíž Švédské posádky vojenské volně mohly rozličné kontribuce ukládati a vybírat. Tak major Švédský z Hirschberku psal (12. října) řediteli panství v ten smysl: „Divím se, kterak jste s lidem svým tak špatně zacházeti směli, an předem poručík můj trubače k vám poslal, kterýž dle způsobu vojenského zatroubil; vy pak jste do nich stříletí dali, až i jednoho jezdce a tři koně zastřelili.“ A opět z Bolkenhainu upomínáje o plat dokládá: „Poněvadž na vojáka, který k vám pro peníze šel, ač pořádně

214

zatroubil, ještě jste stříleli, neštěstí, které na vás přijde, sami si připište.“ — Na tuto zkátku ředitel panství poslal téhož dne peníze do Bolkenhainu, a sice za měsíce červenec, srpen a září, na jediný pak měsíc říjen 125 tolarů. —

Téhož roku zklídili v Bílovci, Babí, Poříčí a Slaném sotva několik mandel cuchaniny, drůbeže ani nebylo viděti. —

Konečně roznesla se po léta toužebně očekávaná zpráva o míru mezi mocnostmi uzavřeném dne 14. října v Osnabruku, městě Westfalském, — když již krajiny vypleněné a v zříceniny obrácené nestačily uživit lid válečný, a konečně ani nedostávalo se lidu, kterýžby byl mohl válku dále vedsti. — Slavná někdy země Česká stala se již hřbitovem blahobytu někdejšího. Bohatství její rozvezli a roznesli tu hned na počátku kníže Bavorské, pak Sasíci, Švédové, kteříž i hroby po kostelích, a to i vesnických, vykopávali, hledajíce pokladů; a že i vojsko císařské, z dobrodruhův cizinských a pro plen řemeslo válečné provozujících sestavené, ne lépe ba i hůře hospodařilo, o tom nejednou jsme se dočetli. I knihovny až do Švédska se odvezly. —

Zemi někdy květoucí pokrývaly zříceniny obydlené lidem, kterýž mnoholetou psotou a stálým trápením otupěl na mysli a zmalátněl na duchu, jako i půda zpustla. Nebylo hrubě obce i městečka, aby alespoň jednou buď z části buď zcela nebyly vypáleny, vypleněny pak kolikráte. Z měst staly se městečka, z městeček vsi — a vesnic množství veliké docela zmizelo. Adam Kravarský, jesuita a svědek očitý v kraji našem, dokládá: „Neuvěří té zpouště země České, té bídě tělesné i duchovní žádný, leč ten, kdo předešlou ve království tomto vesnic i měst a všech věcí hojnost s potomní chudobou očitě spatřil. — V zoufalství byliby všickni upadli, kdyby je víra Kristova nebyla sílila ve trápení takovém. Nebo chodili lidé jako bludné ovce často mnoho dní po lesích a houštinách, ukrývajíce se před vojskem přátelským i nepřátelským.“ —

215

A ze všech těchto bíd a těžkostí po vlasti naší i svrchovaný díl dostal se panství našemu; neboť stále bylo rejdištěm buď stanovištěm všeho vojska. Pochody přečasté neb ubytování trvalé vojákův, odtud všeliké dovozy a povozy, obsluhování a vyživování, vybíjení, drancování, plení a pálení — to stalo se pořádkem. Mnohé a rozličné berně z potřeby nastalé tím více tížily, jelikož panství rok co rok více pustlo, a obyvatelův ubývalo. — Často

⁸⁶ Coraggio, ředitel panství, psal pánu svému (30. listop.), že týž Quart za dvě léta na dvořích panských a mlýnech pálením učinil škody do 40.000 zl., a pro sebe přes 4000 zl. hotových vynutil.

jen málo zaseto — a z toho skoro nic nesklídno; neboť vojsko i do posledního stébla vše zplenilo. Živnosti selské byly zpustlé, sotva třetina půd orných, a to nejbližších, se osívala, ostatní zůstávala ladem; — nejeden statek byl bez hospodáře. Na počátku války té přezáhbné vrchnost platila berní zemskou ze 1280 osedlých, později po 10 let toliko z 864, napotom ze 220, a konečně toliko za 120 osedlých, protože na větší díl ani koní ani obilí nebylo, tudíž také role osívatí se nemohly.

Mír byl ujednáán a pokoj prohlášen, ale ničemná lůza lidu vojenského, císařského i nepřátelského, ještě tři léta po zemi se potloukala, a obyvatelky utrápené mořila. — Ve kraji zdejších bytoval pluk dragonův Lagronských, kteří v dubnu 1650. do kraje Loketského odtáhli; že pak tam v těch místech hornatých obyvatelé před nimi se rozbíhali, a tudíž jim žádného vychování se nedostávalo, vrátili se opět v květnu sem; však obyvatelé zdejší i za ten měsíc nepřítomnosti jich platit jim musili. — Vojáci pak propuštění co zákeřníci se rotili, a obyvatele přepadávali tak zhusta, že ještě v září 1651., ač na hradě vojsko stále bylo držáno, do města Náchoda vloženo vojsko „k obraně obyvatelův před loupežníky.“

Roku 1649. ve žních krupobitím veliká škoda učiněna; pročež vrchnost v dubnu 1650. poddaným zapůjčila k setí 413 korců ovsa, a 1950 korců žita na chléb, kteréž jí po sv. Václavě buď odsypati aneb po 2 1/2 zl. splatiti měli. (Obyčejně za půjčený korec odsypávali pět věrtel.)

Téhož roku v městě Norimberce držán byl sněm všech

216

knížat Německých, kdež výmínky míru Osnabrukského domluveny, a konečně ve skutek měly býti provedeny; Piccolomini tamtéž poslán co generální plnomocník císařský;⁸⁷ čímž zásluhy své dovršil v té míře, že 8. října 1650 povýšen jest do stavu knížecího. —

Kníže během vojenským po zemích cizích vzdálen, teprv nyní mohl zhlednouti panství své Náchodské, i jal se hned opravovati a přestavovati v zámku, což také v letech 1651 — 1654. provedl, povolav k dílu tomuto samé Vlasy, totiž: Karla Lurago, mistra stavitelského, Blažeje Verde, mistra zednického, Jana Spineta a Karla Serenu, kameníky, Dominika Rossi, stukatora, Jana Veneta a S. F. Harovníka, malíře. — Vápna k stavbě té vypáleno na panství přes 5000 korců u Bohuslavic a u Bražce. Bašta nad sklepem a starou kovárnou zbořena, nad ní jakož i nad starými konírnami a kanceláři nové pokoje staveny. Dvě konírny v první prostrannosti u mostu vybořili, a na místě tom nový rundel zřídili. Na Turion, v němž střílny zazděny, nalámáno v horách za Čermnou Německou 800 kusů dvou- až čtyřloketních kamenů pískových. Vesměs část západní i s kaplí, pak severní celé stavení z gruntu vystaveno jest, na straně k městu poschodí hořejší. —⁸⁸

Roku 1652. kníže s manželkou a dvorem svým na zámku Náchodském přebýval od května až na konec července, a tu Náchodským k prosbě jich nadání učinil v těch slovech:

„My Octavio Piccolomini Arragona Duca de Amalfi, Svaté Římské Říše Kníže, zlatého Rouna rytíř, Jejich Milosti Římského Císaře skutečná dvorská válečná radda, komorník, hejtman nad hačiči, generallieutenant nad Jejich Mil. Císařské armádami, feldmaršálek a nejvyšší nad lidem jízdným a pěším, dědičný pán na Náchodě a Hradišti.

217

Poněvadž všeliké věci, které se při časích dějí, spolu s časy míjí a lidem z paměti vycházejí, i jest potřebno, aby pro věčnou a trvající pamět byly písmysy poznamenány, a početmi potvrzeny.

A protož My s počátku psané Kníže ku památce věčné známo činíme tímto Naším listem obecně především, kdežkoliv čten neb čtoucí slyšán bude, a zvláště tu, kdež náleží:

⁸⁷ V zámku Náchodském nalézá se obraz veliký, na němž vyobrazení jsou všickni na témž sněmu přítomní. Druhý obraz představuje vítězství u Diedenhofen nad Francouzy r. 1640.

⁸⁸ Nápisy latinské nad kaplí, jakož i nad branou hlavní udávají rok 1654.

Jakož jsou opatrní purkmistr a konšelé též starší obecní přísežní města našeho Náchoda jmenem a na místě vsí obce Náchodské, poddaní naši věrní milí, předstoupivše; před nás, s poníženými prosbami Naší knížecí důstojnosti za to snažně žádajíce, abychom z milosti Naší knížecí obyvatelům města Našeho Náchoda nynějším i potom budoucím, poddaným Naším věrným milým, tuto zvláštní milost učiniti, a jim, purkmistru a konšelům, starším obecním i vsí obci Náchodské, tyto užítky z milosti Naší darovati ráčili:

Předně, clo, které se v branách městských tu v městě Náchodě od lidí přespolečných tudy jedoucích ze všelijakých věcí, z koní a jiných dobytkův vybírá,

druhé, co se v městě Náchodě vína a páleného vyšenkuje, z toho obojího aby interesty k obecnímu užítku přicházelo.

Kteréžto ponížené prosbě dotčených purkmistra a konšelův též starších obecních přísežných města Našeho Náchoda milostivě nakloněni jsouce, a toho tolikéž pováživše, že tož město Náchod v těchto roztržitých časech skrze lid vojenský rozdílně k nemalé škodě a k menšení jest přišlo, aby tudy zase vyzdviženo, a pomalu v předešlý způsob přijíti mohlo, s dobrým Naším rozmyslem a jistým vědomím, s raddou věrných Našich milých nadepsanému městu Náchodu, purkmistru a konšelům též starším obecním přísežným, nynějším i budoucím, a vsí obci Náchodské tu milost zvláštní činiti ráčíme:

Předně, takové clo, které se od lidí přespolečných

218

z koní, z dobytkův všelikých a jiných věcí v branách městských vybíralo a dosavad vybírá, z milosti Naší knížecí purkmistru a konšelům, starším obecním přísežným, i vsí obci Náchodské darujeme.

„Druhé, co se v městě Náchodě vína a páleného vyšenkuje, z toho aby ze všeho purkmistr a konšelé, starší obecní přísežní, podle bedlivého a rozšafného svého povážení a uznání interesse k obci města Našeho Náchoda přijímali, a na opravy města a jiných obecních věcí obraceli, a v tom ve všem mírnosti a rozšafnosti požívati hleděli; a tomu chceme, aby do města Našeho Náchoda z zámku ani od jinud vína panského k šenku jim se nedávalo.

A protož My s počátku psaný Octavio Piccolomini Arragona Duca de Amalfi, Svaté Římské Říše Kníže (tit.), dědičný pán na Náchodě a Hradišti, My sebe, dědice Naše, budoucí držitele města Náchoda, tím zavazujeme, aby často psané purkmistra a konšely, starší obecní i všecku obec města Náchoda, nynější; i potom budoucí, při tomto Našem nadání stále, neproměnitelně, bez všelikého přerušení zachovali a v ničemž neměnili na časy budoucí a věčné. Toho všeho na věčné potvrzení a pro lepší jistotu rozkázali jsme k tomuto listu a v něm vysazeným nadáním a milostem Naším pečet větší přirozenou důstojnosti knížetství Našeho přivěsiti vědomě s podpisem ruky Naší. Jenž jest dán a psán na Náchodě léta Páně od Narození Syna Božího 1652., den památky sv. Víta, mučedlníka Božího, jinak 15. dne měsíce června.

JOPicco D. di Amalfi. “

(L S.)

Ten čas kníže několikrát navštívil Úpici, aby tam zhlédl slévárnu na rudu, kterou po tři léta na panství pilně a s mnohým nákladem hledati i kopati dal, však bez prospěchu; naproti tomu bedlivý zřetel obracel na zvelebení hospodářství po panství zpustlém, netoliko na dvořích svých, ale i kterakby

219

živnosti opuštěné a pusté hospodáři osadily když statky za velmi levný peníz ba za darmo přepouštěl, by aspoň dluhy splatily se a ta robota panská vybývati se mohla.

Kníže Piccolomini horlivý byl katolík a ctitel řádu Servitského čili Bratří služebníkův Panny Marie; neboť již r. 1636. štědrě obmyslil klášter téhož řádu ve Vídni na předměstí

Rossau, kdež i pohřeb svůj vyvolil, a nad hrobem jeho kaple s oltářem vyzdvižena býti měla; nad to pak i pro tento řád klášter na Náchodsku založiti zamýšlel, jak svědčí nákres a rysy zachovalé, a rozvrh outrat na 80.000 zl. rozpočtených; však brzká jeho smrt to zmařila. Pokud nám prameny přístupny byly, stručně o životě jeho zprávy zahrnujeme. Kníže byl postavy statné, jak svědčí podobizna jeho na zámku Náchodském; narozen r. 1599. v Sieně, již z mládí oddal se službě vojenské v Miláně ve vojsku Španělském. S vojskem, které vévoda Toskanský Ferdinandovi císaři proti Čechům ku pomoci vyslal, vstoupil ve službu císařskou, kde prý r. 1632. v bitvě krvavé u Lützenu vedl pluk svůj v tuhou seč, ve které král Švédský mrtev klesl. Vyznamenán od vévody Friedlandského, stal se jeho důvěrníkem, však sám tajně do Vídně se vydal, a předloživ císaři zámysly Valdsteinovy, splnomocněn byl zmocnit se vůdce nebezpečného živého či mrtvého. Po bitvě u Nördlingen a porážce Švédův (r. 1634.) vtrhl s vojskem svým do Wirtemberska, načež (r. 1635.) císař poslal jej s vojem ku pomoci králi Španělskému proti Francouzům, kteréž vytiskl z Nizozemska, a pak, ač méně šťastně, bojoval proti Holanďanům. Dobyv slavného vítězství u Diedenhofen, zpět povolán jest (r. 1640.), kdež také s Bavorským vůdcem Mercy Bannera, nejvyššího Švédského, z Čech vypudil, r. 1641. Švédského plukovníka Schlang'a zajal, a r. 1643. čtyřdenním bojem zvítězil nad Švédy, obléhající saské město Freiberg. Filip IV., král Španělský, statečného Piccolomini vyžádal od císaře, a učinil vrchním vůdcem svým v Nizozemsku, kdež po pět let šťastně bojoval

220

proti Francouzům a Holanďanům. Když pak Švédové vítězně do Bavor vtrhli, Piccolomini zpět povolán a polním maršálkem učiněn (r. 1648.), šťastně si počínal v Bavořích, až konečně mír v Osnabruku ujednáno, válce vražedlné konec učinil. Roku 1649. předsedal co hlavní plnomocník císař. v konventu neb sjezdu Norimberském, kdež dojednány byly podmínky míru uzavřeného. — Mnohé zásluhy jeho, uznány předkem udělením panství Náchodského a povýšením jeho do stavu hraběcího, a když byl král Španělský jemu vrátil vévodství Amalfi, kteréž již někdy předkům jeho bylo náleželo, císař Ferdinand III. odměnil důstojností nejvyšší, povýšiv jej dne 8. října 1650 do stavu knížat říšských i s potomky jeho. Tuť vstoupil i v stav manželský, zasnoubiv se 25. března 1651 s Marií Benignou, dcerou Julia, vévody ze Sas-Westphalen a Engern, kněžnou to nábožnou, k chrámům štedrou, ale i vladařivou, kteráž měla věna 30.000 zl., a již kníže odvěnil 45.000 zl.

[Dodatek: Z opisu diplomu, nímž Octavio Piccolomini od císaře Ferdinanda III. dne 8. října 1650 povýšen jest do stavu knížecího, toto vyjímáme: Otec, **Sylvius Piccolomini**, pod Alexandrem Farnese, vévodou z Parmy, sloužil mnohá leta ve válce nizozemské; ve válkách uherských co generál zbrojmistr velkovévody Toskanského statečně vedl vojsko pomocné; konečně město a hrad Bonu v Africe, v nynějším Algirsku, hrdinsky dobyl za bílého dne.

Syn jeho, Octavio Piccolomini, r. 1616. vstoupil do vojska krále španělského v Lombardii; r. 1618. co ritmistr s setninou svou porazil 900 Uhrů u Neuhäusel-u, později u Göttingen v Němcích se vyznamenal; co nejvyšší strážmistr poslán k obleženému městu Breda, na to za podplukovníka u pluku hraběte Pappenheim-a povýšen, a konečně od krále španělského plukovníkem tohoto pluku jízdného učiněn.

Když mír v Itálii byl smluven, vrátil se Piccolomini s plukem svým do Němec, kdež Waldstein, vévoda Friedlandský, zvolil jej za setníka tělesné stráže své, a jemu velitelství v Pomořanech zadních svěřil. — S dvěma pluky do Itálie poslán, v bitvě proti vévodovi Mantuanskému se vyznamenal, a Francouze, pevnosti Casale ku pomoci pospíchající, s jízdou svou porazil. — V bitvě u Lützenu r. 1632. jedenáctkrát s plukem svým postoupil, ač ze čtyř ran krvácel a tři koně pod ním padli. Povýšen za generála jízdy, porazil generála švédského Tub... zajav jej s větší částí sboru jeho. — Při obležení Řezna r. 1634. vyznamenal se opět, — u Nördlingen, kdež s několika pluky celou moc nepřátelskou v stálém boji

zadržoval, k slavnému vítězství arciknížete Ferdinanda hlavně přispěl. — Na to s vojskem jemu svěřeným dobýval po sobě města říšská: Dünkelsbühl, Rottenburg, Windsheim, Wertheim, Svinfbrod, též hrad pevný Koburk, načež porazil jízdecko Hesské, zajav samého generála Dalvig-a s 17 praporci. — Poslán do Nizozemska Španělům ku pomoci, osvobodil obležená města Löven a St. Omer, konečně pevnost **Diedenhoven**, při kteréž v bitvě dvouhodinné na blízku řeky Francouzy tak silně porazil, že jich přes 3000 na bojišti leželo, a vůdce, nepřátelský jat jest s 5000, všemi děly, zavazadly a mnohými praporci, začož Piccolomini od krále španělského obdržel vévodství Amalfi. (Bitvu tu představuje velký obraz na zámku Náchodském.) — Když švedský vojevůdce Banner r. 1640. u Řezna se položil, Piccolomini generala švedského Schlang-a, velícího 3000 jezdcům, tlačil až k Neuburgu u lesa, kdež celý sbor s 30 praporci vzdáti se musel. — Po nešťastné bitvě u Lipska vysvobodil město Freiberg od Švédů; načež král španělský učinil jej velitelem vojsk v Nizozemí, poctiv ho slavným řádem zlatého rouna. — Roku 1648. povýšen byv za polního maršálka, mezi Mnichovem a Tachovem 7 pluků nepřátelských porazil a nepřítele z Bavor vypudil. —

Piccolomini býval též mnohá léta převorem řádu sv. Štěpana v Pise, a protož psával se: Fra (t. Frater) Octavio; — odkudž vzešel omyl některých, že jmenovali a psali jej: František Octavio Piccolomini.] —

Než již 10. srpna 1656 dokonal běh života svého, bezdětek, ve Vídni, kdež také v kostele otcův Servitův pohřben. —

Aeneas Sylvius, kníže Piccolomini. 1656—1673.

Dle poslední vůle dne 6. července sepsané odkázal kníže Octavio manželce své Marii Benigně ročních 9000 zl. z důchodův panských, dědicem pak učiněn mladistvý Aeneas Sylvius, vnuk z bratra knížete Octavia, na jehož vychování určeno ročně, 4000 zl., poručníkem pak a vladařem ustanoven hrabě Pötting, jehož první tak říka prací bylo, obmeziti list Náchodským, r. 1652. od knížete Octavia daný, jak dosvědčuje narovnání z německého zde přiložené:

„Jelikož mezi městem Náchodem a vysoko- i blahorodým p. p. Janem Sebastianem z Pötting-u a na Wiedershofu, J. Kr. Mti. raddou, dvorského a komorního soudu přísežným,

221

král. hejtmanem kraje Rakovnického v království Českém, dědičným purkrabím v Linci, od J. Kr. Mti. Uherské a České nad knížecími Piccolominskými statky a pozůstalostmi dobřezřízeným kurátorem, nedorozumění vzešlo za příčinou nadání učiněných od J. Kn. Mti. vévody z Amalfi, kdež od města Náchoda jinak rozuměny a vykládány býti chtějí: tudýž J. Mt. dotčený p. kurátor skrze urozeného a statečného rytíře p. Albrechta Šťastného z Bubna, a panství Náchodského hejtmana p. Jana Kosteleckého ze Sladova jim purkmistru a raddě i vši obci města Náchoda pravý smysl těch nadání knížecích na ten způsob vyložiti dal, načež i J. Mt. p. kurátor i také purkmistr, radda a celá obec města Náchoda nezrušitelně a to v následujících punktech se srovnali:

Předně, že město Náchod nic více než 209 věder **vína** na nejvýš — a to aby se pivem příliš nepovrhlo — vyšenkovati oprávněno bude; jakož oni roku 1657. dle předložených účtů svých také nic více, než dotčených 209 věder nevydali.

Druhé, že budoucně žádné víno vrchnostenské jim měšťanům a šenkýřům v Náchodě nějakým způsobem k vyšenkování nemá býti vydáváno; mimo že v **hospodě**⁸⁹, v městě položené a vrchnosti náležitě, do vůle milostivé vrchnosti netoliko víno, pivo, pálené šenkováno, ale i všelící hosté tam obslouženi a opatřeni býti mohou a mají.

Třetí, vzhledem **páleného** neb kořalky povoluje se tímto městu Náchodu k užítku obecnému, aby od vrchnosti kořalku, co nejvíce budou moci, odebírali a šenkovali, z každého pak žejdlíka jeden krejcar k potřebě obecní si zadržovali; i nemají vrchnosti více než 4 kr. za žejdlík platiti. Z vinopalny knížecí pak nemá obyvatelům Náchodským méně než po žejdlíku vydáváno býti, aby městu neušel krejcar, jim k potřebě obecní povolený. Magistrát nad

222

tím ostražitě bdíti má, aby na zkrácení zisku a na ujmu vrchnosti nižádná kořalka cizá se nevnášela; jakož i každý přestupník z každého žejdlíka cizé kořalky v pokutu 10 tolarů říšských — z polovice vrchnosti, z polovice městu — propadnouti má.

Čtvrté a posléz, **cla** a jiných v knížecích Piccolominských privilegiích daných milostí město Náchod cele a úplně užívati má; s právem pak várečným, kteréž sobě město dotčené osobuje, a jinými vícero věcmi, kterých se domáhají, prohlásili se purkmistr, radda i obec města Náchoda, že tak dlouho budou strpení míti, až pán dědičný v léta svá dojde, vládu nastoupí, a od nich samých za tou příčinou požádán bude.

K pevnému toho všeho zdržení J. Mt. p. kurátor taktéž i magistrát a obec města Náchoda dva stejné listy s obojístranným podpisem a přitlačenou pečetí shotovili, z nichž jeden při kanceláři vrchnostenském, druhý pak při úřadu magistrátním uložen a chován býti má. Stalo se tak na zámku Náchodě v kanceláři knížecím vrchnostenském dne 18. března 1658.

J. S. (L. S.) H. v. Pötting.

J. K. Mti. Rychtář, Starší obecní a celá obec
Purkmistr a Radda. (L. S.) města Náchoda. “

Svrchu jmenovaný dědic, kníže Eneáš, sotva něco přes rok panstvím skutečně vládnul, když stoje ve vojsku pod cí. vojevůdcem Montecuculi, kterýž vítězně zahnal Francouzy za Rýn, v bitvě probodnut mrtev klesl co plukovník — neženat — r. 1673., a v Kolíně nad Rýnem pochován; — neboť vdova Octaviova, Maria Benigna, vymohla si, že v červenci 1664. za vladařku panství plnomocnou byla prohlášena, a jí poddanost slíbena; až dne 11. pros. 1671 kníže Eneáš vešel ve smlouvu tu, že jí na místě odkázaných ročních 9000 zl. jednou na vždy 150.000 zl. vyplatí. — I vypůjčila si skutečně 100.000 zl., a dluh ten do desk zemských vložiti dala,

223

za ostatních pak 50.000 zl. sama dále hospodařila po osm let; a i napotom vlády spustiti se nechtěla, až cí. nálezem (2. května 1679) vykázáno jí toliko 4000 zl. ročně až do smrti. Mimo to brala 4500 zl. ročních úroků; a předc r. 1690. náramně co „chudá vdova“ naříkala, a o pensí po muži o stát zasloužilém se ucházela. — Chudá v pravdě byla, neboť na chrámy a jiné skutky dobročinnosti všecko vynakládala. Přechavši manžela svého o celých 45 let, nábožný život svůj skončila ve Vídni r. 1701., kdež pohřbena v kostele sv. Štěpána.⁹⁰

⁸⁹ Čís. d. 83.

⁹⁰ Kněžna tato v čas vladařování svého skoro stále na hradě se zdržovala i s kmenstvem svým. Za rok 1661. spotřebovala s lidem svým: 141 sudů piva, 10 sudů octa, 51 centů masa hovězího (libra po 2 kr.), 65 telat, 180 škopů, 760 slepic, 300 kuřat, 900 kusů větší drůbeže, 20 ťopanů, 50 kapounů, 108 kop vajec, 920 kaprů velkých, 370 štik velkých, 900 kaprů a štik drobnějších, 20 korců mouky pšeničné, krup 4 korce, hrachu 6 korců, másla 20 centů (libra po 6 kr.), ovsu 400 korců — v penězích počítána celá útrata na 1300 zl. — Jaký nyní rozdíl v cenách a penězích! —

Za příčinou zvelebení trhu a živností městské vydal úřad zámecký do všech obcí následující list:

„Milost Boží s námi se všemi býti rač.

Rychtáři a konšelé vsi Poněvadž v proších vám dobře povědomých těžkých vojenských letech a divných rozbrojích v tomto království Českém jak v městech a městečkách, které jakýmikoliv milostmi od J. M. Císařské a Královské obdarovány a privilegii na jarmarky a rozličné téhodní trhy opatřeny a nadány jsouce, velikou škodu, ujmu a ztenčení pocítiti musily, — jako i na tomto panství Náchodském J. M. Kníž. v městě Náchodě, jenž každého téhodne ve čtvrtek trh na obilí a všelijaký dobytek (kromě výsadních jarmarkův) sobě z nadepsaných. J.M. Cís. a Královské veliké milosti propůjčeny mají, kteréž nápodobně v létech těžkých k opuštění přišly. Když tak nyní z velikého daru milosti Boží toto slavné království české svatým

224

pokojem obdarováno jest, a ve všech obchodech, proti předešlým časům zase volného prospektu (prospěchu) užívati může, častopsané milosti a poněkud zemdlení trhové aby zase k užitečnému zisku v konečnosti napraveny, a v předešlou podstatu přivedeny býti mohly, jest všelijaké vrchnosti povinnost, o to se starati. Pročež vám, rychtáři s konšely a staršími obecními, a všem věrným poddaným J. M. Knížecí o tom přísně a dostatečně poroučím, abyste všelijaké obilí a dobytky, jak koňský tak rohatý, cokoliv z požehnání Božího nyní máte a na časy budoucí míti budete, nikam jinam do cizích měst, městeček a na grunty na prodej nevezli a nevedli, toliko každý čtvrtek do města Náchoda, — a každý úterý do městečka Skalice České nad Úpou. Kdyby se kdokoliv z vás všech poddaných o to opovážil, to slušné nařízení přečinil a tupil, ten jedenkaždý bez ušetření osob dle provinění a slušného uznání všem, ku příkladu těžkým vězením i pokoutou peněžitou strestán bude. Nicméně lidé poddaní, kteří všelijakými handly jak obilím tak dobytky koňskými a rohatými obchody vedou, nápodobně se vám o tom poroučí, abyste každý čtvrtek do města Náchoda, a v úterý do městečka Skalice na trhy se najíti dali, a tam koupě a handle své hleděli, obzvláště kteří blíže těch míst bydlíte, pod těžkým vězením a odpovídáním ani žádný se jak v koupi tak v prodaji na cizích gruntech, jak svrchu opáčeno, postihnouti a osvědčiti nedej. Pro vědomost všech, aby se poddaní čím vymlouvati neměli, Vám rychtáři, konšelové s staršími obecními se o tom poroučí, abyste každé čtvrtletí v příhodný den obecní hromadu drželi, toto nařízení v celé obci bedlivě přečísti dali, a lidem pro lepší navyklost obnovili a v dobrou známost uvedli. Že ve všem tak a nejináče poslušnou poddanost prokážete a zachováte, k vám všem se důvěřuji.

Datum v Náchodě v pátek 31. března 1662.“

225

Rok 1663. znamenán jest neštěstím velikým; neboť dne 17. května, ve čtvrtek po sv. Duchu, o půl jedné z poledne vyšel oheň u žida Eliáše Březnice, v domku jeho mezi nynější modlitebnou židovskou a branou horskou, druhém od šatlavy; — prudkým větrem na obě strany nešen, celé město dříve půl hodiny jako obejmul a zaklopil, tak že všecka pomoc lidská a obrana neprospívala, ano muselít s holýma rukama za město utíkatí, by aspoň ten život zachránili, kdež bolestným srdcem a slzavým okem hleděli na zžírající moc větrem rozdrážděného plamene. Do dvou hodin celé náměstí popelem lehlo, chrám Páně s věžemi, v nichž čtyry zvony zkázu vzaly, děkanství, dům radní, právě nový, kdež i všecky listy nadací na pergamenech zničeny byly, škola, obě brány a nad to předměstí krajské s polovice až po statek č. 67 na Novém světě; všeho 121 příbytků; při čemž, prý, i devět osob shořelo. Žid Eliáš ušel, a musel i s potomky svými na časy budoucí Náchoda prázen býti. — Ač vrchnost městu prominula úrok, a císař na tři léta od všeliké daně je osvobodil, předc obyvatelé zvolna

se vzkřísili; neboť ještě roku 1667. počítáno 28 spálenišť pustých. Na odvrácení takového neštěstí zaslíbila se radda městská s děkanem, tehdaž Janem Bohumírem Kapounem, svobodným pánem ze Svojkova — napotomním biskupem Hradeckým —, že chtějí každoročně vykonávati pout k úctě Panny Marie; i chodívali se vši slávou do Svatoňovic, Vambeřic, Varty a na Paku, až r. 1782. všechna processí přespólní zakázána jsou, a tu domácí pobožnost chrámová vždy nedělí šestou po velikonoci nastala. —

Velikou starostí sklíčení byli Náchodští nad ztrátou uhořelých listů nadacích čili privilegií; neboť záviseli zcela od milosti vrchnosti, jak jsme to vyrozuměti mohli z listin posud uvedených. K prosbě jich dal jim kurátor panství následující písemné ubezpečení, ovšem německé:

„Já Jan Sebastian hrabě Pötting, pán na Vintířově a Mratíně(?), J. C. Mti. radda, komorník, dvorského a komorního

226

soudu přisedící v království Českém, dědičný purkrabí v Linci *etc.*, nade vši pozůstalostí knížecí Piccolominské v království Českém zřízený kurátor *etc.* Potvrzuji a vyznávám tímto listem především, jakož městu Náchodu při nenadálém nešťastném pádu ohně, zniklého dne 17. května běžícího roku 1663., listy původní privilegií, udělených jim od císařův Římských a Uherských i Českých králův, a někdejších Náchodských pánův dědičných, uhořely a docela zničeny byly; purkmistr pak, radda i celá obec města Náchoda obávají se, že na ten způsob skutečné požívání oněch nadání v nebezpečí nalézati by se mohlo, a proto mne za ochranu vrchnostenskou poslušně žádali, abych hledě k slušnosti, je malomyslné zvláštní utěchou k pilnému hledění svých živností a vyzdvižení jich příbytkův srdatější učinil a pozdvihl, je pod ochranu svou vzal, a jim o zachování jejich výsad starostlivým ubezpečení dal: tímto ubezpečuji a slibuji dotčenému purkmistru, raddě a celé obci města Náchoda, že je netoliko při onom mezi mnou a jimi dobrovolně svoleném narovnání, psaném v Náchodě dne 18. března 1658, ale i při všech jiných privilegiích, za panování nyní v Pánu odpočívajícího knížete Octavia Piccolomini, vévody z Amalfi, někdy pána jich dědičného, jim v pokoji ponechaných a od nich skutečně užívaných, je i budoucně v milosti vrchnostenské chovati, držeti, přichrániti chci, a v ničem odpírati aneb do čeho sáhati, aniž dopustiti, by se jim toho od kohokoliv stalo.

K většímu toho potvrzení toto ujištění své podpisem svým vlastnoručním a pečetí svou přirozenou ztvrzené jim jsem doručil. Jenž se stalo na zámku Náchodském dne 16. července 1663.

(L. S.) J. S. Graf v. Pötting.“

Téhož roku veliký strach rozšířil se po Čechách, když při trvající válce turecké veliký vezír Achmet Kiuprili se 100.000 bojovníky vtrhl do Uher, a celou tu zem vítězně

227

procházel, i nebylo jinak, než že i do Moravy a Čech vpadne; pročež hned v srpnu poručeno, všechny cesty, průchody a prosmíky v lesích pohraničných zasekati a lidem branným osaditi, k čemuž z 10 osedlých jeden muž vším zaopatřený hotov býti musil. Z panství jich postaveno 68, později ještě více bylo jich přibráno. Dne 11. září dokonce roznesla se zde pověst, která ten ukrutný nepřítel křesťanstva po Moravě pálí a plení, ano že již u Pardubic ohně klade.

Lidé, co mohli, zakopávali a k útěku do hor se chystali. Zámek byl zásoben a setninou vojska opatřen; že pak po skončené válce 30leté na rozkaz vlády hradby zámecké na mnoze byly zrušeny a prachem rozmetány, hradby hořejší i dolejší opětně jsou opravovány a znovu roubeny, sruby dělány, bašta otužena, nad prachárnou nová baterie pro děla zhotovena, děla na hradby vyvezena a pod stříšky dána, zbraně opraveny a doutnáky nasoukány. Taktéž opraveny hradby městské, a z města do hradu položeno 270 stupňů. — Vojsko Braniborské,

císaři ku pomoci poslané, vrátivši se na podzim po blízku přezimovalo; tak ve Skalici osobní setnina plukovníka Radživila. V dubnu 1664. odtáhlo do Uher, kdež 1. srpna u města sv. Gotharda Montecuculi Turky na hlavu porazil, kteří na útěk se dali, a konečně příměří na 20 let smluvili —

Vavřinec, kníže Piccolomini, 1673—1712.

Po smrti Eneáše neženatého připadlo panství Náchodské mladšímu jeho bratru Vavřincovi, který však dědictví toho ujal se teprv 2. května 1679 skrze plnomocníka svého Petra. Ant. Machio de Quadiani, uvedeného od komisarův císařských, když kněžna Maria Benigna vládu postoupiti nechtěla; však i tu dle zvláštní smlouvy brala poloviční příjem z panství až do 19. února 1684, v kterémto čase sekvestrátorem statkův

228

Piccolominských byl rytíř Ferdinand Rudolf Dobřenský z Dobřenic a na Chvalkovicích (1681 — 1684). Roku 1685. odstěhovala se teprv kněžna Maria Benigna do Prahy, a napotom dávano jí ročně po 4000 zl. —

Po válce 30 leté nejedny vrchnosti, rodem cizé, a jmenem jich úředníci těžkými robotami až pětidenními v týdni poddané obtěžovali, z čehož netoliko nespokojenost lidu posla, ale i jitření a zjevné zbouření. Tak r. 1680. v Čáslavsku na statcích hrabat Gallas-a a Bredau-a srotilo se 900 lidu selského ozbrojeného, ku kterémuž valně přidávali se vojáci propuštění. I vyslali z sebe několik výmluvných k císaři, ten čas v Praze meškajícimu, kteříž velikou vedli stížnost, že s nimi ukrutněji nakládá se, než s otroky u Turkův a Tatarův, anť jim toliko holý život při hladu ponechávají; kolikráte již doprošovali se milosti císařské, však přístupu nebylo jim dáno, i pročež srotili se nyní proti nátiskům nesnesitelným; však zbraně ihned odložiti chtějí, pokud jim úleva nějaká bude slíbena. — Než tu dobu již kníže Piccolomini s dvěma pluky do Čáslavska vtrhl, a lid zbouřený po lesích utábořený obklopil; načež vůdce hlavní podle cest všeti kázal, ostatní pak domů propustil. I nemeškal císař Leopold obmeziti povinnosti robotní. Než duch rozkvašený nedal se ihned upokojiti. Lid selský rotil se i v Plzeňsku a Litoměřicku v počtu 4000 ozbrojených a od vojáků propuštěných ve zbrani cvičených. Osud Čáslavských přiměl je aspoň k tomu, že zboží panské neplenili; ale soustřeďující se v tábor, o tažení válečném rokovali. Když pak mimo nadání Piccolomini na ně prikvačil, a stráže jejich rozestavené zajal, dobou noční odtáhli v krajinu hornatou, nepřístupnou jízdectvu docela, pěším s velikou toliko obtíží, a jelikož zde již prvé veliké zásoby potravní byly nashromáždili, hladu obávati se nemusili. Tuť Piccolomini slovem svým zaručil se zbouřencům, že beze všeho trestu propuštěn bude každý, kdo slože zbraň, vrátí se do obce své; kdoby však tvrdošíjně odpíral, ten smrti hanebné

229

nejde, a majetek jeho zničen bude. — I vrátili se všickni, poslušnost slibující, do domova svého. —

Že i v pozdějších dobách živnosti selské břemenem se pokládali, potvrzují tato udání: r. 1688. Václav Nehyba, sedlák v Srbské vysoké, prosí písemně milostivou vrchnost po druhé a to pro Boha, aby se nad ním slitovala, a živnost jeho jiným hospodářem opatřila; „nebo nemám čím živiti ženu a dítky, ani dobyteček krmiti, a nerad bych, aby hladem pomřeli.“ — Jiří Linder ze Rtně žádá, aby z chalupy své do statku na Bohdašín stěhovati se donucován nebyl, anť s ženou churavou a dítky malými nemohlby robotu vykonávati. Příklady takového

nuceného přesazování chalupníků na statky daly by se rozmnožiti až do času vlády císaře Josefa II.

Roku 1689. kníže Vavřinec k snažné prosbě dal městu list nadací v řeči latinské,⁹¹ který v překladu takto zní:

„**Vavřinec Piccolomini** de Arragona, z Boží milosti Svaté Římské Říše kníže, vévoda z Amalfi, pán na Náchodě, Statiani a Porrona, převor rytířského řádu sv. Štěpana v Pise.

Hojnější podpory ctnosti nad čest není, aniž trvanlivý může býti řád občanský, čest-li ctnostem se nevzdává. Pročež přečasto zalíbilo se pánům zemským zásluhy poddaných, především pak věrnost jich odměňovati milostmi a poctou, jakož netoliko předchůdcové Naši, pánové Náchodští, ale i nejosvícenější králové Čeští a nejjasnější císařové Římští milému městu Našemu Náchodu jsou učinili.

My pak dobrým a vznešeným jich příkladem jsouce vedeni, — kdež věrní Naši Milí: rychtář, purkmistr, radda a starší obecní, též celá obec města Našeho dotčeného, od otcův a předkův svých neodrodilí, při udalých příležitostech mnohé důkazy věrnosti své podali, a budoucně dávati mají — ctnosti a zásluhy jejich odměniti, a svědectví chvalné jim

230

vzdáti neopomineme. Pročež tímto listem Naším známo činíme vůbec všem a každému, kdož list tento čísti neb slyšeti bude, zvlášť, že řád, práva, nadání a svobody, udělené někdy městu a měšťanům Naším Náchodským, nyní na vždy mocí Naší ustáliti, upevniti a potvrditi chceme, jak to níže psané vyhradění v sobě obsahuje, a sice:

Předně, potvrzujeme list p. Jetřicha z Náchoda, řečeného z Janovic, ve kterém jim postupuje moc odkazovati a obracetí dle vůle dva díly statku, daný r. 1392. v vigilii sv. Ducha; — taktéž list potvrzující toto obdarování od p. Viktorina z Kunstatu jinak z Litic, daný na hradě Náchodě r. 1425. v vigilii Narození Krista Pána a Spasitele našeho.

Druhé, schvalujeme nadání jarmarku na den sv. Martina od nejjasnějšího Jiřího krále Českého, dané v Praze 27. května 1458.

Třetí, tvrdíme list osvícených Bartoloměje a Viktorina bratří z Kunstatu, ve kterém listy předešlé schvalují a povolují, svobodně nakládati i s třetí třetinou statku, daný v Praze na den sv. Marcella r. 1459; — taktéž list vše to potvrzující osvíceného Jindřicha st. knížete Minsterberského a hraběte Kladského, daný v Náchodě v outerý po sv. Havlu 1474.

Čtvrté, potvrzujeme list Jindřicha knížete Minsterberského, hraběte Kladského, ve kterém propouští jim příkopy a náspy městské, však s břemenem opravovati zdi; daný v Kladsku ve čtvrtek po Nanebevzetí P. Marie r. 1496.

Páté, schvalujeme nadání nejjasnějšího Vladislava, Českého a Uherského krále, na druhý jarmark o sv. Víte, dané v Budíně v pondělí po sv. Stanislavu r. 1498.

Šesté, přijímáme list potvrzující p. Jana z Janovic, ve kterém zvolí a svobodu dává Náchodským všem a každému zvlášť, aby mohli všechny a jakékoliv statky své movité i nemovité jakýmkoli způsobem buď za zdravého života aneb na

231

smrtelné posteli komukoliv do tohoto neb jiného města, městečka a vsi prodati, dáti, propustiti, odkázati, aneb dle libosti jimi naložiti; — daný ve čtvrtek, den sv. Martinu zasvěcený, r. 1506.

Sedmé, tvrdíme list . p. Hynka Špetle z Janovic; na Náchodě, daný v Náchodě r. 1533. v úterý po památce sv. Bartoloměje, který potvrdív předešlá nadání Náchodským, postupuje celé clo o trhu sv. Martinském k užítku městskému, a nad to osvobozuje jich Náchodských,

⁹¹ Původní list se nenalézá, nýbrž toliko přepis na velkém archu pergamenovém, ztvrzený od raddy města Hradce Králové.

koně, vozy s nákladem a jiné zboží od nich nošené neb vozené ode cla v městě Náchodě i mimo města všudež po celém panství Náchodském. **Vyjímáme** však z příčin hodných a **odvoláváme** svobodu, honiti, jakkoli na polnostech a v lesích, k šosu městskému patřících, kterouž sobě zanecháváme.

Osmé, přijímáme list potvrzující nadání předešlá p. Jana z Pernsteina, daný v Pardubicích v outery na den sv. Bartoloměje r. 1554; vyjma honbu jak výše.

Deváté, potvrzujeme list p. Albrechta Václava Smiřického ze Smiřic, daný v úterý na den Stětí sv. Jana Křtitele, t. j. 29. srpna 1612, který všecko, co předesláno, tvrdí. Vyjímáme však opět honbu, jak výše. A jelikož v tomto lista p. Albrechta Václava další milosti se udělují, které postupem času a z příčin spravedlivých jsou obmezeny a změněny, my ohledem jich opakující je ouhrnem, takto vůli svou pronášíme, a sice:

1.) K službě Boží chrám u prostřed města, sv. Vavřinci zasvěcený, s dvojí věží, a venku v Starém Městě sv. Jana se hřbitovem k pohřbům, podobně dům farní a školu s dědinami a vším k tomu příslušenstvím na vychování faráře a učitelův, též na potřeby kostela, domu farního a školy obci měšťanův Náchodských postupujeme a ponecháváme; však zadržujeme sobě a budoucím svým právo podací a což k tomu náleží.

2.) **Nepropůjčujeme** právo vařiti pivo pšeničné neb

232

ječné, ani šenkovati ho v městě a ve vsích šosovních, ani páliťi kořalku; prohlašující tímto, že co o pivu odpíráme, i o pálení odepřeno jest.

3.) Clo celé při obojím trhu sv. Víta a sv. Martina městu ponecháváme a postupujeme.

4.) Vysazování a prodej soli k užitku obecnému povolujeme.

5.) Řemesla, obchody a jiné živnosti měšťanům ponecháváme při svobodě předešlé.

6.) Šenkování vína (však s výhradou obmezení, daného od p. hraběte z Pöttingů, o němž níže) s povolením magistrátu a při starém platu z vína k obci dopouštíme.

7.) Chceme, aby město celé se všemi vesnicemi šosovními platu stálého ročně Nám a budoucím Našim 70 sš. míš. a nic více, jmenem obce, odvozovati povinno bylo, z nichž 35 na den sv. Jiří, a 35 na den sv. Havla dávati mají.

8.) Povolujeme magistrátu Náchodskému přijímati kohokoli do spoluměšťanství a v poslušenství k ruce panské, i udělovati práva městského, a taktéž propouštěti z spoluměšťanství a poslušnosti, a osvobozovati platností nezrušitelnou; což však rozumíno býti má toliko o městě a vsích šosovních.

9.) Připouštíme, aby směli sousedy provinilé a jiní k šosu náležející z mravův slušně kárati.

10.) Neodpíráme vzhledem statku Slanského, kterýž s povolením předchůdcův Našich koupil magistrát a celá obec Náchodská od nejjasnějších a nejslavnějších císařův Rudolfa a Leopolda v hrabství Kladském; i dopouštíme, aby řečená obec všech i jednotlivých spravedlností dle listu tržného na témž statku doslovně a svobodně užívati mohla. Všecko to a každé zvlášť rozumíno budiž vždy bez ujmy a škody Naší a budoucích Našich nástupcův.

11.) Potvrzujeme milosti nejosvícenějšího a nejmilejšího strýce a předka Našeho Octavia Piccolomini de Arragona, svatě Římské Říše knížete a vévody z Amalfi, dle kterých

233

obci města řečeného mýto v branách a clo starodávné z cizích projíždějících koní, vozův a zboží, taktéž užitek jednoho krejcaru z každého žejdlíka kořalky v městě vyšenkované, podobně 15 grošův z každého vědra vína v městě vyšenkovaného jim se pozůstavuje; dáno dne 15. června 1652.

12.) Potvrzujeme kontrakt či narovnání, kteréž dne 18. března 1658 učinil p. hrabě Sebastian Pötting, od J. Mil. Císařské ustanovený kurátor panství Náchodského, a v kterém

vyřknuto, aby město toliko 209 věder vína ročně vyšenkovati smělo, — víno vrchnostenské jim k vyšenkování nebylo dáváno kromě hospody naší, kdež víno i jiné všecko šenkováno býti může, — též aby, jak svrchu praveno, z každého v městě vyšenkováného žejdlíka kořalky krejcar k obci byl dáván, a cokoli o mýtu a clech povoleno, také za potvrzené se mělo; však právo várečné nebylo jim povoleno; — i chceme na tento list zvláštní zřetel obrácený míti.

Chtíce pak My k dobrému města tohoto milostivě přispěti, v listu tomto všecko náležitě a patrně jsme vyslovili k ponížené prosbě milých Našich a věrných poddaných, rychtáře, purkmistra, konšelův a starších obecních, též celé obce, a za to majíce, že oni měšťané a obyvatelé tím věrnějšími prokáží se, čím větší milostí od Nás budou obdařeni, po bedlivém uvážení a s raddou věrných Našich, požívající jako předkové Naši té samé moci, dané nám v tom od císařův a králův, tomuto městu Našemu Náchodu a jeho měšťanům a obyvatelům, poddaným Našim věrným a poslušným, udělená jim nadání, práva, milosti a staré obyčeje, posud chvalně zachovalé, jak svrchu připomenuto, tímto obnovujeme a tvrdíme na ten způsob, aby dotčení měšťané a obyvatelé věrní milí jich jak v časech minulých, neméně i nyní a budoucně ve všech částích a oddílech užívati, potřebovati a z nich se těšiti mohli a směli bez všelike překážky; **vyjímáme** však opět právo podací na děkanství Náchodské,

234

právo vařiti pivo a pálené, a právo honby ve vsích k šosu náležitých; — všecko to a každé zvlášť sobě vyhrazujícíe.

Na potvrzení toho list tento Náš otevřený rukou vlastní i jsme podepsali, a pečeti Naší ztvditi jsme poručili.

Dán na hradě Našem Náchodě v sobotu před nedělí květnou, 2. dubna, roku spásy světa 1689.

Vavřinec kníže v. r.

Petr Dom. de Bartoloni,
panství Náchodského gubernator.
Leonard Sociani,
sekretář.“

O knížeti tomto dopovíme, že skoro stále na panství se zdržoval, zámek letní v Ratibořicích zcela přestavěti a rozšířiti dal, i kaplu v něm upravil, dvůr Risenburský z gruntu vystavěl, a při zámku rejdiště koňské vyzdítí kázal. —

Od něho mají cechové Náchodští listy nadací. —

Tentýž kníže dne 2. července 1694 jel šesti koňmi v kočáru na poutní slavnost do Bohušína; když pak pod Slatinou na most vysoký přes Úpu přišel, most se prolomil, a kníže s kočárem i s koňmi propadl se mezi trámy a mostnice, kdež vězeti musil, až lidé sběhli se a všem pomohli, aniž komu bylo ublíženo. Na památku postavena byla kaplice s vyobrazením této události blíže břehu.

Zasnouben byl 8. září 1688. s Annou Viktorií, dcerou Leopolda, hraběte Kolovrata Liebsteinského, narozenou 1. května 1668. Z manželství toho k dospělosti přišlo šest dítek: Jan, Norbert, Octavius, Maria, Kateřina, a Ludmila. — Do vínku dávala obec dítkám těm v Náchodě narozeným, po 100 sš. i více, a kněžnu do chrámu sv. Vavřince přicházející k úvodu počítávali piskáči hudbou.

Kníže Vavřinec dokonal běh života svého v Ratibořicích dne 22. srpna 1712, stár 56 let.

Jan Václav, kníže Piccolomini. 1712-1742.

Jan Václav, syn nejstarší, pokřtěný v chrámu Páně Náchodském dne 30. července 1695, dědil panství za 311.116 zl., a že byl nezletilý a na smyslech slabý, odevzdána správa panství matce jeho Anně Viktorii, jíž také dne 8. listopadu 1712 věrnost slibována. — Navrátiv se kníže Jan z ciziny v červnu 1718., chtěl samovolně panovati; poněvadž ale trudná a pomatená mysl jeho přecházela časem i v šílenost ba třeštivost, dne 19. listop. 1720 přijela komissí krajská s jízdectvem na hrad Náchodský, kteráž vládu panství až do r. 1732. opět odevzdala kněžně vdově, o knížeti pak mladém vyřkla, by on k uvarování všeho zlého a za příčinou vykonaných nesmyslností a zpáchaných ukrutností v pokoji hlídán byl od služebníků domácích, maje v společnosti dva mnichy pro útěchu duchovní, a lékaře; odstraněny však museli býti všecky nástroje i zbraň, jimiž by mohl raniti. — Neboť tak jedenkráté kázal služebníkům na pavlač zámeckou vytáhnouti děla, aby město rozstřílel. Roku 1720. vraceje se z Chebu, poranil poddaného p. Udrckého, jehož s 170 zl. odškoditi musil, a r. 1721. ubil vlastního dvormistra svého Jungblut-a, jemuž přiřknuta náhrada 600 zl.

Dne 17. dubna 1721 ráno mezi 3. a 4. hodinou shrnuly se tři bouřky nad Náchodem, hrůza všecko obešla, psi skučeli, dobytek řval, když blesk devětkráté do věže hradní udeřil, mnohé pokoje prošel, v kuchyni všecko nádobí a v lékárně všecky lahve ve způsob silných brokův prorazil, ve zbrojnici mnohé zbraně vypálil, a trouby železné na kopci, jimiž voda na hrad se vede, roztrhal. V tom hromobití a blesku služebník knížecí, přikročiv k oknu, omráčen na zem klesl, a když dva jiní odnášeli ho, z rukou jim vyražen skončil; oba pak popáleni, jeden silně raněn; však zhojili se. Kuchtík běže pro kněze, u věže hromem omráčen; však oživil.

236

Věž pak velmi vysoká jsouc, až do spoda byla tržena pobořena, a mnohých ozdob kamenných zbavena; při správě snížena o celých 15 loket.

Zdraví knížete nijak se nelepšilo; neboť tak kněžna vdova třetímu synu svému Octaviovi psala r. 1734: „Bratra tvého, knížete Jana, nalezla jsem velmi proměněného; vyhlíží jako kapucín, neboť opět po delší čas nedal se holiti, obočí a vlasy na hlavě stojí mu jako štětiny; k poděšení vyhlíží, a mně k veliké žalosti mé ani ruku nepolíbil, ba ani neuvítal. Kýž ho Bůh pozdraví a obrátí! —“

Mezi tím vlada zemská správu panství od kněžny Anny Viktorie přenesla na zmíněného syna jejího od 5. září 1732, který až do smrti bratra Jana Václava, duševně nemocného, psal se kuratorem a administrátorem. Téhož roku sepsána byla každá maličkost na zámku i ve dvořích. V hořejším poschodí zámeckém vším potřebným zaopatřeno bylo 12 pokojů; v poschodí prostředním postoupeno bylo šest pokojů se síní velkou knížeti Octaviovi; kněžně matce, na větší díl v Ratibořicích obývajících, dva pokoje se dvěma pro komorné, slečně pokoj jeden, a hraběti Norbertovi dva pokoje s dvěma pro služebníky.⁹² Za prvních šest let 1733 — 1738. vydalo panství všeho užitku 382.000 zl.; z těch vydáno 110.000 zl. na všeliké daně a potřeby hospodářské, ostatních 272.000 zl. naloženo na výtravu celé rodiny a zplacení dluhů, jichž hned r. 1658. přes 150.000 zl. pod úroky šest ze sta zapsáno bylo do desk zemských. —

⁹² Nádobí stříbrné vážilo 120 liber; mezi tím 6 mís, 36 talířů, 72 párů nožů a vidliček; od prádla bylo v Náchodě a Ratibořicích přes 1100 ubrusů a ubrousků, 300 plachet na postele, a j.

Kněžna matka dokonala běh života svého v Praze dne 22. prosince 1738, v stáří 71 let, a pohřbena podle manžela svého v kryptě Náchodské. Paní tato po 20 let spravovala panství samostatně, i přikoupila r. 1719. statek Lhotu Řešetovu za 11.000 zl.; r. 1729. statek Studnici za 24.000 zl.;

237

mimo to r. 1716. panství Kostelec u Křížků za 32.000 zl., které však r. 1729. za 37.000 zl. opět odprodala. Paní tato byla velmi dobromyslná, nábožná a ku chrámům štedrá. Tak i Jesuitům Hradeckým na stavbu nové koleje darovala a odvezti dala 50 sáhů kamene z lomů Chvalkovických; nynějšího poutnického místa u Studánky v Svatoňovicích Malých hlavní jest původkyní a dobrodinkyní. Při pohřbu jejím přítomno bylo netoliko veškeré duchovenstvo z panství, ale i mimo sedmi farářův ze sousedství i mnoho kaplanův. Modlitby a obřady při rakvi konaly se po tři dni. Tehdejší farář Skalický, V. V. Klugar, takové pozůstavil jí svědectví: „Tento dům Páně (Skalický, s farou), jak nyní stojí, zvelebila kněžna milostivá, chrámům štedrá, a pravé víry horlivá Anna Viktoria; a když umlknou ústa, mluvití budou chrámové a kaple i přibytky farní.“ — Rok smrti složili v tento letočet: En sVperl, ante DiEM VICtorIæ VICtorIæ eX orbe abIVIt.⁹³

O dítkách jejich tuto klademe zprávu: **Norbert** hrabě, narozen v Náchodě 5. května 1700, hned v pátém roce věku svého přijat byl v řád rytířů Maltanských čili sv. Jana Jerusalemského, a umřel na Náchodě co cís. komorník a radní při apellací v Praze dne 21. listop. 1746, kdež v kryptě rodinné odpočívá. — **Kateřina Marketa**, provdána za hraběte Frankenberka ve Slezsku, zemřela nejnáze r. 1723. — **Maria Emilia**, jíž se Lhota Řešetova dědičně dostala, dokonala život svůj na svobodě v Praze dne 30. března 1771. — **Lidmila**, paní na Studnici, provdala se za hraběte Vojtěcha Desfours na Pruhonicích; jejichž syn Josef, jak na svém místě uslyšíme, panství Náchodské vysoudil. —

238

Konečně kníže Jan Václav, neozdravěv více, skonak dne 27. února 1742, a v kryptě Náchodské pohřben.

Octavian II., kníže Piccolomini. 1742-1757.

Kníže tento, poslední po meči z rodu Piccolomini de Arragona a neženat, hned z mládí oblíbil si stav vojenský. Sotva 17letý, pod slavným vůdcem císařským princem Eugenem Savojským co dobrovolník statečně si počínal r. 1717. u Bělohradu Srbského proti Turkům, kdež dva koně pod ním padli, a on sám sečmo do obličeje raněn; načež učiněn ritmistrem. Co plukovník vyznamenal se r. 1738. u Mehadie proti Turkům, a jmenován generálem, kdež do Náchoda přijel, a když byl zde přezimoval, dne 1. dubna 1739 opět k vojsku se odebral, a dne 1. srpna na hranicích Sedmihradských z hradby Paričanské Turky přepadl, a tábor jich s děly, stany a zavazadly dobyl; — i poctěn jest plukem pěším, nyní Č^o 25. V druhé válce Pruské učiněn generálieutenantem, a r. 1753. komandujícím generálem na Moravě a v Slezsku horním. Na začátku války sedmileté povolán s vojskem do Čech, kdež přezimovav, dne 25. ledna 1757 mrtvicí raněn, umřel v Hradci Králové, stár 56 let.

⁹³ Bohpomozí, přede dnem sv. Viktorie Viktoria ze světa odešla. — Zde budiž podotknuto, že za vladaření jejího r. 1719. místodržitelství zemské vybízelo, by hrad Náchodský, jehož hradby po válce 30 letě na vyšší rozkaz prachem byly pobořeny, opět byl opevněn hradbami novými pomocí poddaných; k čemu však kněžna nepřistoupila.

První válka Pruská 1740 —1742. Císař Karel VI. (král Český, toho jména II.) dokončil běh života svého 20. října 1740 — (téhož roku i sv. otec Kliment XII., Petr, car Ruský, a Bedřich Vilém I., král Pruský)⁹⁴ a vládu zemí dědičných nastoupila dcera jeho **Maria Teresie**, ne úplně 24letá, jejíž manžel byl František, vévoda z Lotrinsk, napotom velkovévoda Toskánský. Císař Karel, nemá syna, snažně

239

se přičinil, aby dceři své dle práva dědičného pojistil nástupnictví v říši Rakouské bez příkoří, i provedl s mnohými obtížemi; a obětmi smlouvu, zvanou pragmatickou sankcí, skoro ode všech mocnářův Evropských stvrzenou; i důvěřoval tak velice v slovo dané a jasné i neomylné právo, že jen nepatrné vojsko pohotově stálo, k. př. v celém Slezsku toliko 3000 mužů; ač dobře a moudře rádval starý vítězný princ Eugen, by císař na místě všeho vyjednávání s mocnáři dceři své pozůstavil četné a dobře zřízené vojsko s plnou pokladnicí. — I objevila se zkáza veřejného práva, a kterak tu dobu i mocnářům i rádcům jich smlouvy státní přestaly býti svaté, když se neshodovaly s soběctvím jich; i nemyslili na to, kterak by dostáli slovu danému, ale jakby z dědictví Rakouského hojně kořisti sobě přisvojili. Takových kořistných dědicův povstalo pět, a to zbrojně, totiž panovníci: Pruský, Bavorský (s pomocí Francouzův), Saský, Španělský a Sardinský.

Nejrychlejší ze všech byl Bedřich II., král Pruský, jehož Velkým přezdívají, muž mladý, ducha bystrého a podnikavého, žádostivý, skromné království své rozšířiti zeměmi úrodnými. Beze vši příčiny, ani stínu práva nemaje, a beze všeho prohlášení hned 13. prosince vpadl s vojskem svým do Slezska docela bezbranného, a obklopiv pevnost Hlohovskou, až k Vratislavi přitáhl. Tu teprv vyslanec svého do Vídně odeslal, nabízející dobré přátelství a pomoc i službu svou, pakli královna, česká jemu Slezsko postoupí. Mezi tím obsadil 3. ledna 1741 Vratislav a dále se šířil, až i Nisy dobýval.

Ve Slezsku stáli toliko tři pluky cís., totiž Harrachův, Brovnův a Bottův s osmi setninami dragonův, kteří se k Břehu na Odře stahovali; v Břehu samém velel kníže Piccolomini,⁹⁵

240

jemuž počátkem ledna z Vídně do Nisy bylo psáno, aby z vojska, z Moravy ku pomoci přicházejícího, 400 mužů do Kladska na posilu odeslal, kdež celá posádka toliko ze 400 sestávala; — také jemu psáno, že z Čech vojsko pomocné vzíti se nemůže, anť v této zemi, z dvojí strany nepřitelem obklopené, skoro žádného vojska nestává, mimo dvou praporek Lotrinských na pomezí Bavorském, a dvou praporek Kolovratských na hranicích Slezských; — že pak plukové z Uher do Slezska povolání váhavě postupovali, prápory Kolovratské v sedmi odděleních, a v březnu Lotrinské přes Náchod ku Kladsku postoupiti musili. Na ten způsob král Bedřich, vyjma některé pevnosti, celé Slezsko bez překážky projíti mohl, ač dne 27. února u Varty málem by se byl do zajetí dostal. — V ten čas kázal král dobývati Hlohova skrze prince Leopolda Desavského, kterýž se také pevnosti té (9. března) zmocnil šturmem.

⁹⁴ Téhož roku byla zima nejkrutší za celé století, až i dobytek ve chlévích přemrzal a rybník „Rozkoš“ ještě o sv. Jiří ledem kryt byl. Zimu tu následovala neuroda a hlad. Poddaní zdejší vypůjčili od vrchnosti na jaře k seti 2886 korců ovsa, a na chléb 883 k. žita (po 2 zl.), a ještě v červnu 1000 k. žita (po 3 zl.).

⁹⁵ Na opevnování města Břehu (Brieg) ku konci prosince 1740 pracovalo denně 300 vojákův a 600—1200 lidu okolního. Dne 2. ledna vjel Piccolomini co velitel do Břehu, a dne 10. zatarasili brány, předměstí pak vypálili, an vůdce Pruský Kleist se přiblížil, a město oblehl. — Po bitvě u Molvice vzdal Piccolomini pevnost tuto dne 5. května, kdež s posádkou svou 1600 mužů s 242 raněnými se zbraní odtáhl. Král sám seděl na koni před branou Vratislavskou, postaviv vojsko své do řady z obě strany cesty tak, že císařští toliko po třech mužích projíti mohli, z nichž pak Prusové 414 mužů, to nejstatnějších, do svých řadů přijali. Za čtyry měsíce z posádky Břehské umřelo 183, uteklo 46, zabito 22, zajato 7, a odpraveni 2 muži. — Posledního října přijel kníže se zbytkem vojska svého do Úpice.

Zdeň vyznamenal se Český hrdina podvelitel pevnostní generál Rajský, kterýž v čele několika set mužů v bráně zámecké statečně odpíral nepříteli, až několika ranami přemožen, byl jat, a následkem těžkého poranění v několika dnech zemřel, začež rod jeho povýšen byl do stavu svobodných pánů. — Zatím vojsko císařské u Holomouce shromážděné, pod velením polního maršálka hraběte Neuperga postoupilo do Sléz, a u Molvice táborem se položilo. Zdeň přišlo k osudné bitvě, kteráž nad Slezskem rozhodla. Dne 10. dubna blížili se Prusové Rakouským, kteříž v Molvici u Břehu a dvou blízkých vsích rozloženi byli, a střelbu proti nim začali o hodině 2. z polední; potýkáno plně od 3 do 5, o 7 pak již nastalo ticho hrobové. Generál Römer se třemi

241

pluky jízdnými porazil jízdecko Pruské, však příliš ohnivě pustiv se do pěchoty, nejsa podporován, utrpěl velikou ztrátu, ano i sám mrtev klesl; hrabě Neuperg pak při ztrátě veliké z bojiště ustoupil až k Nise. Bedřich král používaje vítězství svého, dobyl Břeh a v říjnu Nisu, čímž celé Slezsko v moci jeho se nalézalo.

Vítězství Molvické bylo heslem všem ostatním nepřátelům říše Rakouské, a pojednou půl Evropy povstalo proti Marii Teresii. Sami se dali do vyjednání pozůstalosti, a dle jich rozvrhu kurfirst Bavorský obdržeti měl Čechy, Rakousy horní, Tyrol a Breisgau, kurfirst Saský Moravu s horním Slezskem, král Pruský celé Slezsko dolní, král Španělský Lombardsko s Parmou, Piacenzou a Mutinou, král Francouzský Nizozemí Rakouské: a Marie Teresie spokojiti se měla s Uhry, Rakousy dolními, Štýrským, Korutany a Krajinou. A proti všem těmto nepřátelům, dědictví její roztrhujícím, královna naše stála samotna bez přítele a pomocníka, potupně nazývána toliko velkovévodkyní Toskánskou. —

Karel Albrecht, kurfirst Bavorský, s nímž se později vojsko Francouzské pod vůdcem Belleisle spojilo, vtrhl do Rakous, 15. srpna Lince se zmocnil, a postoupil na blízko Vídně; jelikož pak ten čas Sasové přes Litoměřice do Čech byli vešli, obrátil se přes Tábor a Budějovice ku Praze, kdež toliko 3000 mužů posádky se nalézalo, an 12.000 Bavorů, 24.000 Francouzů a 18.000 Sasů kolem Prahy táborem se položilo. Praha vzata šturmem (26. listop.), kdež Karel Albrecht (19. pros.) korunovati se dal, a při sněmu hned na první půlletí od stavův šest milionů peněz požádal, a do Frankfurtu spěchal, kdež vyvolen za císaře Německého.⁹⁶ Toho času král Pruský netoliko Kladska se zmocnil, ale i do Moravy vojevůdce svého Šverina vyslal, do Čech pak prince

242

Desavského Leopolda, který s 18.000 dne 29. října přes Náchod do země všel, a krajinu okolní osadil. (30. října vešel do Skalice, kdež dne 1. listop. ležeti zůstal.) Na panství Náchodském přezimoval pluk dragonů od 1. listop. do konce masopustu. — Prusové postupovali až k Nimburku; zvláště když 9. ledna 1742 pevnosti Kladské se zmocnili, a vojsko na tři sbory rozdělili u Litomyšle, Chrudími a Kutnéhory. —

Maria Teresie při vpádu Bavorův do Rakous uchýlila se do Břetislavi, pomoci hledajíc v zemi Uherské. Zde na rukou držíc syna Josefa, ještě nemluvně, vstoupila do sněmu a slzavě žádala, by Uhrové věrní chránili dědictví nemluvnátka. Sotva že domluvila, zableskly se meče vytasené všech shromážděných, a jeden zněl hlas: „Zemřemež pro krále našeho Marii Teresii!“ — I hned celá země k boji se zdvihla, a zástupové Uhrů, Charvátů, Srbů, Bandurů a j. shromážděli se pod prápory, a již proti nepřátelům se vyhrnuli. S hlavním vojem slavný Khevenhiller vyčistil Rakousy od Francouzů a Bavorů, ano i celých Bavor se zmocnil, když byl hlavní město Mnichov (13. února 1742) vzal. S druhé strany Karel princ Lotrinský obrátil se do Čech, aby i tuto zemi sprostil od nepřátel, — zde však u Chotusic blíž Čáslavi ztratil

⁹⁶ Karel Albrecht co korunovaný král Český hrabství Kladské prodal za 400.000 tolarů králi Pruskému.

bitvu, která již k slavnému vítězství se klonila, že pak Maďaři místo úplného zahnání a poražení nepřítele rozptýlili se po kořisti, král Bedřich vojsko své v nový pořádek seřadil, a tudíž bitvu již již pochybnou vítězně obdržel (17. května 1742). Ztráta s obojí strany byla veliká. Tu Maria Teresie, majíc i s jinými nepřátely činiti, svolila k míru, kterýž ve Vratislavi 11. června byl uzavřen, v němž celé Slezsko dolejší i s hrabstvím Kladským navždy od koruny české odtrhla, a králi Pruskému postoupila.⁹⁷ Kurfirst Saský přistoupil též

243, 244, 245

k míru Vratislavskému, a král Sardinský uspokojil se některými krajinami Lombardskými; tím Maria Teresie nabyla vůle, plnou mocí svou obořiti se na Francouze a Bavyry. — Dne 27. června vrátil se král přes Náchod do Prus. —

Z krajiny naší doložíme ještě některé drobnosti. Při tomto vpádu Pruském nejedni tajní nekatolíci z Čech odešli, ano tvrdí se, že princ Vilém děti as desítileté vybíral mocně, a je do Prus odváděti kázal. Takový zástup vystěhovalcův v dubnu obrán byl u Viserova za Dušníkem, jak lze souditi z žádosti popravce Náchodského k vrchnosti v ta slova: Přišla ke mně vojačka pruská v květnu měsíci, mající zde muže nemocného, abych ho zhojil, že tomu p. setník jeho zde na stráži trávající nebrání. Dal jsem mu tedy k užívání, však po čtyřech dnech umřel. I musela obec městská témuž setníkovi za toho vojáka 100 dukátů zaplatiti na místě mém. Brzo na to týž setník poslal vojáky své pro tři osoby z těch, kteříž z přinucení císaře, husarův ve Viserově pomáhali pleniti „landhusity“, i musil jsem ty tři osoby po devítidenním vězení oběsiti v pondělí svatodušní, a po čtvrt létě je sejmouti. A za tuto práci náleží mi 60 zl. na srážku oněch sto dukátů.

Dne 17. května posláno 50 pruských vojákův z Náchoda k Brúmovu, však ve Hronově u mostu od husarů císaře. jsou jati a do Dušníka odvedeni, když jeden z nich zastřelen, a poručík raněn byl. Za to Prusové dne 27. Dušník přepadli, a jedenácte měšťanův, kteříž husarům oněm pomocni byli, podle cesty ku Kladsku vždy na sto kroků od sebe oběsili. —

Klademe též výlohy města Náchoda na vojsko Pruské.

⁹⁷ Ztrátu Slezska těžce nesli všickni Rakušané, zvláště pro způsob, jakým tato krásná a úrodná země od krále Bedřicha vzata byla. Úředník jeden v penězovně Vratislavské, z Rakouských zemí rodilý, aspoň vtípem hleděl se pomstíti. Maje totiž raziti tolary, nápis obyčejný: Ein Reichsthaler (říšský tolar) tak čiperně rozdělil, že vypadlo: Ein Reich * stahl * er * (říši ukradl). K rozkazu královskému ovšem rozlity jsou tolary tyto, a jen něco málo jich zbylo jako vzácnost v tajných rukou, a v některých sbírkách se dochovaly. —

1741.	dne 1. a 2. listopadu plukovník von Rapp, 486 mužův a 600 koní	1968 zl.
	3. listop. až 27. prosince plukovník Bork, 390 mužův a 91 koní	4280 -
	28. pros. podplukovník Wobeser, 987 mužů s 94 koňmi přes noc	620 -
1742.	14. ledna. Komenda Wartenberská	457 -
	21. ledna do 24. března ritmistr Putkammer zde bytoval	2271 -
	5. března do 7. dubna setnina husarův Bronikovských	1688 -
	5. března do 10. dubna vůdce Getz s 1796 muži a 86 koňmi	3124 -
	20. března dvě setniny jízdné Wartenberské, 168 mužů a 180 koní	1130 -
	23. března setnina jízdní, 160 mužův a 132 koní	302 -
	1. dubna setnina granátníkův v Bílovci . 917 -17. dubna plukovník s 296 muži a 42 koňmi	917 -
	17. dubna plukovník s 296 muži a 42 koňmi	251 -
	28. a 29. dubna komonstvo prince Desavského, 110 mužův a 112 koní	370 -
	12. a 13. května, plukovník Trenk, 480 granátníkův a 36 koní	347 -
	13. do 15. května, pluk 1527 mužův a 152 koní; též tři generálové	2115 -
	2. června, pluk 1673 mužův a 193 koní	1802 -
	4. června, husarův Ziethenových 535 mužův s 541 koňmi	332 -
	5. a 24. června, pluk pěší Šverinův, položen v Starém Městě v Bílovci	1055 -
	17. června dragoni Nasavští	60 -
	18. a 23. června, plukovník Fink, 2560 mužův a 136 koní	2490 -
	20. a 23. června děla, mosty, střelivo, 146 mužův a 19 koní	440 -
	20. a 24. června generál z Hodic, 184 husarův s 150 koňmi v Starém Městě	685 -
	23. června setnina Schœnstetten 372 mužův a 6 koní	255 -
	26. do 28. června, pluk generála Vogta s princem (Dietrich) 1536 m. a 160 k.	2086 -
	26. do 28. června, tělesný pluk karabiníkův, 1096 mužův a 1162 koní	2133 -
	28. června granátníkův 445 mužův a 52 k.	364 -
	1. do 5. července stál zde princ Karel Brandeburský se štábem, 2362 m. a 221 k.	4294 -
	ouhrn	35.836 zl.

Praha posud obsazena byla od francouzského vůdce Belleisle, který když od knížete Lobkovice obležen byl, v noci na den 17. prosince Prahu tajně opustil, s 14.000 mužů obrátiv se k Chebu pochodem denním a nočním, na kterémž od kruté zimy ztratil třetinu lidu svého. Posádka Francouzská 6000 mužů, pod Chevertem v Praze pozůstavena, smluvila dne 26. prosince kapitulaci, dle které jí průchod volný byl pojištěn, načež dne 2. ledna 1743 odtáhla. — Dne 12. května Maria Teresie slavně korunována v Praze. —

Rok 1743. velmi byl ourodný, odkudž veliká láce, k tomu štěstí válečné přálo vůdcům Rakouským; neboť Bavorsy znovu vydobyli, Francouzy z Němec vypudili, ano když král Anglický se spojil, i do země Francouzské vtrhli. —

Druhá válka Pruská 1744.—1745. Bedřich, král Pruský, vida vítězný prospěch Marie Teresie, obávati se počal o Slezsko násilně odcizené, spojiv se tedy s Francouzy, kteří jemu pojistili od Čech kraj Kralohradecký, bez opovržení války a mimo nadání dvojím proudem do Čech vtrhl, a sice dne 13. srpna král osobně od Saska, a polní maršálek Šverin od Kladska.

Na panství zdejších přezimovali vojáci pluku Varaždinského, z nichž 400 mužů v Náchodě (v Úpici 100 mužů od 1. ledna do 20. května), kteříž 10. května odtáhli, a toliko něco domácích vojáků (landmilic) děle zde zůstalo. Když v červenci z vesnic v hrabství koně k dělům do Kladska dodávati

a cesty opravovati musili, a nad to do Radku čtyry setniny Pruské k 900 mužům tam bytujícím přitrhlo, lidé zdejší nové války strachovati se a co lepšího schovávatí začali; ano opat Brúmovský s několika vozy plnými, a taktěž hrabě Norbert Piccolomini s důležitějšími věcmi a spisy ku Praze odejeli. Pověsti děsivé ustoupily pravdě, když pruský maršálek Šverin s 20.000 dne 15. srpna vtrhl na Brúmovsko, dne 16. na Poličko, a dne 17. na Náchodsko, kdež až do Skalice se rozložil, všudež násilně vymáhaje „výpalné“, t. plat za ušetření od vypálení. Takového výpalného hned v prvních dnech za panství a město složeno 6051 zl. — Posádkou necháni v Náchodě černí husaři. —

Vojsko Pruské spojilo se u Prahy, které také dne 16. září vzalo, odkudž král Bedřich hnul se do Čech jižních, kdež Budějovice, Tábor a hrad Zvíkov obsadil, však i s nedostatkem zápasiti musil; neboť již dříve dán byl rozkaz lidu, aby, kdekoliv se Prusové blízejí, obilí zakopali, příbytky opustili a do lesův se utekli, i slíbena byla jim náhrada za škody. Protož kdekoli ozval se hlas: „Burkuš jde!“ aneb: „Brandeburk tu!“ — lid s dobyt看em se vytratil, a nebylo, kdoby byl do tábora potravy prodával, tím méně, byť za větší peníze, za vyzvědače potřebovatí se dal; vůbec pak národ náš hořkostí a nenávisť stíhal krále, který bezprávně a násilně zem korunní byl odcizil, a opět mír bez příčiny rušil, by díl samé země České ku kořisti své přivtěliti mohl. — Mezi tím Karel, princ Lotrinský, uslyšev o vpádu Pruském, opustil dráhu vítěznou proti Francouzům, a do Čech pospíchal, a proti Praze postupoval. Král Bedřich při mnohém nedostatku neodvážil se celou mocí svou ku Praze se obrátiti, ale nastoupil cestu zpáteční do Slezska přes Hradec Králové a Jaroměř. Zde rozdělil vojsko své na dva proudy, první ubíral se na Prusnici a Kyji, kdež jedna část přes Trutnov, druhá přes Úpici a Rtyni s mnohými zavazadly k Slezsku se obrátila, druhý proud s králem táhl přes Královu Lhotu a Náchod ke Brúmovu.

Generál Lewald s 1147 muži a 190 koňmi od 25. listop. po osm dní v Náchodě ležel, král sám od 26. listop. čtyry dni přebýval v nynější poště, č^o 48, maje při sobě 1500 mužů stráže tělesné, odkudž dne 30. odejel, v Polici poobědvav, přes Brúmovsko do Sléz. Do 8. prosince byla prosta krajina naše Prusův. — ⁹⁸

Hned po odchodu Prusův vtrhl k Novému Městu podmaršálek Rakouský hrabě Schulenburg s 16ti setninami granátníků a 6 prápory mušketýrův, pronásleduje nepřítel za hranice pruské. V té věci píše vrchní Fritz knížeti dne 7. prosince: „V Náchodě a vsích okolních plno jest vojákův, do Kladska silně táhne vojsko přes Rychnov a Supíhoru, a na Opočně mnoho uprchlíků Pruských se nalézá;“ — a dne 12. pros.: „Jízdectva mnoho od Skalice za Náchod přijelo do Kelnova a vsí okolních; vůdce Balaira s 1000 Charvatův a 200 koní má zde své stanoviště míti, a do Úpice 1000 jezdcův Festetičových doraziti.“ Skutečně také Balaira s plukem husarův a s bandury až do začátku března v Náchodě a Úpici bytoval, jakož vojsko naše po hranicích od Moravy až k Trutnovu rozloženo bylo. — Nad Levínem na hejdě byla stráž hlavní Charvatův.

Na počátku roku 1745. trvaly šarvátky našich s Pruskými po hrabství Kladském, když pak 11. února nové vojsko Pruské přes Brdo čili Vartu do Kladska vešlo, musiloť vojsko naše ustoupiti; tak generál Brovn z Radku do Náchoda, a Harrach do Žamberka. Z psaní, knížeti Náchodskému zasláných, vyjímáme tyto zprávy: „Ráno dne 14. února setkali jsme se s nepřitelem na nás dotírajícím u Lomnice nad Bystřicí, ale musili jsme ustoupiti síle jich, ztrativše dvě děla a několik mrtvých.“ Dne 20. února píše Balaira z Dušníka:

⁹⁸ Král Bedřich sám se přiznal, že v Čechách vojnu vésti nesnadno jest nad jiné krajiny, an království toto horami obklopené, příchod nesnadný a odchod nebezpečný jest, a kdoby i samé Prahy dobyl, celou armádu pohromadě míti musí, aby ji obsadil a uhájil.

„Prusové silně táhnou od Staré Lomnice k Boru, kde náš St. André s Charvaty stojí; i bude musit před mocí jich ustoupiti do Náchoda.“ — (Skutečně také Charvaté na Mezilesí a Sendraži jsou přeloženi; — zásobárna pak na počátku března z Náchoda odvezena.) — Dne 24. února dvě setniny husarův Pruských přepadly Olešnici, Sedloňov a Sněžné, kdež poplenivše, do pěti dnů výpalného uložily 4000 zl. a 2000 porcí obroku; do zástavy pak s sebou vzaly představeného Olešnického. — S druhé strany dne 17. února císařští opustili Mittelwald, kde téhož dne Prusové se usadili. Na Opočně ještě 2. března nalézalo se sto raněných od pluku Neupergova. —

Dne 8. března vojsko císařské takto rozloženo bylo: v Náchodě dva prápory pěší, Wurmbrandův a Waldekův; v Novém Městě praporek generála Botty; na Hrádku, Sněžném a v Sendraži Charvaté majíce též stráž v Olešnici; v Slavětíně, Dolsku a Šestovicích dvě setniny Neupergovy; v Jaroměři a Hořenicích setnina Brovnova. Jízdectvo takto bylo rozděleno: Husarův Festetičových 100 v Radechové obé, generál Locatelli sám se 100 jezdcí ve Skalici, ve Skaličce 30 mužův, ve Zličí 70, ve Vysokově a Provodově 30, ve Klenech 20, ve Vrchovinách a Domkově 150; ve Chvalkovicích 30, ve Svinišťanech 90, v Újezdci 40, na Hoříčkách a ve Lhotě 40. Generál Balaira se 100 koňmi bytoval v Jaroměři. —

Vojsko Pruské nejbližše soustředěno bylo v Dušínku. Dne 8. března příklusalo 20 husarův Pruských až k mostu Slanskému; však ihned k Levínu se vrátili. — Dne 13. března z rána husar u Bílovce na stráži stojící do města přikvapil oznamuje, že nepřítel do Slaného se hrne; i bylyt' hned vyslány dvě setniny pěší a jízdní za předměstí horské. Husar však, že se překvapil, a troubení trubače, psaní přinášejícího, za pochod vojska Pruského měl, odměněn za horlivost svou — sto ranami.

Ku konci března leželo v Neurode sedm setnin jízdných a dvě setniny myslivců, v Radku pluk dragonův, a ve Vamberčích pluk pěší, kteří na den 8. dubna ku pochodu do Čech měli býti připraveni; pročež věci vzácnější odvezeny ze zámku do Ratibořic, a odtud do Prahy v průvodu 10 vojákův.⁹⁹

Karel, princ Lotrinský, v tom čase shromáždil vojsko u Hradce Králové, s kterým, spojiv se s Sasíky, hnul se k Slezsku. Dne 18. května ubytoval se na faře Skalické polní zbrojmistr hrabě Leopold Daun, a několik dní tu pobyl; po něm bytovali tutěž princové Wolfenbüttelský a Durlachský. Všecko toto vojsko v silných postupech odtáhlo 24. května přes Janovice a Landshut do Slezska, kamžto již dne 21. přes Trutnov s 11.000 ku posile Sasův předešel generál Saintignon. Však u Ostřehoma (Strigau) a Hohenfriedbergu dne 4. června o 3 hod. z rána král Pruský náhle a úsilně udeřil na vojsko spojené, poraziv křídlo levé Sasův, překvapil i křídlo pravé a potřel, že mimo 4000 mrtvých 7000 císařských do zajetí padlo. Cís. generál Nadasdy stoje u Svidnice, o boji ani nezvěděl. —^{100 101} Vojsko naše, jako d'asem

⁹⁹ Pluk knížete Octavia Piccolomini sestával ze 17 setnin a 2300 mužův, z nichž však někdy i čtvrtina chybila. Z tohoto pluku v následných letech

1742	umřelo 104,	uprchlo 130,	odpraveno 4 muži,
1743	„ 140,	„ 150,	„ 1 „
1744	„ 310,	„ 262,	„ 6 „
1745	„ 280,	„ 260	„ 5 „

Tento seznam mnohému znateli poskytne světla vzácného. —

¹⁰⁰ Hrabě Norbert Piccolomini bratru svému knížeti v Bavořích meškajícimu takto psal z Prahy 10. června: „Oznamuje mi úředník z Náchoda, že v té nešťastné bitvě u Ostřehoma se strany naší na 20.000 pobito, raněno a zajato; také Sasové že ztratili 66 děl a stříbrné své trouby s bubny, a v městě Náchodě že nyní více zvěřiny

hnané, přes hory do Čech chvávalo, a zde po polích mezi Olešnicí, Červenouhorou, Žernovem a Všelibami se roztábořilo. Sám princ Lotrinský Karel přebývá po dva dni v zámku Ratibořickém, hlavní tábor do Jaroměře přeložil; ještě 10. června zadní voje leželi nad Třebešovem k Mískolezům. — O tomto vojsku utíkajícím poznamenal farář Skalický: „Dělalo mnoho škod na obilí i na lukách, bylo též náramně chlipné, majíc s sebou množství poběhlic; a protož i v bitvě bez požehnání.“ —

Z Prahy na kvap posláno do Jaroměře sedm lékařů, kdež mezi raněnými nalézal se také Sternberg a Pirkenfeld.

Úředník nemeškal před příchodem Prusův odehnati dáti 2000 ovec a 700 kusů dobytka hovězího do Chlumce, koně pak do Zámrska.

Prusové ovšem použili vítězství svého v zápětí, následující císařské; tak již 8. června v Brúmově, vyjma bibliotéku a chrám, vše vydrancovali, a 80.000 zl. výpalného uložili, načež deset kněží v rukojemství jali; — dne 9. postavili se nade vsí Metují a v Polici, kdež jim povoleno domy vybíjeti; dne 11. byli v Slaném, a dne 12. vešli do Náchoda.¹⁰² Hlavní tábor rozbili na vrchu ovčáckém Dubenském mezi Kleny,

Zblovem a Starkočí, a hned vypsali do Studnice 3000 korců mouky a ovsu, též seno. Piva pak do tábora a do Náchoda svezeno v prvních dnech 97 sudů z pivovaru Skalického, a 521 z Úpického. Dne 17. obsadili Nové Město, a 21. mezi Meziříčí a Královou Lhotou se roztábořili, přední stráž své až k Třebechovicům rozestavivše. Císařští stany své rozbili od sv. Jana na kopci za Hradcem až k Nedělišti. —

Vyjímáme zde opět podrobné zprávy hraběte Norberta, bratru knížeti z Prahy psané. Dne 26. června. Armáda naše velmi dobře stojí u Hradce, tak že nepřítel sotva co pořídí. an v těchto dnech přibýlo 5000 Sasův. Ale na panství našem Náchodském nepřítel zle řádí. Páni faráři všickni jsou obráni, a poddaní mučeni bitím. Vsi jsou prázdný, dobytek pobit, žně zmařeny. — Dne 10. července. Včera přinesl mi posel psaní z Náchoda od důchodního, že granátníci stále na zámku leží, zajaté tam chovají, a ničeho nešetří. Před několika dny husaři naši jali u Starkova rychlíka Pruského s pěti průvodci, a u Slaného přes 100 vozů Pruských se zásobami ukořistili;¹⁰³ tolik také hotovost Uherská¹⁰⁴ u Varty, která až k osudnému Ostřehomu dobíhá. Protož král něco vojska do Slezska poslal od své armády, a sám s několika

dostati lze, než masa obyčejného. Zde v Praze schlipují křídla a svěšují hlavy; však nezdvorné bylo to od Prusův, že našim tak špatně dobré jitro dali, vyburcovavše je z líbezného spaní.

¹⁰¹ O této porážce psáno jednateli knížecímu do Vídně z Jaroměře dne 9. června: „Budeť Vám známo, že jsme nešťastnou svedli bitvu dne 4. u Ostřehoma, ve které po ztrátě několika tisíců z bojiště ustoupiti jsme musili. Ani bych nevěřil, kdybych na vlastní oči nebyl viděl, kterak jízdectvo naše špatně se drželo; neboť i přední a zadní oddělení, co ho v záloze bylo, i všechny setniny karabiníků a granátníků hned po slabé střelbě nepřítele k útěku se obrátili, i nechtěli se obořiti na nepřítele při všem nabádání a přičinění. U prostřed vojska, kdež pěchota naše stála, a na levém křídle, kteréž ze Sasův sestávalo, lépe se nedařilo. Polní zbrojmistr Thüngen toho dne na rány své umřel, generálové jízdectva Berlichingen, Forgač a Saintignon jsou jati. Mrtvých počítá se 3000, mezi nimi asi 1000 jezdcův, raněných 4600, zajatých přes 1000; — Sasů pobito a raněno 4000, mezi posledními i jeden princ. —

¹⁰² Generál Tauenzien požádal od města hned 100 dukátu, spokojil se 25, a potrvál v městě až do 18. července. — Od příchodu Prusův až do 15. srpna nesmělo se v městě Náchodě zvoniti ani klekání, ani ku mši, ani na pohřeb. —

¹⁰³ Farář Polický poznamenal, že na 500 vozích vezli Prusům potravu z Brúmovska k Náchodu, ale nad Policí přepadli je husaři naši, a 200 vozů pobrali. — Jiné stává zprávy, že kupci Slezští vezli všeliké zboží na 200 vozích z Brúmova k Náchodu, kteréž 31. srpna Charvaté zaskočili a zboží jali; okolní vesničané, napředně Machovští a Vysokosrbští odstranili prý domů plné vozy mouky, rejže, kávy, cukru atd. Sám slyšel jsem od starých lidí vypravovati, že Svatoňovický sedlák, Kolda Valovský, půl pytle kávy domů si přinesl. Poněvadž

tisíci k Rychnovu se hnul, snad aby vojsko naše vylákal z tábora svého příznivého; ale vrátil se zase. Hlavní jeho ležení posud jest u Meziříče, kde mnoho helvetů se nalézá. Od Trutnova a Úpice nepřítel odšel. — Dne 16. července. Prus trpí nedostatek; v těchto dnech šli pro spíží k Rychnovu, ale při hladu od našich zahánáni byli. Předvěřím byli všickni rychtářové vesničtí na zámek obesláni, kdež jim daň uložena z osedlého po 50 zl. Také toho dne 20 osob z Mezilesí a Sendraže musilo jíti na šest dní do Nového Města, aby tam štípali dříví k pecím nepřátelským.¹⁰⁵ — Dne 14. srpna. Nepřítel položil se od Sádoví po Neděliště, aby z okolí Hořického a Jičínského tím jistěji poplatky vynucovati mohl. Princ Karel Lotrinský, vévoda Weiszenfels a Ahrenberg stojí u Králové Hradce, jako dříve. Generál Nadasdy má se zmocniti Jaroměře, a generál Balaira s 5000 u Kolína brániti Prahu. Armáda naše denně se sílí vojskem z měst obsazených, jako z Hradce, do kterých se již na 5000 zemské obrany (landmilic) poslalo; tak se vojska našeho na 50.000 stáhne, kdežto Prusův 56.000 se počítá. — Dne 20. srpna. Náš generál St. André poslán s 5000 Uhrů do Kladska, aby se spojil se zborem Trenkovým a k armádě přirazili. Vesnice Náchodské poručeno mají, v dobrém stavu udržovati cesty a mosty na silnici Kladské. — Dne 25. srpna. Sasův 6000 ušlo do Lužice hájiti zem svou. V zámku Náchodském, co dřevěného, nepřítel všecko pálí; začátek učinil pavlačí ke kapli. Peníze jemu sehnati nejsou s to, a kdyby i dali jemu, více by žádal, a posléz předc jen všecko zkazí. Děla na Bakově zakopaná byla mu vyzrazena, a poslíček, aby o nich pověděl, dostal 300 ran až do smrti.

253, 254, 255

Malé potrzky stále se dějí; tak nedávno tlupa našich vpadla v noci do Jaroměře, a na předměstí svatojakubském v domě Cikanovu zajali tajemníka Francouzského vyslance i s jeho spisy a nádobím stříbrným, ač prý pět praporů v městě leželo. —

Co vojska nepřátelského kterého dne do Náchoda, a v něm přes noc neb déle ostalo, mimo těch, co bez zastavení prošli, z poznamenání následujícího viděti jest:

ale tenkrátě kávu neznali, vařila ji selka jako hrách, a že se jí na měko uvařiti nechtěla — vysypala ji všecku na dvůr drůbeži. —

¹⁰⁴ Veřejná hotovost neb insurekce Uherská byl lid v Uhřích na pořád do zbraně sebraný bez cviku vojenského. Této hotovosti na 20.000 mužů, vedením polního maršálka Esterhazy přišlo do horního Slezska, i zdařilo se jim zlezi pevnost Kozelskou, kterou teprv 6. září dobyl Pruský vůdce Nasau s vojskem pomocným, jemu od armády v Čechách položené poslaným.

¹⁰⁵ V Městě Novém Hradišti nad Metují Prusové pekárny pro vojsko zařizovali, docela od 22. srpna, kdež tam 600 profiantních pekařů přibýlo, a na náměstí 18 pekáren vystavěli. Při tom posádka s dělostřelci obnášela 1800 mužů, kteří stále činiti měli s Charvaty, bandury a husary, nájezdy bez přestání činícími.

13. června ráno v 6 hodin prápor granátníků s plukovníkem a dvěma princí
1745 Brunšvickými v městě, husaři a myslivci na předměstích; ostali do 17.
17. „ jiný prápor granátníků s husary a myslivci přes noc.
18. „ pět setnin jízdních od pluku starovirtenberského.
19. „ komenda 161 mužů po dva dni.
20. „ pět setnin jízdních na cestě zpáteční přes noc.
22. „ dva strážmistrové a jiní důstojníci s 51 koňmi přes oběd.
24. „ prápor v městě, na předměstí husaři a 200 pacholků.
25. „ dva důstojníci císařští s trubačem Pruským.
27. „ prápor granátníků v městě, a na předměstí horském 300 husarův.
28. „ 18 husarů na předměstí krajském.
30. „ prápor granátníků v městě, na předměstí horském husaři a důstojníci od jízdy
a pěchoty.
1. prápor granátníků v městě, na obou předměstích husaři.
- července
2. „ ritmistr od pluku Soldanova na komendu s 64 husary.
3. „ prápor granátníků přes noc.
4. „ komenda 240 mužů přes noc.
5. „ posílka s prachem a střelivem.
6. „ prápor granátníků v městě, na předměstí setnina kyrysníků a 60 husarů.
8. „ prápor granátníků v městě, a 80 husarů na předměstích.
12. „ dva prápory granátníků v městě, na předměstích husaři.
13. „ 250 raněných přivezeno, v městě stráž tělesná, na předměstích husaři.
14. „ komenda 60 mužů přes noc.
15. „ prápor granátníků a 120 myslivců, na předměstích husaři.
16. „ na předměstích 350 husarů.
17. „ komenda 260 mužů s mnohými důstojníky.
18. „ prápor v městě, na předměstích husaři a dragoni po dva dni.
22. „ prápor v městě a 360 vyléčených, na předměstích husaři a dragoni.
23. „ prápor granátníků, 210 vyléčených a husaři.
24. do 29. „ husaři pluku Soldanova na exekuci.
25. „ komenda 350 mužů z Kladska a husaři; na předměstích prápor z Brúмова
přes noc.
27. „ z tábora 400 granátníků, na předměstí husaři, přes noc.
28. „ prápor z Brúмова a trubač se 150 vyléčenými.
30. „ z tábora 300 mužů a 50 husarů.
31. „ prápor z Brúмова.
1. srpna prošlo 2000 mužů s princí Moricem a Dětrichem; tábor na Babí.
2. „ z tábora 400 a 200 dragonů ubytováno před polednem, k večeru přirazilo 700
ze Slezska, k tomu 200 husarů a 150 kyrysníků; všickni přes noc.
3. „ komenda 300 granátníků a 50 husarů s moukou od Brúмова.
5. „ z tábora 550 granátníků přes noc.
6. „ komenda 370 granátníků a husaři z Brúмова přes noc.
8. „ z Brúмова 346 vyléčených a dragoni do tábora.
10. „ komenda 500 mužů z Brúмова.
11. „ komenda 280 dragonů a husarů s transportem z tábora.
12. „ prápor granátníků a husaři z Brúмова.
14. „ komenda 360 mužů a husaři z Brúмова.
15. „ pluk pěší Šverinský, který ostal v městě do 20.; k tomu silná komenda pěších
a jízdních se střelivem, a 300 volův z Brúмова.

21. „ z Brúмова přes Polici malá armáda přes 10.000 pěších a jízdných přes noc zde ostala, vše ztrávila, zkrmila, pobrala, potloukla a zkazila. —

Na začátku měsíce září stála armáda Pruská posud od Smiřic k Novému Městu, císařská pak od Hradce Králové přes Újezd vysoký k Dobrušce. Od 7. do 12. září pokoušeli se císařští mocně o dobytí Nového Města. Sám král Bedřich píše: „Plukovník Tauenzien v tomto hnízdě neudržitelném, na kterém mi předc mnoho záleželo, jelikož mi spojení se Slezskem ubezpečilo, a jehožto zdi byly plné štěrbin a skulin, udatně bránil se proti 10.000 nepřátel, kteří jej obléhali, a již po pět dní průkopy otevřeli, a v posledních dvou dnech i vodárnu a roury či trouby zrušili, jimiž voda do města se vede. Deset děl střílelo do zdí městských, a kusy jich pobořili. Jsoutě pevnosti, které Vaubanové a Cochranové stavěli, a předc tak dlouho se nedržely; patrně tedy, že nezáleží vždy na pevnosti, jako na chrabrosti a srdnatosti toho, kdo ji brání;“ — a dobývá, měl doložit. K tomu dodáváme, že Pruský generál du Moulin již 3. září posádce městské ku pomoci přispěl, utábořivše s 9000 mužův od Nového Města k Vrchovinám, a když byl několikrátě částečnou porážku od císařských utrpěl, dne 13. září z rána posádku městskou vyzdvihl, a s celým vojem svým k Náchodu se obrátil. — Město obléhal, cís. generál St. André s bandury a Charvaty, ku kterým dne 11. září plukovník

256

Trenk s pověstným sborem svým se připojil, v Krčíně pak přechod přes Metuji hájili husaři. Nadsazuje tedy král Pruský, když píše o 10.000 vojska obléhacího. —

Té doby Pruský plukovník Groszkreuz vynucoval v městě Náchodě za prvních devět dní v září po třech, dalších osm dní po dvou, a posléz za sedm dní po jednom dukátu. —

Konečně princ Karel Lotrinský, k domluvám jemu činěným, hnul se s hlavním vojem přes Orlici, a dobyl tábor Pruský u Králové Lhoty. Prusové změnili tedy postavení své v ten způsob, že podle Labe a za ním křídlo jich pravé ke Smiřicům, levé k Jaroměři zasahovalo, vrchy Plesské (nynější polohu Josefova) generál Lewald osadil, a generál du Moulin stanoviště své u Skalice vzal; — tudíž řeky Labe, Úpu a Metuj v moci své zachovali.

Jelikož krajina zdejší byla již vytrávena, tak že dle slov samého krále mečem v ruce chleba domáhati se museli Prusové, hnul se Bedřich s vojskem svým 19. září od Jaroměře, a táborem položil se od Zárova (Sohr) k Radčím nad Úpicí (kdež stále 1500 Prusů bytovalo, a až do Rтынě rozloženi byli, však nyní k vojsku hlavnímu připojeni byli); císařští pak zaujali prostoru od Hradiště nad Labem až k Hoříčkám. Když se vojevůdce Rakouští na Hoříčkách byli v poradě smluvili, mimo nadání, dne 30. září, přepadli vojsko Pruské; i musil král na kvap opustiti tábor i s pokladnicí a spisy, při ustavičné střelbě couvaje a sestředuje řady své. Císařští, očekávající ještě Uhry a Trenka s bandury, dali se do plenění tábora, kdežto měli stíhati nepřítel. Tu Bedřich obrátiv se, celou silou udeřil na císařské, a na hlavu je porazil. Bitva trvala od osmi hodin až do poledne; ztrátu udávají rozličně; jedni na straně naší 7000, na straně Pruské 4000, druzí udávají Rakušanů zajatých 2000, padlých mnohem více, 22 děl, 10 praporů a 2 standarty, Prusů padlých 1000, a raněných přes 2000. — Vůbec v této bitvě král Pruský při ruce měl toliko 18.000; neboť ostatní vojsko

257

v rozličných sborech nazpět rozeslal, Rakouských pak bylo na 40.000, však rozestavení jejich těsné v krajině hornaté a propastné docela bylo nepřiměřené. Po tomto vítězství u Zárova postoupil sice král Bedřich, a blížil se k Jaroměři. však v pěti dnech přes Trutnov do Slezska se vrátil kdežto vojsko jeho ještě několik vesnic vyplenilo a vypálilo. — Princ Karel Lotrinský zanechav generála Hohenembs-e s 8000 u Jaroměře, s vojskem ostatním do Lužice ku pomoci králi Saskému se vydal. — Bedřich nechtě prominouti Sasům. že Marii Teresii vojskem znamenitým přispěli, sebrav konečně 30.000 mužů, přímo ke Drážďanům se bral, a

dne 15. prosince maršála saského, Rutovského, u Kesselsdorfu tak úsilně na hlavu porazil, že tento 9000 mrtvých a raněných ztratil. Tím urychlil se mír v Drážďanech, dne 25. prosince 1745 ujednaný, ve kterém Bedřichovi opět pojištěno Slezsko s Kladskem. —

Ač Prusové krajinu naši již v září byli opustili, a později v Náchodě císař. rytmistr s 140ti jezdci bytoval, předč časem svým udávaly se třenic. Tak dne 17. listop. 1745 sbor nepřátelský z Kladska z rána po hodině 6. vtrhl mimo nadání do Náchoda, kdež rytmistra s 53 muži a koňmi jal a s sebou odvedl, když byl dříve domy vybil, poplatek vynutil, a škody učinil městu, všeho na 15.055 zl.

Takovýto vpád obnovil se r. 1747. na začátku července, když opět sbor pruský do Náchoda vtrhl, posádku z města zahnal, domy vytloukl, a do nich jakož i do děkanství střílel, „až nám kulky kolem hlavy fičely“ — jak dí Killinger, kaplan Náchodský. — Dle zprávy od raddy městské císařovně dané příčinou tohoto rušení míru byl rytmistr husarský s 80 muži do Náchoda na komendu postavený, kterýž nedbaje domluvy velitele pevnosti Kladské, několikrát do Levína a Dušníka na plen si vyjel; začož velitel Kladský do Náchoda vpadl, pro sebe 1500 zl., svým 770 zl. vynutil, mimo co lidé jeho byli projedli a propili, a škod velikých nadělali. —

258

Náchod, město i panství pohraničné, vždy na ráně ve válkách těchto, v hojně míře všelikých strastí a trampot zakoušeti musilo. Vojska pruská a císařská křížem délkou procházela je, pleníce a drancující; bylot' pravým rejdištěm války. — Hned za první války nepřátelé přezimující zde (1741. na 1742.), všecko vytrávil, prázdné ostavivše příbytky; škoda od nich učiněná mírně počítána na 213.000 zl. — A předč hned po válce panství zdejší od 1. listop. 1742 do 1. května 1743 do Nymburka odvésti musilo na sbor Lobkovický 1200 centů mouky, 1040 korců ovsa, 1500 centů sena a 210 centů slámy (panství počítáno na 470 osedlých, z toho třetina na vrchnost). Vojsko pak, na zimu rozložené, opět stálo 18.438 zl., z něhož 400 mužů v městě bytovalo, spotřebovaných 823 sáhů dříví a 13 centů svíček¹⁰⁶.

Při druhém vpádu 15. srpna 1744 generál Šverin s 20.000 po kolik dní na panství odpočíval, obilí sklizené i na polích zůstavené skrmeno, pobráno, zpleněno, dobytek pobit, lidé moření a utrápeni; — při návratu pak na konec listopadu dovršena bída. Města i vesnice byly vyprázdňeny, na zámku všechny pokoje a klenby zotvírány, náčiní potlučeno, listovna potrhána, kaple obě zneuctěny na způsob takový, že by tomu ani — protestant neuvěřil. Vesměs pobrali neb pobili Prusové panských a poddaných koní 761, krav a jalovic 1065, volů tažných 100, prasat 330 a ovec 2470, úhrnem 4726 kusů. Tak na př. v Starém Městě vzali Jak. Samkovi 4 koně a 5 krav, Janu Samkovi 5 koní a 7 krav. — Též odvedli s sebou dva úředníky vrchnostenské a dva měšťany do zástavy na výplatu 6000 zl. Fritz, vrchní zdejší, vrátiv se dne 5. pros. 1744 z neblahého tohoto rukojemství, psal

259, 260

knížeti téhož dne: „Nepřítel odcházející vzal s sebou do Slezska vrchního Novoměstského a úředníka Polického, každého se třemi sousedy. Policko dáti má výplaty 10.000 a Brumovsko 65.000 tolarů. — Vesnice zdejší, bohužel! jsou prázdné a pole pustá, a předč máme vojsku našemu pokrm a obrok dodávati. V Dubně mlátí se obilí a na Novoměstsko zavází. Právě přicházejí lidé z Brusnice a Kyje, i bĕdují, že vojsko tam prošlé hrozných učinilo škod; prosejí o quardu. To též děje se v Třebešově, v Mískolezích a jinde; lidem ubohým ani stĕbla neostane. Generál Balaira má zde s 1000 Charvatův a 200 koní na zimu ostati, proto si dal v

¹⁰⁶ Proto však předč přáli si. — Dne 24. ledna 1743 ve dvoře Slanském svačina obyčejná při účtech obecních stála 60 zl., a sice spotřebovali: masa 35 liber hovězího, 20 liber vepřového po 6 kr., 21 liber telecího po 4 kr., husy 4, slepic 15, másla 20 liber, vína 170 žejdlíku, piva sud, srnce a tři páry — pikových karet. —

městě z domu Ježkova do Baudišova prolomiti dvěře. Do Úpice přijíti má 1000 jezdcův Festetičových; však by se tam ani čtyry dni neproživil¹⁰⁷.

Škody od Prusův r. 1744 na panství spočtené:

za chléb, maso a ryby	16.525	zl.
za zvěř a drůbež	3.936	–
za víno, pivo a kořalku	8.246	–
za vařivo	16.327	–
za skrmené seno, oves, slámu	50.968	–
za pobrané obilí, mouku, dobytek	5.952	–
diskerece, od Šverinova pobočníka vynucená	724	–
u příchodu od důstojníků vynuceno	1.268	–
vojákům, posádkou zde ostalým	214	–
do královských magacinů neb zásobáren na požitkách	8.716	–
při odvádění obroku vynuceno	2.751	–
od vystavení pecí a hrazení města	545	–
daní do pokladnice Kladské	4.097	–
za skrmené obilí a trávy	64.722	–
za zbořená a vypálená stavení se dřívím	11.120	–
za dobytek pobraný	50.523	–
za včely	2.797	–
za rozličný nábytek, nádoby a náradí	52.677	–
za potřeby hospodářské	15.010	–
peníze pobrané, vyhrožené a vynucené	16.080	–
za přípravek a útraty při nich	5.690	–
součet	338.888	–
za rok 1741. a 1742	213.000	–
ouhrn	551.888	zl.

A na tyto veliké škody tříleté ani nejmenší dána nebyla náhrada, ani ulehčení v daních, odvádění přírodnin, ubytování vojska. — Vrchnost všemožně starala se o zasetí, i zasela, ač dosti těžce, ozim i jař do země Páně, ale pro — nepřítele, kterýž dne 10. června 1745 opět celé panství zaplavil, vše ztrávil, skrmil, zplnil. Při 20 dvořích zasela vrchnost ozimu r. 1744. a jaře r. 1745. všeho 3920 korců, a z toho sklídila 3200 mandel; neboť ostatní od nepřítele bylo skrmeno; ale i co sklíženo, až na 630 mandel, nepřítel vymlátil, a vrchnosti zbylo toliko 520 korců zrna.— Co sklídili poddaní? — Tak nepřítel učinil panství zdejší pusté v plném toho slova smyslu: pole co úlehle, louky co pastviště, lesy co paseky, pivovary oba pobořeny, dvory prázdný, dva z nich spáleny, i celá ves Studenec mimo jeden statek, a po vsích jednotlivé živnosti a stodoly, měšťané vyssáti, řemeslníci schudli, lid poddaný na žebrotu přiveden! — A poněvadž hned r. 1744. nepřítel 761 kusů dobytka hovězího pobral, a r. 1745. lépe si nepočínal, zřídka kde mezi lidem kůň k nalezení byl, a ten musel býti k službě vojákům našim i cizím; jakož i náš nejvyšší strážmistr Waldek dne 7. pros. 1745 po vsích zdejších ztěžka sehnati mohl dva vozy pro chléb na Opočen také nemohla se za celé

261

léto a podzim ani brázda zorati, a když draze koupené a z daleka přivezené obilí zaseti se musilo, hned do první brázdy vyseto jedině 7 korců pšenice a 116 k. žita, všeho tedy ozimu

¹⁰⁷ Vojska Balairského v Náchodě ležící komenda 120 mužů stála za měsíc prosinec 3000 zl., a sice hned u příchodu diskerece dáno setníkovi 6 dukátů, poručíkovi 5, pobočníkovi 4, rytmistru na Sendraži 3; i furírovi jeden dukát, aby větší díl pluku husarského do vesnic rozložil.

123 korců!— Dobytek v lesích na horách před nepřítelem uchráněný schřadnul, a v nastalé kruté zimě, kdež listím lesním a slamou shnilou v táboře pozůstalou krmiti se musilo z nedostatku jiné píce, větším dílem pohynul, že ve mnohé obci ani kravičky nebylo na jaře, nercili koně. Vrchnost před posledním vpádem nepřátelským dobytek odehnati dala; koní 70, něco do Žďáru na pomezí moravské, něco až do Písku a Krumlova; hříbat 10 přechoval rychtář z Lipí v lese; krav 360 a ovcí 2000 z polovice hnáno k Pruhonicům, z polovice k Táboru. Něco dobytka toho přihnáno v prosinci domů, že pak vrchnost píce neměla, 27 krav poddaným do nájmu dala až do příštího srpna, a jen 50 kusů ve čtyřech dvořích přes zimu chovala, z nichž na jaře 15 od hladu zahynulo. Na začátku srpna 1746. vrátilo se 130 krav do kraje zaslaných, ale jen v Ratibořicích zhynulo jich 20. srpna 20, a po desíti dnech 12; — protož v následujících dvou letech vrchnost přikoupila 140 krav, 80 jalovic a 600 ovec. — Nad to za ochránění onoho dobytka do kraje vyslaného vynaloženo 6600 zl. —

Smutně zavítal tedy předkům našim ubohým dávnožádaný konec vojny mírem umluveným; však bídu dovršil teprv rok 1746. — Pole neoseté, v příbytku nikde ničehož, voják na kvartýru, zima krutá venku, a přede dveřmi zlí dva hosté — hlad a mor! — Že na podzim 1745. ani obilí, ani peněz, ani potahu nemajíce, skoro ničeho nezaseli (vždyť vrchnost sotva 123 korců do země vpravila), přes zimu velmi studenou, přičiňovali se všemožně, aby aspoň na jaře, co nejvíce budou moci, oseli. Dlužili se, kde kdo a jak mohl, přivážejíce na trakařích obilí nejvíce z Moravy. Vsi městské přivezly si 130 korců ovsa ze zásobárny Vysokomyšské. Vrchnost koupivši na jaře 2130 k. obilí, zasela 1345 korců,

262

však nemnoho sklídila; neboť silným vedrem v červnu a červenci nadřžujícím sotva třetina se vymetala, místem nic. Ovoce již v červenci opadlo, len vyhořel. —

Při 20 dvořích panských	ozimu 1744. a jaře 1745. vyseto	z toho sklíženo	ze sklízeného od nepřátel skrmeno	po srážce skrmeného ostalo	Vrchnost koupila obilí na jaře 1746.	ozimu 1745. a jaře 1746. vysela	z toho sklíženo	z toho vymláceno
	korců	mandel	mandel	mandel	korců	korců	mandel	korců
Pšenice	410	596	370	225	„	7	60	41
Žita	1385	2055	1650	405	„	116	690	476
Ječmena	705	210	210	„	637	316	924	714
Ovsa	1365	270	270	„	1476	1014	1163	1580
Hrachu	55	70	70	„	17	15	119	„
Součet	3920	3200	2570	630	2130	1468	3425	2811

Neúrodu následoval hlad a v zápětí jeho mor. [Dodatek: Od června 1745. do června 1746. za příčinou — hladu a následkem horké nemoce v tom čase pomřelo 551 osedlých a 1014 lidí neosedlých. —] Ceny obilní na ten čas vysoko vystoupily; neboť v červenci 1746. stál korec pšenice 6 zl. 30 kr., žita 6 zl. 40 kr., ječmena 4 zl. 45 kr., ovsa 3 zl., hrachu 5 zl. 15 kr., čočky 7 zl., jáhly ani nebylo lze dostati, kopa slámy režné za 6 až 7 zl., masa vesměs libra za 6 kr., cent másla za 30 zl. — ¹⁰⁸

Vrchnost, neméně nešťastná, již v lednu 1746. předložila císařovně žalostný stav zdejšího panství, a snažně o pomoc žádala, i dosáhla toho, že na rok 1746. daň ordinární prominuta byla zcela, a na příští tři léta zmírněna daň o 200 osedlých. — Žně, jak v hořejší

¹⁰⁸ K lepšímu uvážení všech okolností třeba na paměti mítí tehdejší vzácnost peněz, a že nebyla ani polovice nynějšího obyvatelstva.

tabulce viděti, docela neúrodné způsobili hlad veliký, že lidé museli se živiti žaludy, hlavčinami a chlebem z všelijakých zadin sestávajícím. I přikročilo se k prostředku vydatnému. Z 20 vesnic poslaly se

263, 264, 265

kousky chleba — z prachu podkolního, kůry rozemleté a pilin napečeného¹⁰⁹ — k řízení zemskému do Prahy, odtud císařovně do Vídně v lednu 1747. To účinkovalo! — neboť na konec března do kraje Hradeckého rozdáno 29.000 zl.; z toho na Náchodsko 11.404 zl.

¹⁰⁹ Dle zápisky učitele Slatinského, svědka přítomného, Kosteletčí ve mlýně Slatinském mleli piliny se zadinou na chléb.

Škody od Prusův, sečtené za rok 1745.

A. Při kostelích a farách.

Náchodský	chrám Páně		a děkan		616	zl.	
Bohušínský	„	140	farář	180	zl.	320 –	
Brusnický	„	394	„	442	–	836 –	
Hronovský	„	465				465 –	
Kostelecký	„	396	„	358	–	754 –	
Rtyňský	„					312 –	
Skalický	„	75	„	260	–	335 –	
Studnický	„					150 –	
Svatoňovický	„					150 –	
Třebešovský	„					1.085 –	
Úpický	„	428, kaple sv. Michala	336, farář	946		1.710 –	
Zálezský	„					320 –	
Chvalkovický a Hoříčský	chybí.						
					činí	7.053	zl.

B. Vrchnosti.

Peněz hotových vypsanych a vyplacených	3.760	zl.	
za materialie nedoplatené	3.511	–	
za pivo, slady a kořalku	4.535	–	
vypasení obilí a trávy	90.178	–	
dobytek pobraný	2.241	–	
peněz po dvořích vynuceno	611	–	
věci potravné	1.388	–	
nábytek zničený	7.372	–	
stavení pobořená	4.948	–	
škoda na zahradách	981	–	
„ „ 48 rybnících	2.470	–	
„ „ lesích	4.448	–	
„ „ bažantnici	2.405	–	
	činí	128.848	zl.

C. Poddaným s městem Náchodem.

Peněz v hotovosti	7.533	zl.	
město Náchod při vpádu Prusů dne 27. listop.	15.055	–	
obilí skrmené doma a na polích	247.581	–	
osení pošlapané	8.955	–	
obilí ze sýpek pobrané	39.086	–	
vařivo a ovoce	19.806	–	
len doma a na polích	19.508	–	
koně, dobytek, drůbež	27.900	–	
vynuceno a pobráno v hotovosti	15.135	–	
nábytek domácí a nářadí hospodářské	99.264	–	
ztráveno a skrmeno při povozích	13.238	–	
na včelách	1.794	–	
na lesích	3.036	–	
za palivo a ploty	13.462	–	
stavení zbořená a vypálená (v tom ves Studenec)	23.673	–	
	činí	555.026	zl.

D. Škody od vojska císařského.¹¹⁰

Za obilí skrmené a dobytek pobraný	9.000	zl.
za pivo vzaté	2.133	—
za chléb	3.031	—
za nábytek a nářadí	26.488	—
za skrmení obilí doma a na polích	75.100	—
za stravu a nápoje	22.578	—
peněz hotových vynuceno	2.670	—
	činí	141.000 zl.

Škoda celá z obě války Pruské v pěti letech:¹¹¹

za rok 1741. a 1742.		213.000	zl.
„ 1744.		338.888	—
„ 1745.	A. 7.053		
	B. 128.848		
	C. 555.026		
	D. 141.000	831.927	zl.
		vesměs	1,383.815 zl.

Peníz to zajisté na poměry tehdejší ohromný! —

Příjem z panství za dvě léta 1745. a 1746. vynášel 106.000 zl., vydání však 133.500 zl.; muselat' tedy vrchnost nevyhnutelně se dlužiti, tak že r. 1753. ve dskách zemských vtělené dluhy panské obnášely 1,500,000 zl., mezi nimiž 14.500 zl. zádušních.

266

Lidu po panství lépe se. nevedlo; neboť ku konci roku 1747. vrchní psal knížeti v ten smysl: Ubohým poddaným a v těžké bídě vězícím, ač jim roku minulého peněz na obilí výsevni bylo dáno, a daň in ordinario milostivě slevena, mají-li při živnostech se udržeti — an po zasetí zimním opět ani na chléb nemají — jinak pomoci nelze, léčby jim dluhy do důchodu V. Mti. se sčekaly, a k setbě jarní 1748. aspoň 4000 zl. na zakoupení obilí zapůjčilo. —

Jaký tedy div, že poddaní po kolik let vojáky nepřátelskými trýznění, domácími soužení, bídou trápeni, hladem mořeni, nákazou děseni, v příbytcích pobořených, při poli pustém, bez dobytka a zrna zoufati počali, až i 82 sedláků osedlých mimo 371 podružných, s ženami a dětmi, vše opustivše, do ciziny sběhli! —

Toť ovoce války; — tu škola, učiti se a oceňovati blaho svatého pokoje, v němž pojištěna bezpečnost osoby i statečku nejchudšího. — Ale mnohý, nezkusí-li sám až do umoření — neuvěří. —

¹¹⁰ Město Náchod zúčtilo 20. pros. 1745 útraty nekvitované na vojsko císařské takto:

Obec městská i sousedé 14.226 zl.; Bílovec přípreže 322 dní, a jiné 3921 zl.; Staré Město přípreže 204 dní, a jiné 3857 zl.; Mezilesí přípreže 560 dní, a jiné 5576 zl.; Sendraž přípreže 413 dní, a jiné 3820 zl.; Černík dvůr přípreže 117 dní, a jiné 488 zl.; ouhrnem 31.888 zl. mimo výše udaných 15.055 zl. při vpádu Prusů dne 27. listop. 1745.

¹¹¹ Přehlédnouti nesmíme, že tehdáž statek Chvalkovický nebyl ještě spojen s panstvím Náchodským.

Jan Pompejus, kníže Piccolomini.

1757-1765.

Povědíno již, že kníže Octavio II. neženat, a tudíž bezdětek, umřel dne 25. ledna 1757 v Hradci Králové, poslední rodu svého po meči; i přešlo dědictví majoratní dle ustanovení knížete Octavia I. na jinou větev spřízněnou, zejména na Jana Pompeja Piccolomini, hraběte z Cellano jinak de Villa nuova, spolu s důstojností knížecí. Dne: 23. srpna 1757 slibovali jemu na zámku Náchodském, mimo úředníků, měšťané Náchodští „poslušnost, věrnost a poddanost“, Skaličtí však, Úpičtí a obyvatelé vesničtí přidati musili i „člověčenství.“ Knížeti, vysoko v křesle sedícímu, komorník královský na to podal žezlo na znamení moci a práva. Manželka jeho Marketa Kateřina

267

byla rozená kněžna Caraccioli. Zemřel ku konci dubna 1765.

Válka sedmiletá 1756—1763¹¹² Maria Teresie udržela se sice v dědictví otcův svých obětí velikou, když totiž násilníkům a zpronevěřilcům postoupiti musila Slezsko s Kladskem; Parmu, Piacenzu a díl Lombardska; však dobrotivá a veleduchá tato paní v krátce dokázala, že moc zemská nezakládá se v rozlehlosti krajin, ale v dobré správě; neboť moudrou vládou země její v několika letech pokojných povznesly se k blahobytu, jakéhož před ní nebylo vídati. Ztráty krásného Slezska ovšem nemohla oželeť, a vidouc, kterak král Bedřich, důvtipně vládna, a moci vnitřní nabýváje, i dále zamýšlí království své, z částí nakořistěných složené, novým násilím rozmnožiti, moc svou válečnou rozmnožiti, a novými spojenci sesílit se neopominula. Nebyloť tajno, že král Pruský baží po Lužici a celém Sasku, by takto v Německu nejvyšší moci nabyt, a snad i koruny císařské dosáhl; kurfirštovi Saskému a spolu králi Polskému, země Česká měla býti náhradou.— Tuť Francouzsko, dávný to nepřítel Rakouska, vešlo ve spolek přátelský s císařovnou, opustivši krále Pruského, jemuž bylo posud vydatnou pomocí proti Rakousku bylo prospívalo; však za to Angličané, dědiční to nepřátelé Francouzská, opustivše Marii Teresii, s Prusy se spojili, a již opět Evropa celá rozdělena byla na dva tábory nepřátelské. —

Král Bedřich neváhal předejiti mocí válečnou nepříteli svého, když dvojím proudem do Rakouska zamířil; sám totiž s 60.000 vešel do Sas, kteroužto zemi v srpnu 1756. osadil, a vojsko Saské v táboru u Perna obklíčil; když pak císař, maršálek Brovn Sasům od Kolína ku pomoci přispíšil, Bedřich do Čech vstříc jemu vešel, a nad ním dne 1. října u Lovosic

268

zvítězil v bitvě krvavé s mnohou ztrátou, načež vrátiv se do Sas, zajal celé vojsko saské 14.000 mužův (14. října), a zem v moci své držel, když král do Polska utéci musel. — Druhý proud, 35.000 mužů, pod maršálem Šverinem z Kladska do Čech zamířil, a již dne 17. září Prusové do Náchoda vtrhli.¹¹³ Prusům vstříc vešel polní zbrojmistr kníže Octavio Piccolomini; a u Hradce Králové se utábořil. — K silnějšímu obhájení staré brány zemské u Náchoda přibylo sem ještě dne 15. 16. a 17. září dragonů Bathyanských a Koloredských s husary Festetičovými, však posledního dne odpoledne couvnouti musili síle do Náchoda vcházejících Prusův, kteří se na staropamátne Dobeníně až k Vysokovu a Kramolné táborem

¹¹² Ač válka tato začala ještě při živobyť knížete Octavia II. Piccolomini, klademe ji na tomto místě, bychom vypravování své přetrhovati nemusili. —

¹¹³ V těchto dnech (15. září) dle rozpisu z kraje Hradeckého do tábora císař. u Poděbrad dodati se mělo 2196 k. ovsa, 134 centův sena, 146 centův slámy, jakož i 200 rekrut. (Náchodsko dalo 1032 k. ovsa, 103 centy sena a 20 rekrutů). Domů se počítalo na panství 2721, v městě 227 a ve vsích městských 127. Panství celé počítáno za 344 osedlých.

rozložili, odkudž, sesílení docházejícími sbory, hnuli se k Hradci (20. září); jelikož pak Piccolomini vojska svá rozestavil důvtipně, Šverin k bitvě se neodvážil, ale poležev nějaký čas, vrátil se na přezimování do Slezska. Dne 27. října prápor posádky Novoměstské a za nimi sbor 3000 Prusů přes Hrádek a Olešnici cestu zpáteční nastoupili, z Náchoda dne 28. října poslední nepřítel přes hranice odšel. — Přechování vojska a dodávání spíže do tábora s nemalým spojením bylo nákladem.¹¹⁴

V několika dnech po odchodu Prusův celá krajina pohraniční osazena byla císařským vojskem. V Náchodě ubytoval se prápor Brodských Charvatův hraběte Mercy, 700 mužův, od 26. listop. do 4. prosince pak sbor 4725 mužův zde tábořil. Také zde založena zásobárna, do kteréž panství s městem dodati

269

muselo 1714 k. ovsa, 1000 centů mouky a 2000 centů sena; druhá zásobárna byla ve Skalici, do které svezeno ze 70 obcí na panství (bez města Náchoda a vsí jeho) od 9. listop. 1756 do 18. dubna 1757 ovsa 1803 k., sena 24.300 porcí, slámy 620 mandel, a ze 450 centů mouky napečeno zde 33.600 porcí chleba. Město Náchod s vesnicemi svými muselo (8. prosince) dáti 147 peřin velkých a tolik malých. Také na opevňování hradu a města pracovali od listopadu do začátku dubna zedníci 763 dní, nádenníci 620, a sedláci 190 s vozy čtyřspřežními.

Roku 1757. obnovila se válka s jarem. Na Náchodsku v Úpici již v únoru nalézáme prápor Hraničářů (krajišníků) Gradiškanských, dále k pomezí slezskému celý pluk husarův, jichžto důstojníci čili štáb bytoval v Kostelci a Svatoňovicích. Generál Hraničářů, Bek, na začátku dubna blíž hranic rozestaviti kázal moždíře, ze vsad svezené, k střelbě na poplach, Prusové-li se blížejí. — I přispíšil si král Bedřich k nové válce, když v druhé polovici dubna paterým vojem do Čech vtrhl, totiž král sám a bratr jeho Vilém do Litoměřicka, a vojevůdcové jeho, princ Moric z Desavy do Žatecka, vévoda z Bevern do Boleslavska, a maršal Šverin krajinou Trutnovskou do Hradecka, kde již 18. dubna sbor pruský do Úpice vtrhl, a u Brusnice táborem se položil, načež 19. dubna generál Ostermann nade Rtní až k Sychrovu se přiblížil, odkudž vojáci do Úpice vpadli, a domy vytloukaly; — neboť obyvatelé z většího dílu do lesů se rozprchli. Raddu města Náchoda došel sice přísný rozkaz písemný, aby na den 20. dubna hojnou potravou a obrokem zaopatřena byla pro 16.000 vojska a dělostřelectvo; však nenalézáme, žeby nepřítel skutečně do Náchoda byl vešel. — Veškeré vojsko pruské soustředilo se u Prahy, kam Karel, princ Lotrinský, s císařem generály couvnouti musil. Dne 2. května král Bedřich táborem se položil na Bílé Hoře u samé Prahy, dne 5. však přešel přes Vltavu, a postavil se proti vojsku císařskému, kteréž od Žižkova

269

až k Počernicím rozloženo bylo, a když dne 6. Šverin s vojem svým přišel s králem spojil, hned krutá bitva počala, ve kteréž sice maršal Šverin — (82 letý, vojenský učitel Bedřichův) — mrtev klesl, vojsko rakouské ale velikou porážku utrpělo. V této bitvě pobito a raněno Prusův 16.000, Rakouských 14.000. Princ Karel Lotrinský s 46.000 uzavřel se v Praze, které král Bedřich oblehati jal se, a konečně těžkou střelbou dobývati od 30. května. Surovost barbarskou osvědčil král tento, jehož mnozí míti chtějí za pravzor osvícenosti a moudrosti na trůně, když roven Tatarům, vrahům vše hubícím a z kořene vyvracujícím 22.000 pum, kartáčů a kulí ohnivých na slavný chrám sv. Vítký metati dal tak, že ve třech dnech (6. do 8. června) více jak třicetkrátě oheň na všech stranách chrámu se zňal, který jen nadlidským namáháním při stálém nebezpečení života přidušen mohl býti. Severní a západní strana věže kostelní, na ozdoby kamenické jinak bohaté, porouchána a všech ozdob střelbou onou zbavena,

¹¹⁴ Město Náchod s vesnicemi svými udalo škody nepřátelské na 15.942 zl., začež v září 1757. dostalo se náhrady 1658 zl. Náhrady dáno též vrchnosti 1660 zl., ostatnímu panství 3600 zl. (Skalice 300 zl.)

trvajícím jsou svědkem surovosti královského nevěrce. — Ten čas císař. maršálek, hrabě Leopold Daun na Moravě vojska sbíral, s nímž sice do Čech přispíšil, až i na den bitvy Pražské k Brodu Českému přirazil, odkudž připojiv sobě z bitvy uteklé (16.000) až k Habru se vrátil; když pak vojsko jeho na 60.000 bylo vzrostlo, postupoval opět ku předu proti pruskému generálu Bevern. Dne 13. června král Bedřich s částkou vojska od Prahy hnul se ku pomoci generálu svému, a dne 18. června 1757 svedena slavná ona bitva mezi **Kolínem** a Plaňany, kdež Bedřich — posud vítěz — poražen na hlavu. Na bojišti pochováno 6500 Prusův, zajato přes 6000. Na památku tohoto vítězství založila císařovna „řád Marie Teresie“, kterýžto náleží k nejvzácnějším řádům vojenským v Evropě.¹¹⁵ — Prus vrátil

271

se přes Lužici a Sasko, císařští pak následovali ho do Slezska, kdež hrabě Nadasdy (čti Nadašd) dobyl Svidnice, i Vratislav vzdala se Karlovi, princí Lotrinskému. Bedřich král tísněn se všech stran, umění své válečné osvědčil slavně, když dne 5. listop. vojsko francouzsko-saské třikrát silnější u Rossbachu porazil, a později 5. prosince u vsi Leuthen, blíž Lysé ve Slezsku, císařské potřel, kdež jemu mimo 6000 mrtvých, 20.000 s 134 děly do zajetí padlo, a na dovršení válečného štěstí i Vratislav s 18.000 císařskými a 13 generály se vzdala. Všecky výhody vítězství Kolínského byly ztraceny, s nimi také Slezsko znovu osazeno. —

Po vítězství Kolínském přišlo do Náchoda 400 husarů Varaždinských, z nichž jedenáct dne 4. července uteklo. Ten čas přišly na poddané panství velké povozy po krajích vzdálených, anť spíše za vojskem a do zásobáren voziti se musila; tak dne 2. a 11. července po 100 vozích, dne 3. a 8. srpna po 65, a dne 6. září 123 vozů tříspřežních od Kolína k Trutnovu; i celý měsíc říjen trvaly pojíždky časté po 100 vozích. Dne 14. října 200 dělníků z panství s píly a sekýrami musilo jíti do Landshutu Slezského. V listopadu lid poddaný z nedůstatku koní po světě rozeslaných na trakařích seno a obilí z Náchoda, Jaroměře a Hradce do Trutnova svážel.

Po bitvě nešťastné u Leuthenu zbytky vojska poraženého táhly se rychle do Čech (z některé setniny zbylo jen šest mužů); v Náchodě po 20 dnů ubytováno 2080 mužů od patero pluků (Kaiser, Neuperg, Harsch, Bolta a Wolfenbittel), něco méně po celou zimu; tak dne 16. pros. ke 790 mužův zde bytujících přisláno z Králové Dvoru 880 na přezimování. Téhož dne úřad krajský v Trutnově ustanovil na Náchodsko 35.000 porcí chleba pro vojsko císařské do Čech táhnoucí, přikázav spolu, aby 3000 raněných z Jaroměře a z Kuksu do okolí Čáslavského odvezeno bylo. Nicméně mnoho vojska raněného rozloženo zůstávalo po krajíně pohraničné,

272

odkudž znikla nemoc nakažlivá a veliký přímorek, zvláště v prvních čtyřech měsících roku 1758. Matrika Náchodská vykazuje za ten rok 400 mrtvých, mezi nimi i kaplana Norberta Horskýho, 33 letého. V Novém Městě děkan s kaplanem padli v obět nákaze této. —

Na rok 1758. přezimovalo vojsko císařské v Hradecku až za Kladsko rozložené, a ve Slezsku až k Svidnici kteroužto pevnost oblehal král Bedřich, a dne 26. dubna dobyl. Přechody vojenské i v zimě se dály; tak v polou ledna pluk Varaždinský (přes 1000 mužův) z Dušníka za Opočen přešel, a pro husary v Bílovci ležící 300 k. ovsu z Vysokého Mýta přivezeno; — dne 21. února oznámeno, aby lid potravou, obrokem a jinými potřebami opatřil se, jelikož plukové pěší blíž k hranici postoupí, a sice: od Mitetína, Paky a Pecky k Trutnovu, od Dubence k Brusnici a Kyji, od Rтынě u Jaroměře k Úpici, od Jaroměře do Rтынě

¹¹⁵ Obširný popis této bitvy podal K. V, Zap ve spisu: Památky archeologické a místopisné. Díl I. str. 298.

Náchodské, od Chlumu do Police, od Černilova do Machova, od Třebechovic do Jaroměře, od Opočna na Nové Město, z Nového Města do Náchoda, z Náchoda a Police na Brumovsko. — Protož hned na začátku března poddaní 700 k. ovsa z Pardubic přivéztí musili; město pak až do konce května 50 centů mouky, 3759 k. ovsa, 1000 centů sena a 270 centů slámy do cís. zásobárny odvedlo. Na Plese pracováno o průkopech a ohradách, k čemuž panství zdejší dne 9. dubna poslalo sto osob stravou opatřených s lopatami a motykami, a 40 osob s kolečkami.

Král Bedřich dobyt Svidnice, na oko přípravy činil ku vpádu do Čech, pojednou však obrátil se do Moravy, kdež 27. května Holomouc oblehati počal; i prodloužilo se toto obležení při statečné obraně posádky v ten způsob, že králi již nedostávalo se střeliva a jiných potřeb. Veliký transport či dovoz střeliva, 3000. vozů, ze Slezska králi poslán, kterýž pro ochranu vstříc vyslal generála Ziethena s vojskem značným. Té příležitosti použil cís. maršal Daun, aby vzal

273

transport onen, a tím krále přinutil, hnouti se od Holomouce. Vyvedení takového vzetí pruských dovozů svěřeno generálu **Laudonovi**, muži od té doby při vojsku a lidu na slovo vzatému, a podnes v dobré paměti zachovalému, kterýž nedaleko Opavy zaskočiv generála Ziethena s 11.000 vojska provodního, v bitvě dvouhodinné (30. června) nepřítele rozplasil, a skoro celý transport vzal. Tím král přinucen odtáhnouti (2. července), obrátil se přes Litomyšl ku Králové Hradci, kdež táborem přešel od 13. do 23. července. Sbor pruský 10.000, jemuž velel generál Fouquet, přitáhl dne 16. do Skalice a Náchoda, kdež do 24 hodin zaříditi se musilo 42 pecí chlebových mezi Plhovem a Kamenicí, nad to každý pekař po pěti sudech, a vždy dva sousedé jeden sud mouky na chléb zpeci přinuceni, ano i z vlastního dodatí, čeho se nedostalo. Že na první okamžení potřebného dříví při ruce nebylo, bez průtahu zbořeno 12 stodol na palivo, a od toho boření tesařům pruským 31 zl. zaplatiti uloženo. Ve dvoře Plhovském pobráno 48 kusů dobytka hovězího a 80 k. obilí, a jelikož úrodnici s dospělými sousedy obyčejně před nepřítelem odcházeli, ženy jejich jsou tryzněny a příbytky vydrancovány; tak v Bílovci šest příbytků pobořeno. Devatenácte dní hospodařili zde nepřátelé záhubně, když obilí na poli dozralé vysekali a vymlátíli, ostatní pak skrmili a zničili. Hlavní voj nepřátelský od Hradce odešlý na panství se rozložil, kdež od 26. července do 5. srpna vytrval, dopleniv, co bylo posud ušetřeno. Dne 1. srpna strhla se šarvátka u Skalice; dne 4. stál již Laudon na Hoříčkách, a Prus přes Trutnov a Polici z Čech se vytrácel; Daun pak obrátil se do Sas.

Vojsku císařskému dodávati se nyní musilo až do dubna 1759. z osedlého po korci ovsa, korci mouky a 10 centech sena měsíčně. Z panství Opočenského a okolí přivezeno do Náchoda 3275 k. ovsa, mouka pak z Bydžovska. Město

274

Náchod v září takový dalo výkaz na. škody učiněné od pruského i rakouského vojska:

Obec	od Prusův			od císař. vojska			Součet
	na obilí sutém a setém	na domích, nářadí, dobytku	strava, obrok, píce	na obilí sutém a setém	na domích, nářadí, dobytku	strava, obrok, píce	
Náhodská	3.578	1.374	2.913	„	284	5.297	13.446
Měšťané	33.425	11.774	16.479	265	4.000	5.897	71.833
Staré Město	4.528	1.428	2.453	133	435	687	9.664
Bílovec	9.727	4.762	8.795	1.592	804	1.680	27.360
	51.258	19.338	30.640	1.990	5.523	13.554	122.303
	101.236			21.067			
	ouhrnem 122.303 zl. ¹¹⁶						

Za hranicemi válka dále se vedla, kdež Bedřich král 25. srpna zvítězil nad Rusy u Zorndorfu, dne 24. října však od Dauna u Hochkirchen v Sasích poražen byl.

V Hradecku přezimovalo 10 pluků pěších a 8 jízdných; kolem Náchoda 2000 Banatských Charvatův, kolem Úpice 2000 Petrovaradských, u Skalice 1000 pluku Coloredského, v Levíně a v okolí banduři.

Roku **1759.** válka vedena mimo Čech. — V březnu rozepsáno na Náchodsku denně 7200 porcí chleba, 1100 porcí ovsu a tolik sena. Prusové, prvé než téhož roku válka začala, barbarským drancováním a pleněním komoru země České vyhubili, když totiž princ Jindřich v polovici dubna do Litoměřicka (generál Hylsen do Žatecka) vtrhl až k Budyni,

275

a veliké zásobárny v Litoměřicích a Lobosicích zničiti kázal (i Žatecká vypálena); nad to pak po celém kraji výpalné vynucováno. Vůbec nájezd tento pruský nebyl válečným tahem, ale tatarským ničením kraje úrodného. — V Hradecku (kde počítáno 29.430 domů) sváželi poddaní v měsících květnu a červnu na 200 a 300 vozích denně z Litomyšle mouku a seno do Jaroměře, Police a Nového Města, mimo to ještě od 14. do 22. května 2460 trakarníků. Z Náchodska jeli šestkrát po sto vozích. Také v červenci sveženo 700 sáhů dříví z lesův Kohoutovských do Jaroměře, Vojsko tenkrát rozloženo bylo od Opočna až k Trutnovu.

Dne 2. května polní zbrojmistr Harsch, velitel menší armády hlavní stan svůj rozbil v Novém Městě. Dne 23. června o hodině 10. předpolední sjeli se na Hoříčkách ve faře generálové Daun, Lascy, Laudon a Bek, kdež po tři hodiny porokovavše o listu z Vídně příslém, rozejeli se opět, Daun s Lascy do Žirče, Laudon do Zacléře a Bek do Brúmovy; po čtyřech dnech pak linulo se vojsko veškeré do Lužice, zanechavše toliko generála Harsche v Trutnově, kterýž 28. června Nové Město opustil. —

Vrchnost až do žní přikoupiti musila 760 k. ovsu po 3 zl.; a poněvadž za příčinou bytujícího zde císař. vojska, pro silné transporty, převážení magacinu a nemocných, rubání a vození dříví k pecím vojenským (vrchnost dala 810 sáhů), navážení hradeb či zákopů u Police a Zacléře, a dávání poslův vojákům, lidé domácí poddaní nestačili, musila vrchnost přijednati mlatce cizé, jimž na místě 2 kr. po desítníku placeno denně, když byli 540 mandel vymlátili.

Téhož roku Laudon spojiv se s Rusy u Kunersdorfu blíž Frankobrodu nad Oderou, dobyl (12. srpna) slavné vítězství nad králem Bedřichem, kdež Prusové ztratili 30.000 mužů,

¹¹⁶ Obec Náchodská toliko na lesích utrpěla škody na 4346 zl.; neboť 2500 kmenů pokáceli. Charvaté pluku banátního na stany.

Rusové s císařskými 24.000; — maršál Daun pak (21. listopadu) pruského generála Fink-a u Maxen blíž Drážd'an jal

276

s 17.000. Vojsko císařské i pruské přezimovalo v Sasích, kdež krutou zimou mnoho lidu pomřelo. —

Roku **1760.** válka dále vedena v cizozemí. Laudon obklíčil Kladsko, a ponechav zde generála Draškoviče, hnul se k Landshutu, kdež (23. června) zvítězil tak slavně nad Prusy, že i vojevůdce Fouquet, miláčka Bedřichova, s 7000 zajal, a jen několik set jízdných ušlo; odtud hnul se ku Kladsku, kterouž pevnost dne 26. července dobyl, však sám 15. srpna u Lehnice od Bedřicha poražen byl.

Konečně setkal se Daun s králem Pruským u Torgova v Sasích (3. listop.), kdež sice vítězství dobyl, však těžce raněn z boje odstoupiti musil, načež poražení jsou císařští, ztrativše 12.000, Prusové pak 14.000.

Císařských vojsk oddíl jeden přezimoval v Sasích, druhý pod Laudonem v Kladsku.

Roku **1761.** válka vlekla se bez velkých účinků ve Slezsku. Laudon tábor svůj přeložil na čas do Hejtmankovic na Brúmovsku, a později do Slezska všel, aby se spojil s Rusy; jelikož pak král Bedřich nečinně uzavřel se v polním táboru u Boleslavic, jako pevnost silně ohraženém, nepřišlo k většímu sražení válečnému, toliko že Laudon (1. října) za tříhodinného dobývání hned po půlnoci zmocnil se Svidnice pevnosti, v níž posádka, 3700 mužů, s velitelem Zastrovem jata. Vojsko císařské, přezimovalo ve Slezsku. —

Rok **1762.**, poslední této války, opět nepřátely do Čech uvedl. — Velikou ujmu utrpěla císařovna naše úmrtím carovny Ruské; neboť nástupce její Petr III. netoliko vojsko císařským pomocné odvolal, ale i 20.000 Rusův králi Pruskému ku pomoci postoupil; a jelikož dříve za příčinou šetrnosti 20.000 císařských, zvláště jízdecko lehké, propuštěno bylo, vůdcové naši nemálo byli zeslabeni. — Daun, co vrchní velitel vojska císařského, ležel polem blízko Svidnice. Bedřich král, chtě přetrhnouti spojení Daunovo se Svidnicí, poslal generála Neuwied-a do Čech, kterýž zvláště s Kozáky jemu přidánými

277

krajinu vyplnil. Tak 10. července vypálili nejdolejší statek ve Svatoňovicích (Valovský) a dva nejdolejší v Batňovicích; po poledni přijeli husaři na Hoříčky, od faráře žádající násilně 1000 zl., jinak že zapálí, oheň v rukou držíce, kterýž dal jim svého a tam schovaného do 400 zl. Za nimi přibyli hned kozáci a opět husaři, pobírajíce co mohli. Sbor nepřátelský v divém chvatu vrazil až k Hradci, jež kozáci dne 11. července o hodině zpolední zapálili; bohomluvcí pracně zachránili semeniště. Do Náchoda téhož dne 11. generál Hadík od Brúmova vtrhl k obraně. — Že pak maršál Daun z tábora svého u Stříteže (Burkersdorf), blíž nešťastného bojiště u Zárova a nedaleko Úpice, nehýbal se, král Bedřich (20. července) proti němu nájezd učinil tak šťastně, že spojení jeho se Svidnicí přerušil a pevnost tu, obleženou od 8. srpna, dne 9. října vzal. — Prus více. do Čech nevstoupil.

Některé drobnější zprávy nepomineme. — Dne 18. září posláno z Náchodska 425 osob na práci při zákopech a náspech u Teplic a nad Policí; taktěž 22., 26. září, 3., 8. října a více. — Jen z městečka Skalice pracovalo 75 osob po devět dní u Teplice, majících od obce 24 kr. platu denního. Dovozy koňmo a na trakařích spíše pro vojsko z Hradce k Brúmovu trvaly skoro nepřetržené; na konec října vozkové celých devět dní na cestě ztrávili, nežli několik korců obilí z Hradce do Brúmova dovezli. Mnoho-li vojska zde leželo a procházelo v čas přezimování pluků našich v Kladsku, poznáme dle platu z noclehu, z muže po trojníku; město

Náchod s předměstími od května do konce srpna zúčtilo 250 zl., za jediný listopad 118 zl., a za první čtyry měsíce roku příštího 260 zl.¹¹⁷

278

Konečné a obecné umdlení přimělo mocnáře, že pokročili k míru, kterýž mezi Rakousy a Prusem smluven v královském saském lovčím hrádku Hubertsburgu u Dráždan dne 15. února 1763. A konec krvavého tohoto divadla — po sedm let vraždění statisícův, vypálení měst a vsí, poplennění krajin a celých zemí, zvláště Čech i krajiny naší — byl: že podržel každý své země a své poddané, ale drahně zchuděné a vyhubené. —

Jelikož vojsko naše ze Sléz a Kladska vracelo se, nemalá část i Náchodskem prošla, kdež po deset let husaři ubytováni zůstali. — Do zásobárny vojenské v Náchodě (24. dubna) přivezeno 1086 centů mouky, 1000 k. ovsy, 340 centů sena a 500 k. žita. Druhý den odesláno 200 (z Náchodská 48) vozů čtyřspřežních do Zacléře na odvážení prvního zástupu ze zajetí pruského propuštěných. — Ač všeliké dávky a poplatky se stíhaly, vrchní panství zdejšího (27. pros. 1763) v Hradci do vězení dán, že do kontribuce 3000 zl. v dluhu zůstávalo panství. — Obec městská zadlužila se na 24.000 zl., neméně i sousedé městští i vesští. — Po panství na vsích opět bylo mnoho statků bez hospodářův zběhlých; a podnes mnohý sedlák dobře ví, že děd neb praděd jeho z chalupy s kravičkou jednou aneb několika zlatými peněz donucen byl jíti na statek zpustlý a hospodařiti, t. všeliké povinnosti, daně a roboty odbývati. - - Na konec války poddaní dlužní byli 20.000 zl. vrchnosti za obilí, pivo a kořalku. — Vrchnost pak sama v mnohém nedostatku šperk knížecí majoratní ve 34.000 zl. do zástavy dáti nucena se viděla v Praze hned r. 1759.

V Čechách vojsku dodávaná spíž za tuto válku spočtena na 10.709.867 zl. náhrady dáno 28 zl. za sto. Škody válečné sečteno na 13.062.067 zl., náhrada vykázána po 2 zl. 40 kr. ze sta.

279

Josef Parille kníže Piccolomini.

1765-1783.

Po smrti knížete Jana Pompeja vdova jeho Marketa Kateřina ustanovena za poručnici, až kníže Josef plnoletým prohlášen dne 5. srpna 1771; pročež za těchto šest let odváděno ročně 40.000 zl. i více do pokladnice sirotčí a na splácení dluhů. Oddán byl s Marií Christinou, kněžnou Caraccioli, vedl život mrzký, jak to i podobizna jeho na zámku ukazuje, a zemřel bezdětek v Neapoli dne 6. července 1783, **poslední** to Piccolomini. — Vdova jeho po delší čas obývala Ratibořice; vidouc pak, že panství nepřipadne jí, do Neapole odstěhovala se, kdež asi r. 1825. u vysokém stáří skonala. —

V pokračování příběhův připomínáme zde, že arcivévoda Josef, prvorozený syn Marie Teresie, 27. března 1764 od kurfirštů zvolen byl za krále Římského, a po smrti otce svého, císaře Františka I., dne 18. srpna 1765, přijat od matky své za spoluvladaře zemí Rakouských od 23. září t. r. —

¹¹⁷ Toho roku 1762. městečko Skalice od všelikých povozů na spíze pro cí. vojsko vozkům zjednaným zaplatilo 1100 zl., po 2 zl. 15 kr. denně, Jiné výlohy vojenské obnášeli 571 zl.

Byl zde špitál vojenský po 50 dní, při kterém pět osob k obsluze udržováno. Dříví za potřebou vojenskou přivezeno 115 sáhů. Od 141 hrobů pro vojáky placeno po 10 kr. Celoroční výdej byl 3980 zl.; načež vypůjčeno 1450 zl., ostatní od sousedův splaceno.

Za času knížete Josefa Piccolomini troji udalost se přihodila, kterou starcové naši v dobré paměti mívali, a o ní rádi a výmluvně vypravovávali, totiž: drahota dvanáctizlatová, pozdvižení selské a vpád Pruský.¹¹⁸

Drahota dvanáctizlatová r. 1771. a 1772. — Na podzim r. 1769. po zasetí příhodném ceny obilní v Čechách takto se páčily: korec pšenice za 2 zl., žita za 1 zl. 30 kr. ječmena za 1 zl. a ovsu za 40 kr. Však na jaře 1770. jmenovitě na den sv. Josefa nastalo chumelení tak husté a po několik dní dodržující, že místy sněhu na lokte leželo, kterýž teprv ku konci dubna úplně odjihnul. Tím ozim vyležen a setí jarní opožděno; následovalo léto neobyčejně deštivé. Žeň hubená dala zrno zrostlé aneb dokonce zalklé.

280

Při městě Náchodě a vsích jeho z 534 korců ozimu vyhynulo 440, a z 580 korců výsevu jarního vyláceno 1226 korců. — Ceny obilní rychle zrůstaly, že je lid zniknouti nemohl. Vláda sice ustanovila cenu mírnější, a všeliký vývoz obilní přísně zakázala v září 1770. Však tu právě lichváři skupující doma obilí, za sebou je zadržovali, ano na zisk do cizozemí podloudně zaváželi, že konečně i sedlák mohovitý nedostatkem byl sevřen. — Když v Čechách k jaru 1771. (15. března) obilí všude sepisováno a přeměřováno bylo, shledalo se v kraji Hradeckém vesměs 19.624 korců, a sice: pšenice 3682, žita 5258, ječmena 3486 a ovsu 7198; — v městě Náchodě shledalo se u sousedů, pekařů a obchodníků 420 korců. —

Počasi r. 1771. neméně bylo mokré a studené, a žeň toužebně očekávaná neurodná, jako roku minulého. Město Náchod s vesnicemi svými sklídilo a vylátalo všeho všudy 3486 korců obilí; a však pro 2437 lidí dospělých, počítáno na osobu po pěti měřicích, třeba bylo 8124 k., a pro 108 koní 720 k., nad to k zasetí jarnímu a zimnímu 1386 k.; pročež na rok příští nedostávalo se 6742 korců. Nouze a hlad začal lid ubohý krutě mořiti, všickni děsili se jara, léta; bramborů tehdež nebylo.¹¹⁹ Mnohé vrchnosti v pravdě milostivé i hospodářové milosrdní otvírali a vyprázdňovali sýpky své štědrými dary odpomáhající hladu hroznému, avšak vůbec rozléhal se nárek bolestný a pronikající volání o chléb! — Korec žita zdražil se vůbec na 12 zl. — odkud „drahota dvanáctizlatová“ — při horách, až na 16 zl., a předc ho ani za ty peníze nebylo, byť hospodář mnohý peníze v čepici byl nosil. Korec pšenice stál 15 zl., ječmena 10 zl, ovsu 7 zl., hrachu 14 zl., čočky 12 zl, vikve 11 zl., jahel 16 zl. — Přivážení obilí z krajin dalekých, jako z Uher a Rakous při tehdejších okolnostech bídných, a kdež ani jediné cesty správné

281

nestávalo — nebylo silnic a dráh železných — bylo velmi obtížné a pronaložené, Město Náchod udalo 7. unora 1772, že pro nedostatečný potah žádný z poddaných městských nemůže se do Vídně odvážiti pro obilí. Hlad stal se obecným, cesty a obce hemžily se žebráky — při skrovném počtu chalupníků a podruhů a množství celých ještě nerozdělených živností — ano i hospodářové opouštěli statky prázdné a prodlužené. — Ubozí vařili sice kaše z prachu mlýnského, — kdyby ho jen bylo bývalo! — pekli chléb z otrub, kůry a kořínků, pařili kopřivy a pýřavku, aby jen hlad hrozný skrotili. — Však potrava taková způsobila nemoce a mření mezi chudými i zámožnými. Od nejsv. Trojice 1771, až do té slavnosti r. 1772, pomřelo hladem zmořených a nemocemi zachvácených v Čechách 250.000, tedy při pultřetím milionu tehdejších obyvatelů desátý, — V kraji Hradeckém 32.960, (Průměrně mřeli lidé v počtu trojnásobném proti jiným letům)

Na zprávy smutné do Vídně došlé vydal se ihned císař Josef II, osobně do Čech; — tu na oči své spatřil mnohem více, než se udati důvěřovali, i prohlížel sám a to bystře. Oku jeho

¹¹⁸ Roku 1770. uvedena konskripce vojenská, a přibytky domovní ponejprv znamenány čísly početními.

¹¹⁹ Připomínáme i tu, že té doby nebylo polovice nynějšího obyvatelstva.

neušli otrhaní a polonazí v chatrčích bídných, umírající hladem po vesnicích, morem hynoucí v nemocnicích, Tuť kázal ze zásobáren vojenských vydávati mouku lidu zmořenému, a každému dáno povolení péci chléb. Žito a rejže přiváženy z Rakous a Uher — ba pšenice až ze Sicilie — na pokrm a k setbě, (14. srpna 1772 rozdán cent rejže chudým nemocným a pozdravujícím se v městě Náchodě a vsích jeho), Stavové Čestí „nejvyš potřebným kontribuentům na zaopatření obilí k setí“ půjčili v dubnu 1772. milion zlatých z peněz jim od vlády vydaných, an země Česká v letech minulých půltřetího milionu, byla předala (für ältere Landes-supererogata). Půjčku tu každý na úrok čtyř zlatých ze sta po šesti zlatých splácel ročně, čím jistina s úroky v 28 letech byla splacena. Na celý kraj Hradecký přišlo 90.450 zl.,

282

na panství Náchodské 11.600 zl. (z toho obci Náchodské 200 zl, měšťanům 200 zl. a vesnicím městským 350 zl.). Nad to snížena daň z osedlého po 66 zl. na 57. — Úroda požehnaná hojného poskytla chleba. —

	Žita		r. 1770				r. 1771 měli dluhů zlatých
	1769	1770	ječmena		ovsa		
	zaseto	vyhynulo	vyseto	namláceno	vyseto	namláceno	
	měřice		měřice		měřice		
Měšťané	70	62	90	190	151	450	24.184
Černík, dvůr	34	12	„	„	40	98	15.575
Dvůr Plhovský	61	28	61	150	43	105	
Staré město	145	145	22	29	79	111	1.495
Bražec dolní	„	„	5	12	18	33	
Bílovec	296	218	60	120	89	130	1.553
Poříčí malé	„	„	20	30	40	60	
Mezilesí	117	117	„	„	85	185	1.408
Sendraž	78	78	„	„	67	136	358
úhrnem	801	660	258	531	612	1308	44.572

Pozdvižení selské r. 1775.

Sotva že minula dražota, a s ní hlad i přímorek, někteří zlomyslníci podněcovati se jali lid selský proti vrchnostem za příčinou robot a jiných povinností služebních. Hned r. 1773. předloženy byly císařovně Marii Teresii stížnosti jménem lidu od vrchnosti utlačovaného, v nichž prošeno o zmenšení břemen robotních. Vrchnosti naproti tomu předkládali, že zmenšení aneb zrušení robot pro ně byloby záhubou. V zniklé takto při dán zákon (generale) 21. dubna 1774 ustanovující, aby do konečného vynešení všecky povinnosti dle

283

řádu starého se vykonávaly; neboť záležitost ta odevzdána byla zvláštní komisi urbarní. V říjnu 1774. rozeslala správa zemská jakés pravidlo (regulativum), dle kterého prozatímně roboty spořádány býti měly až do konečného vyrovnání od komise urbarní. — Takovéto zatímní opatření (provisorium) přijmouti a veřejně lidu prohlásiti nezdálo se úřadům vrchnostenským, namítajícím, žeby odtud zniknouti mohlo zbouření obecné. Však se toho neubáli. —

V lidu počala jíti řeč o patentu císařském, rušícím všecku robotu, který, prý, od úředníků zlovolných se zadržuje a zapírá; i usnesli se konečně sedláci podněcováni, že mocně

přinutí úředníky, by jim zlatý onen patent byl vydán.: — První hnutí šlo krajinou pomezní od Trutnova k Brúmovu. První rocení stalo se dne 23. ledna 1775 v Teplici, jehož náčelníkem byl Antonín Seidel, spolu svůdce panství Polického. Na Brúmovsku rychtářové Šonovský a Ruprechtický v čelo se postavili, i vypálen tam dvůr panský v Dittersbachu, v Šonově pak fara s kostelem. Na Policku vyskytl se Karel Dostál ze Lhoty Machovské v Bílém usedlý co řečník a vůdce. Na Náchodsku převzal náčelnictví Antonín Nyvlt, svobodník a rychtář ve Rtyni, vůbec „Rychetský“ nazýván, u něhož přednější z vesnic okolních i vzdálených, se scházeli, až konečně rychtu jeho i jej obecně „gubernu“ pojmenovali, uznávající v něm náčelníka českého. Nyvltův pobočník byl opomenutý Karel Dostál, kterýž rozkazy gubernu i na okolní panství roznášel, v nichž vybízeli, aby všickni sedláci za jeden byli, však od velikého plenění se zdržovali.¹²⁰ Na den nedělní

284

19. března dán rozkaz všem rychtářům, aby se na poradu sešli do Rтынě. Slatinský rychtář Václav Řehák však pominuv Rтынě vydal se na zámek, aby se poradil s úředníky. Nad tím zanevřeli shromáždění ve Rтынi, že ještě v noci 50 sedláků na koních pro něho vyslati chtěli, však sešlo z toho, anť se nějakého neštěstí dobou noční obávali; než z rána (20. března) s rychtáři: Havlovickým, Maršovským a Libnětovským přes 300 lidí z Kyje, Radčív, Sedloňova, Červeného a jiných vsí do Slatiny zašli, a Řeháka, když se na spis jemu předložený podepsati nechtěl, s sebou k Náchodu vzali, Když pak od Lhotek blízko zámku ku kříži se přiblížili, tuť jiný zástup Kosteleckých, Rtyňských a Batňovských od Trubijova přišedší vrazil mezi ostatní, a hned Řeháka co zrádce přepadli a sbili, až omráčený ležeti zůstal; načež když se spatoval, doveden byl na zámek do kovárny, kdež ho ještě jeden „zštrejch' holí.“ — Rtyňský Nyvlt, kterýž právě byl přijel, osvobodil sice Řeháka od dalšího týraní, však s večerem v kovárně uložil jemu pokutu peněžitou, že totiž hned zaplatiti musil 11 zl. za útratu v kovárně udělanou, a 4 zl. 3 kr. za víno, nad to měl do 28 vesnic pokuty dát, do větších po 1 zl. 30 kr. a do menších po 1 zl.; z čeho však sešlo, když později Nyvlt do vazby vzat byl.¹²¹ Mezi tím úředníci povolující nalehání sešlých zástupů, přijali narovnaní od Nyvlta podané, a také podepsali, toliko s výhradou „až do přijetí komise císařo-královské.“ Narovnaní znělo v ten smysl, že „z jednoho usedlého potažní roboty párem koní za jeden měsíc jeden den vybývati povinností

285

jest, a pěší roboty na celý rok z jednoho osedlého šest dní a ty takové chalupy, které jsou bez role, vybývati mají dva dni.“ — Nad to každé obci museli úředníci na papíru kolkovaném dáti revers (úpis), který ku př. na Novoměstsku takto zněl: „(jméno obce) společným sousedům se tímto písebně od úřadu hospodářského uděluje, že jedenkaždý robotující poddaný až do přijetí císařokrálovské komisi nic více vybývati nemá, než jak na Náchodském a Chvalkovském panství k vybývání narovnáno mají, které narovnaní sobě od „tamní některé obce vyzdvihnou. Při tom také jim se potvrzuje, že o tom císařo-královském patentu, který na Náchodské panství v roce 1771. přijíti měl, zde nic povědomo není, ani zde takový nemáme, anóbrž jestli

¹²⁰ Zachoval se opis lístků ode vsi ke vsi rozeslaných, toho znění:

„Od hořejších Němců skázání jak následuje:

za 1. aby se žádný neopovažoval na robotu jezdit buď z platu nebo ne,

„ 2. že oni také nezabraňují na robotu jít ani jet,

„ 3. aby byl každý na tři dni zachystán chlebem, a to aby očekával přistrojen vždycky jak ve dne tak v noci,

„ 4. kdyby uslyšeli hlas na velký zvon, k tomu hlasu aby každý se sešel,

„ 5. kteří by hospodáři svůj příbytek opustili, tak že mají moc vyrabovat a vypálit.“

Odtud pochází také ono pořekadlo v ustech našeho lidu: „Zle bude, až se zase černí Němci zdvihnou.“ —

¹²¹ Na odměnu osvobodila vrchnost témuž Řehákovi živnost jeho ode vší roboty na časy budoucí. —

Tuto také klademe, že na útraty při „gubernu“ po všech obcích dávati museli sousedé podle numeru po 6 kr.

poddaní chtějí, všechny patentní knihy se jim k přečtení dají. Jakož také všechny vrchnostenské platy k placení až do přijetí nadpravené císařo-královské komisi přestávají, a takové také od strany hospodářského úřadu upomínati se nebudou. Ostatně v čem by se lid utisknut viděl, to by na papír postavil a k vrchnosti zadal, načež na všechno narovnání se učiní. Dáno na zámku Novoměstském nad Metují dne 25. března 1775.“ —

O větších výtržnostech v okolí našem nevíme pověditi; lid zdejší nepočínal si tak zuřivě, jako na panstvích jiných, kdež bořili a plenili zboží panské; snad že i vojskem na rychlo příšlým vystřízlivěl, a dokonce nařízením dne 26. března rozhlašovaným, že každý, kdož na odpor postaví se vojsku, ihned jat a dle potřeby i probodnut aneb zastřelen býti má.

Jelikož nemíníme o tomto po celém kraji Hradeckém rozšířeném pozdvižení mluvit, toliko připomeneme, že z jiných panství v zástupy se srotili, a s kyjmi ozbrojeni ku Praze se hnali, kdež u Chlumce nějaká část do rybníků od vojska vehnána¹²², u Prahy však mnozí z nich jati, jiní rozprášili se.

286

Při vyšetřování vyšlo na jevo, že většina přinucena byla účastenství, nejedni bitím dohnáni. Odpraveni byli toliko čtyři náčelníci, kteří se spolu loupeže byli dopustili.

Z Náchodska utrpěl nejvíce Nyvlt Rychetský jakožto vůdce. Poručík s vojskem obstoupil rychtu, a vkročiv do světnice, bambitkou na něj zaměřil, i kázal svázati jej, na vůz naložiti, a s několika jinými, kteří ono „guberno“ činili, do Hradce odvezti (4. dubna); odtud pak do Prahy na Malou Stranu dán do vězení. Tam hladem krocen, stále vyslýchán, a po mnoha útratách opět domů propuštěn, odsouzen byv na dvě léta k práci obecní. Pobočník jeho K. Dostál, zvětřiv dosti časně prach, utekl do Kladska. Navrátiv se později za odpuštění prosil, a toliko vězením trestán byl.

Poslední jiskru nespokojenosti udusila komise dvorská, v jejíž čelo postaven byl generál Olivier hrabě Wallis. Od panství k panství přecházejíc, srovnala poměry robotní. — Maria Teresie toto pozdvižení selské bolestně nesla, a je „skvrnou vlády své“ nazývala; poznavši však pramen neduhu toho nebezpečného, dobrým příkladem, když na panstvích komorních robotu na úrok peněžité uvedla, a právo honby, osení rolníkův hubící, vůbec obmezila.

Přehánka Pruská r. 1778.

Smrt kurfirsta Bavorského Maximiliana Josefa, bezdětného, (30. pros. 1777) zavdala příčinu k válce bavorské, aneb dle pojmenování lidu zdejšího: k přehánce pruské. — Maria Teresie hlásila se po dědictví krajin těch, které k Čechám a Rakousům patřily, však lénem kurfirstům Bavorským postoupeny byly; Bedřich Pruský však, zarytý Rakouska nepřítel, odpíral ihned písemně i válečně. Dvojím proudem vojsko Pruské vešlo do Čech. Princ Jindřich, bratr králův z Lužice, vešel do Litoměřicka, a postoupil až k Mimonu v Boleslavsku, kdež však Laudon proti němu položil se u Mnichova Hradiště v tábor pevný, že ničehož podniknout nesměl, leda že, dle

287

slov spisovatele současného, válčil s obilnicemi a sklepy vinými, týraje úředníky, měšťany a sedláky, až konečně s nepořízenou přes Lovosice do Sas se vytratil. — Druhý voj vedl sám král. Dne 4. července 1778 položil se táborem na vrších pod starým někdy hradem Homolí; dne 5., v neděli, postoupil s jízdou přes Levín, a právě o velkých službách Božích s hudbou

¹²² Odtud pořekadlo: „Pořídíš co sedláci u Chlumce“; „z hráze do rybníka.“

hlučnou do Náchoda vešel, odkudž téhož dne z rána husaři, položivše zde od neděle květné do Skalice byli odejeli. Bedřich postoupil za Náchod na Kramolnu, kdež se až do dne třetího ubytoval v chalupě u kapličky (č. d. 39), k Vysokovu patřící. Téhož ještě dne osmělilo se as 200 husarů Pruských u pivovaru přes Úpu až k faře Skalické. — Druhého a třetího dne vešli další sbory armádní do Čech vedením prince Brunšvického a generála Tauenzien-a, i rozložili se táborem na starodávném Dobeníně nad Bránkou až po Trubijov, Lhotky a Starkoč, hlavní stráž majíce na kopci ovčáckém. — Anť sobě Bedřich byl Vlčkovice za místo hlavního tábora vyvolil, hned dne 6. vojsko, hlavně jízdectvo s děly, v trojím oddělení k Vlčkoviciům vedl, a sice: první přes Studnici, Žernov, most Risenburský k Vesci; druhé přes Zblové, Zličí, most Ratibořický k Heřmaničkám, a třetí přes Úpu u pivovaru Skalického podle fary na Zájezd, kdež spojení zástupové přes Mískolezy a Chvalkovice na stanoviště své pokročili. Král na Kramolnu vrátiv se, dne 8. odešel opět s dvojím vojem, s prvním přes Studnici a Mískolezy k Vlčkoviciům, druhý táhl přes Heřmaničky na Svinišťany, kdež se rozložil po vrchu Sebuči až po Krabčice; i přišlo téhož dne před Dolany k seči krvavé mezi jízdnými poslední zástup nepřátelský (10.000 mužů) pod generálem Bylovem přitáhl dne 11. a 12., a rozložil se mezi Kleny, Zličí a Skalici, maje stráž svou u kapličky nejsv. Trojice. Vojsko záložní tvořil sbor 8000 mužů pod generálem Wunschem, rozložený na Dobeníně, aby chránil spojení s Kladskem. Takto od Vlčkovic až k Náchodu soustředěno bylo přes 100.000 Prusů. —

288

Vojsko císařské pod vrchní správou maršálka Lascy, u přítomnosti císaře Josefa ve Smiřicích obydlivšího, rozloženo bylo po Labe a Metuj od Vrchlabí, kdež v pevném táboru u Hostinného velel generál d' Alton, až pod Opočen. Hlavní střed byl u Jaroměře, podporován od pevnosti Hradecké a sesílen 21 polními ohradami opevněnými a s 300 děly. V Bohuslavicích hlavní stan měl generál Wurmser, muž to hrdinný a u válčení šťastný, kterýžto nájezdy svými nepříteli pokoje nepopřál. —

Dne 7. července z rána o hodině 5. odvážila se tlupa husarů od Říkova skrze Skalici ku Klenům na zvědy, tu však Prusové z bažantnice Dubenské vyřítili se, by je zaskočili, a dohonivše je ve Skalici u rohatky mýtní, sečmo se dostali a šťastně 23 husarů s dvěma důstojníky raněnými jali. Důstojníci přivedeni do Náchoda na děkanství, kdež generál pruský hospodou se rozhostil.

U příchodu vojska pruského do Čech byloť sice v Náchodě hlučno, ale také smutno až běda! — Již dne 13. uložil král výpalného na celé panství 24.000 tolarů ve stříbře a zlatě, dukát po 2 ½ tolaru počítaje. Po třídenním prošení konečně u samého krále ve Vlčkovicích, o úlevu, složilo město 2000 tolarů od sousedův vypůjčených. Však nebylo, na tom dosti; neboť mělo město celou summu vyplatiti, a na poddaných si vyupomínati; že pak s toho nebyli, za rukojmě vzati děkan Václ. Kadanský, purkmistr J. Khol a správce Fritz, a na Kladsko do vězení odvedeni; úřadu městskému na exekuci dán důstojník s šesti muži, a nad to tři měšťané uvězněni na zámku. Pan děkan ve vazbě ochuravěl, a dne 14. října ve Kladsku zemřel, načež sice správce Fritz domů propuštěn byl, purkmistr pak do Hlohova zavezen, odkudž teprv roku příštího se navrátil.

Na zámku zřízena nemocnice, do které denně čtyři mužští a osm žen k obsluze posílání býti musili; pod Plhovem zřízeny pekárny vojenské. —

289

Menší šarvátky, nájezdy a přepady častěji sice udály se, největší, když v noci na den 16. července císařští od Bohuslavic přepadli tábor pruský na Dobeníně, kdež s obou stran střídáno z děl, a mnoho krve prolito, až císařští odejmuvše nepříteli několik děl a několik zajehlovavše přes Metuj, zpět se vrátili; — však hlavní vojska nečinně proti sobě ležela, neboť nedůvěřoval si Bedřich, udeřiti na Rakušany, anť pevně byli postaveni; aniž povedlo se

Isti jeho, vyvesti je z tábora; než on sám nucena se viděl, vojska svá přeložiti. Z neřádu totiž lidského i dobytčího netoliko za dnů horkých povětří se nakazilo, ale i na miliony rozličných mušek se vylíhlo, kterým lze nebylo odolati, když lid i dobytek náramně sužovaly.¹²³ Nad to nemoha král, jako někdy, vojska svá po Čechách rozložiti a je v zemi špízovati, musel potravu všecku dávatí přivážet přes hory ze Slezska, a netoliko s obtížnostmi, ale i mnohým nebezpečnostvím; jakož v noci od 5. na 6. srpna sbor několika set husarů císařských, od generála Wurmsera vyslaných, u Viserova za Dušníkem přepadl 240 vozů s moukou, které spálil a 60 Prusů zajal; — též nastalo mření na červenou¹²⁴; — i přeložil tábor svůj k Zárovu, kdež r. 1745. štěstí válečné jemu přálo. — Po šesti nedělích hnulo se všecko vojsko dne 15. srpna o dvou hodinách ráno při hustém dešti, taktéž i z ležení Skalického od rybníka Roveňského až k dubině Rousínu. Generál Bylov (Bülau), posnídav na faře kávu, a poděkovav faráři za duchovní službu, vojákům jeho katolickým konanou, jakož i díky přijav od faráře

290

za prokázanou chrámu i městečku ochranu, vedl vojsko své přes Hoříčky k Brusnici a Studenci k voji hlavnímu. — Však Bedřich i od Zárova ničehož provéstí nemohl, an vojsko císařské proti němu v tábor pevný se položilo u Olešnice pod Hostinným; s nepořízenou počal tedy k Slezsku se vraceti od 8. září, a pobyv blízko hranic, dne 15. října na. dobro přišel do Landshutu Slezského.

Téhož 15. srpna, jak nahoře, i generál Wunsch opustil tábor na Dobeníně, a přes Náchod za Levín na vrchy odtáhl; za ním v patách přikvapilo vojsko císařské v takovém počtu, že domy naplnilo. V brzkých dnech pouštěli se naši do šarvátek s Prusy; tak za tmavé noci od 1. na 2. září přes Čermnu a Olešnici přepadli je u Leštné krvavě, načež Prusové dne 15. k Viserovu ustoupili, a 6. října do Kladska na přezimování se odebrali. — V listopadu měsíci rozložen byl kordon neboli zátaž vojenský proti Prusům po hranicích Slezských a Kladských. —

V tom čase dály se veliké přípravy, aby z jara válka s větší silou vedena býti mohla. Čechy postavili 20.000 rekrut či nováčků vojenských, a dodali potravu 600.000 centů mouky, 1.800.000 měřic ovsu a 1.400.000 centů sena mimo znamenité daně válečné. —

Nastal rok 1779., a již v lednu vojska se třela při kruté zimě. Velitelem kordonu na straně zdejší byl generál Wurmser, který hlavní stan svůj v Městě Novém Hradišti nad Metují rozbil. Již dříve husarský pluk Wurmserský při mnohé příležitosti nepřátelům škodil; i sám generál Wurmser u Dittersbachu přepadl pěší pluk Thadden, jemuž všecky prápory pobral. — Pruský generál Wunsch chtěje vytlačiti vojsko naše z císařského Slezska, aby tak zjednal volný přístup do Moravy, přibral k sobě znamenitou, část vojska z Kladska. Toho použil Wurmser, aby se Kladska zmocniti mohl, i zamýšlel dobýti Bystřice města a srubu opevněného u Štívnice. Bystřice, opevněná nějakými hradbami, hájena byla plukem

291

pruským Luk. K tomuto městu přiblížili se v noci dne 17. ledna dva plukovníci císařští, hrabě Pallavicini a baron Alvinzi, a když byli hradeb dobyli, nedbajíce deště nepřátelské střelby, brány rozrazili, do města se vedrali, a celý pluk s generálem princem z Hessenphilippsthalu, bez 200 utečenců, zajali. — U Štívnice nalézal se srub (blokhaus) širokým příkopem

¹²³ Podnes v lidu se mluví, kterak mouchy vyhnaly Prusa — Brandeburka — z Čech. —

Ovčák Svinišťanský vyslán, podívat se, mohl-liby již stádo bezpečně přihnali do ovčína; ani na sto kroků k ovčínu přistoupiti nemohl pro smrad a mouchy, pročez vrchní poručil ovčín dobou noční podpáliti. —

¹²⁴ V osadě Náchodské téhož roku skoro o třetinu více pohřbeno než narozeno; domácích zemřelo v srpnu 143, a v září 62; vojáci ve špitále zámeckém zemřeli pochováni nad zámkem konec stromořadí ku Kramolné, kde nyní kříž kamenný **bílý** s letočtem 1762.

obehnaný a dvojí řadou palisad čili kolů plaňkovaných ohrazený s pruskou posádkou .60 mužů. Generál Wurmser osobně srubu toho zmocniti se zamýšlel; však velitel pevnosti Kladské, dobře jsa zpraven, celý prapor vyslal k obhájení srubu. Tomu zabránili musel Wurmser, a protož v čele tří divisí husarů na onen prapor udeřil, kterýž se byl při útoku do čtverohranu srazil. Aby pak čtverohran ten statně odpírající rozraziti mohl, obětoval život svůj ritmistr Rutovský, když se uvrhl v bodáky; ač jedenácti ranami smrti došel, přec soubojovníkům svým cestu prorazil, kteří vskočivše krutou sečí nepřítele pobíjeli, a jen těm, kteří rychle zbraň odhodili, dána milost. Šturmem nyní hnáno na srub; však malá posádka pod setníkem Kapeller'em statně se bránila, a teprv zbraň složila, když srub od houfnice v oheň se zňal (18. ledna). — Tak u Bystřice a Štívnice zničen jeden pluk s praporem, a mimo 1100 zajatých ukořistěno 10 praporců, 4 děla a dva moždíře; při tom pak část Kladska osazena, tak že generál hrabě Terzy, v Levíně na faře ubytovaný, stanoviska svá u Viserova a Dušníka až na konec války proti všem nájezdům generála Wunsche obhájil, a konečně pro mírné s obyvateli nakládání od krále Pruského zlatou tabatěrkou obdařen byl z vděčnosti. —

Se strany pruské jediný poznamenati můžeme skutek, že totiž generál Anhalt šesti prápory a sedmi setninami jízdnými dobyl Brúмова na 40, dle jiných 360 Charvatech, když tito, jak se praví, i knoflíky byli vystříleli. —

Však znechutilo se té války obojí straně, a již od 7. března umluveno příměří, a dne 13. května ztvrzen mír v Těšíně.

292

Rakousům postoupena čtvrt Innská od Bavor, ostatní zůstalo při starém. Vojsko císařské vytáhlo z měst Kladských pruské pak z Brúмова, Opavy a Krnova ve Slezsku. —

Následky této ač nejkratší války nebyly nejmenší. Právě na žně přišel nepřítel, a plně celých šest neděl zde přeležel, a netoliko na penězích, co mohl, vynutil, ale i obilí na polích skrmil, louky vypásl, lesy zmýtil, dobytek pobral, příbytky vyprázdnil, že ani mědence v kamnech neostalo.¹²⁵ Obyvatelé měli zasévali ozim, a nebylo zrna obilí, neměli dobytka ani peněz; neboť jedině ze dvou vesnic, Bílovce a Starého Města, o 27 koní přišli, a kdož nějakou herku měli museli vojsku potřeby přepravovati (na transporty jezdit), drobný lid pak po posílkách choditi a jiné posluhy vykonávati, tak že po odchodu Prusův až na konec dubna město Náchod s vesnicemi svými 4532 pěších dnů na takové vojenské ordinance spočítalo, an často až 16 osob denně čekati muselo před domem radním.¹²⁶ Škody od nepřátel učiněné vypočítány při městě a vsích jeho na 94.960 zl.; obec městská zadlužena pak na 25.000 zl. —

Téhož roku císař Josef II. prohlédl krajinu zdejší. Dne 8. září přijel z Úpice přes Hoříčky do Skalice na faru; jelikož pak farář téhož dne na Novém Městě kázal, vjel do městečka do domu Jana Bartoníčka č. 2, kdež s generály Braunem a Wurmserem poobědoval. Uslyšev to farář, kvapně domů přispíšil, kdež císaři poklonu složiv, obdržel od něho 10 dukátů pro chudé. Císař po poledni do Náchoda odejel, a tu jako jinde bídu z vojny pošlou na oči své spatřil. I těšil, pomáhal, pomáhati velel mocnář dobrotivý; jen že nešlo a jíti nemohlo vše dle dobré vůle jeho.

293

Město Náchod s obcemi svými na potřebných 1228 měřic žita ku zasetí obdržela v září 110 korců žita (po 3 zl.), a na penězích v listopadu 1689 zl., v prosinci 500 zl. a v lednu 546 zl. na chléb. Na požádaných k setí jarnímu 945 měřic ječmena a 605 měřic ovsu obdrželi 317

¹²⁵ Odtud pochází přísloví o zpuštěm příbytku hospodáře nedbalého: Vyhlíží to tam jako po Prusích! — Měděnec ze statku otce mého v Dolanech čís. 4. nalezen po 25 letech v hospodě Slánské v hrabství. Mělt písmeny G. L.

¹²⁶ Z udaných 4532 dní vypadlo na město 1147, Staré Město 685, Bílovce 1268, Černmu 205, Sendraž 363 a Mezilesí 864. —

m. ječmena (po 1½ zl.) a 1189 m. ovsa (po 1¼ zl.). Však obilí to vykázáno jim v zásobárnách, Litomyšlské a Kolínské; nemajíce pak povozů žádali, aby jim blíže bylo vykázáno, žeby si ho na zádech přinesli aneb na trakařích dotáhli; bylot' jim tedy něco v Hradci naměřeno. Jelikož pak čas příhodný ku setí byl přešel, a obilí z magacinu na mnoze ztuchlé do země špatně připravené zaseto bylo, i roku následujícího nedostávalo se obilí i na chléb i k setí; protož opět k obojímu setí rozdáno 2421 ½ zl. dílem v penězích dílem na obilí. Chudým pak, jichž se v městě a na vsích 737 osob shledalo, poděleno 160 centů mouky a 139 centů rýže (v listopadu 1779. a březnu 1780). — Však ani žně r. 1780. nebyly dosti požehnány; tu na kolikeré stěžování a prošení u vlády zemské ba u samé císařovny přišla konečně otázka z Vídně, jakým způsobem by městu Náchodu a obcím jeho spomoženo býti mohlo. Načež prosebně odpovědíno, aby 1.) obci městské na veliký dluh její půjčeno bylo 15.000 zl. na lhůty, 2.) řemeslníkům 6000 zl. do řemesla, a přástevníkům za 4000 zl. lnu poskytnuto bylo, 3.) výpalné 3300 zl. nepříteli dané vrátilo se, a 4.) vesnicím kontribuce zasedělá byla prominuta. Byli odmrštěni, anť jim ve dvou letech 8967 zl. všelikých dobrodiní v penězích, na obilí, mouce a rýži bylo uděleno. Konečně po třech letech městu s předměstími dáno náhrady 2281 zl., a tu mnohým sráženo na daně zasedělé. — ¹²⁷

294

Zvolna hojily se rány válečné; obec majíc 25.000 zl. dluhu, uvedena do velikého pokušení, když hrabě Stillfried na Čermné Německé statek Slanský zakoupiti usiloval, a ke své ruce, prý, 15 měšťanů uplatil. Té doby statně se opřel Josef Hejzlar, mydlář na náměstí č. 67, a živý ten pramen důchodu obecního městu zachoval, když, jsa návladním čili hospodářem městským, moudrou správou dluh celý v osmi letech vyplatil. Jméno jeho poručeno budiž paměti vděčné! —

¹²⁷ Městečko Skalice na 37.000 zl. udaných škod toliko z 8722 zl. náhrady dostalo 872 zl. — Totéž žádalo 1. září 1778 pro 862 osob 3640 korců obilí, a sice na chléb a k setbě podzimní i jarní, i obdrželo na třikráte 2682 zl. Dne 1. června 1780 rozděleno tu 1072 osobám 122 centů 20 liber mouky režné. Ku prodloužení této bídy dne 20. června 1781 krupobitím potlučeno na půdách městských 110 korců zcela a 300 k. polovičně; načež dáno náhrady 214 zl. —

Škody r. 1778. učiněny od nepřátel v běhu šesti neděl; součteny v listopadu											
Náchod	Vypaseno obilí, co se mohlo nakliditi korců				sena vypaseno	lnu setého	lesů vymýtěno	v sadech	v domích pobra-no	Součet škody v peněžích	Na to náhrada
	pšen.	žita	ječm.	ovsa							
Obec	24	32	207	79	40	„	34	33	6220	12561	5074
Měšťané	108	2415	2355	1245	204	16	10	240	22502	44086	
Staré Město	10	648	328	402	91	6	11	140	7661	12965	985
Bílovec	51	267	187	716	121	10	„	„	3667	9734	881
Poříčí malé	16	352	52	374	42	4	„	„	1335	4142	415
Čermná dvůr	„	59	„	172	12	4	„	„	199	970	135
Čermná ves	„	24	„	37	9	„	„	„	209	526	
Součet	209	4446	3129	3025	520	40	55	413	41793	84984	7490
							¹²⁸			¹²⁹	

295

Po 14 tiletém panování, slavném i památném, umřela císařovna Maria Teresie, dobré paměti, dne 29. listopadu 1780, a vláda přešla v ruce císaře Josefa II., který neunaveně pracoval o napravení všelikých nedostatků, sám na své oči o všem hledě se přesvědčiti, a proto trvá v živé paměti lidu. Dokonal běh života svého dne 20. unora 1790, za nástupce maje bratra svého Leopolda II.

Josef Vojtěch, hrabě Desfours, 1786-1791.

Po smrti Josefa Parille, knížete Piccolomini de Villa nuova r. 1783. znikl soud o dědictví Náchodské. — Právo k panství tomuto hájili: Josef Vojtěch, hrabě Desfours v Mont a Athienville, pán na Pruhonicích, Studnici a Lhotě Řešetově, vnuk knížete Vavřince Piccolomini z dcery jeho Lidmily, provdané za hraběte Maximiliana Desfours, jejíž bratr Octavio II. Piccolomini, poslední po meči, dne 25. ledna 1757 byl zemřel, — a Antonín vévoda de Monte Leone, svat či švagr zemřelého knížete Josefa Parille Piccolomini.

Pře na několik roků se protáhla, až konečně panství Náchodské, nyní co zpučné či allodialní, přiknuto hraběti Desfours. Slavně a hlučně uvítán byl na Náchod s manželkou svou Marií Annou dne 2. srpna 1787. — Šťastně sice vyhrál; snadno nabyl a lehce odbyl. Náruživý jsa milovník honby, hry a banketů, zadluživ se k tomu soudem, upadl do dluhů na půldruhého milionu. Za tou příčinou komise dne 22. pros. 1789 na Náchod přijela, všecko na

¹²⁸ Korec lesa počítán po 96 zl. — Zmýtěno v lesích městských obecních a sousedských 9286 a v selských 5310 kmenů, všeho 14.596; z nichž dvě třetiny na záseky a hradby, a třetina k pecím zpotřebována. Nad to k pecím odveženo 800 sáhů. — Pasekou lehly: Bránka, Homolka a Kobylice.

¹²⁹ V součtu škod neudáno hotově pobraných 3753 zl. a výpalné 3000 tolarů. — Činí tedy škody nepřátelské 94968 zl., mimo to náklady a škody od vojska císařského 21342 zl.

zámku, ve dvořích a po panství vyšetřila, sepsala a pečetila; — panství dáno sekvestru, t. svěřeno důvěrníku od soudu zřízenému. Hrabě skonal v červnu 1791.

V těch dobách čarovná Ruská Kateřina II. vedla válku s Turky od r. 1788., kteréž císař Josef ku pomoci přispěl; když pak se podobalo, že král Pruský Bedřich Vilém s Turky

296

spojiti se zamýšlí, císař Josef po hranicích vojsko stahovati počínal, kteréž napotom císař Leopold rozmnožil tak, že na Moravě 84.000, v Čechách 53.000 a v Haliči 20.000 mužů soustředěno bylo; neboť i král Pruský znamenitou armádu ve Slezsku byl shromáždil. — Do Náchoda přibylo dne 19. a 20. května 1790 asi 1400 mužů, a sice od pluku jízdného arciknížete Františka a od pluku pěšího knížete Hohenlohe; na to v polou června pluk Varaždinský a oddělení myslivců hraběte Zinzendorf-a; i poleželo zde vojsko až do 17. srpna. Smlouva mezi císařem a králem Pruským v Reichenbachu uzavřena (v srpnu) a válka hrozící odstraněna. Té doby zemřel i slavný hrdina Laudon v hlavním stanu svém v Novém Jičíně na Moravě, stár 75 let.

František Antonín, hrabě Desfours.

1791—1792.

Připadlo sice jemu panství Náchodské; že pak dluhy nesmírné vyplatiti nemohl, připustiti musel dražbu veřejnou, ve kteréž za 1,222.000 zl. přešlo v majetek Petra, knížete Kuronského.

Dle popisu tehdejšího měl zámek 70 síní a pokojů, kleneb 16, komor 24, kuchyň. 16, sklepů 8, tři konírny pro 36 koní, čtyry kolny pro vozy a dříví; povinnosti poddaných obnášely robot 58.188 dní dvouspřežních a 77.908 pěších mimo podruhův; úrok celoroční od poddaných 1122 zl., od města 81 zl. šosu. Mimo roboty příjem počítán na 40.000 zl.

V tom čase revoluce francouzská první začátek berouc r. 1789, pokročila v tu stranu, že císař Leopold obávati se musel vpádu vojsk francouzských do zemí jeho dědičných; za tou příčinou vešel dne 7. unora 1792 v smlouvu s králem Pruským, ve které uručili sobě země své, a slíbili pomoc vojenskou 20.000 mužů. Tím stalo se, že v polovici června 1792 prošlo 10.000 Prusů pěších a jízdných skrze Náchod.

Leopold II. po krátkém panování skonal dne 1. března 1792, za nástupce maje syna svého císaře Františka II.

297

Petr, vévoda Kuronský a Zahaňský.

1792-1800.

Předešleme tu zprávy rodní. Arnošt Jan z Biron, vévoda Kuronský,¹³⁰ byl syn statkáře Kuronského, jménem Bühren, a narodil se r. 1687. Mravův uhlazených a rozumu bystrého, stal se miláčkem Anny, vdovy — vévodkyně Kuronské, neteře cara ruského Petra I. z bratra jeho Ivana; však stavové Kuronští do šlechty přijmouti jej nechtěli. Když pak Anna po smrti cara Petra II. r. 1730. nastoupila trůn Ruský, povýšila milce svého i v důvěře i v moci, který nyní přijal jméno a znak francouzských vévod z Biron, silnou ale i tvrdou rukou veda vládu

¹³⁰ Kurland. — Zahaňský = Saganský

carství Ruského; načež r. 1737. z donucení carovny Anny od stavův Kuronských zvolen za vévodu této země. Anna, r. 1740. zemřevší, ustanovila za nástupce Ivana, sestřence svého, Birona za vladaře; ale v několika již dnech svržen od polního maršála Münicha, uvězněn, k vyhnanství věčnému odsouzen a do Sibiře poslán i s rodinou svou. Násilným převratem hned r. 1741. za carovnu povýšena Alžběta, dcera Petra I., kteráž dne 20. pros. 1741 Birona zpět povolala, do vězení pak jeho Münicha odsoudila. V Kazani setkaly se saně obou; poznali se, ale slova nepromluvivše, cestou další se brali. Biron nyní obýval v Jaroslavi dosti příjemně, až jemu r. 1763. od carovny Kateřiny II. vévodství Kuronské bylo vráceno, kteréž spravoval moudře a mírně. Roku 1769. postoupil vládu nejstaršímu synu Petrovi, načež dne 28. pros. 1772 život svůj dokonal.

Petr, vévoda Kuronský, narodil se v Mitavě z matky Kuronky rodu Trotta, jmenované Treyden, dne 15. unora 1724; s otcem svým sdílel vyhnanství v Sibiři, a konečně vládu Kuronie a Semigalie r. 1769. nastoupil. Po třetí v manželství vstoupil r. 1779. s Annou Karlou Dorotou, dcerou

298

hraběte Kuronského Jana Bedřicha von Medem. — Vláda Petrova v Kuronii byla nesnadná; šlechta s měšťanstvem ve stálých trvala třenicích, nad nimi pak Petr tvrdě hájil moc panovníčí proti šlechtě samovládne. V různých těchto i vévoda i stavové vyhledávali prostřednictví při dvořích Petrohradském a Varšavském, až konečně stavové na sněmu shromáždění Rusku se podali. Vévoda, v Petrohradě meškající, dne 28. března 1795 podepsal listinu, v níž se vlády odřekl, začež jemu dáno 50.000 dukátů s ročním důchodem 80.000 rublů, pro manželku jeho pak ročních 40.000 rublů. —

Dříve pak r. 1786. koupil vévodství Zahaňské v Slezsku od Františka, vévody z Lobkovic za 1.000.000 zl., dosti draze, an příjem obnášel 27.000 tolarů, vydání pak 12.000; — roku 1792. panství Náchodské, jak již povědíno. —

Jak mile panství Náchodské přešlo na vévodu Kuronského, vyskytl se jistý Podivín Treuhaus, majetník dvoru kmetečího v Čáslavkách u Jaroměře, slibuje z panství toho odváděti ročně 70.000 zl.; i počal tak příkře požadovati ano i rozmnožovati povinnosti poddaných, že následkem stížností na zámku odbývána komise krajská dne 24. dubna 1793 u přítomnosti plnomocníka vévodského, pana von Wernezobel, všech farářův, úředníkův a rychtářův. Věc vznešená na vévodu, který poddané při starodávních toliko povinnostech ponechal. —

Na Náchod přijela nejdříve vévodkyně v květnu 1793., kdež se jen na krátce pozdržela; teprv 13. června 1796 vévoda s celou rodinou na Náchodě slavně uvítán byl. Na hranicích za Brusnicí očekávali jej, s šesti čtyrspřežnými vozy příjevího, úředníci, myslivci, měšťané mnozí a všickni rychtářové s konšeli, koňmo jej doprovázejíce. V Brusnici dceruše učitelově, vítající jej, dal 100 zl. Při kostelích stálo duchovenstvo, mládež školní s zástupy lidstva; hudba a střelba všady zněla. Přes Hoříčky, Skalici a Dubno — anť silnice tehdaž nebylo — přijel na zámek, kdež naň čekali pořádkové s korouhvemi a lucernami, židé s desatery. Město

299

večer osvětleno, nad kašnou metány koule ohnivé. Několik neděl tu prodlev, odebral se do Karlových Varů, odkud se opět přes Náchod do Zahaně vrátil;¹³¹

Po odjezdu vévody a roku potomního zámek opravován na vrub; dán krov nový s taškami, pavlače dřevěnné na prostranství hlavním, kdež studna jest, ztrženy, vnitř pak všecko nádherně a skvostně obnoveno, jak slušelo na samovládneho někdy vévodu. — Nad branou

¹³¹ Léta 1797. hraničářský pluk Brodský více než rok v Náchodě a po panství ubytován; kněz jejich Petr Danjanovič na děkanství. —

prostřední dal zříditi divadlo, chovaje při něm dle potřeby herců domácích i cizích. Ku provozování náředně zpěvoher sezval vždy všechny učitele z celého panství, ba i odjinud na obsazení orchestru; všechny pak slušně vyčastoval i odměnil. Mezi zpěvohry první provozována: Mozartův Don Juan. Plesy a bály dával hlučné; v síni velké tančilo se, v menší pilo a jedlo při tabuli prostřední z nádob zlatých, při postranních ze stříbrných. Služebnictvo míval hojné a dobře placené; obyčejně do sta osob na zámku přebývalo, mezi nimi mnoho synků a dcerek z města. Vesměs dvůr vedl skvostný, právě knížecí; — veselo a hlučno bylo na zámku; neboť vévoda Petr byl pán bohatý, máje hojnost — zlata. Však byl v pravdě milostivou vrchností i poddaným svým, když jim obživu ulehčoval, platy ulevoval, náředně pak robotu — tento bič pánův i poddaných — proměnil v plat levný. Při komisi od správy zemské v březnu 1799. předsevzaté vzata kontribuce za základ, tak že potažníci na jeden zlatý kontribuce přijali plat 1 zl. 40 kr. místo roboty, chalupníci za 13 dní ručních 2 zl. 10 kr., a podruzi za 13 dní 1 zl. 44 kr.¹³² Poněvadž pak katastr starý grundy Náchodské nízce ocenil, tato výměna či reluce

300

pro poddané velmi výhodnou se osvědčila; a předc někteří statkáři, ba i celé obce, ač husary dohánění, k platu peněžitému přistoupiti nechtěli, svádějíce sebe, že roboty a desátky docela zdarma přestanou. —

V červnu 1799. vévoda Petr churavý na Náchod přijel, odkud po šesti týdnech do Karlových Varů se odebral, a v srpnu opět na zámek Náchodský vrátil. Zotaviv se poněkud, obmyslil chudinu hostinou, když totiž v jízdně u stolů připravených 160 chudých bylo vyčastováno, a od dcer vévodových s pomocí úředníků, a manželek jejich obslouženo; kníže z výstupku přihlížel (25. srpna). Hostinu tu opakoval 1. září, a tuším vícekrát.¹³³

Všickni, kdož vévodu znali, a já od nich slýchal, velice litovali, že česky neuměl, tudýž s poddanými mluvit a je vyslyšeti nemohl, nad to, že nebyl šťasten u volení osob, kteříž ho obstupovali; žádostiví vlastního zisku překáželi dobročinnosti jeho. Vévoda po návratu z Karlových Varů poněkud ozdravěl, a však na podzim opět se horšil, až i naděje na uzdravení mýjela. Když všeliká pomoc marnou se osvědčila, schválili jemu lékaře v Kelnově za Slaným; i dal se do tamního zámečku v měkce ustrojeném nosidle přenést, kterou službu jemu rychtářové, vždy po čtyřech se střídající, prokázali. Zdeť po čtyřech nedělích život svůj dokonal dne 12. ledna 1800, stár 76 roků. — Na voze šesti koňmi, vše černým sukem potaženými, přivezen skrze město na zámek. Po panství vyzváněno všemi zvony po tři dni, načež dne 22. slavné Requiem konáno; potom tělo mrtvé vezeno přes Ratibořice, Hoříčky a Brusnici (tu přes noc v kostele složeno) do Zahaně, kdež slavně v hrobce uloženo.

Petr, vévoda Kuronský, Semigalšský a Zahaňský byl cís. ruským generalem jízdy, rytířem řádův sv. Ondřeje a Alexandra

301

Něvského, též Pruského černého a červeného orla atd.¹³⁴ Panství Náchodské rozšířil přikoupením statku Chvalkovického od svob. pána Dobřenského z Dobřenic r. 1798. za 176.000 zl. —

¹³² V smlouvě robotní, dne 3. dubna 1799 dané, vévoda poddaným milostivě slevil 2500 dní potažných a 10.000 pěších s tou výhradou, aby ostatní povinnosti své k vrchnosti tím věrněji vybývali, a práce v potřebách vrchnostenských za slušný plat vykonávali. —

¹³³ Každému mimo polívky dáno půl libry masa hovězího, tolik telecího, bochníček chleba, koláč, pinta piva a 30 kr. na cestu. —

¹³⁴ Znamenitá byla tělesní síla jeho; rád obdarovával dukátem, však když ho prvé mezi prsty hravě prolinul ve způsob kloboučku třírohého.

Vdova jeho usadila se s dítkami svými v Libichově (Löbichau), panství v Starohradsku Saském r. 1796. od ní koupeném, a částečně v Berlíně se zdržovala. Roku 1806. cestovala za příčinou dítek svých do Petrohradu. Příjem její roční obnášel. 105.000 tolarů; neboť car Pavel povolil jí roční náhrady. 75.000 tolarů, nad to brala 30.000 z panství po manželovi. Roku 1809. pobyla v Paříži; r. 1817. na pozvání cara Alexandra v Petrohradě, pak v Mitavě, kdež založila školu pro chudé, a ústav pro šlechtičny znamenitě nadala. Poslední léta trávila zimu v Paříži, léto v Libichově, kdež také dne 20. srpna 1821 umřela a pohřbena byla.

Z dítek, mimo syna r. 1787. narozeného, avšak r. 1790. zemřelého, pozůstaly čtyry dcery:

1.) Kateřina Bedřiše Vilémína Benigna, narozena 8. unora 1781, dědička panství Zahaňského a Náchodského.

2.) Maria Paulína, narozena 19. unora 1782, od roku. 1800. manželka Bedřicha samovládného, knížete z Hohenzollern Hechingen.

3.) Jana, narozena 24. června 1783., r. 1801. provdána za Františka knížete Pignatelli de Belmonti, vévodu z Acerenza, již po matce připadlo panství Libichovské.¹³⁵

302

4) Dorota, narozena 21. srpna 1793, od r. 1809. manželka Edmunda Talleyrand - Perigord, vévody z Dino. K této dceři vévoda Petr se nehlásil, ano vydědil ji. —

Na tyto kněžny staří měšťané s radostí zpomínávali kterak co srnky s hradu k městu běhávaly, tu i tam dítky malé do náručí brávaly, je hejčkaly, lahůdkami nadělovaly, sousedské domy, navštěvovaly a chudé obdarovávaly. —

Kateřina, vévodkyně Zahaňská. 1800 — 1839.

Vévodkyni nezletilé od správy zemské dán za opatrovníka a vrchního správce Josef, hrabě Vratislav z Mitrovic. Vévodkyně. třikrát vdána, ale bezdětná, třikrát opět rozloučiti se dala. První manžel její byl r. 1800. Julius, princ Rohan-Guemené, od něhož se r. 1805. rozloučiti dala, a ve dvou měsících na to oddána s ruským knížetem, Vasilej Trubeckoj, s nímž se hned v roce rozešla; po třetí zvolila si r. 1819. hraběte Karla Rudolfa von der Schulenburg, s nímž rozvedena r. 1835. — Zimu trávívávala v městech hlavních, léto cestováním do lázní a cizozemsku; méně bývala v Ratibořicích, kdež letohrádek obnoviti a skvostně ozdobiti dala, davší přetvořiti celou okolinu od přírody již lepotvarnou. Dvůr hospodářský na jiné místo přenesen a z gruntu vystaven, do něhož dán dobytek švýcarský; — bělidlo s sady ovocnými zrušeno a přetvořeno v park umělý; — zahrada kuchyňská a květinová založená na louce, majíc výměry 10 korců, obehnána jest zdí 12 loket vysokou, z cihel na jehlách jedlových postavenou a vnitř i vně stromy ovocnými obkrytou. Netrpíc souseda při letohrádku svém, zakoupila všechny louky Skalické podle Úpy, až po pivovar panský. V tomto věru rozkošném údolí utěšené chvíle trávívávala ve společnosti učených a jinak proslulých osob, z nichž jmenujeme paní Elisou von der Recke, sestru matky její, spisovatelkyni na slovo

¹³⁵ Kněžna Jana, děvče ohnivě, zarmoutila velice rodiče své, když v létě 1799. uprchla s Pražanem Arnoldem, jež vévoda z herce divadelního učinil radou dvorským. Noční dobou s zámku ušli, a v kočáře, v Starém Městě očekávajícím, pryč ujeli. Důchodní Svoboda dobrou stopou zastihl je v Erfurtě Saskem, kdež v hostinci si hověli. Arnold, spatřiv Svobodu, zmizel oknem; kněžna do Náchoda se vrátila. — Svobodovi služba ta špatně se vyplatila, neboť po smrti vévody byl zholo propuštěn; umřel v Žlebích co úředník. —•

vzatou, básníka von Tiedge, lordy anglické Stuarta, King a j.¹³⁶

O válkách v prvních 15 letech tohoto století, o Napoleonu, císaři Francouzském, který celou Evropou hýbal, tak že nestačily se měniti mapy jednotlivých zemí, zde mluvit nemůžeme, nýbrž jediný zřetel k Náchodu obrátíme. —

Rok 1804. velmi byl neúrodný, následkem toho roku 1805. veliká dražota, jak svědčí ceny měsíce července:

korec	pšenice	stál	30 zl.	20 kr.
„	žita	„	30 -	10 -
„	ječmena	„	25 -	40 -
„	ovsa	„	13 -	— -
„	jahel	„	40 -	— -

hrách a čočku ani nebylo kde zakoupiti.

Dražota způsobila hlad; roku 1806. pak dokonce horkou nemoc, kterou sešlo množství lidu právě v letech nejlepších. Aby chudina aspoň poněkud nasycena byla, po všech farách vařila se polívka rumfordská z masa, kostí, zelin, rýže a. j. Na panství vařilo se denně 10.000 porcí po dvou žejdlíkách, do každé přidalo se několik soust chleba. Zcela chudí podělování zdarma, méně chudým dána za 3 kr.

Vilém, vévoda Brunšvický, Napoleonem zbaven země své dědičné, hledaje pomstu v Čechách, najímal sbor ochotníků; tak i v Náchodě; ku konci března 1809., kdež sbíral lid pěší, zvláště Prusy rozprchlé, v Brúmově pak jezdců. Dal se k nim i postmistrův, syn Ignác Sperling.¹³⁷ Oděni byli v šat černý s modrými výložky, na čapkách majíce hlavy umrlčí. Peníze na tento sbor „pomsty“ přicházely z Angličan, veliké tíže ryzího stříbra v soudkách sem dovezeny. Z Josefova dodány sem čtyry děla a osm vozů s prachem. Sebrav takto vévoda

Vilém 1000 jezdců a 500 myslivců, vzal od nich přísahu věrnosti u sochy sv. Trojice na náměstí, a dne 12. května k Sasům se obrátil, kdež v ustavičném boji přes Lipsko, Halle Halberstadt do Brunšvíka, sídla svých otců, vtrhnul, odtud pak přes Hanover k moři se prodral, a na lodích do Angličan se přepravil se sborem svým; — Sperling náš ale padl hned v první šarvátky v Sasích.

Války časté, a však nešťastné a s mnohými ztrátami vedené, uvrhly Rakousko do mnohých nedostatků a nesnází finančních. Mimořádnými prostředky hledána pomoc. —

Roku 1806. dán rozkaz, aby všeliké nářadí a zboží zlaté a stříbrné bylo buncováno čili oznámkováno, při čemž z váhy jednoho dukátu zlata po 20 kr., a z každého lotu stříbra po 12 kr. ve zlatě neb stříbře placeno býti muselo; — zboží nebuncované napotom zkonfiskováno. Při kostelích taxa buncovní splácti se měla nářadím stříbrným přebývajícím. —

Následkem nešťastné války r. 1809., kdež mimo ztráty 2000 □ mil země s půl čtvrtá milionu obyvatelův i kontribuce Napoleonovi splácti se musila, dán rozkaz, aby všecko zlaté a stříbrné nářadí kostelní bylo vydáno s výmínkami toliko skrovnými, taktéž i všickni obyvatelé, jimž toliko stříbrné lžice, hodinky a pečetidla měly býti ponechány. Jednotlivé kusy mohly býti vykoupeny; však když se celá cena vyžádaného kusu v penězích složila. — Hřívna odvedeného stříbra počítána po 23 zl. 36 kr., a hřívna zlata po 359 zl. 30 kr. Kostelům dány prozatímní lístky tříprocentní. — Škoda z toho nenahraditelná pošla a pomoc státu velmi

¹³⁶ Mile popisuje údolíčko toto a i samou kněžnu připomíná výtečná spisovatelka naše Božena Němcová ve svém spisu: „Babička. Obrazy venkovského života. V Praze, 1855.“

¹³⁷ Přepelichaný Vrabec.

skrovná. Kdo nahradí a navrátí věci, které dílem starobylostí vzácnou, dílem umělým provedením holé zlato a stříbro sto- ba tisícionásobně převyšovaly!? —

Kolikerá drahá monstrance kladivem roztlučena a pohozena byla; a náhrada daná sotva polovičně stačila, by se mohla poříditi plechová. — —

Největší pohromu přinesl rok 1811., v němž na tisíce

305

rodin bylo v chudobu uvrženo. Potřeba nutila vydávati peníze papírové, tak zvané bankocedule; — však konečně vzrostlo množství jejich na ohromnou summu 1060,798.753 zl. — Patentem císařským mimo nadání snížena cena bankocedul na ten způsob, že od 15. března 1811 toliko pátý díl platily, t. zlatka toliko 12 kr., stovka 20 zl. — Z toho viděti, že ti, kdož jmění své v jistinách peněžitých uloženo měli, ku př. sirotci, toho dne čtyry pětiny jmění svého bez náhrady ztratili. — Vydávány na to nové peníze papírové, výměnky (šajny) zvané, které nyní toliko dvě pětiny stříbrných peněz stojí. Na ten způsob, kdo 100 zl. stříbrných peněz půjčil, 100 zl. bankocedul obdržel; za tyto 20 zl. výměnek, a ty dají 8 zl. ve stříbře. — Tak záhubně vlekou se smutné následky nešťastných válek. —

Napoleon, dosáhnuv nejvyššího vrcholu moci a slávy, i Rusko pokořiti usiloval. V čele vojska 610.000 mužů a 187.000 koní vtrhl do ohromné této říše, kdež krajinou vypleněnou, nepřítel poráží, dospěl až do Moskvy (14. září 1812). Však vymřelé našel město, okenice uzavírány a dvěře domovní zataraseny; neboť obyvatelstvo 240.000 duší vyprázdnilo město, aby Napoleon nenalezl špiže a podpory; jen několik tisíc a to chátry a cizinců zde zůstalo. A sotva že vítěz vešel do Kremlu, staroslavného hradu carů Moskevských, město na mnoha místech hořeti začalo, vítr prudký plamen rozháněl s rychlostí náramnou, až všeobecný požár skoro celé město zaklopil; po šesti dnech teprv plamen uhasí. Napoleon viděl se nucena opustiti Moskvu spálenou a krajiny zpustlé, by ušel hladu (17. října). Zima krutá nastala, hlad se dostavil, a se všech stran doléhalo vojsko ruské; nejvyšší bídu zakusilo vojsko francouzské u přechodu přes řeku Berezinu (26—28. listop.); ze 480.000 mužů, kteří do Rus vešli, navrátilo se přes hranice ruské jen 400 pěších a 600 jízdných (14. pros.). — Však z jara 1813. stál Napoleon opět v čele 150.000 mužů v Německu a u Budišína (20. května)

306

zvítězil; Francouzi pronikli až do Vratislavi, načež dne 4. června uzavřeno příměří až do 10. srpna. —¹³⁸Na Opočně

¹³⁸ V květnu 1813., v sobotu před večerem, přihrnulo se nenadále ze Slezska do Brúmovy asi 3000 pěších vojáků francouzských, větším dílem Bavorů a Virtenberčanů beze zbraně, kromě důstojníků, se 300 vozy a dvěma pokladnicemi vojenskými. Důstojníci vzati u měšťanů do bytu, sprostí roztábořili se na podměstí horním Písku, kdežto jsme my studenti mezi nimi chodili a s nimi mluvili. Majíce padnouti v zajetí pruské, utekli se přes hranice do Čech. Po 10. pak hodině, v noci tmavé, opět se zdvihli, a spěchem k Adrspachu se brali, by ku svým do Sas dostatí se mohli. — Druhého dne časně z rána přicválalo 50 kozáků ruských, krásně rostlých a pestře oděných, s dlouhými pikami, a poptavše se na náměstí, tryskem uháněli k Adrspachu za sborem francouzským; však v několika hodinách opět se vrátili, a téhož dne po polední odejeli. — Na nás pak veliký dojem způsobili i velmi se zalíbili; — snad jsme tušili krev bratrskou, rod slovanský; — myšlénky i řeči naše toliko k nim směřovaly, až i ke skutku přišlo. (Citím jakýmsi neodolatelným nás šest Čechův z 12 rhetorů neboli žáků šesté třídy k sobě lpělo; i stejného obleku užívali jsme, kabátu zeleného, koženek bleděžlutých, bot vysokých a čapky ruské.)

Dva z nás předkem se odhodlali, totiž: Josef Müller ze Skalice a Vend. Böhm z Náchoda, oba z nejschopnějších ve škole. V několika málo týdnech sešli jsme se na úsvitě a tyto dva přes Janovice až na hranice pruské doprovodili, kteří loučivše se s námi, slíbili brzké zprávy nám podati. — Osmého dne jdoucím mně do školy studenti vstříc vedli posla s listem, psaným od druhův našich z Goldberka ve Slezsku dne 14. června. Dávali nám věděti, že s radostí přijati byli za kornety k červeným husarům tělesného pluku cara Alexandra pod vůdcem Alexej-Petrovičem Millesimo (?), povýšení jim slíbeno, pokud se ruštině přiučí, že

držán sjezd, kdež se jednalo o konečné připojení Rakouska proti Napoleonu (15 — 23. června) Přítomni byli: car Alexander s bratrem Konstantinem a dvěma sestrami, Bedřich Vilém III., král Pruský; se strany ruské: ministr hrabě Nesselrode, maršál dvorský Tolstoj, generalové kníže Gagarin, kníže Volkonský, hrabě Voronzov, princ Saso-Koburský; se strany rakouské: ministři hrabě Metternich a hrabě Stadion, generalové kníže Lichtenstein a hrabě Koller, legační rada baron Lebzelter, guberní rada hrabě Ugarte a j. Službu konali a veliké cvičení vojenské pod Opočnem prováděli dva pluky jízdní: Sommariva kyrisníci a Klenau dragoni, a dva pluky pěší: Hiller a Hieronym Colloredo. —

Ten čas v Ratibořích vévodkyni naši navštívili car Ruský a král Pruský. —

Prvé než císař náš (12. srpna) Napoleonovi vypověděl válku, do Náchoda přibyli komisarové krajští (8. srpna), oznamující průchod vojska ruského i pruského proti Francouzům, stojícím v Sasích blíž pomezí českého; obyvatelé měli se všemožně zásobiti, anť všecko hned placeno býti mělo. — Vykázány též hlavní tábory aneb stanoviška před Jaroměří a před Skalicí. U Skalice tábor vyměřen v polích nad pivovarem ke Zličí a Dubnu podle silnice od Náchoda, (též role a louky farské pod lesem Vinicí;) — do kterého ihned svezeno 100 sáhů dřev a 400 mandel slámy. — Vojsko oznámené přicházelo přes Brúmov a Levín; dne 10. srpna první Rusové přes Janovice do Brúmova vešli, a po celý týden procházeli pěší, jízdní a děla, tak že zřídka kdy kdo přes silnici přejeti mohl; — do tábora Skalického dne 12. srpna vešli Prusové, ač vojsko i po vsích okolních hojně rozloženo bývalo. Největší množství samých Rusů, t. deset pluků, nejvíce pěších, přibylo dne 14. srpna v sobotu, kteříž teprv dne 16. odešli. S nimi byl car Alexander, bratr jeho Konstantin a maršál Barklay de Tolly. Kníže Esterhazy uvítal je na mostě Slanském za Náchodem a do Ratibořic doprovodil.

Konstantin ubytován ve Skalici na faře, generál Miloradovič v domě radním, ostatní generalové a důstojníci stabní po měšťanech. Dne 15. projeli čtyři pluky gardy jízdné k Jaroměří; mužové co skála.¹³⁹ Přes Nové Město vešli dne 17. srpna dva pluky kozákův, načež až do 9. září průtahy vojenské trvaly. — Hlavní pochod trval 14 dní; plnou cestou postupoval pluk za plukem, mezi nimi děla a vozy se střelivem; za nimi pak až do podzimka pryčky a kybytky s potravou, oděvem a střelivem. Přes Náchod protáhlo, prý, přes 130.000 mužů s 300 děly mimo vozatajův. —

dobře se mají, na broních bujných stále harcují a — nás toužebně očekávají. — Jiná psaní nesl posel rodičům, kdež za odpuštění prosili, žádajíce o pěkné sukno červené na oděv husarský. — Matky ihned do Slezska se vydali; ale synové neměli chuti k návratu, tím méně vůdce vojenský, jehož úpěnlivě o propuštění synů byly prosily. — Však blízká byla pomoc divným řízením Božím. — Sotva že byly matky se vrátily, car Alexander jel skrze Náchod, doprovázen naším Stadionem, Lichtensteinem a j.; v hostinci č. 49, kdež vévodkyně naše přítomna byla, na okamžení se zastavil. Tu s pláčem a sepiatýma rukama k nohous carovým vrhla se hospodská, prosíc o propuštění syna svého; — bylat' to matka Vend. Böhma. Car milostivě ji vyslyšev, napsal vlastnoručně list a matce dodal, by vykázávali se ním u generála, syna i soudruha jeho domů si vzala. S nechutí vrátili se; první oddal se barvířství, druhý lékárnictví.

¹³⁹ Toho dne otec můj v Dolanech přechoval na statku svém 8 důstojníků ruských s 45 jezdcí přes den a dvě noci, jinak každodenně více méně 20 mužů přes noc. Maso s kroupami a kapustou či zelím, k tomu vodka neb kořalka, hlavním bylo jich pokrmem; vodka jídlo předcházela. Ovoce, ač nedozralé, kteréhož tohoto roku neobyčejně mnoho se urodilo, velmi jim chutnalo, a otec můj byl dobrým „gazdou“, an jim ho dosti dal. Heslo jejich bylo: Stupaj bratko do Parizu! — a první tak říka jejich otázka: Jak daleko do Parizu? —

Vojsko řadové a dělostřelectvo bylo výborné, bídné však jich vozatajstvo. Na malých vozíkách či pryčkách beze všeho kování ano i bez hřebíka železného vezli 100 bochníčků aneb suchar s jedním, dvěma koni; — a i s tím povozem do Parizu dostatí se chtěl. — Že silnic nebylo a mnoho přšelo, cesty byly rozbláceny, kolejí deset, dvanáct podle sebe pokud poloha stačila; — tím povoz velmi zvolna šel před se a mnoho koní pohynulo.

Z bitev připomeneme toliko onu u Chlumce blíž Teplice v Čechách; — v těch místech, kde již r. 1040. Jindřich císař Německý od vévody našeho Břetislava byl poražen, kde r. 1126. Lothar, císař Německý, od knížete našeho Soběslava v bitvě krvavé přemožen, a na útěku v horách obležen o pokoj žádati musil, a na blízku, kdež r. 1426. veliké vojsko Míšenské od Prokopa Velikého setřeno; v krajině, kteráž „Běhání“ sluje, a z které žádné vojsko nepřátelské bez hanby a porážky se nevrátilo. — Generál francouzský Vandamm, pronásleduje pruského vůdce Kleista, s 42.000 muži sestoupil s hor Krušných, kdež se opřeli ruský generál Ostermann a rakouský Hieronym Colloredo tak statečně (30. srpna), že

309

zbito a zajato 30.000 Francouzů, i sám Vandamm od kozáků zaskočen, s potupou velikou do Prahy odveden; neboť, prý, za vítězství slíbeno jemu jméno čestné knížete Pražského s hodností maršalskou. — Na to svedena od 16. do 19. října u Lipska rozhodná bitva národů, kdež 300.000 spojenců stálo proti 200.000 Francouzům. Napoleon přemožen; v čele 200.000 bojovníků vtrhli císař Rakouský, car Ruský a král Pruský do Paříže, která se byla (31. března 1814) vzdala; Napoleon s císařství ssazen, a za obydlí i majetnost vykázán jemu ostrov Elba. — K urovnání všech poměrů zemských sešli se všickni mocnářové s ministry svými do Vídně; prvé však než tito srozuměti se mohli a chtěli, Napoleon opustiv Elbu s několika sty staré gardy jako v triumfu do Paříže se vrátil (20. března 1815). Mocnářové rychle sbírali vojska a do Francie vysílali.¹⁴⁰ V bitvě u Waterloo (18. června) Napoleon posledně poražen; chtěl do Ameriky přeplaviti upadl v moc Angličanů, kteří ho na ostrov sv. Heleny, osamělý v širém moři, odvezli, kdež také skončil 5. května 1821, stár 51 let. — Syn advokáta z ostrova Korsiky mečem vítězným skrotil revoluci francouzskou; — duchem bystrým utvořil říši novou, sám na hlavu svou vsadiv si korunu císařskou, — a když byl — manžel dcery císaře rodu starodávného — celou Evropou hýbal a ji takřka ze stěžejí byl vytrhl, jediným chtěl býti pánem všech, — o samotě na skále zhasl — jako vlasatice ohnivá na obloze nebeské. —

Nastal mír třidcátiletý, kdež rány válečné zahojiti se mohly. —

Všedním během pohyboval se život náš, až blížící se metla Boží vyděsila země Evropejské, totiž — cholera čili úplavice. Nyní ovšem již obeznámili jsme se s tímto záhubným

310

hostem z Asie, který bohužel u nás zdomácněl; než tenkrát považovala se cholera za mor, a tuť na mysli obnovily se všecky hrůzy, které působí čtení o moru v minulých stoletích tak strašném, — a proti němuž stále na hranicích Tureckých držán kordon (stráž vojenská) s úřady kontumacními (pro očišťování). Nemoc ta vyskytla se r. 1817. v Indii. a když byla v Asii více a více zuřila a rozšiřovala se, r. 1829. zachvátila Rusko; v lednu 1831. objevila se již v Haliči naší, přeskakujíc všecky a kolikonásobné kordony vojenské proti ní stavené, že i tyto novými strážemi odloučeny býti musily, — prošla Uhry, Rakousy, Moravu, 30. října objevila se v Čechách t. v Králikách, 28. listop. v Praze; mimo to prošla Prusko až k Hamburku.

Těžko popisovati, jakých příprav činěno a jakých ponaučování oznamováno, kterak se opatřiti a uchrániti před touto nemocí; v oděvu, jídle a pití nejrůznější pravidla schválena, do obcí rozdáváno koření a jiné léky k užívání, prášky k čistění vzduchu v příbytcích, ano i na kázáních, zvláště pak při cvičení jen o choleře mluveno. — Všemi těmito přípravami docílena toliko malomyslnost, strach a bázeň, a to tím více, když celé zařízení kordonů ukazovalo k tomu, že nemoc ta nakažlivá jest již z pouhého dotknutí aneb vdechnutí. Mnozí zajisté z

¹⁴⁰ Přes Náchodsko postupovalo 15.000 Rusův, vedených generalem Voronzovem. Ve Skalici slavili důstojníci (26.) svátky své velikonoční po tři dni. — Za nimi přihnáno stádo volů, od kterých nákaza pošla, že mnoho dobytka, ve dvoře Skalickém všecken, zahynulo.

pouhého strachu nemoci té propadli a obětí její se stali. Těžko byloby, uvěřiti potomkům, kdybychom nejednu i směšnou příhodu sdělili. —

Na straně naší zařízen kordon zdravotní proti Prusku dne 12. září 1831 na ten způsob, že domácí lid náš rozestaven po celých hranicích na sto a více kroků, pokud by jeden hlídač druhého viděl, i nesměli žádného přes hranice propustiti, poukazující, každého na hraničný most Slánský, přes který jedině silnice otevřena zůstala. — Nový dům celní blíž hranic úředníci celní musili opustiti a do města se přestěhovati, z celnice učiněn dům kontumační (očisťovací), v něm usazen doktor a dva služebníci; kdožkoli pak se strany slezské

311

přišel aneb přijel, v tomto domě 21 dní potrvati musil, aby v tom čase, byl-li kdo nemocí tou nakažen, nemoc se vyjevila; přestál-li ten čas ve zdraví, dále propuštěn byl. Do zdravotního toho vězení první vešla ze Slezska do Vídně ujíždějící hraběnka Stadionová se dvěma slečnami hraběte Magnis (16. září).

Dne 21. září vojáci od pluku Palombini převzali stráž po hranicích Náchodských; i hned pro ně kvapem roubeny čardaky. t. domky strážní z délí 7 a z šíří 4 sáhů pro 6 až 12 vojáků; kterým přísně bylo nařízeno, zastřeliti každého, kdoby nedbaje okřiknutí jejich, mocně přes hranice chtěl prorazit; což se i jednomu na Brúmovsku skutečně stalo. Takových ze stěn roubených čardaků stávalo po hranicích Náchodských až k Machovu 24; více na Brúmovsku.¹⁴¹

Aby pak všechen trh a obchod nebyl zaražen, vybudována as 50 kroků za celnicí kolna prostranná a průjezdná, ve prostřed dvakráte na příč přepažena či přehraděna, v nížto vždy v pondělí a ve čtvrtek trh odbýváán. U prostřed tohoto vnitřního přepažení, na sáh volného, přecházeli onino dva služebníci co prostředníci mezi kupujícími a prodávajícími.

Od Slezáků přijaté peníze stříbrné a měděné v octu horkém očisťovali, papírové na uhlí řeřavém prokuřovali, a takto vši náказы prosté našincům po lopatkách dodávali. Služebníků těchto dvou žádný se nesměl dotknouti, jinak 10 dní-na očistu v celnici zabaven byl. — Oba služebníci s lékařem po celý. čas — pět týdnů — mezi lid vcházeti nesměli, byvše ztracenci, ale dobrovolní a za plat dobrý. Do kolny a z kolny vedeni bývali vždy od dvou vojáků, i musil lid před nimi na 20 kroků se straniti. —

Taktěž Prusové za mostem na poli Bíloveckém chystali se

312

ohradu kontumační ve způsob srubu zdělati, na níž povolen 3000 tolarů tamních. — Čtverhran na 400 kroků v obvodu obehnali příkopem a obhradili dvojí řadou kolů stěnových osm loket dlouhých; na něž od obce městské u Malé Čermné koupen lesík za 3200 zl. stř. Vnitř činěny rozličné přehrady a světlice, též studně kopána, vápna 100 korců uhašeno, cihly a kamení sváženo, z prken mnoho baráků pro dělníky a řemeslníky sbito; lidmi pracujícími a dívajícími se jen se hemžilo; však v týdnu bylo po výdělku. — Na bíledni ukázala se marnost všech ohrad kontumačních, an nemoc proto předc se šířila; — dne 20. října zrušen kordon; dne 24. odtáhlo vojsko, dne 25. prodávány čardaky, stály po 300 zl., prodávány za 40 až 45 zl.

V lednu 1832. objevila se tato nemoc na Náchodsku ve farnosti Hronovské ve vsi Zbečnicku. Tamní chalupník Jan Petr, pobyv v Praze, kdež cholera přestál, při návratu svém opět se rozstonal 24. ledna a umřel, taktěž žena jistá navštívivší jej, ve 13ti hodinách na prkně ležela, a střelhitě nemoc se šířila hlavně ve Zbečnicku, též v Poříčí a Hronově, že i jednoho

¹⁴¹ Cesta přímá z Náchoda do Čermné České jde přes hranice pruské u Březové; však i kněz se svátostí k nemocnému spěchající nesměl tou cestou se bráti, by nebyl z čardaku zastřelen; jen zacházkou, a to dalekou a hlavosraznou, přes Dobrošov mohl se tam doslati! —

dne jedenácte mrtvých těl na jednou bylo pochováno. — Lid, věru, již ani mrtvých neoplakával, ale jako pytomý k hrobu je doprovázel.— —

Rok 1835. památný jest smrtí císaře a krále našeho Františka I., který dne 2. března běh života svého dokonil po 43letém panování. — Byv císařem Římsko-německým přijal název **císaře rakouského** (14. srpna 1804); načež dne 6. srpna 1806 důstojenství císaře německého složil, když knížata německá, prázdni všeho citu vlasteneckého, všech svazků k říši německé, tisíc let přetrvavší, se odřekli, za neodvislé mocnáře se prohlásili, a však císaře Napoleona za ochrance svého přijali a v otroctví jeho poddali, zavázavše se jemu válečnou pomocí 36.000 mužů. — Syn jeho Ferdinand I. převzal vládu Rakous, v zemích daleko rozsáhlých, obývaných od různých národů, a sice: 17 millionů Slovanů českých,

313

polských a illyrských, 6¹/₂ mill. Němců, 4¹/₂ mill. Italianů, 4 mill. Maďarů, 1¹/₂ mill. Valachův či Rumunů, a jiných menších národů.

Roku 1837. založila se na Náchodsku první továrna či fabrika, t. prádelna bavlní, hnána vodou i parou. Dva Slezáci, Löbbeke a Lindheim, pode dvorem Skalickým po pravém břehu Úpy zakoupili od vrchnosti prostranství 50 korců na „volovině“. Zařídívše náhon vodní, 1400 loktů dlouhý, zbudovali továrnu úhlednou, z délí 100 loket, mimo přízemku o třech poschodích se čtvrtým pod střechou, s prostranným skladištěm a domovním příbytkem. Pracuje se v ní dnem nocí, kdež po 300 dělníků se střídá. — Roku 1846. shořelo ve skladišti 750 centů bavlny. — Stůj zde, co na jaře téhož roku 1837. šlechetný a důstojný děkan Náchodský Kašpar Lukavský do knihy památní vepsal: „Všeliký obchod, řemeslo a živnosti vážnou, toliko ohavný průmysl v bavlně, která plátno, tělu lidskému prospěšné, pomalu vytlačiti hrozí, prospívá; ale nápadně žádného štěstí a požehnání nepřináší; neboť jde stesk všeobecný, že tkadlec náš z bavlny se neuživí.“ —

Roku 1839. dne 29. listopad o 1¹/₂11 hodině po krátké nemoci náhle mrtvicí raněna umřela ve Vídni vévodkyně naše Kateřina. Měsíc říjen strávila v Ratibořicích, a s nechtí dne 4. listopad do Vídne se odebrala, zamýšlejíc do Vlach, odtud na jaře vrátiti se a v Ratibořicích potrvati. Tělo její umístěno ve Vídni v chrámu Páně sv. Štěpána, a teprv 18. března 1840 do Náchoda přivezeno a v slavnostním průvodu přijato; konány tu služby zádušní, mrtvola pak uložena při kapli zámecké do konečného upravení hrobky v Zahani, kamž teprv 21. ledna 1841 ve vší tichosti odvezeno bylo. — Paní tato nenalezajíc blaha v manželství bezdětném, projížděla Evropu křížem po městech hlavních a místech lázeňských. Roku 1827. ve sv. týhodnu v Římě navrátila se do lůna církve sv. katolické se sestrou svou Dorotou, vévodkyní z Dino. Jízdy její po světě ovšem neprospěly panství Náchodskému,

314

proto však osvědčovala se paní milostivou a dobrosrdečnou. — Dědičkou její byla sestra:

Maria Paulina, kněžna z Hohenzollern-Hechingen.

1839 — 1840.

Paní tato, již vdova po knížeti samovladném Bedřichu, v polovici srpna 1840. na Náchod přijela se svou sestrou Janou, vdovou po Františkovi, vévodovi z Acerenza-Pignatelli, aby posledněkrát navštívila mrtvolu sestry milé, ten čas ještě při kapli zámecké odpočívající. Zdeť uložila 1000 zl. na dvě anniversaria neboli mše zádušní, 5000 zl. 4% na každoroční skutek dobročinnosti, kdež z úroku 200 zl. dvacet rodin chudých po 10 zl. podělováno býti

má, konečně starším úředníkům a služebníkům vykázala doživotní pense či výslužného po 200, 300 až 500 zl. stř. — načež obě kněžny pohnutým srdcem a oslzeným okem opustily místa mladosti své — na vždy; — neboť již 2. srpna panství bylo prodáno od kněžny Pauliny, na zdraví churavé, matky syna bezdětného. —

Mnozí tehdáž opakovali, že francouzský král Karel X., v Praze u vyhnanství žijící, panství Náchodské koupiti mínil.

Karel Octavius, hrabě z Lippe-Bisterfeld. 1840 — 1842.

Pán tento, pošlý z mladší větve německých samovladných knížat z Lippe-Detmold, ujal panství Náchodské za 2,100.000 zl. stř.; ale v krátké dosti době s mnohou výhodou opět prodal 8. dubna 1842 za 2,500.000 zl., vyhradiv sobě také a četné rodině své na deset let svobodný byt v letohrádku Ratibořickém. Byv ducha zpytavého a srdce šlechetného, r. 1846. složil vyznání víry katolické v ruce důst. opata Brúmovského. Později odstěhoval se do Solnohradu, a nyní v Mnichově Bavorském bydlí. —

315

Jiří Vilém, kníže samovladný z Lippe-Schaumburg.¹⁴² 1842 —

Narozen 20. pros. 1784, osiřel tříletek; r.1807. vládu nastoupil a připojiv se ku spolku Rýnskému, prvé hrabě, stal se knížetem. Manželka jeho Ida, kněžna z Waldek-Pyrmontu, s níž oddán r. 1816., narozena 26. září 1796. — Syn Adolf Jiří, narozen r. 1817., bude nástupcem v Bükeburku, mladšímu Vilémovi, nar. r. 1834., případně statek Náchodský.

Nemeškal kníže s rodinou svou shlédnouti nově nabyté panství, a již dne 17. června 1842 přes Trutnov do Ratibořic zavítaly načež dne 19., v neděli odpoledne, držel slavný vjezd na zámek Náchodský. — Hned v Ratibořicích shromáždili se úředníci, rychtářové a jiní na koních, přes 400 osob. Ve Skalici při oblouku vítězném pozdravili jej kněžstvo, mládež a pořádkové při hudbě a střelbě; pod Vysokovem připojilo se 60 synků městských a měšťanů koňmo; na předměstí v Náchodě, kde cesta k zámku se odchyluje, při oblouku nádherně ozdobeném čekali měšťané a cechové s prápory, židé s desatery. Tisíce lidu pokrývalo stráně vrchu zámeckého. V zámku nádherně ozdobeném shromážděno bylo Veškeré duchovenstvo z panství, úředníci a radda městská. Zvuk trého sboru hudebního a třeskot z 18 moždířů otřásal vzduchem. Slavné toto a neočekávané přijetí hluboce pohnulo

¹⁴² Knížectví Lippe-Schaumburg v říši německé, jehož hlavní a sídelní město Bükeburg, obnáší 10 □ mil s 26.000 obyvateli ve 2 městech, 3 městečkách a 99 vesnicích. Příjem, státní, hlavně ze statku komorních, zvláště z hornictví na uhlí, pácí se přes 215.000 zl. — Hraničí s královským Hanoverským a s Hessy. — Panství od nynějšího knížete v mocnářství Rakouském zakoupená jsou: V Slavonii Mikloš od hrabat Micholovičův (r. 1841. za 1 million) a Verovitica s Bukovicí od hraběte Pejačeviče (r. 1841. za 1,600.000 zl. stř.); v Uhřích Darda od hraběte Esterhazy (r. 1842. za 2 milliony stř.). — Na všech těchto panstvích jsou mlýny a hospody vlastnictvím knížecím. —

knížete i rodinu jeho; neboť prý od Čechů takové vlídně příjemnosti neočekával. Po dvou týhodnech z Ratibořic na zámek Náchodský přesídlivše, pozdrželi se do 31. srpna, kterého dne přes Prahu a Drážďany do Bükeburku se vrátili.— Návštěvu svou opakovali v červnu 1851. a v srpnu 1853.

Rok 1843. stal se památným povodní záhubnou v údolí, kteréž protéká potok do Úpy padající při šesti vesnicích: Lhotě Zákostelské, Olešnici, Lhotě Řešetově, Studnici, Třtici a Zličí. — V pondělí, 19. června 1843 po 20stupňovém vedru 5. hodinou po polední přihnala se bouře s deštěm od západu do hrabství Kladského. A však po dvou hodinách zpět se vrátila při hřmění a blýskání. Mračna zkázonosná hrnula se v skoku trhavém od severu k jihu, an oblak vyšší od jihu k severu zvolna plynul. Čára dělicí je šla od Žernova ke Lhotě Řešetově. Po chvílce začaly se vířiti v kotouče obojí mraky hnědosivé, váleli se přes se a k zemi nížiti, an dole mrtvé panovalo ticho; ptáčka tu nebylo slyšeti ani viděti, i psík úzkostně k nohous mým se vinul. A již opodál k severu od Bohušína ozývá se hučení a tření v oblacích; silné proudy víchrové otřásají stromovím, krůpěje velké prolétají, obzor nebeský zahaluje se příkrovem záhubou obtěžkaného mračna, — obloha jakoby se protrhla, a kroupy ledové, co ořechy lískové ba i malé vlaské, sypaly se dolů, zničena tu na mnoze ouroda na polích i v zahradách; na to lijavec hustý celou téměř hodinu trvajícím zaplavil údolí, a když se byly po hodině desáté hráze rybníků pode Lhotou a Olešnici protrhly, voda na 4 — 5 loket údolí pokryla, o půl noci dovršena hrozná zkáza a zpousta. — U velikém nebezpečení byli tu obyvatelé; a nejedni podivně ba zázračně při živobytí zachráněni. Tak muž jeden, jdoucí z Náchoda, ve Lhotě Řešetově u malého kolu plotního, ač zachvácen hlavním proudem se udržel. Tamtéž na hrušce, co stehno tlusté a blíž mlýna stojící, muž s ženou a dítětem, — a na kusu zbořené světnice blízké chalupy tři osoby po dvě skoro hodiny v úzkostech

smrtných přetrvaly. Ve Zličí 17letá dcerka z chalupy pod mostem, kterouž povodeň právě byla pobořila a odplavila, uchytivší se stěny s ní od vody nesena byla dobré čtvrt hodiny cesty přes řeku Úpu na luka, kdež jedné z osmi lípek se zachytila, a když byla tak přes tři hodiny ve vodě proudné přestála, k ránu domů se navrátila, kdež sice sešla se s otcem a bratrem, kteří s velikou těžkostí ušli záhubě, ne tak s matkou a děvečkou cizou, kteréž byly utonuly.

V Olešnici strhla voda tři chalupy, ve Lhotě Řešetově osm, ve Třtici jednu a ve Zličí dvě. Taktéž voda ode Lhotek a Trubijova ve přívalu tekoucí do Lhoty Řešetové, tamtéž prorazivší hráz rybníka, utrhla severní roh mlýna, před 10ti lety po ohni vyžděného, a stodolu smetla. Tato obec celá byla kameništěm, louka jedna na 3 až 4 lokte kamením zanesena. — Vůbec 14 chalup zničeno, jiných 15 z části pobořeno, pět mlýnů silně poroucháno a na suchu za příčinou protrhaných hrází rybníků; — nad to šest osob utopeno. — Škoda byla veliká, — ale i pomoc neobyčejná! — Byv duchovním správcem těchto nešťastných ve Studnici, veřejnými listy pomoci jsem se doprošoval; i rozdáno 2100 zl. stř., a sice do Lhoty Řeš. 1778 zl., do Studnice 195 zl. a do Třtice 127 zl. —

Plátenictví od dávných dob hlavní bylo výživou zdejších jako i všech pohraničních obyvatelův Krkonošských až do Moravy. Zvláště dařil se obchod plátenický v prvních letech tohoto století, a zejména v době francouzských válek. Nejedni s málem začavše, jako ve snách a přes noc zbohatli; hojnost peněz, zvláště bankocedul tomu napomáhala; než brzo pomínil tento blahobyt, když ledabylo se přadlo, nedbale tkalo a zvláště na rychlo bílelo. Zboží chatrné ceny zbylo, úvěrek potratilo; přestaly zásilky docela do Ameriky. Nastala bavlna — laciná; nové tu nebezpečství, — a konečně Anglicko za příčinou strojů svých umělých lacinějším zbožím lněným trhy zámořské zaplavuje. — Náš přástevník a tkadlec

počal nouzi tříti. — I vyskytli se tu přátelé člověčenstva, pomoci hledající lidu našemu. — Z těch byl i pan Ludvík šlechtic Nádherný, majitel panstvy Adrspachu. Přesvědčiv se kterak ve Westfalsku krásné tenké plátno se shotovuje a výhodně odbývá, při mnohých obězích mistra přádelního z Westfal do Adrspachu uvedl, kdež založil školu vzorní. Westfalčan, Jindřich Wiesbrok, učil pěstování lnu, setbě, močení, vohlování a přadení. Knížecí dvorský radda Náchodský, **Otto Erich**¹⁴³, pán to všeho dobra horlivě se ujímající, ihned několik schopných osob z panství na vyučenou do Adrspachu poslal a ze svého vydržoval, načež školy přádelní založil v Hronově, Zbečníku, Kostelci, Úpici, Hoříčkách, Chvalkovicích, Skalici a na Červenéhoře. — Obec Náchodská taktéž učinila. Školy tyto na vše strany se šířily; byly v Novém Městě a Bohuslavicích; pan prélat Brumovský rozmnožil je po svém panství; taktéž p. hrabě Nimptsch na Kyšperecku; — však jen léta 1845—1848 potrvaly. — Ceny příze školní nemohly závoditi s lácí příze na strojích shotovené; — věc žádoucí zanikla z té a jiných příčin. —

Na jaře 1847. přibyla sem komise od c. k. hlavního bytovnictva; polohopisného oddělení, z Vídně t. nadporučík od měřictví vojenského, opatřen hojnými nástroji hvězdářskými a matematickými, aby vyhledal Vídeňský .poledník (meridian) v severních Čechách. Na vrchu Dobrošovském z prken sbita hvrždárna, z níž až na konec léta běh hvězd pozoroval, a

bod poledníkový Vídeňský od skály Dobrošovské na 300 kroku jihovýchodně našel, kdež také balvan pískovcový zasaditi kázal. —

Osudný rok 1848. přinesl nám konstituci, s ní dobu velikých převratů, — kdež „**zjevena byla mnohých srdcí smýšlení.**“ — Dne 15. března povolil císař Ferdinand I. k mnohým a usilovným žádostem v dobrotě své ústavu zemskou, dle které poslancové voleni od občanů a na sněmu shromáždění o potřebách zemských raditi se a usnešení svá k potvrzení zákonnému předkládati měli; — při tom povolena stráž národní z občanů. — Nastal život velmi pohyblivý; — tisíci nevěděli, co ústava s sebou nese, a proto obraznosti své vůli dáváje a všeho dobrého, se naděje, do proudu časového se pouštěl, — Ve městech i také někde na vsích zřizovány gardy čili stráže národní, při nákladu znamenitém uniformovány, ozbrojeny práporem skvostným a hudbou vlastní opatřeny. — Mnohý tu řemeslník, pohodiv práci, trávil čas ve cvičeních vojenských, a tím živnost svou prunedbával. I v Náchodě sestavena garda (také ve Skalici, Kostelci).

Ten čas mysl lidu rozjařená, na mnoha místech vlasti naší obrátila se proti zlodějům a škůdcům v řemesle svém zarytým, kteříž posud dovedli spravedlnosti zákonní se vyvétiti. — Tak i na Náchodsku lid sám soud vzal v moc svou, když v červnu asi 15 hlavních zlodějů po panství bylo schytáno, a v Mezilečí, Skalici a na Hoříčkách vězeno; — po kolik dní dnem nocí od mladých a starých, mužských i ženských jsou trýznění, až i na mnoze kyjmi do smrti ubiti. — O krádeži napotom daleko široko ani slyšeti nebylo. —

Nemálo zajímala mysl lidu volba poslanců do sněmu českého a říšského. V Náchodě konána volba do sněmu českého z vikariatu Náchodského v měsíci červnu, i zvoleni: J. Pich,

¹⁴³ Plnomocný tento řídící statku Náchodského zvelebil hospodářství knížecí na stupeň vysoký; všechny dvory jsou obnoveny a na mnoze z nova přestaveny — (kdyžby to již nyní mohlo dosvědčeno býti i o všech stavbách patronátních!) — ; dobytek hovězí i ovcí ušlechtěn, že r. 1856. na výstavě dobytčí v Paříži znamenité odměny a vyznamenání došel; přičiněním jeho zakoupil kníže od císařských havířů započaté dolování v horách Svatoňovických (r. 1852. za 51.000 zl.) k jamám vrchnostenským, i budou nyní bohaté tyto sloje uhelní znamenitý výtěžek moci vydávati na železnici až k patě hor těchto vedenou. — Lidumil tento, vůbec vážený, poctěn r. 1854. rytířským křížem c. k. řádu Františka Josefa I. —

představený z Hoříček, a J. Hubka, návladní města Náchoda; však sněm tento nebyl držán. Volba na sněm říšský ve Vídni dala se v červenci, kdež většinou hlasů zvolen

320

Konrad Věžnický, purkmistr Kralodvorský. — Sněm Vídeňský, obeslán ze všech zemí mimo Uher a Itálie, otevřen neb zahájen dne 22. července od arciknížete Jana; dne 22. října odročen (za příčinou zbouření se Vídně, vlastně chátvy všech zemí a národností domácích a cizinských do Vídně sběhlé) a na den 15. listopadu do Kroměříže na Moravě přeložen, kdež dne 22. rokování svá další započal; však 4. března 1849 docela zrušen byl. —

Dne 2. prosince 1848 císař **Ferdinand I.** v Holomouci složil korunu — trnovou, a do Prahy se odebral, kdež s manželkou svou Marií Annou žije dobročinnosti nejštedřeji hoden zajisté koruny nesmrtelné. — Arcikníže František Karel, bratr a zákonní nástupce, práva svého se odřekl, i převzal vládu zemí Rakouských syn jeho 18letý **František Josef I.** —

Itálie celá na začátku roku 1848. zbouřila se, tak i naše Lombardsko a Benátsko, s nimiž spojil se král Sardinský Karel Albert, země ty osadil, a v čele vojska 100.000 mužů z celé Itálie sběhlých proti Rakousům se postavil. Starý český hrdina maršál hrabě Josef Radecký (narozen 1768.) couvl opatrně z Milána až do Verony, ve spojení zůstává s pevnosti hlavní Mantovou, neboť máje toliko 40.000 mužů, další posily očekával; načež pokročil k slavným vítězstvím u sv. Lucie (6. máje), Kurtatone (28. máje), Sommakampagny (23. července), Kustozzy a Volty (25. a 26. července), kdež úplně poraženi Sardinci, až 9. srpna král Karel Albert příměří vyžádal. — Mimo města Benátek Radecký celou zem vládě Rakouské opět podrobil. — Než král Sardinský, chtě býti králem celé Itálie, příměří vypověděl (12. března 1849). Chutě přešel starý maršál Radecký s 60.000 do Piemontska (dne 20.), a ve dvou bitvách u Mortary (dne 21.) a Novary (dne 23.) zničil vojsko nepřátelské. Téhož večera král Karel Albert korunu složil a Itálii opustil; syn jeho pak Viktor Emanuel II. dne 26. března vešel v příměří; načež dne

321

6. srpna podepsán mír. Král Sardinský uvolil se, „platiti 30 millionů zl. stř. na škody válečné. — Konečně vzdali se i Benátky (22. srpna). —

A však i Maďaři zbouřili se popuzováním advokáta Ludvíka Košuta, hlavního řečníka na sněmích Uherských, žádající samostatnost Uher s vlastním ministerstvem; konečně pak i císaře Františka Josefa I. za krále uznati nechtěli. — Kníže Windischgrätz, oblehnuv 24. října 1848 Vídeň zbouřenou, a dobyv jí dne 31. (když byl dne 30. světly ban horvatský Jelačić vojsko maďarské, Vídni ku pomoci spěchající, u Švechatu na hlavu porazil, a to u přítomnosti Košuta) s vojskem svým (27. pros.) vtrhl do Uher přes Ráb. a Břetislav, a vítězně do Pešti vešel. Po bitvě u Kapolny (26. února 1849) obě strany od boje ustanuly, až Maďaři, sebravše síly znamenité, císařské (od 4. dubna) s převahou zpět tlačiti počali, až v červnu opět u řeky Váhu stáli. Rusové, ku pomoci posláni, a vedeni maršálem Paskěvičem, z Haliče do Uher vešli, a povolně k jihu se táhli, kdež císařský vůdce Haynau postupoval rychle až k Temešvaru, kde (9. srpna) slavného dobyl vítězství, rozrazil vojsko maďarské, vedené Dembinským. Tu vůdce maďarský Görgey, prohlášen byv od Košuta za diktatora uherského, vzdal se (13. srpna) u Világoše Rusům s 28.000 muži a 142 děly. — Košut a hlavní spoluvinníci jeho prchli do Uher, odkudž do Angličan a Ameriky se odebrali; —revoluce maďarská byla udušena. —

Když tak nebezpečností v Itálii a v Uhřích rostlo, od měsíce října 1848. všechny peníze stříbrné z oběhu se vytratily; neboť každý, hledě k bezpečnosti, peníze uschoval, ano v některých krajích i peníze měděné se na výdělek zadržovaly. — Vydány tenkrátě bankovky 2 zl. a 1 zlatové, kteréž poslednější na polovici a čtvrtky (ba někde až na osmerky)

trhaly se, tak že ten čas hlavně čtvrtkami se platilo — Jelikož takto nedostatek peněz drobných v obchodu vždy citelnějším se osvědčoval (neboť i šestáčky stříbrné, ten

322

čas vydávány, pod zámeček se zavíraly): počali jednotliví obchodníci, kupci, obce, ba lidé soukromí, vydávati rozličné tištěné poukázky na 30, 20, 10, 5 až i na jeden krejcar Nesmírné množství takovýchto různobarevných lístků ze všech končin mezi lidem kolovalo, že i leckterý sprostý člověk oklamán býti mohl tou neb onou kupeckou známkou barevnou z lahví neb balíčka odlepenou. V Náchodě takové tištěné poukázky vydávali: kupec J. F. Tichý, krupař V. Žďárek, židé Pik a Polák. Největší důvěry požívaly poukázky města Prahy, též obchodníků Brumovských Schrolla a Walzel-a, ve krajině naší velmi běžné. — V Žamberku razily se i peníze z plechu, hojně rozšířeny. — Teprv r. 1850. vyšly tyto lístky z oběhu, když vláda sama vydala poukázky papírové (Münzscheine) na 10, a 6 krejcarů. —

Roku 1849. otevřel se tkalcům našim bohatý pramen výdělků; jen že ne na dlouho. Na zakázku totiž začala se dělati plachtovina, t. látka z příze rezné na spodky, zde „atlas“ zvaná. Hlavní odbyť šel do Uher, a tu pro vojsko maďarské. Na tisíce stavů dnem nocí se pohybovalo, a ne jeden příčinlivý tkadlec týdně vydělal 12 až 30 zl. stří. Poptávky množily se tak, že konečně celé kusy atlasu tohoto neprohlíženy a neměřeny na pochmat od židů brány a dle požádání placeny jsou, načež ovšem všeliké chatrné zboží slátáno a předc dobře prodáno bylo; — až porážka Maďarů celý ten novotný průmysl zničila. — Překupníci a dodáváci, židé, nesmírného došli zisku. —

Roku 1850. celé politické řízení změněno v Rakousku, tudíž i v Čechách; zde od 1. února. — Všecky úřady patrimoniální či vrchnostenské — kde dědičný pán panství aneb statku, vlastním svým úředníkem vedl správu politickou — naprosto zrušeny. — Na místo bývalého gubernium v Praze, s nejvyšším purkrabím v čele, politickým nejvyšším úřadem v zemi ustanoveno c. k. místodržitelství; rozdělení země České na 16 krajů změněno na 7 krajů, tyto na 79 podkrajů,

323

a z bývalých panství a statků dědičných utvořeno 210 okresů.

Z bývalého panství Náchodského odloučeny k okresu Polickému: Dřevíč Velký, Žabokrký, Sedmakovice, Zavrchy, Srbská Vysoká, Machov a Lhota Machovská, — k okresu Trutnovskému : Vodolov, Strážkovice, Petrovice, Sedloňovice obé Bohuslavice, Rubinovice, Sichrov, Úpice, Radčín, Studenec, Brusnice, Kyje, Nesyta a Komárov,. — k okresu Jaroměřskému : Chvalkovice, Žlůva, Výhled, Mískolezy, Sebuč, Třebešov obojí, Svinišťany a Říkov, — k okresu Novoměstskému: Příbyslav. Ostatek činí okres Náchodský.

Podkraj Novoměstský v kraji Jičínském sestával z okresu Náchodského, Novoměstského a Dobrušského, maje, v ploše $12 \frac{2}{10}$ mil s 82.556 obyvateli.¹⁴⁴ Každý okres měl úřad svůj soudní, v ohledu politickém podléhaly všecky obce přímo úřadu podkrajskému v Městě Novém Hradišti nad Metují, kdež se nalézal i sborový soud pro jmenované tři okresy. — Obec Náchodská postoupila c. kr. úřadům dům svůj radní, kterýž r. 1856. o jedno poschodí zvýšen jest; k potřebě své pak zakoupila dům Lelkovský, někdy pivovar městský.

Však od června r. 1855. nová stala se změna, když Čechy rozděleny na 13 krajů, úřady podkrajské pominuly, a zavedeny úřady okresní, jimž politické a soudní řízení okresní svěřeno. Tím obnoven starodávný kraj Hradecký. —

Patentem, 7. září 1848 daným, zrušeno bylo poddanství a ochrana šosovní, všecky rozdílly mezi grunty dominikálními a rustikálními (panskými a poddanými) zdviženy, taktéž i

¹⁴⁴ Okres Náchodský obnáší 43,031 jiter s 37.000 obyvatelův.

všecky z poddaného gruntu pocházející naturální, pracovní neb peněžité i také na zákupních (emfiteutických) smlouvách se zakládající poplatky, zrušeny, a to za náhradu mírnou. Následkem tohoto nařízení sestaveny jsou komise, které od r. 1849. až do 1851. o tomto vyvazování neboli zbavení gruntů od

324

břemen soukromých vyjednávaly. Takto poddaní zbavení robot a desátků za peníz levný, zvláště pak grunty emfiteutní tak říka za darmo připadly do vlastnictví dědičného. — Odstraněna jsou nyní všechna břemena rolníku protivná, o nichž tvrzeno, že překážejí zniku a blahobytu lidu našeho vesnického. Zdali nyní s větší láskou a pilností zdělávají budou roli svobodnou? — Rozšíří-li se nyní rozumové a moudré hospodářství aby půda šetrněji zdělávána, hojnější vydávala úrody? — Bohdejž se tak stalo, — a četné školy hospodářské usnadňovaly pokrok tento žádoucí! —

Dne 17. března 1849 vydán prozatímní řád obecní, dle kterého nový způsob volby do výboru obecního, a od téhož představených s radními ustanoven jest. Volby tyto od sousedstva, ve tři sbory dle daní roztríděného, daly se v měsíci srpnu, někde i v září r. 1850. Purkmistrové či představení a radní vzati u přítomnosti výboru k přísaze v chrámu Páně, což všude s největší slavností se vykonalo. —

Ku konci r. 1850. klonilo se k válce s Prusem. — Příčinu zavdaly záležitosti německé; neboť Prusko vyjednávalo sjednocení (unii) německých králů a knížat v jeden spolek s přednostenstvím pro sebe, — tudíž s vyloučením Rakouska. Když pak v Hessích zjevný odpor proti vládě znikl a k žádosti kurfiršta sbor vojska bavorsko-rakouského dne 1. listopadu do země vešel, ministr pruský Radovic navrhl, by veškeré vojsko pruské do zbraně bylo svoláno, což se také rozkazem dne 6. listopadu daným stalo. Ale rychlostí blesku osazeny celé hranice pruské vojskem naším, jemuž veleti měl do Vídně povolán maršál starý Radecký. Dne 8. listopadu vešel praporek myslivců do Náchoda a okolí, na Nové Město vojsko maďarské od Benátek vlaských na rychlo poslané; — v prvních dnech prosince přeloženi jsou k Liberci, a místo jich zaujal praporek pluku německo-banátských hraničarů, Srbů to nesjednocených, jichž se Prusové nad míru báli co zlodějů, loupežníků a dětovahů, zde však vůbec litováno, že na

325

delší čas nebyl zde ponechán lid ten vlídný a službovolný; neboť již 9. prosince vrátili se do domova svého, želíce toho, že nemohli „na burkuše“. Vystřídal je praporek vojska našeho domácího velkoknížete Konstantina. — V konferenci, držané v Holomouci (29. listop.) mezi ministry: rakouským knížetem Švarcenberkem a i pruským Manteuffel-em obnoveno dobré srozumění sousedské. —

S radostí psány i čítány bývají zprávy o zvelebování škol. — Obětovným snažením tehdejšího děkana, b. vikáře a výtečného školdozorce Josefa Regnera¹⁴⁵ městská škola Náchodská r. 1849. proměněna v hlavní čtyřtřídovou, a r. 1850. dovršena ve školu nižší realní třech tříd. Náklad znamenitý ochotně převzala obec městská, obětujíc příjem ze statku Slanského v hrabství na duševní vzdělání synů svých. — Na škole reální učí nyní katecheta, spolu ředitel prozatímní, a čtyři učitelové; na škole hlavní dva učitelové a dva podučitelové.

¹⁴⁵ Vzdělaný tento vlastenec a lidumil obětovný — vždy při ruce, kdež se jednalo o zvelebování, a proto vážen po vlasti — dokonal běh živola svého dne 11. května 1852. Již co kaplan — od r. 1817. — ze strání zámecké nad náměstím — pusté, skalnaté a mimo schodů nepřístupné — rozsazováním stromů a keřin a zakládáním stezek vykouznil sad stinný s milými procházkami. Živý tento pomník, též malbou vnitřní obnovený chrám Páně (r. 1850.), cesta křížová (r. 1849.) a hlavní obraz sv. Vavřince (r. 1851.), obě prací malíře Gustava Vacka, dochovaly jméno jeho, — Sám jsa přírodoznalec, u Hronova po uhlí dolovati začal ve spojení s bratrem svým horníkem a to s velikými obětmi při trapných starostech, jelikož u průmyslníků a podnikatelů podpory nenalézal. Jámy ty zakoupili r. 1856. za 24.000 zl. stf. pp. Kleina Lanna. —

— Knihovna, sbírky a nástroje fysikalní i lučebné množejí se pozvolna. Pro chudé žáky školy realní učiněno a od c. k. ministerstva ztvrzeno nadání s jistinou 450 zl. stř., a sice na památku šťastného zachránění Jeho císař. kr. apoštolské Milosti Františka Josefa I. při úkladu vražedném dne 18. února 1853. Znameníť toto nadání sebráno snahou a první obětí kněze Josefa Macha, kaplana místního, a spolupříčiněním purkmistra Ant. Rokoše. —

326

V posledních letech ouroda skrovná a nákaza zemčat způsobily drahotu, a že obchody stojí a řemesla nejdou, chudina se množí a žebráctvími po světe obchodí. — Neduh tento časový a společenský; po celé téměř Evropě rozšířený, kterak by se zameziti dal, záhadkou jest, již co nejrychleji rozlušiti potřeba nutná káže všem lidumilům a státníkům. —

Nový ruch vejde v krajinu naši, anť povoleno klásti novou železnici od Liberce přes Josefov k Pardubicům, spolu pak dráhu pobočnú od Josefova přes Skalici k uhelným dolům Svatoňovickým, z kterých již r. 1857. uhlí kamenné parostroji odváženo býti má. —¹⁴⁶

Zdař Bůh kraji a obyvatelům jeho! —

Dodatky

ku str. 37. výpis z desk kněžských konsistoře Pražské.

„Ja **Dietrich z Janowicz** odgynud z **Nachoda**, diedicz prawy zbozie Nachodskeho. Wyznamam tiemto listem wssem nynieyssym y buduczim, ktoz tento list czistij nebo czucz slyssety budu, ze s zdrowym ziwotem gsa a s dobrym rozmyslem y s prziatelsku radu dal gsem y sstupil gsem, tiemto listem dawam y sstupugy, k miestu k Nachodu ku kapplanstwy tudyes do Nachoda kostelu k swateu. Wawrzinczi ku oltarzi matky buozie sedm kop grossow strziebnych dobrich prazskeho razu praweho a czisteho platu na swych wsech, to gest: na Dubnye, na tiech lidech nynieyssich, y buduczich, ctirzi kopy grossow a ssestmettczietma grossow, a na Trubieiwie, na tiech lidech na nynieyssich i buduczich, dwie kopie a deset grossow, a na Hasskowy y na gehu buduczich

327

z Radochowe cztirmettczietma grossow, a to na kazdy rok a wiecznie; a czosby wiecz przebiehlo na tiech wsech y na tiech lidech mymo tiech sedm kop grossow platu do roka, to sobie y swim buduczim poostawugi se wssim panstwim; a tiech sedm kop grossow plattu kaplan ninieyssy y buduczí gma braty rozdielnie, to gest na swateho girzie polowiczí totyss puol cztwrti kopi grossow a na swateho hawla tolikez puol cztwrti kopi g. na kazdy rok a wiecznie beze wssich przykaz, takowu umluwu y takim nadanym: ze kapplan, kteryz gest nebo bude, gma na kazdy tyden sedm mssy rannych sluzity, paklybi sam nemohl toho staczity ale na miesto sebe gineho knyeze zgednaty a nastawity, aby wzdy byla msse do tehodne z rana na kazdy den; paklyby toho snesty nemohl tiech sedm mssy na kazdy den, ale koniecznie a umluwnie aby wzdy bylo piett mssy rannich do tehodne a to w kazdy tyden a wiecznie, a zwlascze na kazdu strziedu w tyden msse za hrziechi, a na kazdy pondiely w tyden msse za dussie, a w sobotu msse matcze buozie spiewana a zadussnie take spiewana za ty ktoz jsu to kapplanstwie nadaly nebo k tomu keru pomocz uczinily, a gine msse gine dny aby byly sluzeny k czemuzby ten kapplan mylost miel, a to na kazdy tyden a wiecznie. Paklyby kaplan, kteryz gest nebo bude, w ktery tyden tiech piety mssy nenaplnyl a zmesskal tiem rzadem, ze by nebyla sluzena yakoz ge swrchupsano, tehdy za kazdy den ma daty a polozity pokuti tri

¹⁴⁶ Na tuto železnici uvolil se kníže ročně dáwati 1,600.000 centů uhlí.

grossie ku panie a konsselskee rucze, a pan a konssele, magi to obratyty na kostelnie dobre, a to tolikratt kolikrattby to bylo zmesskano; a kaplan kteryz gest nebo bude ma gmiety plnu potrebieu czoz ke mssy slussie od kostela a od ffararzcie od ninieyssieho y od buduczieho a to bez priekazi aczby sweho messneho rucha nemiel; a ten kaplan, kteryz gest nebo bude, nema proty kostelu byty any protyw ffararzowi ninieyssiemu y buducziem A wiecz Ja Dietrzich swrchupsany y mogi buduczi nemagi zadnemu knyzezi toho kaplanstwie poddawati

328

samy od sebe bez konsselske rady a obecnie z Nachoda; nez mame na ny czest zlozity a s gich raddu toho poddati, nebo gich gest take k tomu nadanye a pomocz A Ja Genecz z Janowicz sedyeny na Petrspurcze, bratr vlastny a spolecznik swrchupsaneho pana Dietrzicha, A Ja Jan z Janowicz sedienym na Chlumczy, synowecz a spolecznik swrchupsaneho pana Dietrzicha a ya kniez Jenyk ffararz z Nachoda my wssichny swrchupsany y nassi buduczi k tomu ke wssiemu swrchupsanemu swu dobru woly y sweho powolenie k tomu dawame. A na swiedomie y lepssie potvrzenie my swrchupsany wssickny swe vlastnie peczety s nassym dobrym wiedzomym k tomuto listu sme prziwiesily. Dan a psan w Nachodie leta od buozieho Narozenie po tyssiecz po cztirstech leta druheho a to w strziedu postiecz sie k swatemu Ondrziegi aposstolu buoziemu a slawnemu.“ — (29. listop. 1402.)

Listy svobodnické¹⁴⁷

1.) Svobodníka dolejšího ve Rtyni.

a.)

Známo bud' všem nynějším i budúcím, že my **Hynek z Náchoda**, řečený z Dubé jsouce na tiele našem zdravý, mocné síly naší užíváme a rozumu našeho zdravého, a držíe o to předtím s přátely našimi dokonalú raddu, prodáváme muži rošaffnému Machkovi, řečenému z Soviřic (?), i jeho námiestkóm duvor jeden ve vsi Rtyni s šestnácti pruty rolí jemu Machkovi k pravé službie a neb človiečenstvie, totiž jakž dole psáno stojie, jemu neb jeho námiestkóm k držení, vládnutí, užievání, zmieniení, zastavení a vladařství, a dle jich libosti obráčení, od mezí jich prvніх až k mezem posledním, s lesy, lukami, zahradami malými nebo velkými, k předřečeným

329

rolím pořádnie náležitými, tak že tentýž Machko (sic) neb námiestkové jeho z předdotčeného statku mají a povinni budú nám neb našim námiestkóm s **jednu kuší pieší**, kdyby zámek náš od nepřátel našich obležen byl, slúžiti; jiných pak všech robot a služeb osvobození a prázdni býti mají. My pak výš připomenutý Hynek a nebo naši námiestkové jej Machka a námiestky jeho při tom právu již vysloveném slibujeme zanechatí a zachovati; také připoviedáme předřečenému Machkovi a neb jeho námiestkóm týž jmenovaný statek správu zastúpiti a osvoboditi proti každé osobě témuž statku odboj činiecí, a to právem prodeje našeho; a aby téhož Machka a námiestkóv jeho kup a náš neb námiestkóv našich prodaj dostatečnejší pevnost miel, na sviectví toho a plniejší prozřetedlnost k tomu listu pečet naši přiviesiti za slušné jsme uznali. Datum a actum v zámku **Abzrpach** Letha Pánie m ccc l xxxj^o první sobotu po svátku svatého Prokopa vyznavače slavného. (6. Juli 1381.)

b.)

¹⁴⁷ čili manské; vypsány z urbáře od r. 1723. Přepisy do urbáře jsou velmi chybné, čehož poznati z listin původních zachovaných. —

Ja Genyk z kostelcze Wyznamam tiemto lystem zgewnie przedewssemy lidmi ktoz gey vzzrie aneb cztucz slyssety budu ze gsa zdrav a sebe moczen dobrowolnye prodal sem a moczy tohto lystu prodawam dwuor swuoy swobodny wewsy werhtini s ssestnasty pruty role wtyech mezach a whraniczich Jakož su przedkowe mogi a ga poniech drzialy stu sluzbu iakoz sie w listu hlawnym zawazuge kteryz gest na ten dwuor vdielan dobre pamietij od vrozeneho pana pana hynka s Nachoda rzeczeneho zdubee Ten sem prodal a dobrowolnye prodawam michalczowij z Batniewicz za Trzidczetij a za dwie kopie grossuw penyez dobrych strzebrnych y gehu diediczuom buduczym, kterzizto penieze gsu mnie od nyeho dani a splnieny, a ga gyz swrchupsany Genyk ktomu dworu nemam zadneho prawa any mogy buduczij, a toho na swiedomye swu peczet kterež při teto dobre wuoly pozywam dal sem prziwiesytij

330

k teto dobre wuoly a ktomuto lystu, a pro lepssye swiedomye prosyl sem vrozeneho pana pana alssie s Rysmburka sedyeny na Ratiborziczich a vrozeneho pana Miksse s Zampachu a z Bolehosstye w ty czasy vrzednyka na Nachodye a slowutnych panossij Jana Tamchyny z Dubrawicze waczlawa holuba z prowuzy purgracie na homolij ze su swe peczetij podle mne k swiedomy prziwiesily ktomuto lystu Genz gest dan a psan leta po narozenie Syna Bozieho Tissicziego cztyrzista ssezdessateho ssesteho we czwturtek den swate panny Dorothy. (6. Febr. 1466.)¹⁴⁸

2.) Rychetského ve Rtyni.

My **Girzyk z Cunstatu** pan na **Podiebradech** w ty czasy zprawcie a hoffmistr kralowstwie Czeskeho Znamo czinijme tiemto listem wssem lidem nynieyssim y buduczim kterak przissel przed nas Jan Wanina rychtarz ze wsi Hrtiny sbozie a panstwie nasseho Wismburskeho zprawugie nas kterak ta Rychta w Hrtinie od starodawna byla gest wysazena a swobodami a prawy panuow z Wismburka obbdarzena, a ze listowe kterziz na to byli zdielani ztraceni gsu a ziadal na nas abychem listem nassim pro buduczy pewnost swobod a praw kterežby k tee rychtie przislusseti miely pojistiti a potwrditi raczili Protoz my gsuce diediczny pan toho sbozie Wismburskeho waziwsse prosbu a ziadost gehu y to take kterak iakoz nas zprawil bezelstnie ti listowe ztraceni gsu nechtiecze gehu w tee prosbie a ziadosti oslysseti, takowymi prawy swrchupsaneho rychtarzie diedicie y buducie gehu kterzizby tu Rychtu swrchupsanu we hrtinie drzieli obdarzili

331

gsme a tiemto listem obdarzime milostiwie Chtiece tomu, aby ta obdarowanie nasse w tomtu listu nize psana wiecznie trwala od nas diedicuow y buduczich nassich drzana a zachowana byla Rychtarzi swrchupsanemu diedicuum i buduczim gehu nicz neprzicziniegicz ani umenssugicz budte ti listowe potraczenij nalezeni neb nebudte nez iakz se tuto pisse Najprwe dali sme gemu y buduczim gehu k tee Rychtie puoldruheho lanu role k swobodstwij beze wssech poplatkuow aby drziel tyz Rychtarz i buduczij gehu Take tyz rychtarz .a buduczij gehu magij mieti w tez wsi **zarožneho** sevššeho dobytku kromie letossnieho po peniezi Item **stawneho** cztyrzi penieze, **Gemneho** piet grossuow, **pomocnieho** geden halerz a **odewzdaného** geden peniez brati ma. Take kdyzby sud weliky byl iakz kto wte wsi sedi rychtarzi temuz dati ma kazdy geden halerz, a rychtarz po sudu ma dati purgrabi nassemu s Nachoda neb kohozby on od sebe poslal a Consseluom slussnie swacziti Take rychtarz tee wsi

¹⁴⁸ Původní lístek pergamenový zachován; písmo silně vyrudlé, z visutých někdy pěti pečetí schází druhá a třetí, ostatní tři v černém vosku vytřelé. — Při této živnosti také zachován list pergamenový, všem 15ti swobodníkům někdejšího panství Náchodského daný r. 1781. od Marie Kristiny, ovdovělé kněžny Piccolomini, rozené vévodkyně z Ruffo. Listina tato ozdobena čistými malbami.

suditi nema leczyby niekto od nas na sudie byl Item kdyzby sie kterzij swadili muoz ty lidi Rychtarz smirziti wssak prwotnie ty swady wznesti ma na urzednika nasseho na Nachodie, a když lidee ziadaliby s wiedzomim urzednika nasseho giz psaneho a s geho wolij muoze ty lidi smirziti Item Win odsuzenych Conssely tez wsi Rychtarz ma mieti trzeti halerz Item komužby rychtarz w swadie wzal kteru braň tu magij od nieho wyplatiti w grossi Item Tez wsi Rychtarz ma piwo sobie doma warziti trzikrat do roka kdyzby sie gemu libilo bez przekazky bezelsti Item na swateho Jana krztitele a na poswiecenie muoz sobie piwo westi odkudz sie gemu libi tez bez przekazky Take tyz Rychtarz kromie trzikrat piwa doma warzenie a dwogeho w roczie piwa wezenie odkudzby se gemu libilo, to gest na swateho Jana a na poswiecenie nema odginud piwa brati nezli w Upiczi a Consselum tez wsi i ginym mieru Upiczku ma dati sprawedliwu -Take rychtarz ma byka obecnieho chowati, s toho samadruheho

332

ospu sypati nema, a gestli zeby komu w obile wssel w kteru sskodu ma geg bez sskody wyhnati iakoby geho vlastnij byl Take kanczie a berana ma chowati a s toho obeho samatrzetieho nema ospu sypati kdyzby to chowal pro obecnej potrebu Item Rychtarz nema od ziadneho na sbozij suzen byti nez ma przed nami panem swym neb urzednikem nassim na Nachodie stati, a tomu ktozby gemu z czeho winu dal praw byli Nadepsanemu take rychtarzi a diediczuom i buduczim geho dopusstíeme aby mohl neb mohli tu rychtu nahorzejpsanu w Hrtinie prodati zastawiti neb smieniti w temz pravie iakoz sie swrchu wypisugie bez przekazky nassie diediczuow i buduczich našich czjowieku gesstoby sie nam hodil Toho wsseho coz sie w tomto listu pisse na potvrzenie a pro lepssi gis to tu peczet nassi vlastnij s nassim wiedzomim kazali sme prziwiesiti Je tomuto listu Genz gest dan a psan leta od narozenie Syna Bozieho Tisicieho cztyrzsteho padesateho ssesteho we czwtetek den swateho Martina. (11. November 1456.)¹⁴⁹

3.) Svobodníka v Libnětově.

Ja **Jiřík z Chlumu** sediením na **Litoboři** vyznávám tímto listem především, ktož jej uzříe neb čtúc uslyšíe, zie jsem prodal svú dobrou vuolú Pavlovi v Libnietovie a jeho potomným budúcím šest prutuov svobodných, a z šesti prutuov má platili dvanácte grošuw na swatého Jiříe, dvanácte grošuw na swatého Havla; a to budúcnie má platiti on neb jeho potomní budúci mnie aneb mým budúcím; a také rychtu témuž Pavlovi v Libnietovie a tiech šest prutuov svobodných a což platného má k tomu, jakož svrchu psáno stojí, jemu, dietem i budúcím jeho prodal jsem, také krčmu svobodnú, pekaře, kováře, ševce, chce-li aby miel, a třetí peniez vin

333

přisázených a odevšeho dobytka jak velkého i malého z každého dva háleře, kterýžby z škod súsédských zajímán byl do rychtářova dvora; také kdyby Pán súd položil, tehdy Pavel neb jeho potomci mají obied udielati, item ktož s ním přijdú neb přijedú, a to jednu v roce; také kdyžby pan Jiřík neb jeho potomci budúci z zemie jeti miel neb v Králové Milosti službu, tehdy rychtář Pavel neb jeho potomci mají jemu dáti dvě pleci dobře. Toho všeho, což v tomto listu zapsáno stojí, na potvrzenie já svrchupsaný Jiřík pečet mú vlastní přiviesil jsem k tomuto listu, a pro lepší stvrzenie swiedomie prosil jsem urozených a statečných rytieřuw pana Jana z Chlumu a z Ratibořic, sediením na Svatém Poli, pana Matieje z Lípy a ze Svietie, aby své pečeti na swiedomie podle mé přiviesili k tomuto listu. Jenž jest dán a psán letha od

¹⁴⁹ List pergamenový, na rychtě chovaný, valně trpěl; pečet visutá ve vosku červeném dobře zachovalá s nápisem: „**Sigill^m georgi de cunstat et podiebrad.**“

Narozenie Syna Božieho Tisicieho čtyřstého šedesátého čtvrtého v pondieli před svatú Pannú Margarethu. (9. Juli 1464.)

4.) Svobodníka ze Srbské vysoké.

My **Jindřich** z Božie Milosti Kníže **Minsterberské**, hrabie Kladský a pán z Kunstatu a na Poděbradech *etc.* Známo činieme tiemto listem všem vuobec nyniejšího i potom buducieho vieku lidem ktož jej uzřie a čísti neb čtúcí slyšeti bude, zie jest před přítomnost osoby naši předstúpil slovutný vierný náš jmilý Matiej Šubíř z Chobienie, v Srbské vysoké sediením, a ukázal jest nám list starý panie **Jencov** z **Petrspurka**, tehďáž pána na Náchodie, niejakému Petrovi Niemcovi, Žák řečenému, na třinácte prutuov diediny svobodné beze všech úrokuov, daní a berní dávání i robot všelikterakých činienie ve Vysoké Srbské v službie k zámku našemu Náchodu vysazené sviedčící, nás skrze slovutného panoše Šimona Sudlici z Žernovie, hejtmana našeho Náchodského vierného jmilého, s pilností žádaje, abychom jej s jeho diedicy při nadepsaných třinácti prutech diediny s tiemiž svobodami, jakož list starý sviedčí a nahoře dotčeno jest, milostivie nechati,

334

jemu to z nova vysaditi a na to potvrzenie naše učiniti ráčili: my jsúce poddane naše zvláštie ty, kteréž v službách jich k sobie vierné poznali jsme a poznáváme, v slušných prosbách uslyšeti a jim je v milosti oplacovati nachylni, ne omylnie ani nerozšaffnie ale s dobrým rozmyslem a s dospielú raddú vierných našich jmilých jíž nadepsaného Matieje Šubíře z Chobienie s jeho diedicy při nadepsaných třinácti prutech diediny od úrokuov, platu, bernie a robot prve vysazených nechati a zustavieti a jemu i jeho diedicuom znovu vysazujeme a z milosti naši potvrzujeme tiemto listem. Takej poznavše vierné služby nadepsaného Matieje Šubíře, kteréž jest nám činil, činí a tiem lépe na časy potomné aby činil a činiti mohl, jemu a diedicuom jeho piet prutuov diediny tudiež v Vysoké Srbské, od kteréž jest nám k našemu zámku úrok dával a platil, a potok náš, kterýž se počiená od Nízke Srbsky, vsi opata Brumovského, až do řeky téhož opata, řečené Methuje, k jeho třinácti prutuom svrchupsaným milostí naší v též právo a v tůž svobodu beze všech úrokuov, platuov a danie dáváme a činieme, přidali jsme a přidáváme tiemto listem, s takovými však domienkami jakož i v starém listu toho dotčeno jest, zie nadepsaný Matiej Šubíř, jeho diedicové a potom budúcí, nám, diedicuom a budúcím naším, pánuom Náchodským, k službie, kdyby toho byla potřeba a obesláni byli, piešky s samostřílem i se vší slušnú střelci zbrojí pod lebku mají hotovi býti; a kdyžby k službie byli obesláni, mají na zámku našem Náchodie potřebami jídla a pití vedle jiných našich služebníkuov slušnie opatření býti; také vzalliby Matiej nadepsaný, jeho diedicové a budúcí v naši, diedicuov a budúcích našich, panuov Náchodských, službie jaké škody, ješto by slušnie prokázane byly, ty jim opravit i za nie dosti učiniti povinni budú; a dokudž bychme toho neučinili a takových škod i s diedici a budúcími našimi nenapravili Matiej nadepsaný s diedici a budúcími svými nám a diedicuom a budúcím našim k službie zavázání nebudu, leč

335

se jim prve za takové škody dosti stane. Také Matiej často psaný, diedicové i budúcí jeho, tiech všech nahoře dotčených osmnáct prutuov diediny s potokem svrchupsaným a se vším té diediny a potoku příslušenstvím, užitky a důchody budú moci prodati, dáti, smieniti, zastaviti človieku k službie hodnému, a s tiem jako svým vlastním a dieičným manstvím co se jim zdáti a líbiti bude učiniti; však vždy podle zřízených práv manských bez umenšenie služby a panstvie našeho, nám z toho statku příslušejícího. Tomu na sviedomie a pevnost pečet naši

knížetskú kázali jsme přiviesiti k tomu listu; jenž jest dán na hradie našem Kladském v pondieli po hodu svatého Jakuba Apoštola vietšího lethá Panie 1494. (28. Juli.)¹⁵⁰

5.) Svobodníka na Skočkově.

Ja **Petr Atrspach** z **Dubé** a z Náchoda, sediením na Rysmburce, Vyznávám před každým kdož ten list uzří neb čtoucí uslyší, zie jsem svobodnie tento list Vaniasovi človieku svému svou dobrou vůlí dal, i co příleží k té rychtie Svatoniovské, a jmíti má lan svobodný se všemi užitky a což jest, více, z toho platiti má půl deváta groše, a tu jitinku požívati má v svém; k tomu vin všech třetí peníz má což uručí, **zarožného** po penízi buď malé neb veliké; **jemného** piet grošův; a má každé leto míti ty dvie dřeva buďto v Častonievie anebo v černém lese, buďto buk nebo jedle nebo smrk, což jest k jeho potřebie; a o soudie což položí konšelům **sviedečného** tiech halěřův má rychtář polovici. Kdožby tento list miel se svou dobrou vůlí, ten má k tomu ke všemu plnou moc i plné právo, což s vrchu psáno jest. A tomu na sviedomí listu svou jsem vlastní pečet dal přiviesiti

336

svou dobrou a viedomou vůlí. Jenž jest dán na Rysmburce ten pátek na den svatého Kylyana lethá od Narození Božího Tisícího Pietistého Druhého biežícího. (8. Juli 1502.)

List propuštění z človečenství.

Ja **Bohuslav Slanský** z **Doubřavice** a na Čermné Německé známo činím tímto listem obecnie především, kdež čten a nebo čtúcí slyšán bude, zie sem propustil a tímto listem propouštím ze vsí poddanosti a človečenství Kristoffa Tyffesina ze vsi **Pastorkova** človieka a poddaného svého, aby on tejš Kristof tyffesin svobodný byl a kohožby se jemu líbilo a zdálo aby sobie za pána vzal; k tomu na sviedomí a duviernost svú vlastní pečet k tomuto listu sem přitiskl; jenž jest dán na **Čermné Niemecké** v outerej po svatém prokopu lethá *etc.* l xxx vij. (5. Juli 1587.)

Slíbil k rutce jeho ^{ti} Pánu človečenství a poddanost rukou dáním mnie Hanušovi Buchloveckému z Křížkovic, ty časy úředníku na Náchodie. Stalo se na zámku v kanceláři v sobotu den s. řehoře lethá 88. (12. března 1588.)

¹⁵⁰ Tento rod „Šubířův z Chobíně“ nalézáme později na Moravě ve stavu panském, kdež vládl statkem Jaroměřickým v Holomoucku. Tak roku 1660. František Zdeněk Šubíř z Chobíně; r. 1726 - 1737. František Michal Šubíř svobodný pán z Chobíně, nejvyšší sudí zemský na Moravě; r. 1740. Frant. Antonín Šubíř svob. pán z Chobíně.

Opravy a dodatky.

Koncovku „óv“ na místě „ův“ psal †Ludvík s počátku na listech prvních; taktěž „ú“ na místo „ou“.

338, 339, 340, 341, 342, 343

[*Ostatní opravy byly aplikovány a všechny dodatky byly vloženy do základního textu*]

Rejstřík.

Abrzpach (Adrspach) 34. 70. 72. 75, 108. 110. 113. 114. 153. 164. 180. 182. 318. 329. 337.
 z Abrspachu (a z Dubé) Hynek 34. 75. 328. 337. Hanuš 34. 52. Jan Máchovský 34. 70. 72. Bohuněk 34. Petr 34.
 99. 110. 113. 335. Viz: z Dubé, z Náchoda, z Červenéhory,
 Ahrenberg 252.
 Albrecht, král 68. 69. 85.
 Alexander I. car 306. 307.
 d' Alton 288.
 Alvinzi 291.
 Amalfi 187. 341.
 Ambrož z Hradce 51. 55. 66. 67.
 St. André 248. 252. 255.
 Anhalt 154. 291.
 Arnheim 177. 180. 189.
 Arnošt z Pardubic 31. 32.
 Babí 21. 22. 42. 139. 197. 202. 214. 254. 342.
 z Babic Matěj 52.
 Bakov 24. 252,
 Balaira 247. 248. 252. 259.
 Balbín Bohuslav 198.
 Banner 194. 195. 200.
 de Bartolini 234.
 Bartoušov 124. 164.
 Basilejský sbor 65.
 Baštín = z Porostlé
 Batňovice (—ně—) 22. 210. 277. 329. 342.
 Bedřich, král zimní 152 — 158. 166.
 Bedřich II. král pruský 239 — 242. 245 — 247. 249. 255 — 257. 267 — 276. 286 — 290.
 Bedřich Vilém III. 307.
 Bechyně 40.
 Bek 269. 275.
 Belleisle 241. 245.
 Belver 75.
 z Bergova Ota 38.
 Berlichingen 250.
 Berlín 182.
 Betlen Gabriel 154.
 z Bevern 269. 270.
 z Bezděkova Petr, 70.
 Běhání 308.
 z Bělčic Závíš 38.
 Bělohrad 238.
 z Bělovic Kunc 55,
 Bílá 283.

Bíláhora 155. 269.
Bílejevce, Bilovec 36. 42. 56. 83. 88. 106. 111. 115. 139. 179. 182. 190. 197. 213. 214. 244. 248. 265. 272 —
274. 282. 292. 294.
Bílina 163.
z Bišofsheimu Jiří Lelovský 106.
Blatná 90. 113.
Bleyleben 189.
Bohdašín 22. 229.
Bohuslavice 22. 216. 289. 323; Novoměstské 288. 318.
Bohusudov 57.
Bohuše 9.
Bohušín 9. 22. 234. 263.
z Bochova Zbyněk. 97. 104.
Bolehošť 69. 74. 80. 81.
Boleslav I. 15, III. 4.5. polský 5. 8.
Boleslavice 276.
Boleslavsko 269.
Bolkenhain 74. 207. 213. 214.
Bor 248.
Bořivoj 8.
Bork 244.
Borové 22.
z Bošína Aleš 101. Bernart 111.
Božej Vršovec 8.
Brada 24.
Brandýs 113.
Branka 6. 15. 337.
Brašec (—ž—) 21. 22. 42. 62. 139. 216. 282.
Bratři čeští 106. 122.
Braun 292.
Brederode 157.
Breitenfeld 177.
Břeh 239—241.
Břetislav, sněm 242.
Břetislav I. 5. II. 8.
z Březan Petr 83.
z Březnice Velek 55.
Březová 103. 129. 130. 139.
Brné 21. 42.
Brno 47. 201. 204.
z Brocné Václ. Králík 199.
Brod Český 46., Německý 51. 185. 206.,
z Brodějovic Hanuš 122.
Browne 247. 267.
Brumov, —sko 92. 95. 149. 161. 180 — 183. 189. 190. 196. 205. 208 — 210. 246. 247. 250. 251. 254. 255. 272.
275. 277. 283. 291. 303. 306. 307.
Brunacci Domenico 193.
Brunšvický vévoda Vilém 303.
Brusnice Německá (Prasnice) 22. 179. 246. 259. 263. 269. 272. 290. 298. 323. 337.
z Bubna Albrecht 221.
Budějovice 151. 241. 246.
Budišín 75. 305.
Budyně 274.
Buchheim 203. 212. 213.
Bukovinka 24.
Buquoi 150 — 152.
Burkersdorf = Střítež
Buttler 184.
z Bydzina Albrecht 133. 342.
Bydžov 73. 77,

Bylov 287. 289.
Bystré, hrad a ves 113. 114.
Bystřice 290. 291.
Caraccioli 267.
de Caretlo 200.
Collredo 185. 191. 210. 308.
Coraggio 213.
Cukmantl 95.
Čáslav, Slavníkovec 4; město 51. 54. 69. 73. 150. 242.
Čáslavky 179. 298.
Čáslavsko 228. 271.
z Častolovic Kateřina 35., Póta 46. 338.
Častolovice 94. 99.
Častoně les 335.
Černá česká, Tamchynova 22. 101. 202. 311.342.;— malá 42. 102. 292. 294. 342.; — německá 42. 97. 102. 337.
z Černčic Arnošt 52. 53. 70.
Černice 154.
Černík 265. 282.
Černikovice 67. 69. 73. 79. 82. 94. 99. 108. 164.
Černilov 77. 272.
z Černína Bohunek a Nathanael 108.
z Čertorej Věněk 210.
Červenáhora. hrad. ves 23. 29. 50. 59. 113. 114. 128. 193. 250. 318. 343.
z Červenéhory Hynek, z Dubé 33. 34. 47. 49. 51. 53. 59. 70. = z Abrspachu.
Dampierre 150.
Daun 249. 270. 273 — 276.
z Desavy princ 240. 242. 269.
Desfours hr. Vojtěch 237. Josef Vojtěch 295. Frant. Ant. 296.
Deštné 181.
Deveroux 184.
Děčín 194.
z. Dědic Milota 28.
Dětříšek 9.
Diedenhovon 199. 216. 343.
Dietrichstein 189.
Dittersbach 283. 290.
Divice 163.
Dobenín, Dubenín 6. 38. 268. 287. 289. 290.
z Dobřenic, Předbor 40. Kunata 113. Ferd. Rudolf 228.
Dobrošov 21. 22. 42. 139. 318.
Dobruška 80. 175. 185. 206. 255.
z Dobrušky Jan 35. .
z Dohálic Eliška 125.
Dolany 179. 287.
Dolsko 248;
Domaně 101.
Domažlice 61.
Domkov 248.
Doubravice 70.
z Doubravice, Dobeš 52. 102. Tamchyn 83. Jan Tamchyn 101. 330. Jan (Dobeský) 102. 103. Tobiáš Tamchyn 102. (Slanský) 42. 102. 111. 116. 128. Jan Tamchyn 116. Bohuslav Slanský 336.
Drahota 12 zl. 279.
Draškovič 276.
Dražďany 257.
Dřevíč dolejší 22. 102. 210. 323; Polická 21. 32.
z Dřevíče Jan 102.
Dub a Fridstein 128. 146. 158.
z Dubé, páni 30. (Pota z Fridlandu 31. potomstvo jeho 34. 35. 337.) Hajman neb Hynek (z Fridlandu, pak z Náchoda) 31 — 34. 337. Hynek a Ješek (Jan) bratří 33. 34. 37. 337. Beneš Silný 38. Hynek Crha na

Visenburce 31. 32. Hynek Hlaváč na Skalici, pak v Třebechovicích 32. 338. Hynek Berka 32. Jan Roháč 67.=
z Náchoda, z Abrzpachu, z Červenéhory, z Třebechovic
Dubenec 73. 147. 164. 272,
Dublin 133.
Dubno 22. 37. 101. 111. 189. 250. 259. 288. 298. 326.
Dušník 39. 243. 247. 248. 257. 272. 291.
Dürrenkrut 28.
Dva dvorce (Brašec dolní) 36. 88. 106. 115.
Dvůr Králové 50. 59. 61. 190. 210. 271. (Chvojno) 337,
Dymokury 158.
Eneáš Sylvius = Pius II.
Erich Oto 318.
Esterhazy 251.
Eugen princ Savojský 238. 239.
Fantin 91.
Ferdinand I. 110. — II, 149. 151.; arcivévoda 191 F. I. císař 312. 319. 320.
Fink 244. 275.
Forgáč 250.
Fouquet 273. 276;
Frankfurt 182.
Frankštýn 94. 181.
František I. 238. II. 296. 312. Frant. Josef I. 320.
Fridland 185., v Slezsku 31. 207.
z Fridlandu Póta 31. Hynek 31. = z Dubé
Frimburk 33. 108.
Fullenstein Jan 99.
z Fürstenberka Kr. 127.
Gallas 183—185. 188. 194. 201 — 203. 228.
Geraldin 184.
z Gerstorfu Oldřich 144. 153.
Glavač 203.
Gordon 184.
Götz hrabě 128. 177. 185. 203. 204.; 244.
Grosskreuz 256.
Gustav Adolf král 177. 178.
Habry 270.
Hadik 277.
p Hanuš na Zacleři 75.
z Hardegg Oldřich 100.
Harrach hr. 176. 247.
Harsch 275.
z Hasenburka Jan Zajíc 34 125. Zbyněk, arcib. 43; Hedvika = z Smiřic
Hatzfeld 203. 204.
Haugvic 109.
Havlovice 22. 182.
Hebron 342.
Hejtmankovice 276.
Hejzlar Josef 294.
Heřman 9.
Heřmanice 9. 34. 125. 157. 164.
Heřmaničky 23. 114. 188. 287.
z Hetrastorfu, Jetřich Štan 101.
Hirschberg 205. 213.
Hlahol = z Vyhnanic
p. Hlaváč 62.
Hlohov 8. 180. 182. 239. 240.
Hložek = z Žampachu
Hnězdno 5.
z Hodic 197. 244.
z Hodkova, Bohdanecký, Adam a Jaroslav 153.

Hofkirchen 195. 202.
Hohenfriedberg 249.
z Hohenlohe 154.
z Hohenzollern kněžna 314.
Hochkirchen 274.
Holec. Jan (Holý, z Nemošic) 58. 61. 62.
Holec, král 87.
z Holohlav Jiří Otmar 125.
Holohlavy 80. 146. 337.
Holomouc 240. 272.
Homole, hrad, panství, 34. 39. 58. 70. 86. 94. 97. 102. 108. 109. 129. 287. 330.
Hořelice 75.
Hořenice 248.
Hořice 52. 122. 123. 128. 146. 152. 158.
Hoříčky 23. 114. 248. 256. 273. 275. 277. 290. 292. 298. 318. 319.
Hořovice 85.
Horský Norbert 272.
Hostinné, Hostin Hradec 9. 53. 110. 123. 288. 290. 337.
z Hostinného Arnošt 31.
Hostyně (Hostinka) 23.
z Hradce Jindřichova, Menhart 71. 76. Oldřich 76 — 80.
Hradec Králové 3. 24. 47 — 49. 53 — 55. 59 — 61. 66 — 68. 72. 74. 87. 109. 177. 191. 195. 200 — 206. 211.
238. 245. 246. 249 — 252. 255. 266. 268. 271. 273. 277.
Hradec, v Slezsku 94.
Hradecko 8. 9. 49. 52. 53. 67. 76. 80. 81. 92. 177. 269. 275.
Hrádek 248. 268.; nad Sázavou 163.
Hradiště nad Labem 164. 188. 216. 256.; Mnichovo 286.; Nové = Nové Město
Hrob 149.
Hronov 21. 22. 25. 42. 52. 68 101. 180. 197. 210. 243. 263. 312. 318. 338.
Hubertsburg 278.
Huerda Don Martin 175.
Hus 42 — 45.
z Husiřan Jiří 48, Bavor 107. Kateřina 124, Václav Bokovský 153. (161.)
Hylsen 274.
Cheb 90. 184. 188. 245.
Chemnice 194. 195.
Chevert 245.
Chlistov 23. 114. 125.
Chlivce 114.
Chloumek 337.
Chlum 272.
Chlumec 9. 250. 285 (Kulm) 308.
z Chlumu, Jan Lacenbok 56. Slavata 168. Diviš Sl. 122. Albrecht Sl. 125. Michal Sl. 133. Vilém Sl. 149. Slavata
168. Jiří 332. Jan 333.
z Chlumu a Košmberka. Jindřich Sl. 151 — 154. syn Albrecht 155 — 157.
z Chobíně, Matěj Šubíř 101. 333. 335.
Choceň 62. 99.
Cholera 309.
Chotusice 242.
Chrast 125.
Chrudim 49. 201. 242.
z Chvalkovic Jan 70. = z Husiřan
Chvalkovic 24. 48. 228. 237. 248. 287. 301. 318. 323.
z Chvalovic Čeněk 52.
z Chynic Vilém 176. 184.
Idria 188.
Illo 180. 182. 184.
z Jakšova Klíment 99. 104.
Jan, král 29. 31. 32.
Jankov 204.

z Janovic Anežka 106. Pešek 36. Jan (z Chlumce) 36. 38. 328. Jan Jenec (z Petrspurka) 104. 333. Jence (z Petrspurka) 36 — 38. 40. 101. 328. Petr (z Chlumce) 40. Purkart (řeč. Strnad 36. 37. Děťřich (Jetřřich) = z Náchoda
z Janovic Špetle (z Prudic) Jan 42. 99. 104. 106 — 110. Burjan 108. 110. Hynek 110—112.
Janovice 249. 307.
Jaroměř 47. 49. 59. 66. 72. 80. 147. 179. 190. 196. 200. 205. 212. .246 — 250. 252. 253. 256. 257. 271. 272. 275.
Jaromír kníže 5. 6.
Javor 114.
z Javorníka Eliáš 145.
Jelení 94. 99.
Jeronim Pražský 45.
Jesenice 113.
Jeřřkovice 163.
Jičín 94. 152. 153; — nový 296.
Jihlava 212.
Jindřřich, princ pruský 274. 286.
Jistbice 21. 22. 42. 139.
Jivky 114.
Josef, císař 279. 281. 288. 292.
z Kácova, Jan Černčický 108. 113.
Kadanský Václ., děkan 288.
Kalich, hrad 53.
Kapeller 291.
Kapřřík = z Lesonic
Karel, princ Lotrinský 242. 246. 249. 252. 256. 257. 269 — 271.
Karel Albert, císař 241.
z Karlova Protivec 125.
Karlstein 36.
Kateřřina, vévodkyně Zahaňská 302. 313.
z Kaufunku Hildebrand 97. Sigmund 109.
Kazimír, polský 68. 72. 92.
Kelnov 97. 247. 300.
Keřřský 74.
Kesselsdorf 257.
Khevenhiller 242.
Kiuprili Achmet 226
Kladsko 4 — 9. 11. 14. 31. 47. 61. 70. 87. 92. 94. 99. 100. 104. 108. 113. 119. 158. 161. 180. 181. 196. 204. 205. 239 — 242. 245. 247. 252. 257. 268. 272. 276. .290. 291.
Klášter, ves 49.
Klatovy 71.
Kleny 22. 179. 248. 250. 287. 288.
Klíment VI. 32.
Klugar V. V. kněz 237.
Kojata Všeborovic 7.
Kokomen z Hronova, Jan 68. 101. (Kokomen) Váctav 74, Václav z Žampachu 101.
Kolda Jan z Žampachu 60. 62. 66 — 74; mladřří 68. 75 — 83.
Kolín 26. 70. 76. 94. 252. 267. 270.; nad Rýnem 222.
z Koloděj Tobíáš Štefek 145.
Koloděje 150.
Kolovrat Libst. hr. Leopold 234.
Komárov 24. 323.
Konice, Kunice 144. 164. 185.
Konojedy 146.
Konstantin, ruský 307. 308.
Kopidlno 164.
Koranda Václ. 91.
Korybut 54. 59.
Kostelec 22. 112. 146. 263. 269. 318; nad černými lesy 29. 74. 122. 123. 125. 128. 134. 145, 146. 150. 158.; u křřízků 237.; nad Labem 53.

Kostelecký == z Sladova
Kostnický sbor 44.
Kostomlaty 48. 94.
Koudelník = z Březnice
z Kounic Adam 125, Oto Stoš 342.
Kozel 96. 251.
Königsmark. 205. 212.
Krabčice 287.
Krakov 5. 68.
KraKovec 40. 44.
Královec 5.
z Kralovic Jan 55.
Kramolná 21. 22. 42. 213 268. 287. 289. 342.
z Kravař Lacek 45.
Kravarský Adam 214.
Krčín 32. 38. 49. 59. 256.
z Krčina (z Risenburka). Beneš 32. 35. Kuňka a Rubín 32.
Křesov 74.
Kretin Bartol. 207.
Křižanov 23. 114. 125.
z Křížkovic Hanuš Buchlovecký 127. 336.
Kroměříž 52. 53.
Křovice 175.
z Krucemburka (Jelínek?) Jan 101.
Krumlov 80. 261.
Kublajevna 10.
Kuks 271.
Kumburk 61. 128. 146. 151. 152. 158.
z Kunčrho Vojslav 101.
Kunersdorf 275.
Kunětická hora (53) 94. 112.
Kunino město, Kunstat 41.
Kunrat kníže 7.
Kunratice 47.
z Kunstatu Erhart 35. = z Poděbrad
Kuronský vévoda — Petr
Kutnáhóra 47. 49. 51. 54. 68. 76. 242.
Kvasiny 120.
Kyje 22. 179. 246. 259. 272. 323.
Ladislav pohrobek, král 69. 85 — 87.
Lamboj 189.
Lanc 6.
Landshut 206. 249. 271. 276. 290.
Landberg a Landskron 113.
Lascy 275. 288.
Laudon 273. 275. 276. 286. 296.
z Lažan Jindřich Lefl 40. 44.
Lažany 185.
Ledeč 185.
Lehnice 12. 14. 81. 182. 190. 276, kníže Jindřich z — 12, Fridrich 109.
z Lemberka Havel 27.
Leopold arcivévoda 199. 201., císař I. 228., II. 295. 296.
Leslie Valter 184. 185. 210.
z Lesonic Vojtech Kapřík 176. 342.
Lesy pomezní, bitva 8.
Leštná 290.
Leštno 127. 182.
Leuthen 271.
Levald 247. 256.
Levín 33. 34. 97. 161. 196. 247. 248. 257. 274. 287. 290. 291. 337

Lhota, pod Hoříčkami 23. 114. 125. 248., — Králova 34. 246. 251. 256. — Machovská 22. 323. — Řešetova 24.
114. 236. 237. 295. 316., — zákostelská 22. 112. 316.
Lhotky 22. 199. 287. 317.
Libchava 164.
Libnětov 22. 114. 332.
Libice 4.
Libuň 146.
Lichtenburk 73.
z Lichtenburka Hynek Krušina 48. 51. 61. 113. Smil 27. Vilém 93.
Linec 201. 241.
Lipany 66. 85.
Lipí 21. 22. 42. 139. 261.
Lipnice 144. 164. 185.
z Lippe Bisterfeld hr. Karel 314.
z Lippe Schaumburg kníže Jiří 315.
Lipsko 178. 201. 309.
z Lípy Matěj Salava 59. 62. 75. 333.
Liscutini Ant. 208.
Litice 54. 56. 58. 94. 95. 99. 112.
Litoboř 9. 23. 114. 134. 332.
Litoměřice 50. 53. 86. 182. 194. 206.; —cko 274.
Litomyšl 25. 49. 51. 55. 77. 120. 201. 242. 273. 275.
Locatelli 248.
z Lobkovic Vilém 163., Ladislav 164., František 298., Magdalena = Trčka
Lojovice 145.
Lomnice 150. 168. 247. 248.
Lovčice 68.
Lovosice 163. 267. 275. 287.
Lubno 59.
Ludvík, král 110; uherský 32; falckrabě 45.
Lukavský Kašpar, děkan 313.
Lurago Karel 216.
Lutobor, 3. 9.
Lützen 178. 187.
Lyon 27.
Machov 22. 34. 251. 272. 323. 343.
Malešov 54. 70.
z Mansfeldu Arnošt 150. 152. 177. 180.
Maradas Baltasar 177. 192.
Maria Teresie 238. 242. 245. 267, 270. 279. 282. 286, 295.
Markoušovice 114.
Maršov 22.
z Martinic Jaroslav 149.
Matiáš, císař 148 — 151.; král uherský 90 — 92. 95.
Maxen, 275.
Maximilian, bavorský 155.
Mečov 23.
Mercy 268.
Metuj 319.
nad Metají vsi 9.
Mezilečí 319.
Mezilesí 38. 39. 139. 168. 248. 252. 265. 282. 292.
Meziříčí 34. 251. 252.
Mělník 68. 90. 201.
Městce 113.
Městec Králové 146.
Miletín 122. 123. 272.
z Miletínka, Diviš Bořek 52. 53. 66. 67. Jetřich 53. 70. 73. 80. 81. Soběslav Mrzák .77. 79.
Miloradovič 308.
Milotice 163.

Mimoň 286.
Minsterberg 94.; — kníže z — 61.; vévoda = z Poděbrad
Mískolezy 23. 102. 164. 188. 203. 250. 259. 287. 323. 343,
Mittelwald 248.
Mníchov 242.
z Mokrovús Beneš 48. 70.
Molvice 240.
Monfredo V. 196.
Mongolové 10.
Montecuculi 205. 210. 227.
de Monte Leone kníže 295.
Mor 56. 74. 182.
Morozan Fr. 168.
Morzin Rudolf 194.
Most 94.
du Moulin 255. 256.
Mrzák = z Miletínka
Mstětín 23. 114. 128.
Mutina Vršovec 8.
Mýto Vysoké 49. 55. 75. 79. 261. 272.
Načerat 24.
Nadasdy 249. 252. 274.
Náchod, hrad 15. 126. 135. 179. 182. 194. 198. 200. 202. 204 206. 216. 223. 227. 235. 237. 252. 288. 299.;
město 15. 25 — 27. 30. atd.; cechovní 116. 119. 145.; clo 33. 89. 107. 111. 115. 139. 217. 222. 231. 232.;
honba 111. 115. 231.; jarmarky 88. 105. 203.; koňalka 139. 217. 218. 221. 233.; lázna 62; 96. 114.; ohně 73.
84. 225.; pivovar 138. 164. 165. 167. 191. 192. 222. 231.; sůl 140. 232.; šos 141., 232.; špitál 84.; trhy 223.;
víno 139. 140. 217. 218. 221. 232. 233.; výsady 36. 56. 88. 96. 97. 105. 106. 110. 114. 128. 136. 216. 220.
229.
Náchod starý = Staré město
z Náchoda, Hron 24 — 29. Ješek a Ješek 29. 30. Hron a bratři z Náchoda a z Kostelce 30. Jan z Náchoda a
Kostelce 30.; potomci Březničtí z Náchoda 30.
z Náchoda, Dětrich (Jetřich, z Janovic) 35 — 40. 326.: — Matuš (Mazánek) 101. = z Dubé, z Abrspachu
Napoleon 305 — 309.
Naton = ze Slaného
Navarov 122. 123. 158.
z Nedabylic = Straka
Neděliště 251. 252.
z Nemošic = Holec
z Nestajova Bernard Žehušícký 120. 122. Magdalena 125.
Nesyta 323.
Neuperg hrabě 240.
Neurode 249.
Neuwied 276.
Neznašov 107.
Němci 8. 61. 81.
Nimburg 48. 57. 177. 242. 258.
Nisa 239. 241.
Nördlingen 191.
Norimberg 178. 215.
z Nosalova Vaněk (Jiří) 101.
Nová ves(?) 114.
Nové Město Hradiště nad Metují 108. 113. 127. 144. 153. 164. 168. 173. 175. 176. 185. 196. 199. 200. 204 —
206. 213. 247. 248. 251. 252. 255. 259. 272. 275. 290. 318. 323.
Nové Dvory 185.
Nový hrad (nad Uhřínovem) 71. 99.
Nylvl Ant. 283 — 286.
Olava 61.
Oldřich 5. 9.
Olešnice 23. 114. 128. 250. 316.; Hostinská 290.; Opočenská 182. 248. 268. 290.
z Olivéhory, Jan Jezberovský 185.

Opava 94. 273.
Opatovice 49. 94.
Opočten 7. 50. 55. 80. 108. 144. 164. 173. 176. 179. 180. 182. 185. 190. 193. 196. 204. 247. 248. 260. 272. 275.
288. 306. 338.; —sko 273.
z Opočna, Štěpán 36. Jan ml. 46. 50. 53.
Orebité 49. 55.
Orsini Pavel 191.
Osnabruk 214.
Ostaš 50.
Ostermann 269. 308.
Ostřehom (Striegau) 249. 251.
z Ostroroha Sudivoj 58. 68. 69.
Ota, kníže 7., — Braniborský 28.
Otakar II., král 25 — 28. 41.
z Otoslavie Gabriel 52. 55. 98.
z Pacova Vaněk 56.
Paka 225, 272.
Pakoslav 25.
Pallavicini 291.
z Panovic Tyček a synové 39. Hanus 99.
z Pardubic Arnošt 31. 32. 49.
Pardubice 31. 112. 116. 227.
Pasov 148.
Pastorkov 21. 42. 102. 336.
Pavel II. 91.
Pavlišov 21. 22. 42. 139.
Pecingar = z Bydžina
Pecka 272.
z Pecky Vaněk 79. 80.
Pecori 207.
Peklo 21. 42.
Pelhřimov 77. 80.
Perno 267.
Pernstein 112.; z Pernsteina Vilém 99. 107. 109. 112. Vojtěch 112. 113. Jan 113 — 120. potomci 120.
Petr III. ruský 276.
Petr, vévoda Kuronský 296—301., manželka 297. 301., dítka 301.
Petrovice 21. 32. 51. 323. — Visenburské 22.
Petrovičky 21. 32.
Pfuhl Adam 195.
Piccolomini, kníže, Octavio 183. 185 — 188. 191. 198 — 201. 211. 212. 216 — 220. 339. Maria Benigna 220
— 223. 227. 228. Josef Sylvius 204. Aeneas Sylvius 220. 222. Vavřinec 227—234. Anna Viktoria 234 — 236.
Jan Václav 235. 238. Octavio II. 236. 238. 239. 249. 266. 268. Norbert 237. 246. 249. 251. Jan Pompejus 266.
Josef Parille 279. Maria Chrislina vdova 299. 330. M. Emilia na Lhotě Řešetově 237. Lidmila = Desfours
Pikarti = Bratři čeští
z Pirksteina Hince Ptáček 72. 73. 86.
Písek 261.
Pius II. 91. 187.
Plaňany 270.
Ples 256. 272. (Plešov 9.)
Plhov 96. 162. 180. 197. 200. 204. 213. 273, 288.
Plosov 129.
Plzeň 91. 150. 183. 184.
Pobraslav Slavníkovec 4.
Počernice 270.
z Poděbrad (páni Kunstatští 41.) Boček st. 40. 42. 46. 98. Hynek (Boček ml. 46.) a Viktorin bratři 42. 48. 50. 52,
54. 57. Viktorin 42. 48. 51. 54. 50. Jiří 58. 66. 71. 73. 74. 76. 79. 81 — 83. 85. 86. 330.; král 87. 90. Boček 88.
90. 93. 94.; knížata Minstrberští: Viktorin 88. 90 — 94. Jindřich st. 42. 90 — 95. 100. 103. 333. Hynek 90. 93.
94. Bartoloměj 94. 100. Albrecht 99. 100. Karel 99. 100. Jiří 100. Joachim a Jan 100.
Poděbrady 41. 48. 54. 57. 58. 76. 90. 91. 93. 94. 201. 268.
Police a Policko 6. 32. 50. 92. 95. 180 — 183. 190. 210. 246. 247. 250. 251. 255. 259. 272 — 275. 277.

Polička 49.
Pořej Slavníkovec 4.
Poříčí 22. 190. 202. 214. 312.
Poříčí malé (Poříčka, Třidvory) 37. 42. 115. 139. 190. 282. 294.
z Porostlé, Jan Baštín 62 — 65.
Postoloprty 94.
z Postupic Kostka 51. 77. 78. Zdeněk 80.
Potenstein 113.
z Potensteina Mikeš, Vilém a Bavor 46.
Pötting hr. Jan Seb. 220. 225.
Povodeň 124. 316.
Pozdvižení selské 282.
Prádelní školy 318.
Praha, Pražané 5. 11. 32. 43 — 49. 53. 54. 57. 60. 66. 68 — 71. 76. 81. 86. 87. 91. 108. 195. 203. 212. 213. 241.
245. 246. 269. 270.
Předlice 57.
Přerov 52.
Přeštice 185.
Přibyslav, hrad 54., ves 22. 112. 323.
z Příčna Petr 64.
Přichovice 185.
Prokop velký 57. 59 — 61. 66.
Protas, biskup 87.
Provodov 6. 248.
z Provuzi Václ. Holub 330
z Prudic = z Janovic
Pruhonice 237. 261. 295.
de Quadiani 227.
Quart (Quast?) 211 — 213.
Rabenhaupt z Suché Ferd. 185.
Rabien = Rudné
z Rabsteina Prokop 90.
Radčí 22. 179. 210. 256. 323.
Radecký hr. maršálek 320.
Radek (Radkov) 55. 204. 246. 247. 249.
Radím Slavníkovec 4.
Radochová 21., dolní a horní 22. 37. 42. 139. 162. 197. 202. 248. 327.
z Rajchova Hanuš 111.
Rajský 240.
v. Rapp 243.
Ratibor 3. 9.
z Ratiboře Pavel 96.; kníže Hanuš 36.
z Ratibořic, Eliška 35. Jan 70.; Jan z Chlumu 333.
Ratibořice 9. 23. 113. 114. 125. 189. 193. 234. 236. 249. 250. 261. 302. 307. 313 — 315. 330. 333.
Regner Josef, děkan 325.
Reichenbach 296.
Richemberk 69. 73. 81. 82. 94. 99. 338.
z Risenberka Vilém 80. Petr Vok 185.
Risenburk 23. 29. 34. 113. 120. 128. 145. 162. 189. 200. 234. 335.
z Risenburka, Aleš Vřešťovský 48. 49. 65. Aleš st. a ml. 70, Aleš na Ratibořicích 330; = z Krčina
Rittberk 195.
Rohan - Guemené princ 302.
Rohrscheid 206 — 210.
Rokytník 22.
z Rokytníka Vaněk 102.
Ronov 91.
z Rosenberka Oldřich 73. 76. 78. 80. Jindřich 80; Petr Vok 127.
Roszbach 271.
Rothenburk = Červenáhora
z Roupova Václav 149. 177.

Roven 52.
Rozkoš 84; rybník 238.
z Roztok Jan 104.
z Rožmítalu, Lev 87. 90. Zdenek Lev 113.
Römer 240.
Rtyně 22. 88. 202. 229. 246. 256. 263. 269. 272. 283. 328 — 332.
z Rtyně Mikuláš 38.
Rubinovice 22. 179. 323.
Rúdné 21. 26. 36. 42. 56. 88. 106. 115.
z Rúdnice Zdislav Mních 67.
Rudolf II. 128. 148. 149.
z Rúsínova Jan Hertvík 72. 73.
Rutovský 257. 291.
Rybníky 24. 101.
Rychba 60.
Rychnov 113. 247. 251. 252.
Řezno 91.
Říčan 146.
z Říčan Petr 68. Jan 125. 127.
Říkov 24. 288. 323.
Řím 90.
Sádlo = z Smilkova
Sadoví 164. 252.
Sadská 9.
Saintignon 249. 250.
Salava = z Ljpy
ze San, Jan Čapek 60. 65.
z Sebaniovic (?) Hynek 38.
Sebuč 24. 287. 323.
Sedloňov (—ice) 13. 14. 22. 323.; — Opočenský 248.
Sedmakovice 21. 22. 42. 323.
Semily 158. 195.
Sendraž 38. 39. 139. 168. 248. 252. 259. 265. 282. 292.
z Sendražic, Beneš 107. Jan 108. Jan. a Mikuláš 113. Jan 210. Jan Sigmund 342.
Sezemice 94.
Sigmund, císař 38. 44. 47. 51. 52. 59. 66. 68.
Sirotci 54. 55. 50 — 61.
Skalice (zboží 94. 99.) 22. 31. 32. 35. 69. 72. 80. 81. 101. 145. 146. 178 — 181. 190. 192. 196. 197. 202. 205.
206. 212. 213. 224. 227. 237. 242. 246 — 249. 251. 256. 263. 266. 269. 273. 274. 277 — 279. 292. 293. 298.
307 — 309. 313. 315. 318. 319. 342. 343.
Skalice malá (Skalička) 23. 125. 207. 211. 213. 227. 248. 343.
ze Skalice Neuhlas 35.; — Mikuláš Koloděj 70. Jetřich 70.
Skalka 14. 23. 128.
Skalky 114.
Skály (nad Metují) 75. 97. 108 — 110. 113. 114. 120. — (nad Jizerou) 122. 123. 128. 146. 158.
ze Skály Vilém 11.
Skočkov 335.
Skrmníky 146.
Skukrov 338.
z Sladova Jan Kostecký 127. 164. 168. 176. Jan ml. 221.
Slané 52. 97. 102. 103. 111. 128 — 133. 139. 143. 166. 214. 232. 248. 250. 251. 258. 294.
ze Slaného, Jan Naton 38. 97. 102.; = z Doubravice
Slatina 22. 263. 284. 342.
Slavata hr. Ferd. 30.; = z Chlumu
Slavětín 248.
Slavíkov 21. 22. 42. 209.
Slavník 3.
Slezané (knížata) 50. 51. 55. 60. 71. 72 — 75. 81. 86. 108.
Slopce 21. 42.
Sluštice 146.

Smidary 53. 164.
Smil Božejův 7.
z Smilkova Jan Sádlo 74.
z Smiřic, páni 121. Sigmund 120. 122. Albrecht 122 — 125. Jaroslav 122 — 125. 128. 134. 146. Jindřich 123.
Hedvika (z Hasenburka) 125. 126. Václav 127. Dorota (z Šternberka) 127. Albrecht Václav 119. 128. 133 —
146. Sigmund 128. Albrecht Jan 146. 149. 150. 157. Jindřich 146. 151. 153. 154. 157. Salomena (Slavatová)
151 — 157. 178. Alžběta (Vartemberková) 151 — 153.
Smiřice 80. 144. 164. 185. 196. 200. 211. 255. 256. 288.
Sněžné 248.
Soarez Josef Maria 188.
Soběbor Slavníkovec 4.
Soběslav kníže 9.
Sobotka 60. 68.
Solnice 99. 120.
Solopisky 163.
Spytímír Slavníkovec 4.
Srbská (vysoká) 21. 22. 42. 101. 179. 209. 210. 229. 251. 323. 333.
Staré město 25. 36. 56. 88. 106. 115. 127. 137. 139. 176. 190. 244. 258. 265. 274. 292. 294.
Starkoč 251. 287.
Starkov 22. 114. 251., = Bystré hrad
Stblové = Zblové
Stillfried na Čermné 294.
Stolín 23. 114. 128. 343.
Strachov 53.
Straka z Nedabylic, Jan 81. Votík 125. Hendrych 185. 188. Petr 188. 199. Rudolf 342.
Strakonice 76.
Stražiště 337.
Strážkovice 114. 323.
ze Strážnice Bedřich 70. 74. 76 — 79.
Střezina 210.
Stříbro 60.
ze Stříbra Jakoubek 44.
Střítež 277.
Střmen 113. 114.
Strozzi 189.
Studenec 22. 179. 202. 260. 290. 323.; — nový 30.
Studnice 24. 114. 213. 236. 237. 251. 263. 287. 295. 316.
Suchovršice 22.
Supíhora 247.
Svaté pole 49. 333.
Svatoňovice 22. 269. 277. 335.; — malé 225. 237. 263. 326.
Svatopluk kníže 8.
Světlá 23. 114.; nad Sázavou 144. 164. 185.
Světy 333.
Svidnice 12. 75. 182. 201. 249. 271. 272. 276.; — vévodkyně Anežka 338.
Svinišťany 24. 181. 248. 287. 289. 323.
ze Svojkova, Jan Bohumír Kapoun 225.
ze Svojovic, Markvart Stranovský 145.
Svojše = z Zahrádky
Sychrov 189. 269. 323.
z Šadimi Lukáš 161. 181.
Šafgoč (Šof) 78 — 80.
Šebřf 5.
z Šebřfova Jindřich 145.
Šestovice 248.
Škříple 145.
Škvorec 123. 125. 127. 145. 146.
Šonov 23. 188. 199. 343.; — Brumovský 283.
Špetle = z Janovic
Šretr zvonaf 200. 204.

z Šternberka Jaroslav 12. Aleš 47. 52. Zdeněk 80. 81. Smil 90. Otakar 127.
Štívnice 61. 70. 109. 290. 291.
z Štubenberka Rudolf 127. (133.) 144. 145. 153.
Šubíř = z Chobíně
Schulenburg 247. 302.
z Šumberka 34.
Šverin 241. 245. 258. 268. 270.
Švihov 80.
Tábor 48. 59. 68. 72. 241. 246. 261.
Tachov 60. 61.
z Talmberka Jan 128.
Tancredo Felice 196.
Tataři 10.
Tauenzien 250. 255. 287.
Telč 30.
z Tenčina Jan 68.
Teplice 114. 277. 283.; — město 176.
Terzy 291.
Těšín 94. 291.
Thüngen 250.
Thurn hr. Jindř. Mat. 150 — 152. 161. 177. 182.
Tilly 155. 177. 178.
Tlustý Hynek 102.
Torgau 276.
Torquato Conti 161. 162.
Torstenson 201 — 204. 206.
Tošov 116.
Továrny 313.
Trapola, de la 162. 168.
Trčka z Lípy, Mikuláš 58. 59. 61. 62. 107. Jan Rudolf 144. 164. 176. 185. Magdalena (z Lobkovic) 162 — 176.
Adam Erdmann 176 — 185.
z Třebechovic, Hynek Hlaváč 33. 35. 37. 39. 40.; rod 338.
Třebechovice 33. 39. 109. 251. 272.
Třebešov 23. 134. 145. 250. 259. 263. 323.; — malý 23. 134. 207. 211.
Třebová Moravská 79. 98.
Třemošnice 185.
Trenk 252. 256. (pruský 244.)
Treuhau Podivín 298.
Třidvory = Poříčí malé
Trnava 53.
Trotina 337.
Třtice 23. 199. 316. 343., z Třtice Jan Čelák 70.
Trubeckoj kníže 302.
Trubíjov 21. 22. 37. 42. 203. 287. 317. 326. 342.
Trutnov 50. 55. 66. 190. 212. 246. 247. 249. 252. 257. 269. 271 — 273. 275.
Turek Petr 102.
Týn nad Rovenskem 122. 123.
Týniště 94.
Újezd Vysoký 255.
z Újezda Vilém Odkolek 156.
Újezdec 23. 52. 188. 248. 343.
Úpa řeka 50.
Úpice 10. 13. 22. 33. 50. 108. 179. 180. 192. 202. 207. 208. 210. 218. 224. 240. 245 — 247. 251. 252. 256. 259.
263. 266. 269. 272. 274. 277. 292. 318. 323. 343.
Ústí nad Labem 57.
z Ústí Jan 44.
Vacek hrabě 8.
Václav I. král 11. II. 28. 31. IV. 36. 44 — 47.
z Waldsteina, Jiří 123. Vilém 125. Adam 163. 185. Ladislav Burjan 185. Berthold 178. 179. Albrecht Václav
(vévoda Fridlandský) 157. 161. 164. 176 — 178. 181 — 187.

Vallis Olivier 286.
Vambeřice 225. 249.
Vamberk 164.
Vandamm 308.
Varta (Brdo 8.) 225. 240. 247. 251.
z Vartemberka Čeněk 50 — 52. Jan 85. Oto Krumba 152. 153.
Vaterloo 309.
Sv. Vavřince kostel 125. 126. 134. 137. 145., nadání 37 — 40. 231. 326.
Weisenberg = Visenburk (29.)
Weiszenfels 252.
Veliš 94. 164.
Werfen de S. Mauritio Štěpán 188.
Verneřovice 114.
v. Vernezobel 298.
v. Verth Jan 203.
Vesce 23. 185. 188. 287.
z Veselice, Mikuláš 52. 56. 64. Jan 70. Výšek 70. 111.
Veska (u Bílejovce) 36. 88.
Vídeň 90. 149. 151. 204. 219. 220. 223.
Wildstein 80.
Vilém princ 269.
Vilémov 91.
z Vilhartic Anna 34.
Vintřív 225.
Visenburk (Weisenberg) 22. 29. 31 — 35. 55. 75. 94. 99. 110. 112. 113. 120. 338.
z Visenburka, Hynek 33. 35. Hynáček 33. 35.37. Jan 33. 35.37. Jiří 35. 70. 75. = z Dubé.
Viserov 243. 289 — 291.
Víska (u Olešnice) 23. 114. 128.
Wittenberk 206. 210. 212. 213.
Vladislav polský 8. 9. 68.
Vladislav II. král 91. 95. 105. 110.
Vladivoj 5.
Vlčkovice 164. 287.
z Vlčnova Oneš 51. Matěj 52. 56.101.
Vobeser 244.
Vodolov 323.
Vogt 245.
z Vojkovic, Jan Vojkovec 38.
Sv. Vojtěch a bratři 4. 5.
Vosov velký 144.
Wrangel 206. 212.
Vratislav hr. Josef 302.
Vratislav král 5. 7.
Vratislav město 31. 41. 47. 75. 86. 95. 107. 179. 239. 242. 271.
z Vratkova, Jan Pardus 77.
Vřešťov 48.
Vrchlabí 288.
Vrchoviny 248. 255.
Vršovci 4. 8.
Vrtimak = z Rokytňka
Všeliby 23. 114. 128. 250. 343.
Wunsch 287. 290. 291.
Wurmser 288 — 292.
Výhled 24. 323.
z Vyhnanic, Martin Hlahol 102.
z Výmaru Bernart kníže 156.
Výrava 39. 40.
Výrov (Vícov ?) 114.
Vysoké 195.
Vysokov 22. 101. 179. 182. 248. 268. 342.

Vyšehrad 41. 48. 76. 86.
Záboří 114.
Zábrodí 23. 125.
Zaclět 75. 275 — 278.
Zahaň 208.; vévoda = Petr, Kateřina
z Zahrádky Svojše 71, 80.
Zájezd 124. 203. 287. 342. 343.
Zálezly 22, 263,
Zámorsk 250.
Zárov (Sohr) 256. 257. 277. 289. 290.
Zastrov 276.
Zavrchy 323.
Zbečnick 22. 209. 210. 312. 318.
Zbešinka (Zbečnick?) 34. 52.
Zblové 23. 102. 251. 287.
ze Zblového (Stblového) Pešík Chřípta 102.
Zdoňov (Merkelfdorf) 114.
Ziethen 272. 273.
Zlicko 22. 210.
Zliče 22. 72. 179. 199. 248. 287, 316. 343.
Znojem 127. 178.
Zorndorf 274.
z Zubří a Lípky, Jindřich Kustoš 164, 173.
Zvíkov 246.
Zvole 49, 50,
Žabokrký 22. 323,
Žák Petr 101.
Žakeš, Žakš 97. 129.
Žamberk 181. 247.
z Žampachu, Martin a Ivan 68. 101. Mikeš Hložek 74. 81. 330. = Kolda, Kokomen
Žatec 51.
Žďár —y, Žďárek, Žďárky 21. 22. 42. 139. 200. 210.
Žehušice 185,
z Železnice, Leva 52. 102,
Žernov 23. 114. 128. 250. 287. 343.
z Žernova (—f) Sudlice, Jakob 42. 102. Jan 102, Šimon 102. 104. 333.
z Žerotína Lukáš 125.
Židlochovice 163.
Žireč 164. 185. 275.
Žitava 11. 75. 86.
Žiželoves 164.
Žižka Jan z Trocnova 42. 46 — 54.
Žižkov 47. 269.
Žleby 35. 75. 99. 107. 185,
z Žlunic Kateřina 35.
Žluva 323.

Jména tit. pp. odběratelů těchto památek.

- P. p. Berger Antonín, knížecí archivář v Náchodě, 1 výtisk.
„ „ Berka František, soused na Bakově 1.
„ „ Bělovecká obec 1,
„ „ Böhm Ignác, měšťan v Náchodě 1,
„ „ Čapoušek František, fundatista ve Vilímové 1.
„ „ Černý Václav, kaplan v Náchodě 1.
„ „ Červený František, podučitel ve Skalici 1.
„ „ Červený V, F., továrník hudebn. nástrojů v Kr. Hradci 1.
„ „ Dítě Josef, měšťan v Náchodě 1.

„ „ Dvořáček Josef na Pavlišově 1.
 „ „ Dvořáček Vincenc, kaplan v Kostelci 1.
 „ „ Eger Kajetán, farář v Machově 1.
 „ „ Exner Karel, c. kr. notář v Jaroměři 1.
 „ „ Fiedler Jan, mlynář v Řešetově 1.
 „ „ Firbas František, c. kr. adjunkt v Chrudími 1.
 „ „ Funk Mikuláš, farář v Chvalkovicích 1.
 „ „ Gaberle Josef, učitel na hlavní škole v Náchodě 1.
 „ „ Hájek Antonín, farář v Heřmani 1.
 „ „ Hamza Hynek, měšťan v Skalici 1.
 „ „ Hauser Augustin v Náchodě 1.
 „ „ Hejda Antonín, hostinský v Náchodě 1.
 „ „ Hejna Josef v Zájezdě 2.
 „ „ Hejzlar Antonín na Babí 1.
 „ „ Hromádka František, farář v Hronově 1.
 „ „ Hůlek Josef, obchodník na Hoříčkách 1.
 „ „ Chládek Josef, obchodník ve Skalici 2.
 „ „ Chmelík Josef, soused v Jaroměři 1.
 „ „ Jamý František ze Zájezda 2.
 „ „ Ječmínek Antonín, představený na Dobrošově 1.
 „ „ Jelínek Jan v Náchodě 1.
 „ „ Kafka Josef ze Zájezda 2.
 „ „ Kastner Josef, stavitel v Náchodě 1.
 „ „ Kavan Jan, c. k. kasír v Jaroměři 1.
 „ „ Kejklíček Karel, učitel na hlavní škole v Náchodě 2.
 „ „ Kerner František, děkan a bisk. vikář v Kostelci 1.
 „ „ Kittler Jan, c. k. úředník v Náchodě 1.
 „ „ Kolárský Antonín, farář ve Vel. Losenici 1.
 „ „ Kolárský Josef, kupec v Jaroměři 1.
 „ „ Kolisko Josef, učitel ve Skalici 1.
 „ „ Kordina Augustin, stud. lékařství 1.
 „ „ Kordina Josef ve Slézsku 1.
 — Kostelec, městys 1.
 — „ školní knihovna 1.
 „ „ Koutecký Josef, učitel na reální škole v Náchodě 1.
 „ „ Kriegler František, měšťan v Jaroměři 1.
 „ „ Kroužel František, představený Stolímský 1.
 „ „ Krunek, c. k. okr. představený v Nechánicích 1.
 „ „ Kubín Josef v Náchodě 1.
 „ „ Láš Václav, soused v Chvalkovicích 1.
 „ „ Lelek Kašpar, představený Červenohorský 1.
 — Lhotecká obec u Kostelce 1.
 „ „ Linhart Josef, soused v h. Kostelci 1.
 „ „ Lopatář František, učitel v Bělohradě 1.
 „ „ Ludvík Jan, polní hospodář v Dolanech 1.
 „ „ Ludvík Josef, kaplan v Nebovidech 1.
 „ „ Ludvík Václav, měšťan v Náchodě 1.
 „ „ Mach Josef, kaplan v Náchodě 1.
 „ „ Maksa Jan, c. k. berní v Náchodě 1.
 „ „ Marek Antonín, děkan, čestný kanovník a bisk. vikář v Libuni 1.

„ „ Matěna Jan ze Zájezda 2.
 „ „ Mervart Jan dto. 2.
 „ „ Michal František, písař ve Skalici 2.
 „ „ Michálek Celestin 2.
 „ „ Mikeš Antonín, soused v Chvalkovicích 1.
 „ „ Mikeš Václav, „ „ „ 1.
 „ „ Möhler, direktor ve Skalici 1.
 „ „ Morávek Josef, podučitel ve Skalici 1.
 „ „ Müller Antonín, farář na Hoříčkách 1.
 „ „ Müller Josef, Med. Dor. v Náchodě 1.
 „ „ Müller Josef, měšťan ve Skalici 1.
 — Náchod, město 1.
 — Nebovidská knihovna 1.
 „ „ Novák Václav, farář v Mladočově 1.
 „ „ Novotný Hynek, představený v Řešetově 1.
 — Olešnice, obec 1.
 „ „ Ott Josef, kooperator ve Vilímově 1.
 „ „ Ott Josef, hostinský v Dolanech 1.
 „ „ Pácalt Václav, hostinský v Jaroměři 1.
 „ „ Paul František, děkan, čestný kanovník a bisk. vikář v Litomyšli 1.
 „ „ Pavel Augustin z Malé Skalice 2.
 „ „ Pavel Václav, soused v Řešetově 1.
 „ „ Pecold Antonín, podučitel na hl. škole v Náchodě 1.
 „ „ Peterka Adolf, písař ve Skalici 2.
 „ „ Pich Antonín, soused a léčitel zlámanin na Hoříčkách 1.
 „ „ Pich Antonín, pláteník v Chlistově 1.
 „ „ Pich Josef, představený na Hoříčkách 1.
 „ „ Posner Josef, krupař ve Skalici 1.
 „ „ Pozděna Antonín, hostinský v Náchodě 1.
 „ „ Prouza Hynek, představený v Rokytníku 1.
 „ „ Purm Augustin, vzorní učitel v. Kostelci 1.
 „ „ Pytaš Václav, měšťan ve Skalici 1.
 — Radechov horní, obec 1.
 „ „ Rint Josef, řezník ve Skalici 2.
 „ „ Rojek Jan Karel, děkan v Novém Městě 4.
 „ „ Rokoš Antonín, purkmistr v Náchodě 1.
 „ „ Rotter Jan Nep., prelát zemský a opat Brounovský 2.
 „ „ Ryšavý Antonín v Náchodě 1.
 „ „ Řehák Jan ve Slatině 2.
 — Říkov, obec 2.
 „ „ Samohrd Josef, duchovní správce ve Studnici 1.
 „ „ Schneider Josef, soused ve Třtici 1,
 „ „ Seidl Antonín v Náchodě 1.
 „ „ Seidl František, rolník ve Ždárku 1.
 — Skalická knihovna 1.
 „ „ Sprenar Josef, mlynář v Poříčí 1.
 „ „ Steidler Josef, hostinský ve Skalici 2.
 „ „ Sředa Antonín, obchodník v Kostelci 1.
 „ „ Srovátka Josef ze Zájezda 2.
 „ „ Srovátka Josef, šenkýř 2.

- „ „ Syrovátka Vácslav z Větrníka 2.
„ „ Šembera Alojs, c. k. ministerní koncipist ve Vídni 6.
„ „ Šmída Antonín hospodský v Starém Městě 1.
„ „ Spáta Karel ve Skalici 2.
„ „ Šrůtek Jan, měšťan a pláteník v Náchodě 1.
„ „ Šrůtek Jan ze Zajezda 2.
„ „ Šrůtek Josef Ant., Náchodský, b. konsist. registrator v Hradci Kr., 1.
„ „ Štrof Antonín, kaplan na Hoříčkách 1.
„ „ Šturma Josef, kaplan v Jičíně. 1.
„ „ Šulc František ve Sviniš'anech 2.
„ „ Šulc Jan, učitel ve Třebešově 1.
„ „ Ther Antonín, farář v Nové Vsi 1.
„ „ Tobiášek Jan, farář v Radími 1.
„ „ Tomáš Jan ve Skalici 2.
„ „ Trnka Jan, c. kr. místodržitel, radní, a krajský v Novém Sadě ve Vojvodině 2.
„ „ Tuček Jan, učitel na reální škole v Náchodě 1.
„ „ Tylš Josef, pláteník, v Mezilečí 1.
„ „ Tylš Josef, studující v Hradci Králové 1,
„ „ Učík Antonín, duchovní správce v Libošovicích 1.
„ „ Veit Jan, katecheta a ředitel škol v Náchodě. 1.
„ „ Wagner Vilém. c. k. poštovní mistr v Jaroměři 1.
„ „ Walenta Vácslav, kanovník a děkan v Hradci Kr. 1.
„ „ Weisser Josef, děkan a b. vikář v Čes. Verneřovicích 1.
„ „ Wolf Vincenc, podučitel ve Skalici 1.
„ „ Zitta Emanuel, c. k. okresní sudí v Novém Městě 1.
„ „ Zumpfe Jan, děkan v Náchodě 1.